KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

2001
3

A TARTALOMBÓL:

SZÁSZ KÁROLY: KÖZKÖNYVTÁRAINK S AZ EGY ORSZÁGOS KÖNYVTÁR

A „HABENT SUA FATA LIBELLI" TÉTEL IGAZSÁGÁNAK VIZSGÁLATA EGY KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI GYŰJTEMÉNYRÉSZBEN

„KÖNYVET A TÖMEGEKHEZ!" FEJÉR MEGYE TELEPÜLÉSI KÖNYVTÁRAINAK MEGALAPÍTÁSA AZ 1950-ES ÉVEK ELEJÉN

A BÖLCSÉSZ KÉPESÍTÉSI RENDELETRŐL KÖNYVTÁROSI SZEMMEL

A FELSŐFOKÚ KÖNYVTÁROSKÉPZÉSRŐL A KREDITRENDELET ÉS A KÉPESÍTÉSI KÖVETELMÉNYEK TÜKRÉBEN

AZ OROSZ ÁLLAMI KÖNYVTÁR A DIGITALIZÁCIÓ ÚTJÁN

ÚJ FOLYAM

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

FROM THE CONTENTS

- SZÁSZ K.: OUR PUBLIC LIBRARIES AND THE ONE NATIONAL LIBRARY
- EXAMINING THE TRUTH OF THE "HABENT SUA FATA LIBELLI" IN A COLLECTION OF BOOKS ON LIBRARY SCIENCE
- "BOOKS FOR THE MASSES!" THE FOUNDATION OF THE LOCAL PUBLIC LIBRARIES OF FEJÉR COUNTY AT THE BEGINNING OF THE 1950S
- ABOUT ARTS GRADUATION THROUGH THE EYES OF A LIBRARIAN
- ACADEMIC TRAINING OF LIBRARIANS, THOUGHTS IN THE MIRROR OF CREDIT REGULATIONS AND THE TRAINING REQUIREMENTS OF SPECIALISATIONS
- THE RUSSIAN STATE LIBRARY ON THE WAY TO DIGITISATION

AUS DEM INHALT

- SZÁSZ K.: UNSERE ÖFFENTLICHEN BIBLIOTHEKEN UND DIE EINE STAATSBIBLIOTHEK
- UNTERSUCHUNG DER WAHRHEIT DER THESE "HABENT SUA FATA LIBELLI" IN EINEM TEIL EINER BIBLIOTHEKSWISSENSCHAFTLICHER SAMMLUNG
- "BÜCHER DEN MASSEN!" DIE GRÜNDUNG DER ORTSBIBLIOTHEKEN DES KOMITATS FEJÉR ANFANG DER FÜNFZIGER JAHRE
- ÜBERLEGUNGEN ZUR VERORDNUNG ÜBER DIE QUALIFIZIERUNG DER STUDENTEN DER PHILOSOPHISCHEN WISSENSCHAFTEN AUS BIBLIOTHEKARISCHER SICHT
- GEDANKEN ÜBER DIE BIBLIOTHEKARISCHE AUSBILDUNG IM SPIEGEL DER NEUEN VERODNUNG UND DER ANFODERUNGEN AN QUALIFIKATION
- DIE RUSSISCHE STAATSBIBLIOTHEK AUF DEM WEG ZUR DIGITALISIERUNG

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

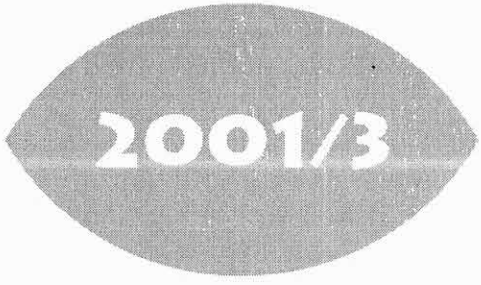

ÚJ FOLYAM 11. (47.) ÉVFOLYAM 2001. 3. SZÁM

FŐSZERKESZTŐ: dr. Dippold Péter ❀ FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Kovács Katalin ❀ SZERKESZTŐK: Kovács Katalin (Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle), Feimer Ágnes és Novák István (Külföldi folyóirat-figyelő)

Tanácsadó testület: dr. Bényei Miklós, Bobokné dr. Belányi Beáta, Haraszti Pálné, dr. Katsányi Sándor, Moldován István, dr. Pálvölgyi Mihály, Rácz Ágnes, Rády Ferenc, Sándori Zsuzsanna ❀ **Borítóterv:** Gerő Éva ❀ **Műszaki szerkesztő:** Nagy László ❀
Szerkesztőség: Könyvtári Intézet, Budapest, Budavári Palota F. épület ❀ **Telefon:** 224-3795, 224-3796 ❀ **Telefax:** 224-3795 ❀ **E-mail:** kovacs@oszk.hu, feimer@oszk.hu, novak@oszk.hu ❀ **Megjelenik:** Negyedévenként. Ára: 500,-Ft+ÁFA és postaköltség. Éves előfizetési díj: 2000,-Ft+ÁFA és postaköltség. Számonként is megrendelhető. ❀ Külföldi előfizetési ára: 60EUR. ❀ Terjeszti: Könyvtári Intézet, Könyvtártudományi Szakkönyvtár. Előfizethető a szerkesztőség címén ❀ Kiadja: az Országos Széchényi Könyvtár. Felelős kiadó: dr. Monok István. Készítette: AKAPRINT Nyomdaipari Kft. Budapest; Felelős vezető: Freier László.
HU ISSN 0023-3773 INDEX 26408 (Nyomtatott), HU ISSN 1586-5193 (On-line)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lapunkat az alábbi referáló lapok és adatbázisok dokumentálják:

DOBI Dokumentationsdienst Bibliothekswesen adatbázis
HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)
Library Literature Index adatbázis
Library Literature and Information Science
LISA (Library and Information Science Abstracts)
Przegląd Biblioteczny
PASCAL Sciences de l'information documentation

A folyóirat megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatja.

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTÉRIUMA

NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ on-line változata a http://www.oszk.hu/kiadvany/kf/index.html címen érhető el.

A lapban olvasható írások a szerzők véleményét tükrözik; nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.
A szerkesztőség nem őrzi meg és nem küldi vissza a kéziratokat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2001/3

TARTALOM

Abstracts 428

Inhaltsangaben 431

TANULMÁNYOK

RÓZSA György: Rendhagyó ajánlás egy kötethez 436

SZÁSZ Károly: Közkönyvtáraink s az egy országos könyvtár 437

RÁCZ Ágnes: Előszó Hangodi Ágnes cikkéhez 450

HANGODI Ágnes: A „habent sua fata libelli" tétel igazságának vizsgálata egy könyvtártudományi gyűjteményrészben 451

KÉGLI Ferenc: „Könyvet a tömegekhez!" Fejér megye települési könyvtárainak megalapítása az 1950-es évek elején 469

MURÁNYI Péter: A bölcsész képesítési rendeletről könyvtárosi szemmel 481

HARALYI Krisztina: Gondolatok a felsőfokú könyvtárosképzésről a kreditrendelet és a szakos képesítési követelmények tükrében 495

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KITEKINTÉS

HAJDU Katalin: Tudósítás az ALA téli konferenciájáról. 2. rész 505

SAJÓ Andrea: Az Orosz Állami Könyvtár a digitalizáció útján 511

MCMURDO, George: Információtudomány 2001-ben (Töm.: Mohor Jenő) 525

KÖNYVSZEMLE

Ismét menedzsment, avagy étvágygerjesztő az elixirhez
BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta: Kultúrmenedzsment könyvtári és információs szervezetek vezetőinek (Ism.: Mohor Jenő) 531

Egy dél-afrikai konferencia, nem csak dél-afrikai fejleményekről
PROLISSA -Progress in Library and Information Science in Southern Africa. Ed. Irene WORMELL (Ism.: Mohor Jenő) 535

Könyvek, emberek és kultúrák
Bücher, Menschen und Kulturen. Festschrift für Hans-Peter GEH
(Ism.: Sonnevend Péter) 539

VÁLOGATÁS A KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI SZAKKÖNYVTÁR ÚJ BESZERZÉSEIBŐL 543

KÜLFÖLDI FOLYÓIRAT-FIGYELŐ 223-315

Könyvtár- és információtudomány 549

Könyvtár- és tájékoztatásügy 552

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények 560

Munkafolyamatok és szolgáltatások 568

Tájékoztatási rendszerek 584

Vezetés, irányítás 589

Felhasználók és használat 594

Információ-előállítás, megjelenítés és terjesztés 602

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület 609

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A számot szerkesztette: Kovács Katalin és Novák István

E számunk szerzői és közreműködői:

FAZOKAS Eszter (Könyvtári Intézet), FUTALA Tibor (az OMK ny. igazgatója), HAJDU Katalin (Országos Idegennyelvű Könyvtár, Bp.), HANGODI Ágnes (Könyvtári Intézet), HARALYI Krisztina (ELTE TFK Könyvtártudományi Tanszék, Bp.), HEGYKÖZI Ilona (Könyvtári Intézet), KATSÁNYI Sándor (a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ny. főosztályvezetője), KÉGLI Ferenc (OSZK), MOHOR Jernő (az ELTE Központi Könyvtár ny. igazgató-helyettese, Bp.), MURÁNYI Péter (Berzsenyi Dániel Főiskola, Könyvtár- és információtudományi Tanszék, Szombathely), RÁCZ Ágnes (Könyvtári Intézet), RÓZSA György (MTA Pro Bibliotheca Alapítvány), SAJÓ Andrea (Hírközlési Főfelügyelet, Bp.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ABSTRACTS

INHALTS-ANGABEN

ABSTRACTS

Unusual recommendation to a book on the occasion of the re-edition of a study from 1869 entitled "Közkönyvtáraink s az egy országos könyvtár" (Our public libraries and the one national library) by Károly Szász
RÓZSA Gy.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. pp. 436.

Our public libraries and the one national library
SZÁSZ K.

In **1869** the author wrote three articles on librarianship in Hungary upon the request of József Eötvös, minister of religious affairs and education. The library of the academy of sciences, that of the university and of the (national) museum were the three most significant libraries of our library system at that time. They worked almost completely independently from one-another that lead to inconsistencies and gaps in collection development. It occurred for the government that a general, universal national library should be established.
Károly *Szász* pointed out that the lack of financial resources, and the unique character of the collections made the integration of the three libraries in a new building, as well as the unified processing and ordering of their material impossible. Financial resources were also lacking for the completion of the gaps of the three existing collections thus making all the three complete universal libraries. Considering resources and the peculiarities of the collections, the only solution could be to establish strong links among the three libraries, and develop their collection systematically and harmoniously. The museum (national) library is responsible primarily for being the Hungarian national library (collecting all the Hungarian works, or those concerning Hungary), the mission of the library of the academy is to support Hungarian science with literature, and by presenting domestic and foreign scientific achievements, while the

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

university library, being the most encyclopaedic one in all disciplines serves mainly the lecturers and students of the university.

The three libraries, with their collection interests harmonised, lead by a national director general (with directors heading each library), and receiving three (plus one official) legal deposit copies as an enhancement to their acquisition would form together *the one universal national library*. The author has elaborated a well-defined collection profile, based on the traditions of collection development, so that they formed a universal collection together.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. pp. 437 – 448.

Examining the truth of the "habent sua fata libelli" in a collection of books on library science

HANGODI Á.

The special collection of the Metropolitan Library in librarinaship was founded upon the initiative of the library director of the time, Ervin *Szabó*, in 1904. The successor of the institution, the Metropolitan Ervin Szabó Library, has decided a few years ago to donate a part of the special collection, consisting of about 1500 volumes, significant from the point of view of book history, to the Library Science Library of the National Széchényi Library. Hangodi has made a historical analysis of the books while processing them. She paid attention not only to the contents of the books but also to their outfit, binding, illustrations, notes, ex librises. What is more, their use could also be traced since their majority contained lending cardsas well.

Already the oldest foreign volumes from the 18th and 19th centuries have influenced contemporary Hungarian librarianship with their novelty or with their defects. Books borrowed or donated by outstanding Hungarian librarians, historians of writing, books or libraries or the ones who had become famous later (e.g. E. *Szabó*, B. *Kőhalmi*, L. *Dienes,* G. *Sebestyén*, B. *Hamvas*, V. *Wessetzky*, B. *Kéki*, Gy.*Walleshausen*, G. Borsa, I. *Papp*) give an insight into what they were dealing with, or give hints about the development of their ideas. Readings are related by the author of the writings of the historians mentioned.

This partial collection, giving a view of the early history of the Metropolitan Library being a sort of foggy even today, reflect mostly the development and composition of the collection, but it also contains interesting Hungarica unknown so long.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. pp. 451 – 468.

"Books for the masses!" The foundation of the local public libraries of Fejér County at the beginning of the 1950s

KÉGLI F.

In Fejér County the beginnings of library culture date back to the 19th century. Small library collections had developed well and permanently untill World War 2., when most of them were destroyed. They started to grow again in the 1950s due to a decree of the Minster of Culture that facilitated the introduction of a system of library districts following foreign examples. District libraries functioned as central providing libraries within a geographical-economic district, and had a huge collection. It was the task of the central library to provide deposit libraries (so-called people's libraries), just being formed, with books. The advantage of this solution was that with the centralisation of book provision, the continuous change of the deposit meant for borrowing was ensured. The Székesfehérvár District Library was opened in 1952 in Fejér County, that served 122 people's libraries (deposits). The collections of deposits were kept in closed book shelves, and they did not count more than 150-500 volumes most of which were classical Hungarian prose, realist novels and Soviet technical literature. The primary aim of the establishment of people's libraries was the „ideological development" of people. People's libraries of the county were established in a variety of places (e.g. in stations, agricultural plants, and there was even a prison library). After the ceasing of district libraries, the county library had to supervise people's libraries. As a consequence of the development, a people's library had been working in all the major villages of the county by 1953, that grew into the public libraries of today, surviving ideological dictatorship.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. pp. 469 – 480.

About arts graduation through the eyes of a librarian

MURÁNYI P.

The decree on academic training in the field of arts, issued in July 2001, will be implemented in the 2002/2003 academic year. Institutions of higher education had to start preparing for this already this year. It is difficult, since requirements of teacher training harmonising with the credit regulations have not been elaborated yet, and the educational requirements of other specialities are also missing. The author reviews college and university level specialities, what the credits of the various specialities include, and pays special attention to the information specialist-librarian specialisation, pointing out the contradictions that needed the further elaboration of the decree. From the point of view of librarianship, it brought

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a change that the specialization was turned into information specialist-librarian training both at the university and at the college level. This specialisation may be combined with other subjects from among natural sciences in college training. In order to obtain a diploma, 180 credits have to be acquired on the college, and 240 credits on the university level during a minimum of 6 college or 8 university semesters respectively. As training usually involves two subjects, studies have to be written in both. However, credits, that can be acquired with thesis writing and practices, are out of proportion as compared to the quantity of all the credits. In fact, the student does not have to do anything in the last term, it is enough to write a thesis and prepare for the final exams. It is not fair that only those who will not become teachers, have to attend so-called general subjects (e.g. basics of natural sciences, informatics, library use, etc.), though librarians have been struggling for years to make or keep library use a compulsory subject, built into the curriculum. It would be reasonable to increase the credit level of non-teacher specialities in colleges, and to make general subjects attendable for would-be teachers as well.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. pp. 481 – 494.

Academic training of librarians, thoughts in the mirror of credit regulations and the training requirements of specialisations

HARALYI K.

The government decree 200/2000. will come into force on 1 September 2002, making the credit system compulsory in every academic training institution. This has an impact upon the educational requirements of diplomas or special certificates that can be acquired in institutions of academic training. The government decree regulating so-called training requirements has to be revised with the credit system in mind.

So long this has taken place only with respect to training in arts, and some social sciences. The present study examines the new regulation relating to the training of librarians

There have been remarkable changes from the point of view of would-be college and university students of librarianship. The name of the speciality as well as that of the graduation has been modified (information specialist librarian). Two specialities must be learnt in the first basic training phase. It is possible for the first time to take university and college specialities together. In the future, graduation will only be possible with an exam in some living language: a basic and a middle level exam at the university level, and a middle level type C exam at the college level. However, the new system has no regulations for all the fields so far, or the ones are not logical at all, therefore the article contains some suggestions. E.g. the number of credits to be acquired in the second or further basic training is given, but the credit value of the thesis, of practices or end exams is not given. There is an irrationally big difference between the credits required for the first and second basic training at the university level, that means that those taking part in the second basic training have to attend subjects (units) not belonging to the speciality.

The credit regulations state that the student has to be able to select his/her subjects from a choice the credit level of which extends the required credits for the speciality with at least 20%, and this has a negative impact on the credit value of compulsory units belonging to the speciality. According to the author, the credit level of optional college subjects should be reduced instead, since the college does not train researchers, therefore specialisation is of less importance.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. pp. 495 – 503.

ABROAD

An account of the winter conference of ALA. Part 2. (Part 1. in 2001. 1. pp. 102-113.)

HAJDU K.

The 2001. winter conference of ALA focused on digital information. There were reports richly founded by statistical data on digitisation, virtual libraries, „virtual reference desks" working in the cyber space, and the experiences of operational digital reference services. These are summarized by the author as the Hungarian participant of the conference.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. pp. 505 – 510.

The Russian State Library on the way to digitisation. *The TACIS and the OREL programmes*

SAJÓ A.

As a part of the 1997 modernisation plan, a proposal was elaborated in the Russian State Library for the mechanisation of the library, and the introduction of information technology. TACIS, the technical support project of the EU, provided financial and mental aid for 18 months at the start, with late Soviet states as their targets. As a part of the project the Aleph 500 software was installed, as well as 45 new computers. The place of a Sun server has been formed, softwares with Cyrillic characters were installed, Internet connection was established, basic concepts of management were introduced, and professional further training courses were

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

held. The article describes the programme TACIS in detail, further it presents the most recent developmental project, called OREL (Open Russian Electronic Project) that aims at the realisation of a public digital library.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. pp. 511 – 524.

2001. Information science

McMURDO, G.

The twenty-year-old study (2001: Information science. In: New Library World, 1981. No. 967.) in a summary form in order to compare how the author imagined the world of librarians and information specialists at the millennium. (Abstr.: Mohor J.)

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. pp. 525 – 530.

BOOK REVIEWS

Management again or appetizer to the elixir

BOBOKNÉ BELÁNYI B.: Kultúrmenedzsment könyvtári és információs szervezetek vezetőinek. (Cultural management for leaders of libraries and information organisations) (Rev.: Mohor J.)

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. pp. 531 – 535.

A South African conference not only about developments in South Africa

ProLISSA: Progress in Library and Information Science in Southern-Africa. (Rev.: Mohor J.)

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. pp. 535 – 539.

Books, people, cultures

Bücher, Menschen und Kulturen. Feitschrift für Hans Peter Geh zum 65. Geburtstag.
(Rev.: Sonnevend P.)

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. pp. 539 – 542.

SELECTED ACCESSION LIST OF THE LIBRARY SCIENCE LIBRARY

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. pp. 543 – 548

FROM FOREIGN JOURNALS

(Abstracts)

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. pp. 549 – 619.

INHALTSANGABEN

RÓZSA György: Unkonventionelle Empfehlung zu einem Buch (Anlässlich der Wiederausgabe der im Jahre 1869 zusammengestellten Studie von Károly Szász: Unsere Öffentlichen Bibliotheken und die eine Staatsbibliothek)

Könyvtári Figyelő (Library Review) New series 11. (Vol. 47.) No. 3. s. 436.)

Unsere Öffentlichen Bibliotheken und die eine Staatsbibliothek

SZÁSZ Károly

Im Auftrag vom Minister des Religions- und Unterrichtswesens József Eötvös schrieb der Autor 1869 drei Aufsätze über das ungarische Bibliothekswesen. Die drei bedeutendesten Bibliotheken unseres Bibliothekssystems waren damals die Bibliothek der Akademie der Wissenschaften, die Universitätsbibliothek und die Museum(National)bibliothek. Die fast unabhängige voneinander Tätigkeit dieser Bibliotheken fuhr zu Inkonsequenzen und Unvollständigkeiten im Bestandsaufbau. Es wurde im Regierungsbereich aufgetaucht, dass es eine allgemeine und uninversale Bibliothek ins Leben gerufen werden soll.

Károly Szász wies dahin auf, dass die Integrierung der drei Bibliotheken in ein neues Gebäude, die einheitliche Erschließung und Aufstellung ihrer Sammlungen wegen Mangel an finanziellen Mitteln und wegen der individuellen Natur ihrer Bestände nicht verwirklicht werden kann. Es gibt keine Mittel auch dafür, dass die drei Sammlungen durch den Ersatz der Lücken der Bestände komplette Univarsalbibliotheken gemacht werden. Mit Rücksicht auf die materiellen Verhältnisse und die Eigenartigkeiten der Sammlungen kann als einzelne Lösung dienen, enge Beziehungen unter den drei Bibliotheken auszubilden, und ihren Bestandsaufbau zu koordinieren. Die Hauptaufgabe der Museum(National)bibliothek ist es, durch das Sammeln aller ungarischen und Ungarn betreffenden Dokumenten in erster Linie die ungarische Nationalbibliothek zu werden, die Aufgabe der Bibliothek der Akademie der Wissenschaften ist es, durch die Bekanntmachung der ungarischen und ausländischen wissenschaftlichen Ergebnissen die heimische Wissenschaftlichkeit mit Fachliterur zu unterstützen, und die Universitätsbibliothek, mit meistuniversalem Sammelge-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

biet in allen Disziplinen, bietet ihre Dienstleistungen den Universitätsprofessoren und den Studenten.

Durch den koordinierten Bestandsaufbau, unter der Leitung eines Generaldirektors (zusammen mit den Direktoren der einzelnen Bibliotheken) und mit drei Pflichtexemplaren (zur Hilfe ihrer Erwerbungstätigkeit), können die drei Bibliotheken zusammen als eine staatliche Universalbibliotek funktionieren. Der Verfasser hat – ausgehend aus den Sammelgebietstraditionen – für jede Bibliothek ein gut definiertes Sammelgebiet so ausgeführt, dass sie zusammen eine allgemeine und universale Sammlung bilden können.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New series 11. (Vol. 47.) No. 3. s. 437 – 448.

Untersuchung der Wahrheit der These "habent sua fata libelli" in einem Teil einer bibliothekswissenschaftlicher Sammlung

HANGODI Ágnes

Die Sondersammlung „Bibliothekswesen" der Haupstädtischen Bibliothek wurde 1904 auf Initiative des damaligen Direktors Ervin Szabó aufgestellt. Der Nachfolger des Instituts, die Ervin Szabó Haupstädtische Bibliothek hat sich vor einigen Jahren entschieden, einen ausgewählten, etwa 1500-bändigen Teil – mit buchgeschichtlicher Bedeutung – dieser Sammlung der Bibliothekswissenschaftlicher Fachbibliothek der Széchényi Nationalbibliothek zu schenken.

Im Laufe der Erschließung dieser Sammlung hat die Verfasserin die Bücher vom historischen Gesichtspunkt analisiert. Sie hat nicht nur das Inhalt der Bücher, sondern auch ihre äussere Form, ihre Einbände, Illustrationen, Aufzeichnungen und Exlibris untersucht. In einem bedeutenden Anteil der in die Hand genommenen Bände sind auch Leihscheine zurückgeblieben, deshalb kann die Autorin Folgerungen auf ihre Benutzung ziehen.

Schon die ältesten ausländischen Bücher aus den 18-19-ten Jahrhunderten haben durch ihre Neuartigkeit oder geradezu durch ihre Fehler das zeitgenössische ungarische Bibliothekswesen beeinflusst. Die Bücher, die von ausgezeichneten, oder später weitberühmt werdenden ungarischen Bibliothekaren und Forschern der Schrift-, Buch- und Bibliotheksgeschichte (z.B. Ervin Szabó, Béla Kőhalmi, László Dienes, Géza Sebestyén, Béla Hamvas, Vilmos Wessetzky, Béla Kéki, Gyula Walleshausen, Gedeon Borsa, István Papp) ausgeliehen oder geschenkt wurden, lassen sich darauf schließen, was sie damals beschäftigt hat, und bieten Erläuterung zur Gestaltung ihrer Ansichten. Die Verfasserin vergleicht die Lesestücke mit den fachliterarischen Werken der Erwähnten.

Dieser Teil der Sammlung, der über die frühe, bis auf den heutigen Tag in jeder Hinsicht nicht klargestellte Periode der Haupstädtischen Bibliothek ein Bild bietet (besonders vom Gesichtspunkt des Anwachs und der Komposition des Bestandes), hat auch interessante, bis jetzt unbekannte Hungarica-Materialien.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New series 11. (Vol. 47.) No. 3. s. 451 – 468.

"Bücher den Massen!" *Die Gründung der Ortsbibliotheken des Komitats Fejér Anfang der fünfziger Jahre*

KÉGLI Ferenc

Die Geschichte des Bibliothekswesens im Komitat Fejér hat im 19-ten Jahrhundert angefangen. Bis zum zweiten Weltkrieg haben sich die Sammlungen der Kleinbibliotheken mit langsamer, aber stetiger Entwicklung gestaltet, aber der bedeutende Teil dieser ist im zweiten Weltkrieg vernichtet worden. In den fünfziger Jahren infolge der Verfügung des Kultusministers, die aufgrund ausländischen Beispielen die Einführung des Kreisbibliothekssystems betrieb, haben die Bibliotheken des Komitats wieder eine rasche Entwicklung genommen. Die Kreisbibliotheken funktionierten in einem geographischen-wirtschaflichen Kreis als Versorgungsbibliotheken mit großen zentralen Beständen. Die Aufgabe der Zentralbibliothek ist es, die dann auszubildende Depotbibliotheken (Volksbibliotheken) mit Büchern zu versorgen. Der Vorteil dieser Lösung besteht darin, dass der Depositenbestand, der zum Entleihungszweck diente, durch Zentralisierung der Bücherversorgung ständig umgetauscht wurde. Im Komitat Fejér wurde die Kreisbibliothek in Székesfehérvár 1952 eingeweiht, zu der 122 Volksbibliothek (Depositen) gehörte. Die Depositenbestände, deren Anzahl nicht mehr als 150-500 Bände betrug, wurden in schließbaren Schränken gehalten. Die Mehrheit der Bücher gehörte zu der klassischen ungarischen Prosa, zu den realistischen Romanen und zur sowjetischen Literatur. Das Hauptziel der Gründung der Volksbibliotheken war die „ideologische Entwicklung" der Bevölkerung. Die Volksbibliotheken des Komitats wurden in verschiedenen Räumen (z.B. an Bahnhöfen, in staatlichen Güten, sogar in Gefängnissen) etabliert. Nach der Auflösung der Kreisbibliotheken haben die Komitatsbibliotheken die Fachaufsicht der Volksbibliotheken zur Aufgabe bekommen. Infolge der Entwicklungen zu 1953 funktionierte eine Volksbibliothek in jeder wichtigen Gemeinde des Komitats, die später die ideologische Diktatur überlebend die Öffentliche Bibliothek der Siedlung wird.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New series 11. (Vol. 47.) No. 3. s. 469 – 480.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Überlegungen zur Verordnung über die Qualifizierung der Studenten der philosophischen Wissenschaften aus bibliothekarischer Sicht

MURÁNYI Péter

Im Juli 2001 wurde die Verodnung über die Qualifizierung der Studenten der philosophischen Wissenschaften veröffentlicht, deren Einführung im akademischen Jahre 2002/2003 erfolgt. Die Hochschulen mussten bereits dieses Jahr mit der Vorbereitungen anfangen. Es ergibt sich Schwierigkeiten, weil die Anforderungen an der Qulifizierung der Lehrer, die mit der neuen Verodnung verbunden sind, noch nicht ausgearbeitet wurden. Der Verfasser gibt einen Überblick über die Fakultäte an Hochschulen und Universitäten, er analisiert, woraus die Zahl der Krediten der einzelnen Fakultäten besteht. Er behandelt das Fach „Informationsspezialist-Bibliothekar" abgesondert und wiest auf die Widerspruche hin, die in der Verordnung berichtigt werden sollten. Aus der Sicht des bibliothekarischen Berufs bedeutet eine Veränderung, dass sich die Benennung des Faches „Bibliothek" sowohl an Universitäten, als auch an Hochschulen ins Fach „Informationsspezialist-Bibliothekar" verändert hat. An Hochschulen kann das Fach „Informationsspezialist-Bibliothekar" mit naturwissenschaftlichen Fächern verbunden werden. Zur Hochschulqualifikation muss zumindest 180 Kreditpunkte, zur Universitätsqualifikation zumindest 240 Kreditpunkte während der wenigstens 6 Hochschul- bzw. 8 Universitätssemester erreicht werden. Da die Ausbildung grundlegend als Zweifachstudium durchgeführt wird, in beiden Fächern müssen die Absolventen eine Diplomarbeit schreiben. Der Wert der Kreditpunkten für die Diplomarbeit und fürs Praktikum hat sich im Vergleich mit der erreichbaren Gesamtkreditzahl nicht proportionell gestaltet. Im letzten Semester muss der Absolvent nichts anders erfüllen, als sich auf seine Diplomarbeit und auf die Abschlussprüfung vorbereiten.
Es ist unerfreulich, dass nur diejenige, die nicht den Lehrerberuf gewählt haben, solche allgemeine Fächer als z.B. naturwissenschaftliche Grundkenntnisse, Informationswissenschaft, Einführung in die Bibliotheksbenutzung usw.) studieren müssen, obwohl die Bibliothekare seit langen Jahren kämpfen, um die Bibliotheksbenutzung ein obligatorisches Fach zu machen. Der Verfasser meint, dass der Kreditwert der nicht Lehrer-Fächer erhöht werden soll, und es wäre wichtig, den Studenten des Lehrerberufs zu ermöglichen, die obenerwähnten Fächer zu studieren.

Könyvtári Figyelő (Libary Review), New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. s. 481 – 494.

Gedanken über die bibliothekarische Ausbildung im Spiegel der neuen Verodnung und der Anforderungen an Qualifikation

HARALYI Krisztina

Am 1. September 2002 tritt die Regierungsverordnung No. 200/2000. in Kraft, die in allen Hochschulen die Einführung des Kreditsystems vorschreibt. Dies beeinflusst die Anforderungen an Qualifizierungen und Berufsbildungen, die an Hochschulen geschaffen werden können. Die Regierungsverordnungen, die die Anforderungen an Qualifikation regeln, müssen dem Kreditsystem entsprechend umgestaltet werden.
Bis heute hat dies im Bereich der Grundausbildung an der philosophischen und gesellschaftswissenschaftlichen Fakultäten stattgefunden. In diesem Beitrag wird das Gesetz über die bibliothekarische Ausbildung untersucht.
Aus der Sicht der zukünftigen Studenten des Fachbereichs Bibliothek sind wichtige Veränderungen geschehen. Die Benennung des Faches und die Titulierung der Qualifizierung haben sich geändert (Informationsspezialist-Bibliothekar). In der ersten Grundausbildung wurde das Zweifachstudium obligatorisch gemacht. Als Neuigkeit besteht die Möglichkeit die Universitäts- und Hochschulfächer zu kombinieren. In der Zukunft an allen Universitäten wird die Voraussetzung des Diploms das Dasein einer Grundstufen- und einer Mittelstufenprüfung in zwei lebenden Sprachen, an den Hochschulen das Dasein einer Mittelstufenprüfung in einer lebenden Sprache.
Die neue gesetzliche Regelung regelt viele Fragen gar nicht, oder nach der Meinung der Autorin tut das unlogisch, deshalb werden im Beitrag einige Vorschläge gegeben. In zweiter oder weiterer Ausbildung ist die Zahl der Krediten genau festgelegt, aber der Kreditwert der Diplomarbeit, des Praktikums und der Rigorosen wird nicht bestimmt. Es gibt ein irrationell großes Unterschied in der Kreditzahl zwischen der ersten und zweiten Grundausbildung an den Universitäten, und das bedeutet, dass der Student/die Studentin während der zweiter Grundausbildung zu viele nicht zu seinem/ihrem Fachbereich gehörigen Fächer studieren muss.
Nach der Meinung der Verfasserin soll die Zahl der wählbaren Fächer an den Hochschulen vermindert werden, weil es an den Hochschulen keine Forscherausbildung geht, deshalb ist die Spezialisierung weniger betont.

Könyvtári Figyelő (Libary Review), New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. s. 495 – 503.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

AUSBLICK

Bericht über der Winterkonferenz des ALA. Teil 2. (Teil 1 siehe im Heft 1 2001.)

HAJDU Katalin

Das Haputthema der Winterkonferenz 2001 des ALA war die digitale Information. In den Berichten wurden die Digitalisierung, virtuelle Bibliotheken, der im Kiberraum existierende „virtuelle Reference-Pult" und die Erfahrungen der bereits in der Praxis funktionierenden digitalen Reference-Dienste – unterstützend mit ergiebigen statistischen Daten – dargestellt. Die Verfasserin als die ungarischen Teilnehmerin der Konferenz gibt einen Überblick über die wichtigsten Berichten.

Könyvtári Figyelő (Libary Review), New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. s. 505 – 510.

Die Russische Staatsbibliothek auf dem Weg zur Digitalisierung. *Die Projekte TACIS und OREL*

SAJÓ Andrea

Als Teil des 1997 angefangenen Modernisierungsprogramms wurde ein Vorschlag zur Automatisierung der Bibliothek und zur Einführung der Informationstechnologie gestellt. Zum Anfang hat die Bibliothek während 18 Monaten finanzielle und geistige Unterstützung vom TACIS-Programm bekommen. TACIS ist ein Programm der Europäischen Union zur technischen Hilfeleistung, deren Zielorten die ehemaligen sowjetischen Staaten sind. Im Laufe des Programms wurde das Informationssystem Aleph 500 eingeführt, 45 neue Computer und einen Sun Server erworben, Software mit zyrillischen Buchstaben installiert, Internet-Verbindung hergestellt, Workshops und eine Konferenz zu den Themen Management, Retrokonversion, Business Planung, Marketing usw. organisiert. Im Beitrag wird das TACIS-Program ausführlich dargestellt, und die neueste Projekt OREL vorgelegt, die den Grundstein zur digitalen Bibliothek (Open Russian Electronic Library) legt. (S. –)

Könyvtári Figyelő (Libary Review), New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. s. 511 – 524.

Informationswissenschaft im Jahre 2001

McMURDO, Georg

Das is eine Zusammenfassung einer Studie, die vor zwanzig Jahren (2001: Information science. In: New Library World, 1981. No. 967.) veröffentlicht wurde, zum Ziel es vergleichen zu können, wie sich der Autor die Welt der Bibliothekaren und Informatiosspezialisten um die Wende des Jahrtausends vorgestellt hat. (Zusammenfassung: Mohor Jenő)

Könyvtári Figyelő (Libary Review), New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. s. 525 – 530.

BUCHBESPRECHUNGEN

Wieder Management oder ein Appetiterreger zum Elixir

BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta: Kultúrmenedzsment könyvtári és információs szervezetek vezetőinek. (Rez.: Mohor Jenő)

Könyvtári Figyelő (Libary Review), New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. s. 531 – 535.

Eine südafrikanische Konferenz, über nicht nur südafrikanische Entwicklungen

ProLISSA: Progress in Library and Information Science in Southern-Africa. (Rez.: Mohor Jenő)

Könyvtári Figyelő (Libary Review), New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. s. 535 – 539.

Bücher, Menschen, Kulturen

Bücher, Menschen und Kulturen. Festschrift für Hans Peter Geh zum 65. Geburtstag. (Rez.: Sonnevend Péter)

Könyvtári Figyelő (Libary Review), New Series 11. (Vol. 47.) No. 3. s. 539 – 542.

AUSWAHL AUS DEN NEUERWERBUNGEN DER FACHBIBLIOTHEK FÜR BIBLIOTHEKS- UND INFORMATIONSWISSENSCHAFT

(S.543 – 548.)

AUS AUSLÄNDISCHEN ZEITSCHRIFTEN (REFERATE)

(S. 549 – 619.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

MANCI

Könyvtáros kollégáink figyelmébe ajánljuk *MANCI* nevű könyvtártudományi folyóiratcikk-adatbázisunkat.

Üzemeltetéséhez szükséges a MicroISIS program min. 3.0 változata.

A kurrens anyag éves előfizetési díja 5800.- Ft + ÁFA. Az aktualizálást lemezen vagy az Interneten szállítjuk negyedévenként.

Lehetőség van az adatbázis visszamenőleges megrendelésére 1986-ig, évenként 3000.- Ft + ÁFA térítés ellenében.

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Az adatbázis megrendelőinek az időközben kifejlesztett új funkciókat (on-line help, találatválogató program) térítésmentesen átadjuk: a tárgyi keresést megkönnyítő online tezaurusz ára: 8000.- Ft + ÁFA

További információkért forduljon a *MANCI* szerkesztőihez a 224-3796-os telefonon, vagy a novak@oszk.hu e-posta címen.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota F. épület

M

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Rendhagyó ajánlás egy kötethez

Régi rossz beidegződéseimnek megfelelően a szerkesztőség felkérésére, mint ötletadó (a Tudományos és Műszaki Tájékoztatásban említettem a rövid nemzeti könyvtári funkciókkal összefüggésben a báró *Eötvös József* által inspirált *Szász Károly-könyvecskét*) nem közvetlenül a kérdéses tárgyhoz, mint inkább gondolattársításairól teszek néhány észrevételt.

Az érdemi mondanivalóm az volna, olvassák el. Jó lenne, ha a szakma az Eötvös-féle szakmai gondolatokról legalább annyit tudna, mint az alexandriai könyvtárról. Még az sem volna haszontalan, ha a háromtagú nemzeti könyvtári funkciókról is ismeretekkel bírnának (oktatóként erről vannak bizonyos negatív tapasztalataim). *Hóman* és *Szekfű* elgondolásai is jelentősek (a politika itt mit sem számít) a közgyűjteményekről (lásd a *Magyary-féle* „magyar tudománypolitikai alapvetést" a húszas évek második feléből, amelyhez hasonló azóta sincs és amelyben méltóan szerepelnek – legalábbis elméletben – a könyvtárak, levéltárak. Ezek a gondolatok beleillenek az Eötvös – Szász Károly – *Klebelsberg* – *Magyary Zoltán* gondolkozási rendbe. Ebben a rendben a közgyűjtemények a felsőoktatáshoz és a kutatáshoz viszonyítva kiegyensúlyozottan és nem mellérendelten szerepelnek. Hiszen e gyűjtemények, valóságos kulturális-gazdasági húzóágazatok, húzóágazati embereikkel.

Azt gondolom, hogy az uralkodó merkantilista szemlélet mellett is hiánypótló ennek a gondolati rendnek a megismerése a szakma részéről és a Könyvtári Figyelő hasábjain megpróbálni ezt elevenen tartani. A jelentős nemzeti könyvtári figurák között megtalálni a helyét (akadémiai elfogultság nélkül és nem mint titoknoknak, hanem mint könyvtárosnak) *Toldy Ferencnek*, *Mandello Gyulának* (mit mond ez a név?), *Káplány Gézának* (a műszakiak egy része tudja, kiről van szó), és, hogy a közelmúltról is essen szó, *Polzovics Ivánnak*, *Sebestyén Gézának* – mindezek példaszerűen említettek. Nem volna érdektelen a Könyvtári Figyelő hasábjain rendszeresen valamiféle hasonló ismereteket nyújtani.

Ennyit a Szász-könyvecske bevezetőjéhez.

Rózsa György
(aki évek óta ajánlotta itt-ott e könyvecske újrakiadását)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Közkönyvtáraink s az egy országos könyvtár

Szász Károly (1829–1905)*

1869-ben báró Eötvös megbízásából tüzetesen foglalkoztam közkönyvtárainkkal s általában az országos könyvtár-üggyel.** Jelen cikkem nagy része akkori jegyzetemből s a miniszterhez tett jelentésemből van összeállítva. Legfőbb segélyemre volt ez ügyben azon előzékeny szívesség, mellyel mint miniszteri kiküldött mindhárom könyvtár igazgatósági által fogadtattam és kalauzoltattam. Különösen hálával tartozom e részben Toldy és Hunfalvy tisztelt barátimnak, az egyetemi és akadémiai könyvtárak főkönyvtárnokainak, kiknek útmutatásait s részletes följegyzéseit is fölhasználnom engedtetett. Nem tehetem, hogy nekik e helyen is ne fejezzem ki köszönetemet. (Szász Károly)
(Különlenyomat a Pesti Naplóból: Pest, 1871. Atheneum ny. 37 o.)

I.

A jelenleg folyamatban lévő országos költségvetési tárgyalásoknál ismételve utasíttatott a kormány, hogy a jövő évi költségvetés előterjesztését megelőzőleg részletes javaslatot terjesszen elő az iránt, miképp lehetne az egyes miniszterek által a könyvtárak gyarapítására igénybe venni szokott összegeket *egy országos könyvtár* létesítésére fordítani úgy, hogy e mellett mind az egyes minisztériumok szükségleteinek elég tétessék, *mind a közönség az így létrejött könyvtáraknak hasznát vehesse*; – s a beszerzendő könyvek – a *létesítendő országos könyvtár* alapját képezhessék.

E határozat, mely most csak megújíttatik, mert már a múlt évi költségvetési tárgyalás alkalmával hozatott vala, azt látszik hallgatag involválni, hogy jelenleg létező s országosaknak tekinthető közkönyvtáraink (az akadémiai, egyetemi és múzeumi) mellett s *azokon kívül* szándékoltatik egy országos könyvtár létesítése, mert hisz az utolsó pontban arról van szó, hogy az egyes miniszterek által

* A szerző költő, író, műfordító, református püspök.

** A tanulmány eredeti írásmódját megtartottuk, kivételt a mai helyesírási szabályoktól való lényeges eltérés esetén tettünk. (A szerk.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

beszerzendő könyvek a létesítendő országos könyvtárnak *első* alapját képezzék.

Valóban ez volna az egyik mód, egy teljes és a közművelődés minden igényét kielégítő egyetemes országos könyvtár létrehozására. S ha módunk volna benne, ki ne örülne annak, hogy bár első alapjai megvettessenek egy oly könyvtárnak, minők, hogy többeket ne említsünk, a londoni British múzeumé vagy a párisi s müncheni nagy könyvtárak!

De ki nem látja egy ily egyetemes könyvtár létrehozásának óriási nehézségeit, a roppant költséget, melyet az igényel, s mely oly kiáltó ellentétben áll szegénységünkkel s azon aránylag parányi összegekkel, melyeket mi közművelődési czélokra általában s azoknak csak egyikére, könyvtárakra, különösen fordíthatunk.

Azt hiszem, itt az *első alapról* szólani csak formulázási hiba; s első alapul a meglevő három közkönyvtár tekintendő inkább, melyeket csak kiegészíteni kellend. Azokban egyenkint s összesen oly nagy kincse van már is az országnak, hogy annak minden igényt kielégítővé kiegészítése nemcsak óhajtandó, de lehetséges is; s míg korlátolt erőnkkel elérhetőt el nem érve látunk magunk előtt, miért tűznénk elérhetetlen távolban lebegő ábrándos czélokat magunk elé?

Másik mód a közművelődés és tudományosság könyvtár-szükségletén segítni: az lehetne, hogy mint eddig jóformán történt, egymástól egészen külön, önálló könyvtáraknak tekintetvén a fentebb említett (egyetemi, múzeumi és akadémiai) közkönyvtárak s tekintetvén egyetemes könyvtáraknak mind a hárman, a mik *kisebb nagyobb mértékben* valóban is, az ország igyekezzék mindeniknek hézagait pótolni s lehetőleg teljes egyetemes könyvtárrá tenni mind a hármat.

Felállítottam e lehetőséget is, nem mintha valósítását komolyan indítványozni csak egy perczig is akarhatnám. De felállítottam, mert eddig jóformán ez irányban (igaz, hogy a czél elérésére a szükségesnél sokkal kisebb mértékben) történt, a mi történt e három könyvtár irányában. Mindenik egészen külön, önállóan kezeltetett és igazgattatott, azon országos intézetek-, illetőleg testületekhez képest, melyeknek tulajdonait képezik.

Mindeniknek külön alapjai s azokból eredő segélyforrásai vannak; az állam, az utóbbi években legalább, mindeniknek adott bizonyos országos segélyt évi költségvetésében, melyből a három könyvtár, egyik a másiktól függetlenül, a segélyforrások, illetőleg az országos segélyzés erejéig gyarapíttatott. De éppen e segélyforrások nagyon is korlátolt voltából következett, hogy nemcsak teljessé s igazán egyetemessé egyik sem válhatott a három könyvtár közül (hisz abszolút teljesség nem is létezhetik), de a legszükségesebbeket sem szerezhette be egyik is mind, s a tudomány óriási haladásával lépést nem tarthatott. – Tarthatna-e ezentúl s pótolhatná-e a mellett még eddigi hézagait s hátramaradottságát? Szegényebbek vagyunk, mintsem ezt komolyan remélhetnők; s ha *egy* teljes és egyetemes könyvtárt első alapjaitól kezdve létre nem hozhatunk, bizony *hármat*, bár a már létező alapokon, szintoly kevéssé. S ha ennek lehetetlensége felől tisztában vagyunk, engedhetjük-e, hogy a három könyvtár kezelése s igazgatása, többi közt az országos segélyekből történő beszerzések, továbbra is oly elkülönzötten, egymástól teljesen függetlenül, még kölcsönös tudomást sem adva történjenek, mint eddig? Akarhatjuk-e hogy pl. 10 könyv közül, melyek mindenikének legalább egy példányban megléte kívánatos, sőt szükséges volna, talán négy, két vagy három példányban is beszereztessék, kettő vagy három egy-egy példányban, három vagy négy pedig egyben sem? S pedig, hogy évenként ez történik, s az eddigi eljárás szerint folyvást ennek kell történnie: első tekintetre átlátható, nem is történhetik másképp.

Ha tehát sem egészen új egyetemes könyvtárt, első alapjától fogva, úgyszólván semmiből létre hozni, sem mind a három meglévő könyvtárt egyenkint némi teljességre kiegészíteni képesek nem va-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gyunk; s ha közművelődésünk s tudományosságunk kiáltó szükségletét, egy lehetőleg teljes egyetemes országos könyvtár iránt mégis elevenen érezzük, s azon segíteni is óhajtunk, – logikai következés, hogy nem marad fönn egyéb, mint szorosabb vagy tágabb összeköttetést hozni létre a három könyvtár között s egyöntetűen és tervszerűleg eszközölni gyarapíttatásukat.

Szorosabb vagy tágabb összeköttetést, mondom. Mert lehetséges volna, vagy legalább gondolható, hogy a három könyvtár egybe, *egy* egyetemes országos könyvtárrá egyesíttessék, s mint ilyen egészen egységesen kezeltessék és igazgattassék, részesüljön országos segélyben s gyarapításban. Sietek kimondani, hogy bár e módot legalább gondolhatónak tartom, épp oly kevéssé ajánlhatnám, mint nem az előbbieket, melyekről már szólék. Mind a három könyvtárra eredete, eddigi rendeltetése, jelenlegi tényleges állása s ehhez képesti természete bizonyos külön jellem saját bélyegét nyomja, melyet ignorálni épp oly kevéssé lehet, mint letörölni róluk sem könnyű, sem czélszerű nem volna.

Mind a három, részben és pedig tetemes – s kettő nagyobb részben, magán alapítványoknak köszöni létrejöttét, melyek sok tekintetben megkötik az ország kezét a felőlök való korlátlan rendelkezésben, jelesen teljes összeolvasztásukban, mint pl. a nemzeti múzeumi Széchényi- és akadémiai Telekikönyvtárak külön s önálló kezelése, bizonyos részben legalább alapítványilag van kimondva s követelve, mit nem tisztelni vagy éppen megszegni az ország bizonyosan nem akarhat, még ha ez által az illető családok jogos ellenmondásainak (vagy többnek is) magát kitenni nem akarná is. Különben is, ha a három könyvtár teljes egyesítésén s összeolvasztásán azt értjük, hogy azok *egy helyt*, egy országos könyvtár-épületben állíttassanak fel (másképp mint *egy* könyvtárt, rendezni s használni sem lehetne), hol vesszük arra a szükséges épületet? s miért is költenénk reá, mikor a múzeum s akadémia könyvtárai saját palotáikban el vannak helyezve s csak az egyeteméről kell (miről alább szólok) gondoskodni.

Átmenve így minden lehetőségen, fennmarad az utolsó, mely abban áll: külön tartva a három könyvtárt, megőrizve egyediségöket, oly összeköttetést hozni köztük létre mégis, amely míg egyfelől tervszerű s összhangzatos gyarapíttatásukat teszi lehetővé, mindeniket saját természetéből kifolyó jellemében gyarapítván tovább s emelvén a maga nemében lehető teljességre, ez által végre azt eredményezze, hogy a három könyvtár, ha részben fedezi is egymást, ami már most is megvan, de hézagaiban ki is egészítse egymást, illetőleg az egyetemes tudományosság kívánalmaival szemben hézagokat többé így ne engedjen, s így bár *három külön helyen felállítva* (Pest végre is sokkal kisebb város még most, terjedelem s népesség s könyvtárszomj tekintetében egyaránt, mintsem, ez lényeges nehézséget képezzen!), *együttvéve mégis egy teljes, egyetemes országos könyvtárat képezzen.*

E ponton, hová fejtegetéseimmel érkeztem, két teendőt látok magam előtt: először körvonalazni a három könyvtár eredetéből, rendeltetéséből és jelenlegi tényleges állásából s ehhez képesti természetéből kifolyó saját jellemét s megjelölni lehetőleg azon irányt, sőt részletesen azon tudományszakokat, melyek egyik, másik és harmadik könyvtárnak körébe esnek s további kiegészíttetésök és folytonos gyarapításuknál szem előtt tartandók; és másodszor körvonalozni az egyöntetű és tervszerű kezelés s igazgatás keretét, jelesen az országos segélyezés és gyarapítás eszközlésének módját, hogy a kitűzött czél lehetőleg eléressék.

Következő czikkem az elsővel foglalkozik e két tétel közül.

II.

Három közkönyvtárunk mindenikének saját jellemét kívánván körvonalozni, mivel a nemzeti múze-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

umi és a tudományos akadémiai könyvtárak bizonyos tekintetben különleges (speciális) jellegűek és rendeltetésűek, ezeket bocsátom előre, hogy az egyetemi könyvtárról, mint leginkább egyetemes (universalis) jellegűről szólva, amazokra hivatkozhassam, s így szabatosabb és rövidebb lehessek.

I. *A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának* dicsőült alapítója, gróf *Széchényi Ferencz* által az 1802. november 26-án kelt eredeti alapítványlevélben világosan kifejezett s később fia, gróf *Széchenyi Lajos* 1820. november 30-án kelt pótalapítványában is fenntartott, és mindkét alkalommal országgyűlésileg is elfogadott jelleme s ahhoz képesti rendeltetése: hogy az a legszélesebb értelemben vett *magyar könyvtár* (Bibliotheca Hungarica) legyen. Rendeltetése ennél fogva, összegyűjteni mindent, a mi: a) Magyarországon bármi nyelven s bárki által, b) magyarok által itthon és bárhol, c) Magyarországot illetőleg bárhol és bárki által íratott, illetőleg kiadatott.

Ez eredeti – s az említett tiszteletreméltó alapítványi levelek értelmében megmásíthatatlan – rendeltetése szerint gyarapíttatott e könyvtár, akkor midőn *Horváth István* könyvtára s a Jankovich-féle gyűjtemény szereztetett meg számára országos költségen. E jellemnek fenntartása volt a legfőbb indok, a miért törvényhozásilag rendeltetett, hogy a múzeum könyvtárának Magyarország területén megjelenő *minden* nyomtatvány kötelespéldányul küldessék meg, legyen az magában, s irodalmilag oly értéktelen bár, mint egy színlap vagy hirdetési falragasz, ha Magyarországon, s illetőleg magyarul nyomtatott.

E tisztán és szorosan „magyar nemzeti könyvtári" jelleg szerint:

1. Mindenek előtt – s az eddigi mulasztásokat vagy esetleges hézagokat is pótlólag – a már létező kincs a lehetőségig és bármi áldozattal is kiegészítendő; bármi áldozattal, mert a mi a múltból még meg nincs a könyvtárban, az hovatovább nehezebben lesz megszerezhető, s a még csak egy pár évtized előtti könyvekből, annál inkább a kisebb nyomtatványokból (a mit senki se tartogat, de a mi a múzeum könyvtárára nézve mind érdekes és becses) gyakran már unicumok is nehezen találhatók. Jövőre is mindannak, a mi a fentebbi a), b), c) pontok szerint oda tartozik, beszerzése képezi a múzeumi könyvtárnak fő feladatát. Ide értem a könyveken s egyéb betűnyomtatványokon kívül a nyomtatott rajzokat, terveket, térképeket stb. is, a mennyiben azon pontok alá esnek, ti. Magyarországon vagy magyarok által, vagy Magyarországot illetőleg készültek.

2. Kéziratok, oklevelek s minden más írott emlékek, ide értve bármely, Magyarországra vonatkozó vagy magyaroktól származó irodalmi vagy tudományos irányú kézi-rajzokat is (a tisztán szépműviek a képtárhoz tartozván), folyvást szerzendők lennének. Természetes, hogy míg a nyomtatványoknál a *teljességre* legalább törekedni kell, itt azt megközelíteni is lehetetlenség; itt a czél csak a minél nagyobb gazdagság s becsesség lehet. Az eredetiben meg nem szerezhető oklevelek, a mennyiben hozzájárulhatók, másolatban volnának megszerzendők.
   E szorosan magyar s nemzeti jellemen túl, a múzeumi könyvtárnak is, – mi nélkül semmi, még oly különszerű könyvtár nem lehet el, – szüksége van.

3. *Segédkönyvtárul* egy egyetemes osztályra (s ilyent czélzott éppen gróf Széchenyi Lajos, ki – említettem pót-alapítványában – egy ilyen segédkönyvtár alapját tette le, feltételül kötve ki, hogy az a tulajdonképpeni *magyar* könyvtárral soha össze ne vegyíttessék), melybe néhány nagy encyclopaediai, továbbá speciális tartalmú ún. *felütő munka,* valamint minden nyelvek szótárai, atlaszok, kézikönyvek sorozandók.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ha a múzeumnak csak könyvtári egyenes szükségletét tekinteném, ezzel annak, mint speciális magyar könyvtárnak, köre ki volna merítve. De lehetetlen figyelmen kívül hagyni, hogy nemzeti múzeumunk könyvtárán kívül még több gyűjteményes tárakkal is bír s jelesen régiségi, természeti és képtári gyűjtemények összessége. Szó lévén már egy országos nagy képcsarnoképületről, melyben az országnak Eszterházi képtára is, mely most az akadémia épületében csak ideiglenes szálláson van, felállíttassék, valószínű, hogy akkor a múzeumi Pyrker- s egyéb képtárnak is abban leend helye. Addig azonban *itt* kell azt tekintetbe vennem. S mindenesetre itt a régiségi és természeti gyűjteményeket, melyek már a múzeumtól elválhatlanok. És már e tárak egyike sem nélkülözhet egy különleges kézi könyvtárt: részint meglévő kincseinek meghatározása (determinálása), részint a további szerzemények irányozása a megszerzendők iránti tájékozás, részint avégett, hogy amennyiben a gyűjtemények természeti példányokban nem teljesek (s nem is lehetnek soha), a hiányzók legalább leírásban és képben meglegyenek. Meg kell vallani, hogy e tekintetben múzeumunk könyvtára szégyenletesen szegény. Majd semmivel sem bír (vagy a semminél kevéssel többel) sem régiségi, sem természeti, sem képtári osztálya, a mi a föntebb említett czéloknak csak némileg is megfelelne; s kivált régebben számtalanszor megtörtént, hogy például természeti tárgyakat, csupa determinálás végett, külföldre vagy legalább Bécsbe kellett küldeni.

4. Azért múlhatatlan szükséges a múzeumi könyvtár, mindenik gyűjteményére vonatkozólag egy-egy speciális *kézikönyvtárral* ú.m. egy archaeologiai éremtani, egy természetrajzi, ethnographiai és technológiai és egy művészettani s műtörténelmivel kiegészíteni, melyekben leginkább nagyobb leíró (descriptiv) művek vagy kimerítő monographiák (az illető szakokból) volnának megszerzendők.

A múzeumi könyvtár ezek szerint három irányban kiegészítendő s tovább gyarapítandó: 1) a *magyar*-könyvtár, 2) a *segéd*-könyvtár, 3) a műgyűjteményi szakok speciális *kézi*-könyvtárai irányában.

A múzeumi könyvtárnak közelebbről végbement, illetőleg még folyamatban lévő új lajstromozásáról s rendezéséről külön fogom alább elmondani a véleményemet; itt a dolognak – hogy úgy mondjam – elméleti oldalára kívántam szorítkozni.

II. A *magyar tudományos akadémiának,* mióta nyelvmívelő társaságból, minek eredetileg alapítva volt, általános tudományos akadémiává (Academie des sciences) vált vagy fejlődött, bár eredeti jellemét egyik legfőbb irányául őrizve meg ma is, az levén föladata első vonalban, hogy a hazai tudományt, tudományos nyomozások és kísérletek útján előbbre vigye: könyvtárának mindenekelőtt az összes világtudomány naponkénti folytonos haladásait kell föltüntetni; bírnia mindenütt a legújabb eredményeket, sőt a még készülőben lévőket, s végleg meg nem állapítottakat, s állania mindig a pillanat legfelső színvonalán, hogy mind az akadémia tagjai, mind a könyvtár tudós látogatói, mind a tudománybeli önállóságra törekvő ifjabb erők a tudomány haladásának színvonalán tarthassák magokat.

E szempontból az akadémiai könyvtár körét képezik:

1. Mindenekelőtt a világ minden akadémiái, tudós társaságai, jelesb egyesületei és intézeteinek kiadványai, tehát évkönyveik, értekezéseik, ülési értesítőik, kiadásra méltatott pályaműveik stb., mint a melyekben összesen éppen a tudomány legújabb vívmányai, a tudósok kísérletei s fölfedezései gyakran még levő-félben vannak lerakva, rendesen. Minthogy pedig, kivált újabb időben, csere útján akadémiánk a világ számos akadémiáinak kiadványaihoz elég könnyű szerrel jut, e tekintetben csak a kiegészítés föladata néz reánk.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A tudomány folytonos haladásai az akadémiák stb. munkálkodásán kívül még a tudományos folyóiratokban lévén észlelhetők, szükséges az akadémiai könyvtár számára megszerezni s folyvást tartani.

2. Az akadémia körébe eső tudományszakoknak legnevezetesebb tudományos szellemű folyóiratait, melyek az új fölfedezéseket és vívmányokat hozzák.

   Az akadémia *körébe eső* tudományszakokról szólék; mert egyfelől az akadémia köréből eddig alapszabályilag is ki volt s gyakorlatilag ma is ki van rekesztve a theologia és napi politika; másfelől az akadémia a tudománynak mint ilyennek, nem pedig egyes különleges s úgyszólván mesterségszerű alkalmazati irányokban lévén művelője, bátran mellőzheti az orvosi, technológiai és más hasonló alkalmazati műveket és folyóiratokat.

3. Minden tudományszaknak (a jelzett kivétellel) speciális *alap- és kútfőmunkái*, melyekre az önálló vizsgáló minden lépten-nyomon utasítva van, az akadémiai könyvtár körébe tartoznak. Itt a *történelmi* és a földrajzi kútfők, tudományos czélú nagy utazások, történelmi nagy forrásmunkák s gyűjtemények stb. kellenek, különös figyelemmel, önkényt értetik, a *magyar* történelmi forrásokra, melyektől méltán teljességet kívánhatunk. Sőt az egyházi történelem a tudomány forrásművei is, mint ilyenek pl. egy nagy patristicai gyűjtemény, a Bollandisták nagy gyűjteménye stb. szintén az akadémia körébe eshetnek, nem mint theológiai, hanem mint kor- és műveltségtörténelmi források. Hasonlóképp az *államtudományok* körébe tartozók: a politikai elmélettel foglalkozó irodalom, a statistikára vonatkozó nemcsak nagyobb művek, különösen az elméletiek is, hanem nevezetesebb statistikai journálok; a *bölcsészeti* irodalom, e szaknak tisztán elméleti voltát s általános művelődési nagy fontosságát tekintve, kivált az újabb termékekkel folyvást gyarapítandó. S a jogtudomány köréből, a teljesen és tüzetesen gyűjtendő magyar jogtudományi munkákon kívül, a külföld is, néhány folyóiratban s elismert becsességű művek megszerzése által figyelemben tartandó, teljes s tüzetes gyűjtése nem ide tartozván. Végre *a mathematikai és természettudományi szakok* – a gyakorlati speciális czélú alkalmazati, mint pl. orvosi, csillagászati, mérnöki, műtani stb. műveken kívül – mint elméleti és tiszta tudományszakok lesznek úgy önálló művek, mint jeles folyóiratok által képviselendők s folyvást gyarapítandók.

   Az akadémia azonban, a negyvenes évek körül történt átalakulása vagy kiterjeszkedése által sem mondott le arról, hogy első sorban és kiválólag nyelvművelő társaság legyen, melynek speciális jelleme és hivatása a magyar és rokon nyelvek *nyelvészete*. A történelmi, nyomozó és összehasonlító nyelvészet jelen állásában alig lehetne mondani, hogy bármely nyelv is, bárminő távol álljon is a mienktől, egészen nélkülözhető s kizárható volna a vizsgálódás köréből; s örömmel tapasztaljuk, hogy saját nyelvtudósaink is mind több és több nyelvet, a különböző nyelvcsaládokból, vesznek tanulmányozás alá s vonnak be történelmi és összehasonlító nyelvészi vizsgálódásaik körébe.

Ha ennélfogva első sorba tesszük is a nyelvtudományi szakban

4. mindazt, mi legközelebb a *magyar nyelvészetet és irodalmat* nézi s az akadémiai könyvtár elsőrendű föladatának ismerjük: lehető teljességben bírni és gyűjteni a magyar nyelvészetre és az összehasonlító, különösen magyar-altáji nyelvészetre vonatkozó műveket; úgyszintén a magyar irodalmat, mely az eredeti magyar műveket és a műbecscsel bíró fordításokat foglalandja magában; ezek mellett nem mellőzheti az akadémia.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

5. A hazánkbéli nem-magyar irodalmakat; az európai egyéb irodalmaknak legalább remekműveit, kiváltképp a nyelvészeti érdek sürgetvén, az altáji népek irodalmait; nyelvészeti czélok szolgáltára nem-európai s nem-európai kulturnépek irodalmaiból is mintegy mutatványokul leendő egyes műveket; s végre a görög és latin classikai irodalmakat, úgy remekműveikben, mint – bár csak a legnevezetesebb – philológiai termékekben is.

   A nyelvészeti könyvtár továbbá kiegészítendő a lehető legteljesebb *szótárgyűjteménnyel*, a legnevezetesebb nyelvtanoknak, az egész teljességben bírandó magyar nyelvemléki s középkori irodalmi műveken kívül a fontosabb külföldiekkel is; úgyszintén az irodalmi könyvtár, az irodalomtörténet szakműveivel, minél teljesebben, az egyetemes irodalomtörténet jelesb általános és speciális munkáival. Végre
6. segédosztály gyanánt itt is meg kell lenni mindazon nagy encyclopaediai és speciális felütő munkáknak, melyek tanulmányozás közben épen nem nélkülözhetők; továbbá, mint különös könyvtári szükséglet, a nevezetesb bibliographiai munkáknak; néhány vegyes tartalmú, legjelesb folyóiratnak (minők a „Revue des deux mondes" s más Revuek és Review-k), földképek és atlaszoknak stb.

Áttérek most

III. az *egyetemi könyvtárra*, s igyekszem a már elkülönített specialitások után annak körvonalait is kitűzni.

A m. kir. egyetemi könyvtár a *leginkább egyetemes* (Bibliotheca universalis) mind a három könyvtárunk között. Rendeltetése, első vonalban, az egyetem tanárai és tanulói, azontúl az összes közönség használatára állani, minden tudomány szakokban.

Engedtessék e pontnál egy kis kitérést tennem, az egyetemi könyvtár helyiségeire, a mi egyik fő fontosságú tekintet a közönség használatára rendelt könyvtárnál általában, különösen pedig olyannál, melynek oly népes természetes közönsége van, mint az egyetemi könyvtárnak az egyetem tanárai és tanulói. Magáról a könyvtár helyiségéről nem szólok; szomorú ének volna. A nagy terem, a fenyegető bedőlés ellen, ingadozó oszlopokkal támogatva; a szekrények és állványok még létrával is nehezen elérhető magasságig tornyosulva, a karzat szűk, gyönge s rajta a keskenysége miatt alig megtámasztható létrán a fölmenetel és megállás életveszélyes, mert az egyensúlyból a legparányibb kibillenés nem a karzatra, hanem az alsó talajra lökné a keresőt. De e nyomorúságon csak egy új könyvtár-épület segít, a mi pedig – az ismeretes pör elvesztése után a ferenczrendiekkel szemben – ismét beláthatatlan távolba van elodázva; s pedig múlhatatlanul meg kellene történnie, ha nem akarjuk, hogy egyszer a világra szóló botrány bekövetkezzék; egy országos könyvtár összedőlése.

Szólnom kell itt csupán az olvasóteremről, mely a naponként növekedő szükségletnek távolról sem felel meg. 1848 előtt az egyetemi könyvtár olvasó szobájának látogatói, évenként 5–6–8 ezerre mentek. E szám a hatvanas évek elején már 15–18 ezerre emelkedett. 1867/8-ban 30 ezer volt. 1868/9-ben októbertől kezdve február végéig s tehát a téli félév alatt 20 ezer látogatója volt az egyetemi könyvtár olvasó szobáinak. Újabb adataim nincsenek, csak általánosságban tudom, hogy a szám nem fogyott, inkább növekedett. Előbb pedig csak egymaga állt e könyvtár a közönség rendelkezésére, most – újabban csak – osztozik a múzeumi és akadémiai könyvtárakkal, melyeknek szintén ezrekre mennek használóik. Örvendetes gyarapodás s jele az időnek, melyet szívesen kell tudomásul vennünk. Ez okból az egyetemi könyvtár olvasó helye bővíttetett is. A terem mellett egy második szoba is megnyittatott; s azon kívül egy rekesz helyiség, az őré, egyetemi tanárok s akadémiai tagok számára dolgozó helyül; de a hová nagyobb tolongáskor mások is betódulnak s alig utasíthatók ki. Ez nehezíti a felügye-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

letet és ellenőrzést. – És minő helyiségek az olvasdák! Setétek, alacsonyak, romlott légűek. Ha tele vannak (mint a rendes órákban mindig és folyvást) kiállhatatlan bennök a meleg, a fojtó lég, a felemésztett éleny azót-salakjától. Mikor az órának vége s az üresen maradt terembe lépünk, csaknem leverő szag üt meg. Az ablakon még csak egy ventil sincs.

De hadd térjek vissza tárgyam fonalához. Az egyetemi könyvtárban, mint közkönyvtáraink legegyetemesbikében, s egyébiránti rendeltetésénél fogva is:

1. Mindazon szakokban, melyek az egyetemen, annak négy fakultásában, tanszékek által képviselve vannak, meg kell lenni (az alább kijelölendő megszorításokkal) a fontosabb alapmunkáknak, kútfőknek, nagyobb monographiaknak, mely utóbbiak a tudomány haladásait s mindenkori jelen állását egyes szakokban teljesen felölelik s felmutatják.

Kiváló figyelmet s aránylagos teljességet igényel különösen két szak, melyekre a másik két nagy könyvtár csak igen mellékes figyelmet fordíthat, az egyetem ellenben, – mint tanintézet – hivatva van éppen azok két szakban is tudományosan képzett egyéneket adni a hazának. E két szak: a theologiai és az orvostudományi.

a) A *theologiai*, mely (jelenleg legalább még, bár csak katholikus) magyar királyi egyetemünk egyik fakultását képezi s mint irodalmi szak sem a múzeumi, sem az akadémiai könyvtárban helyén nem levén, itt kell teljes mértékben képviseltetnie. Bátor vagyok itt megjegyezni, s valóban nem a felekezetiesség tételi velem az észrevételt, hogy a theologiai könyvkészletnek, nézetem szerint a protestáns hittani irodalomra nézve is a kor színvonalára kell emeltetnie s azon folyvást fenntartatnia, már csak a katholikus theologusok érdekében is, kik – különösen a philologia sacra, a bibliai tudomány, s az egyháztörténelem mezején, a protestáns tudomány vívmányait szintén nem nélkülözhetik; a többi ágakban pedig, különösen a polemikákban s az egyházjogban, érdekükben áll tudni: mi mondatik és mi történik az ellentáborban. Különös lett volna, ha Pázmány, kire annyi hivatkozás történik, ignorálta volna a protestáns theologiai irodalmat.

b) Az *orvosi szakban*, mivel az egyetem van hivatva tudós és készült orvosokat képezni, az orvosi tudomány jelen óriási haladásai, s minden speciális irányokban szintoly részletes fejlettsége, mint elméletileg egészen új alapokra fektetett volta mellett, az egyetem könyvtárának különösen gazdagnak kell lenni. Itt nemcsak a gyógyszertan, a sebészet, szemészet, szülészet, hanem az alaptudományokban, tudniillik a leíró-, táj-, hasonlító- és kór-boncztan s a physiologia összes körében megjelenő nagy és illusztrált munkák megszerzendők, úgy a tanulókra, mint a tanárokra való tekintetből, mert azoknak nagyobb számban való megszerzését még vagyonosb orvoskari tanártól sem követelhetni. Az orvostani folyóiratok nevezetesbjei szintén tartandók, az új fölfedezések, kísérletek levén találhatók rendesen; valamint az orvosi akadémiák s nevezetesb társulatok évkönyvei s egyéb kiadások.

E két szaknál, ismétlem a lehető teljesség kívántatik, a másik két könyvtárban ezek alig s tüzetesen éppen nem lévén képviselve. Ellenben

2. a *többi tudományágak* alap-és kútfő munkái beszerzésénél már kívánatos, hogy folytonos tekintet legyen a másik két könyvtár szerzeményeire (vagy meglévő kincseire) s a helyett, hogy azok által múlhatatlanul megszerzetteket vagy már bírtakat (drágábbakat kivált) másodszor is megszerezzen a könyvtár, inkább másokra fordítsa figyelmét s költségét.

Kiváló figyelmet igényelnek mégis:

a) a *jogtudományiak*, mint a mely szak az egyetem egyik legfontosabb s leglátogatottabb facultasáé, s melyre nézve a tanulóknak a tudomány minden segédeszközeivel kellően el kell látva lenniök;

b) a *természettani, vegyészeti és természetrajzi* szakok, megjegyezve, hogy – kivált az utóbbi ágból – a tisztán leíró (descriptiv) s képes, nagyobb művek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a múzeum reszortjába tartozván (I. 4.) kétszeri megszerzésük felesleges volna.

c) A *nyelvészet*, mint tudomány leginkább az akadémiai könyvtárban levén képviselve s lehető teljességben tartva, itt e szak leginkább a szűkebb értelemben vett lingvisticara, tehát a szótári és nyelvtanító munkákra szorítkozhatik;

d) a *történelem* is mellőzheti itt a forrásművek és kútfőgyűjtemények nagy részét, s szorítkozhatik a feldolgozott munkákra, s kútfők az akadémia körébe esvén. A *hazai* történet azonban, mely már most is lehető teljességben van meg, folyvást a teljességben tartást igényli;

e) szintúgy a *magyar irodalom*, mely eddig is gazdagon van képviselve, lehetőleg kiegészítendő, az *irodalomtörténet* azonban főleg az új és jobb kézi- és tankönyvekre szorítandó, miután a monographiák megszerzése e szakban is az akadémiát illeti. (Mellesleg legyen itt megjegyezve, hogy az egyetemes irodalomtörténet még önálló tanszékkel nem bír egyetemünkön, a mely hiányon bizony, ideje volna már segíteni!)

f) a *classica philologia*, mint az egyetem azok szaka, mely hivatva van a hazai közép- és felső tanodáknak tudományos philolog tanárokat képezni, annál kiválóbb figyelmet s aránylagos teljességet igényel, mert az a más két könyvtárnál nem lép annyira előtérbe. Így különösen a szorosb értelemben vett classicus nyelvek, a régibb irodalomtörténet, ideértve az e szakbeli monographiakat is, a classicusoknak jegyzetekkel ellátott kiadásai, valamint jeles fordításaik, lehető teljességben tartandók s gyarapítandók. Végre

g) az új népek irodalmának classicusaikban teljesen képviselve kell lenniök, a közműveltség, az ízlés terjesztése érdekében; ide értve azon segédmunkákat is, melyek azoknak tudományos kritikai és széptani felfogását előmozdítják. E szak az, melyben egyetemi könyvtárunk a legtátongóbb hézagokat mutatja fel, jóllehet e szak, mely a másik két könyvtár tüzetes czéljain kívül esik, csaknem kizárólag ide van utalva.

A mi illeti még a művek tárgyalási módját, vagy úgyszólva belső formáját, tekintettel kell lenni az egyetemi könyvtárnak a tanulók szükségleteire, s azért

3. minden, az egyetemen képviselt tudományszakban a jó és jeles *tan- és kézikönyvek* gazdag tárával kell bírnia. Kiváltképpen a német nyelven írottakban, miután az angol és franczia, fájdalom, még most is elég kevéssé olvasott nyelvek nálunk. A főbbeket, a folyvást kézen forgókat 2, sőt 3 példányban is szükséges megszerezni, az egy példányban létel sok panaszra ad alkalmat s méltán.
4. Magától értetik, hogy minden szakból *ún. felütő munkákkal*, úgy encyclopaediák-, atlaszok-, stb.-vel e könyvtárnak is kellően el kell látva lennie.

Ezekben véltem a három könyvtár jellemét kijelölhetni, körét talán igen is nagy részletességgel körvonalazhatni. A m. nemzeti múzeumi: tisztán magyar könyvtár (mellékesen egyéb gyűjteményeinek magyarázó könyvtára); az akadémiáé a tudományoknak, mint ilyennek előbbvitelére rendeltetett, de a mellett jellegzetesen magyar nyelv és irodalmi s magyar történelmi czélzatú; az egyetemi, a mennyiben a más kettő által födözve nincs, egyetemes jellemű.

Ily sok és nagy levén a szükséglet, nem csoda, ha az eddigi csekély, aránytalanul csekély erőkkel, könyvtáraink annak eddigelő távolról sem felelhettek meg.

A nemzeti múzeum könyvtára, fő czéljára, a hungaricákra nézve már alapítása (a Széchényi-könyvtár) úgy későbbi nevezetes járulékai (a Horváth István- és Jankovich-féle gyűjtemények), s végre ha nem is egész pontossággal, de mégis nagy részben befolyó köteles-példányok által, aránylag még legteljesebb, bár itt is sok itt-ott a pótolni való. Annál szegényebb, sőt mondhatom szégyenletesen sze-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gény, egyéb gyűjteményeinek nélkülözhetetlen segédül s kiegészítésül szolgálandó mellék-könyvtárának a speciális szakaiban.

Hasonlók a hézagok a más két könyvtárnál is, annyival nagyobbak, minél több tudományszakra terjed ki azok köre. De a hézagokat részletezni s kipótlásuk s általában a szükséglet fedezése iránt számbeli javaslatot tenni nem czélja a jelen dolgozatnak. Csak figyelem ébresztéséül jegyzem ide, hogy a bécsi udvari könyvtár évek hosszú sora óta 19.000 frt évi dotatióban részesül. Vajon három könyvtárunknak együttvéve nincs-e annyi szüksége, mint amaz egynek? S kivált az első években, míg hézagaik pótoltatnak s elérjük azt a színvonalt, melyen aztán csak a folyamatba jött rendes beszerzésekről kell gondoskodni.

III.

Ha az alapgondolat, melyből kiindultam, helyes s áll az, hogy sem egészen új országos könyvtárt semmiből teremteni, sem a jelenleg létező három közkönyvtárt külön-külön három egyetemes könyvtárrá emelni képesek nem vagyunk, teljes összeolvasztásuk, egyetlen könyvtárrá keverésük pedig lehetetlen; ha mindez áll: módról, keretről kell gondoskodnunk, hogy a három könyvtár vezetésébe, különösen pedig további gyarapításába oly tervszerű egységet hozzunk be, s köztük oly kapcsolatot létesítsünk, mely önálló jellemük, hogy úgy szóljak, egyediségük megőrzése, sőt teljesebb kifejtése mellett – mind a hármat egyenkint s együtt oda emelje, hogy tökéletesen pótolják egy országos egyetemes könyvtár hiányát, vagy ha jobban tetszik, együtt képezzenek, egy-háromságban, egy országos egyetemes könyvtárt.

E kapcsolatot a három könyvtár közt egy országos könyvtári főigazgató képviselhetné, ki mint ilyen, országos könyvtárügyünk élére állíttatnék, s a három könyvtár fő-őreivel, vagy ha úgy tetszik, igazgatóival együtt képezne collegiumot, közvetlenül a közoktatási miniszter alatt állót; míg egyenként mindenik könyvtárnok vagy igazgató saját külön működésében az illető intézettel, múzeummal, akadémiával, egyetemmel, az eddigi kapcsolatban állana s maradna.

E négyes collegium az összes könyvtárügyet, jelesen a három közkönyvtárt közösen érdeklő dolgokban volna hivatva részint általános reformokra, vagy különös szükségekre vonatkozó előterjesztéseket tenni a miniszternek; fő- és rendes teendője azonban magát a könyvkincset, a mint az áll, a közös könyvtár-kapcsolat szempontjából világosságba hozni, s a további beszerzéseket a kitűzött czél szerint intézni.

E végből mindenek előtt a három könyvtár jelen állása, a részint meglevő, részint készülőben lévő s még befejezendő lajstromozás által tisztába hozandó.

Különösen elkészíttetvén a másod-, sőt harmad példányok (doublette-k stb.) jegyzéke, kölcsönös kicserélésekre és kiegészítésekre mód nyújtandó, miben azon szempontok lesznek döntők, melyek mind a három könyvtár saját körének kitűzését, részletezését és elkülönítését illetőleg véglegesen meg fognak állapíttatni.

A további beszerzéseket illetőleg az államköltségvetésben évenkint lesz megállapítandó bizonyos összeg, mely a három könyvtár gyarapítására összesen az állam által adatik; ez összegnek a három könyvtár közötti felosztási aránya vagy évenként, vagy hosszabb időre a közoktatási miniszter által állapíttatik meg, ki erre nézve a könyvtári főigazgatót meghallgatja.

A megállapított arány szerinti segélyösszegeknek egy kisebb, talán egy negyed része, negyedévenként előre lenne folyóvá teendő, s az illető egyes könyvtárigazgatóknak, utólagos számadás kötelezettsége mellett, rendelkezésökre bocsátandó, oly bevásárlásokra, melyek a) kétséget kizárólag a maguk szakába tartoznak s iránt ők a más két könyvtár részéről kérdés nem támasztathatik; és b) –

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mire gyakran van eset – melyek kivált kéziratok, ritkaságok, okmányok, hungaricak stb., ha pillanatilag elszalasztatnak, később semmi árért (bár alkalomszerűleg talán elég jutányosan) meg nem szerezhetők.

A segélyösszeg többi nagyobb részére s azon történendő beszerzésekre nézve folytonos egyértelműség szükséges a három könyvtár-őr és a főigazgató közt, mivel a különböző könyvtárak közt a föntebb kihúzni próbált, egyébiránt még végleg megállapítandó határok mellett is számos érintkezési pontjaik vannak s kár volna egy-egy nagyobb és költségesebb, nem is mindenütt múlhatatlanul szükséges munkát több példányban szerezni meg, mást pedig, eszközök elégtelensége miatt, egyszer sem. E végre a négyes collegium legalább negyedévenként, de talán havonként is rendesen összejöjjön s együtt, közértelemmel és rendszeresen állapítsák meg mind a három könyvtár részére a beszerzendőket.

Nem tartanám szükségesnek, sőt czélszerűnek sem, hogy a megszerzendő könyvek jegyzéke előleges jóváhagyás végett terjesztessék a közoktatási miniszter elé. A főigazgató s a könyvtárnokok illetékes szakértők magok; bennök egyenként is (a külön negyedre) annál inkább együttesen elégséges garantia van; s az előleges felterjesztés és megbírálás nehezítené az eljárást, hátráltatná a beszerzést még oly esetekben is, hol a késleltetés kárral, talán veszéllyel is járna. Önként értetik, hogy időnként, pl. félévenkint, be kell mutatniok számadásaikat felülvizsgálat végett.

Az accessiók jegyzéke időközönkint, például negyedévenkint, mindenik könyvtár részéről a másik kettővel közlendő s folytonos evidentiában tartandó.

Mint tudva van, a pénzen történő bevásárlásokon kívül könyvtáraink nevezetes gyarapodást nyernek évenkint s folytonosan a kötelespéldányok által, azért ezekről is itt kívánok egy pár szót ejteni.

A régibb törvényt, mely minden, az országban megjelenő nyomtatványnak egy-egy példányában a múzeumot, akadémiát rendelte részeltetni, mely kedvezmény felsőbb rendelet által az egyetemi könyvtáraira is kiterjesztetett, az 1848. XVIII. t. cz. 4.§-a, hallgatólag (világos eltörlés nélkül) módosította; a mennyiben minden nyomtatványból (ideértve az ábrázolatokat is) *két* példányt rendel a helybéli hatóságnak átadatni: egyiket a hatóság számára (a felügyeleti jog gyakoroltatása végett), másikat, bekötve, a nemzeti múzeum számára beszolgáltatandót. Akadémiáról s egyetemről szó sincs. És valóban, ezek csak gyéren, bár a múzeum sem teljesen, kapják a kötelmi példányokat.

A kötelmi példányok rendszere ellen az ipar szabadság szempontjából lehet elvi ellenvetést támasztani. De ha a nyomdai engedély bizonyos kötelmi példányok beszolgáltatásának feltétele alatt adatik meg, s azon példányok az országnak fizetendő adó egy nemének tekintetnek, az ellenvetés ereje megszűnik.

Másik szempont: hogy *mindaz*, a mi az országban nyomatik s megjelen, az utolsó színlapig vagy hirdetésig, a múzeum könyvtárában meglegyen, azt e könyvtár különleges jellege s czélja teszi szükségessé. A más két könyvtárban a nyomtatványok egy nagy része által csak a felesleges lom szaporíttatik.

De mégis tetemes kiadástól kíméltetnék meg az ország a három (a hatóságéval együtt négy) kötelmi példány által. Irodalmunk jelen terjedtsége mellett; a valóban megszerzendő kisebb-nagyobb becsű nyomtatványok ára már ezerekre megy. S ha ez összeg külföldi könyvek szerzésére fordíttathatik, világos haszon.

Azután a kötelmi példányok másutt is, legtöbb helyet, szokásban vannak. Napoleon (I.) alatt nem kevesebb, mint kilencz kötelmi példány volt Francziaországban.

Én tehát a kötelmi példányok rendszerét nem csak fenntartandónak, hanem új törvény által ismét három példányra (a hatóságéval négyre) vélném meg-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

emelendőnek. Vagy ha, mert ez törvényben még nálunk soha nem volt, nehézségekbe ütköznék: a most is törvényben álló két példányhoz legalább egy harmadikat adatnék (mint három volt a 48 diki törvény előtt) s ezen – köréhez a szükségéhez képest megosztoznék az akadémiai és az egyetemi könyvtár.

Tulajdonképpeni feladatomnak, melyet ez alkalommal magam elé tűztem, végére jutottam. De nem tagadhatom meg magamtól, hogy ily hosszasan szólván közkönyvtárainkról, mellesleg – vagy utóiratképp – még egy tárgyat meg ne érintsek, mely bár kívül feladatom keretén, szoros összefüggésben áll eddigi fejtegetéseimmel, sőt azokat némi részben gyakorlatilag is illustrálni alkalmas. Ez a múzeumi könyvtár legújabb rendezése, mely – ha jól tudom – még teljesen befejezve nincs.

Ha föntebb jól fogtam fel s határoztam meg a múzeumi könyvtár jellemét és rendeltetését, akkor az érintett rendezés egész munkálata az általam felállíttatni javasolt rendszerrel nemcsak össze nem egyeztethető, sőt azzal homlokegyenest ellenkezik.

Szerintem a múzeumi könyvtár, mint magyar könyvtár, megbecsülhetetlen értékű nemzeti kincs. Mint egyetemes (universalis) tudományos könyvtár igen szerény, tökélytelen, távol a teljességtől. Szerintem: hungarica jellemét róla letörölni, hogy egyetemes könyvtárrá erőszakoltassék, a legszerencsétlenebb eszme; nem lenne többé az, a mi, s nem lehetne azzá, a mivé céloztatnék.

Most a müncheni egyetemes könyvtár beosztási schémája szerint rendeztetik. – Talán általában is mondhatnók: hogy egy könyvtár rendszere sem illik a másikra, mindeniknek saját egyedisége van, s tényleg bírt könyvkincsei határozzák meg rendszerét. Egészes egyetemes s aránylag teljes könyvtárakat lehet egymás mintájára rendezni, de miképp lehetne egy ilyennek mintájára egy olyant, melyben amannak osztályaiból, al- s ismét alosztályaiból a legtöbbnek, vagy mindenesetre igen soknak egy darab tulajdonképpeni képviselője sincs az egész könyvtárban?

Még kevésbé lehet speciális könyvtárt (s ilyen, felfogásom szerint, a múzeumi a legnagyobb mértékben!) universalis könyvtári schemára rendezni?

S legkevésbé egy hungarica bibliothecát a müncheni egyetemes könyvtár mintájára!

Egy példát. Abban van egyik alosztálynak egy alosztálya: „bavarica". S ennek helyébe tehetnők-e a múzeumi könyvtárban a „hungarica" rovatot? A „bavarica" ott a legspeciálisabb bajor dolgokat, bajor írókat, Bajorországocska külön történelmét, külön jogát, s hozzáadva theologusait foglalja magába. Az a fogalom, melyet mi „hungarica" névvel jelölünk nem coordinált ezzel. Mi külön nemzetiség, külön nyelv, külön állam, külön történelem, külön jog vagyunk, nem része másnak, mint a bajor a nagy németnek.

Így a múzeumi könyvtár nemcsak elveszti saját értelmét, s lesz egy „páratlan" nemzeti könyvtárból igen silány egyetemes könyvtár, hanem felforgattatik egész rendszere: a mi benne fő – s a minek az egész rendszer központjának és kiindulásának kell lenni, a minek alárendelendő volna benne (a segédkönyvtáron s a gyűjtemények mellékkönyvtárain kívül minden szakosztály), ti. a hungarica – az lesz egy szakosztály és semmi egyéb.

Sietek egyébiránt még hozzátenni, hogy abban ami részben eddig történt, tényleges veszélyt annál kevésbé helyrehozhatatlan kárt nem látok legföljebb felesleges vagy félértékű munkát. Czédulázták azon részt, mely még eddig nem volt czédulázva. Az elkészült czímmás minden esetre hasznos; s szerencsére a felállítás, szekrények hiánya miatt, nem történhetett meg egészen. Az elkészült anyag egy helyes rendszer szolgálatára is felhasználható, csak a téves rendszer állandóvá ne erőszakoltassék.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtári Intézet
Könyvtártudományi Szakkönyvtár

Budapest, I. Budavári Palota F épület, VIII. emelet
Levélcím: 1827 Budapest, Telefon: 224-3793, Fax:224-3795,
E-posta: kszk@oszk.hu

Hol keresse a hálózaton számítógépes szolgáltatásainkat?

– 2001. december –

(az URL-ek esetleges változásairól folyamatosan hírt adunk)

honlap:
http://www.ki.oszk.hu/konyvtar

online katalógus:
http://nektar.oszk.hu

gyarapodási jegyzék:
http://www.ki.oszk.hu/konyvtar/gyarap

könyvtárközi kölcsönzés, elektronikus dokumentumszolgáltatás:
kszk@oszk.hu vagy szabozs@oszk.hu

adatbázisok – MANCI és THES:
http://w3.oszk.hu/manci.htm
(a LISA-t könyvtárunkban helyben szolgáltatjuk)

Könyvtári Figyelő:
http://www.oszk.hu/kiadvany/kf

magyar könyvtári lapok tartalomjegyzéke:
http://www.oszk.hu/szerv/ki/tartj/tartjegy.htm

e-postai tájékoztatás könyvtárunkban:
kszk@oszk.hu

online tájékoztatás a Libinfo keretében:
http://www.mit-hol.oszk.hu

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Előszó Hangodi Ágnes cikkéhez

A Könyvtártudományi Szakkönyvtár 1994-ben rendkívüli ajándékban részesült: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gyűjteményében profiltisztítást hajtott végre, és a régi könyvtártudományi anyagától megvált. A Könyvtártudományi Szakkönyvtárnak felajánlott 2300 kötetnyi dokumentumanyag kb. 2100 kötet könyvből és mintegy 150 kötet időszaki kiadványból áll. Az első rendezés során e két kiadványtípust válogattuk szét, majd a könyvanyagot összevetettük állományunkkal. A kapott ajándék értékét mutatja, hogy csak mintegy félezer kötet könyv bizonyult duplumnak a Könyvtártudományi Szakkönyvtár állományához képest.

A Könyvtártudományi Szakkönyvtár történetét 1949-től számítja, amikor megszervezték az Országos Könyvtári Központot (OKK), és keretében könyvtártudományi gyűjteményt is létrehoztak. Az OKK 1952-ben történt megszüntetésekor a könyvek az Országos Széchényi Könyvtárban létrejött módszertani osztályra kerültek és alapját képezték az 1959-ben alakult Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakkönyvtárának. A gyűjtemény legrégibb darabjai nemcsak az OKK állományából valók, hanem – valószínűleg az OSZK is „örökölte" – az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központból. Az OSZK Könyvelosztóba került fölöspéldányokból is részesült az OKK az 1940/50-es évek fordulóján. A Könyvtártudományi Szakkönyvtár állományába az OSZK-ból is kerültek dokumentumok az 1960-as évek közepéig vagy a Szakkönyvtár számára történt gyarapítás útján, vagy a Szakkönyvtárba adott letétként, az OSZK állományából „kihelyezve".

A FSZEK-től kapott dokumentumoknak különösen a II. világháború előtti időszakból származó része becses a számunkra, mert ez a gyűjteményrész jól kiegészíti a Könyvtártudományi Szakkönyvtár meglévő állományát és így fontos dokumentumbázisa lehet a könyvtártörténeti, könyvtárügy-történeti kutatásoknak.

A következő írás az ajándékba kapott gyűjtemény egy-egy értékes darabját mutatja be.

Ezt az alkalmat ragadjuk meg, hogy a nyilvánosság előtt is köszönetet mondjunk a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárnak értékes ajándékáért.

Rácz Ágnes
a Könyvtártudományi Szakkönyvtár vezetője

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A „habent sua fata libelli" tétel igazságának vizsgálata egy könyvtártudományi gyűjteményrészben

Hangodi Ágnes

Szeretettel ajánlom Mindazoknak, akikkel a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban együtt dolgozhattam.

Bevezetés helyett...

A Fővárosi Könyvtár 1914-ben, a Gróf Károlyi utcai épületbe költözése alkalmából állította fel a *„02. Könyvtártan"* elnevezésű különgyűjteményt. Az állományrész első kezelője *Dienes László* volt, a gyűjtemény Szabó Ervin önálló könyvtárpolitikára irányuló törekvéseiben fontos szerepet töltött be. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár néhány évvel ezelőtt úgy határozott, hogy az évtizedeken át fennállt és gyarapított gyűjteményrész válogatott, régebbi kiadású könyvtártudományi szakirodalmát[1] az OSZK Könyvtártudományi Szakkönyvtárának ajándékozza[2], hiszen napjainkban ez az anyag kizárólag könyvtártörténeti jelentőségű, a FSZEK-ben holt anyaggá vált, a Szakkönyvtárban viszont a kutatók számára elérhető közelségbe kerülhet.

2000 őszén a Szakkönyvtárba kerülve azt a feladatot kaptam, hogy az ajándékba kapott köteteket behasonlítás után a Könyvtári és tájékoztatási tézaurusz segítségével tárgyszavakkal lássam el. A munka történeti érdeklődésemet folyamatosan „ébren és éberen" tartotta – korábban 12 éven keresztül könyv- és könyvtártörténetet tanítottam -, hiszen a mintegy 1500 kötetes állományrészben számtalan olyan könyvre bukkantam, amely nem egyszerűen csak könyvtártudományi témájú, hanem különleges is: tartalma, régisége, külseje, kötése[3] és illusztrációi, ajándékozásról szóló bejegyzései, dedikációi és beragasztott ex librisei, valamint használói szempontjából. Utóbbiak feltérképezését az tette le-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hetővé, hogy az általam kézbevett kötetek komoly hányadában a könyvekbe ragasztott tasakok olvasói aláírásokat őrző kölcsönzőkártyákat rejtettek...

Az állomány legrégebbi kötetei

Az átvett állomány legrégebbi kötete *Formey: Conseils pour former une bibliothèque peu nombreuse mais choisie* című művének második, 1756-os berlini kiadása[4]. A szerző hugenotta származású tudós, a berlini akadémia örökös tagja, a nagy Francia Enciklopédia munkatársa volt. A kötet céljáról *Csanak Dóra* a következőket írja: *„E népszerű munkájában, amely címében viseli célkitűzését, a felvilágosodás szellemében kívánja támogatni a magánkönyvtárak létesítését az egyén és a társadalom javára, mert [...] az ismeretek gyarapításával a szív is nemesebbé válik. A könyv [...] jó házból való irodalomés tudománykedvelő hölgyek és urak tanácsadója kíván lenni"*[5]. A magyar könyvtártörténetben a koronaőr *Teleki József*, az Akadémiai Könyvtár alapítójának nagyapja alkalmazta *Cornides Dániel* segítségével a kötet bevezető fejezetében kifejtett elveket és válogatott a Formey által javasolt szerzők jegyzékéből. Az így kialakított csoportok képezték az alapját a fiaival 1782-ben készíttetett szakkatalógusnak is: „[Teleki] *nem a könyv függelékében közölt szakcsoportokat vette át, hanem a kötet bevezető fejezetében kifejtett elvek szerint alakította ki a magáéit, vagyis alaposan áttanulmányozta a művet, és a szerzőnél következetesebben valósította meg az előszóban körvonalazott elveket"*[6].

Az 1800-as évek második felének könyvtártudományi szakirodalmát *Julius Petzholdt*nak, a drezdai hercegi gyűjtemény könyvtárosának munkái reprezentálják az átadott anyagban. Petzholdt neve a magyar könyvtártörténetben akkor bukkant fel, amikor 1875-ben megjelent *Adressbuch der Bibliotheken Deutschlands mit Einschluss von Oesterreich-Ungarn und der Schweiz című* munkája, amely, mint a címe is mutatja, magyarországi könyvtárakkal is foglalkozott[7]. A munka – és hiányosságainak – ismertetése teremtett alkalmat arra, hogy a Magyar Könyvszemle szerkesztője, *Fraknói Vilmos* az első évfolyam utolsó számában felhívást intézzen a magyar könyvtárakhoz: *„A könyvtárak történetének és állapotának megismertetése tehát fontos és tanulságos feladat. [...] De e helyen is felkérni óhajtottuk a hazai könyvtárak tulajdonosait, tisztviselőit [...], hogy ismertető közleményeiket beküldeni szíveskedjenek. Ezek a küldők neve alatt a »Könyv-Szemle« hasábjain fognak napvilágot látni,* [...]"[8]. A FSZEK-től átvett állományból Petzholdt két másik, korábbi kötete került elő: az általa írt és 1856-ban Lipcsében megjelent *Katechismus der Bibliothekenlehre,* amely a könyvkiadó *Weber's Illustrirte Katechismen* címet viselő sorozatának 27. tagja volt; valamint az általa összeállított és 1860-ban Drezdában kiadott *Chronologische Übersicht von bibliographischen Systemen.* Az utóbbi kötet egy másik szempontból is nagy jelentőséggel bír: címoldalán kézírásos névbejegyzés bizonyítja, hogy a kötet *Szabó Ervin* tulajdona volt. Ezt megerősíti a lap hátoldala is, ahol a bepecsételt „Fővárosi Könyvtár 1907. 3055 sz." leltári szám alatt egy „... ajándéka" feliratú pecsét is szerepel, melybe kézzel, fekete tintával beleírták: „Dr. Szabó E."[9].

Szabó Ervin nevéhez kapcsolható kötetek

Az előző fejezet utolsó soraihoz szorosan kapcsolódik három további kötet: az első közülük a *Könyvjegyzék váltakozó sorozatokba osztott vándorkönyvtárak számára* címet viseli, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának kiadásában Budapesten, Rigler József Ede Papírneműgyár Részvénytársaságánál jelent meg 1902-ben. A tasak fölé előre nyomtatott, apró virágokkal díszített címkét ragasz-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tottak „Szabó Ervin hagyatékából" felirattal. A mintegy harminclapos könyvecske kötésén kívül ugyanez a felirat szerepel, ceruzás kézírással. A második mű egy keménykötéses különnyomat[10], amely a Népmívelés című folyóirat harmadik évfolyamának 1907. évi 9-10. számából való és magának Szabó Ervinnek egy előadását tartalmazza *Általános irányelvek népkönyvtárak könyveinek megválogatására* címmel. Az előadás a Pécsett megtartott Szabadtanítási Kongresszuson hangzott el[11], ahol Szabó Ervin az irányelvek tömör, pontokba foglalt vázlatát szét is osztotta a kongresszus résztvevői között[12]. A különnyomat első oldalán egy „... ajándéka" feliratú pecsétben kézzel, fekete tintával rögzítették: „Szabó Ervin". A leltári pecsét szerint a Fővárosi Könyvtár C naplójának 1910. évi 817. sz. egységéről van szó, az évszám az ajándékozás valószínűsíthető éve[13]. A harmadik kötet a bristoli közművelődési könyvtár ifjúsági- és gyermekrészlegének *E. R. Norris Mathews* által 1909-ben összeállított katalógusa *Books for the young* címmel. A címlap után közvetlenül kezdődő szerző és cím szerinti betűrendes mutató első oldalának aljára az előbb ismertetett ajándékozási pecsét felső része fért csak rá, vagyis a papíron mindössze a fekete tintával, kézírással rögzített „Dr. Szabó Ervin" felirat és a pecsét keretléce látszik.

A kötetek többszöri átvizsgálásakor Tóth Gyulának a Könyvtári Figyelőben nemrég megjelent tanulmánya[14] nyomán még egy szempontot[15] vettem folyamatosan figyelembe: vajon megtalálhatók-e ebben az állományban azok a kötetek, amelyeket Szabó Ervin az Emlékirat[16] megírása közben forgatott és irodalomjegyzékében hivatkozásként említ, hiszen feltételezhető, hogy munkája közben a Fővárosi Könyvtár állományát használta. A következő eredményre jutottam[17]:

	az irodalomjegyzékben felsorolt művek adatai	az átvett állományban megvan / nincs meg	megjegyzés
1.	Bostwick, A. E.: The american public library. New York, 1910.	nincs	megvan a 4. kiadás, 1929.
2.	Brown, J. D.: Manual of library economy. London, 1903.	nincs	megvan a 6. és a 7. kiadás, 1949., 1962.[18]
3.	Descriptive handbook of the Glasgow corporation public libraries. Glasgow, 1907.	nincs	-
4.	The Chicago Public Library. Chicago, 1909.[19]	megvan	-
5.	Ferenczi Z.: A könyvtárak mint a nemzeti művelődés eszközei. Bp., 1909.	nincs	-
6.	Fritz, G.: Erfolge u. Ziele der deutschen Bücherhallenbewegung. Jena, 1908.	megvan	-
7.	Greve, H. E.: Das Problem der Bücher- und Lesehallen. Leipzig, 1908.	megvan	-
8.	Gulyás Pál: A népkönyvtárak szervezése, fenntartása és kezelése. Bp., 1909.	nincs[20]	-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

	az irodalomjegyzékben felsorolt művek adatai	az átvett állományban megvan / nincs meg	megjegyzés
9.	Hennig, G.: Zehn Jahre Bibiothekarbeit. Leipzig, 1908.	megvan	-
10.	Hofmann, W.: Denkschrift betr. die Neugestaltung der Dresdner städtischen Volksbibliotheken. Dresden, 1908.	megvan	-
11.	Hofmann, W.: Die Organisation der freien öff. Bibliothek Dresden-Plauen. Berlin, 1909.	nincs	-
12.	Jaeschke, E.: Volksbibliotheken, ihre Einrichtung und Verwaltung. Leipzig, 1907.	megvan	-
13.	Meyer, A. B.: Amerikanische Bibliotheken und ihre Bestrebungen. Berlin, 1906.	nincs	-
14.	Morel, E.: Bibliothèques 1-2. Paris, 1908.	nincs	-
15.	Reyer, E.: Enwicklung und Organisation der Volksbibliotheken. Leipzig, 1893.	megvan	-
16.	Reyer, E.: Fortschritte der volkstümlichen Bibliotheken. Leipzig, 1903.	nincs	-
17.	Reyer, E.: Kritische Studien zum volkstümlichen Bibliothekswesen der Gegenwart. Leipzig, 1905.	megvan	-
18.	Rye, R. A.: The libraries of London. London, 1908.	nincs	megvan a 3. kiadás, 1910[21].

A kölcsönzőkártyák tanúsága szerint...

A kötetekben fennmaradt kölcsönzőkártyákon talált nevekhez tartozó személyek komoly hányada a Fővárosi Könyvtár munkatársai közül került ki, ennek magyarázatát nyilván az anyag könyvtártudományi jellege adja. A leggyakrabban *Kőhalmi Béla* neve – sőt: valószínűsíthetően[22] sajátkezű, töltőtollal rögzített aláírása – fordul elő a kártyákon. Amint az a táblázatból is látható, a legkorábbi kölcsönzési dátum 1946. márciusa, a legkésőbbi 1950. júliusa. A dátumok bizonyos időszakokban valódi havonkénti kölcsönzési rendszerességet mutatnak, és gyakran előfordul, hogy egy dátumhoz több, egymáshoz témájában is szorosan kapcsolódó kötet tartozik. A budapesti főpolgármester rendeletére Kőhalmi 1945 végén nyugdíjasként tért vissza régi munkahelyére, a Fővárosi Könyvtárba, hogy a későbbiekben *Dienes László* igazgató közvetlen munkatársaként segítsen újraindítani a könyvtár mindennapjait. 1950-ig maradt az intézményben, majd átkerült az Országos Könyvtári Központba[23]. Az átadott állomány Kőhalmi által használt 24 kötete

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egy kivételével idegen – angol, francia, német – nyelvű, kiadási idejük a húszas évek közepétől a negyvenes évek végéig terjed. A szerzők és a címek magukért beszélnek, kiemelésre méltónak a kötetek közül négyet tartottam. Az elsőt azért, mert a kölcsönzőkártyán Kőhalmi neve alatt a következő aláíró *Papp István*: a kölcsönzés ideje – [19]54. V. 6. – és a kötet tartalma alapján arra következtetek, hogy Pappnak egyetemi tanulmányaihoz lehetett szüksége a műre (táblázat, 18. sor)[24]; a másodikat azért, mert Kőhalmi neve alatt az egyhónapos kölcsönzési idő lejárta után közvetlenül Dienes aláírása szerepel [19]46. IV. 28-i dátummal, majd egy megjegyzés: Igazgatói szoba [19]51. I. 8.[25] (táblázat, 1. sor); a harmadikat azért, mert a könyv címlapjára a kiadás helye és a kiadó neve fölé valószínűleg maga Kőhalmi írta oda a hiányzó 1949-es kiadási évet, legalábbis a számok formája és az aláírással egyező tinta erre utal (táblázat, 24. sor). Magyar vonatkozása miatt is fontos a negyedik kiemelhető munka, amely egy teljes fejezetben foglalkozik a magyar közművelődési könyvtárakkal. A francia nyelvű tanulmány szerzője *Nevelős*[26] *Gyula*, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium miniszteri tanácsosa (táblázat, 17. sor)[27].

	szerző / szerkesztő, cím, (sorozat)	**megjelenési hely, kiadó, kiadási év**	**a kölcsönzés ideje**
1.	Munthe, Wilhelm: American Librarianship From A European Angle	Chicago, ALA, 1939.	1946. III. 5.
2.	Mothes, René: Essai sur le régime administratif de bibliotheques publiques en France	Paris, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, 1939.	1946. IV. 9.
3.	Russell, Harold G. - Fleming, Thomas P. - Moen, Blanche: The use of books and libraries	Minneapolis, The University of Minnesota Press, 1937.	1946. IV. 9.
4.	Jast, L. Stanley: The Library and the Community (Discussion Books, 50.)	London, Thomas Nelson & Sons Ltd., 1939.	1946. IV. 9.
5.	The Library of Tomorrow. A Symposium. Ed. by Emily Miller Danton	Chicago, ALA, 1939.	1947. X. 25.
6.	Carnell, E. J.: Library Administration	London, Grafton & Co., 1947.	1947. XI. 29.
7.	Thyregod, O.: Spezialiserungsbewegungen auf dem Gebiete des Bibliothekswesens (Cintributi Scandinavi al 1° Congresso Mondiale delle Bibliothece e di Bibliografia. Roma-Venezia 1929.)	Uppsala, Almquist & Wiksells Boktryckeri-A.-B., 1929.	1949. II. 11.
8.	Esdiale, Arundell: National Libraries of the World: Their History, Administration and Public Services	London, Grafton & Co., 1934.	1949. II. 13.
9.	Burton, Margaret: Famous Libraries of the World: Their History, Collections and Administrations (The world's great libraries)	London, Grafton & Co., 1937.	1949. II. 13.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

	szerző / szerkesztő, cím, (sorozat)	megjelenési hely, kiadó, kiadási év	a kölcsönzés ideje
10.	Leyh, Georg: Die Wissenschaftliche Stadtbibliothek	Tübingen, Verlag von J. C. B. Mohr, 1929.	1949. IV. 3.
11.	Dezsényi Béla: A hírlapkönyvtár gyűjtőköre (Sajtótudományi Könyvtár, 4.)	Bp., Magyar Sajtótudományi Társaság, 1943.	1949. VI. 20.
12.	Spratt, H. Philip: Libraries for scientific research in Europe and America	London, Grafton & Co., 1936.	1949. VIII. 3.
13.	Headicar, B. M.: A manual of library organization	London, George Allen & Unwin Ltd. and LA, 1935.	1949. XI. 10.
14.	Hewitt, A. R.: The Law Relating to Public Libraries, Museums and Art Galleries	London, Eyre & Spottiswoode, 1947.	1949. XI. 14.
15.	Library Buildings for Library Service. Ed. by Herman H. Fussler	Chicago, ALA, 1947.	1949. XII. 9., 1950. IV. 26.
16.	Flexner, Jennie M.: Making Books Work	New York, Simon & Schuster, 1943.	1950. I. 5.
17.	Mission sociale et intellectuelle des bibliotheques populaires. Son organisation, ses moyens d'action (Dossiers de la coopération intellectuelle)	Paris, Société des Nations, 1937.	1950. II. 16.
18.	Bradford, S. C.: Documentation (Documentation and terminology of science)	London, Crosby Lockwood & Son Ltd., 1948.	1950. III. 23.
19.	Gray, Duncan: Fundamentals of Librarianship	London, George Allen & Unwin Ltd., 1949.	1950. III. 26.
20.	Joeckel, Carleton B. - Winslow, Amy: A National Plan for Public Library Service (Planning for libraries, 3.)	Chicago, ALA, 1948.	1950. IV. 30.
21.	Gerould, James Thayer: The College Library Building. Its Planning and Equipment	Chicago, ALA, 1932.	1950. V. 12.
22.	Pafford, J. H. P.: American and Canadian Libraries	London, LA, 1949.	1950. VII. 1.
23.	Die Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt in Halle (Saale)	Leipzig, Otto Harrassowitz, 1949.	1950. VII. 1.
24.	An index to the special collections in libraries, museums and art galleries (public, private and official) in Great Britain and Ireland. Comp. by Alex J. Philip	London, F. G. Brown, 1949.	1950. VII. 1.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A kölcsönzőkártyákon előforduló nevek között Dienes László aláírása is igen gyakran felbukkan. Az első világháború időszakát egy „áttételes" kölcsönzés reprezentálja: a kötet kölcsönzőkártyáján az egyetlen kölcsönzési dátum – [19]16. II. 25. – alatt tollal, kézírással rögzített megjegyzés „Ha vissza hozták, Dienes fv.-nek átadni" áll[28] (táblázat, 1. sor). Nagyon sok kötet kölcsönzési dátuma és felirata („Igazgatói szoba") arra enged következtetni, hogy 1945 után, igazgatói kinevezésekor[29] Dienes a könyvtárigazgatói szobában kisebb kézikönyvtárat állított össze a számára legfontosabb és leggyakrabban szükséges munkákból, majd később ezt az állományt többször kiegészítette a frissebb – a következő táblázatban szereplő egyik példa szerint éppen orosz nyelvű (táblázat, 11. sor) – szakirodalommal. Egy német nyelvű munka a kölcsönzőkártya tanúsága szerint az igazgatói szobából az állományba visszakerülve még kétszer indult vándorútra: térítvénnyel kölcsönözte ki 1957. júniusában a budapesti, 1962. novemberében pedig a debreceni Egyetemi Könyvtár[30] (táblázat, 10. sor). Előkerült egy olyan kötet is, amelynek kölcsönzőkártyáját még Dienes Lászlót megelőzően 1938. októberében kézírással, tintával *WGy* monogrammal szignálták (táblázat, 6. sor). Ha feltételezzük, hogy a rövidített, jelzésszerű aláírás használata csak a könyvtár dolgozói számára volt lehetséges, akkor a monogram valószínűleg a Fővárosi Könyvtárban tudományos munkatársként szakozással, bibliográfiák szerkesztésével foglalkozó és 1936-ban a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének titkárává választott *Witzmann (-Veredy) Gyula* személyét takarhatja[31].

	szerző / szerkesztő, cím, (sorozat)	megjelenési hely, kiadó, kiadási év	a kölcsönzés ideje
1.	Hitchler, Theresa: Cataloging for small libraries	Chicago, ALA, 1915.	1916. III. 25.
2.	Leroy, Émile: Guide pratique des bibliothèques de Paris	Paris, Éditions des Bibliothèques Nationales, 1937.	1947. IV. 28.
3.	Herbert, Clara W.: Personnel Administration in Public Libraries	Chicago, ALA, 1939.	1947. IV. 28.
4.	Rye, Reginald Arthur: The Libraries of London	London, The University of London, 1910.	1947. IV. 28.
5.	Butler, Pierce: An Introduction to Library Science	Chicago, The University of Chicago Press, 1933.	1947. IV. 28., 1951. I. 28. (igazgatói szoba)
6.	Predeek, Albert: Das Moderne Englische Bibliothekswesen (Zentralblatt für Bibliothekswesen, 66.)	Leipzig, Otto Harrassowitz, 1933.	1938. X. 21. (WGy), 1947. IV. 28., 1950. XII. 10. (igazgatói szoba), 1951. I. 21. (igazgatói szoba)
7.	Pearson, Edmund Lester: The Library and the Librarian (The Librarian's Series 2.)	Woodstock, The Elm Tree Press, 1910.	1947. IV. 28., 1950. XII. 10. (igazgatói szoba), 1951. I. 21. (igazgatói szoba)
8.	Bostwick, Arthur E.: The American Public Library	London-New York, D. Appleton and Co., 1929.	1947. IV. 28., 1950. XII. 10. (igazgatói szoba), 1951. I. 21. (igazgatói szoba)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

	szerző / szerkesztő, cím, (sorozat)	megjelenési hely, kiadó, kiadási év	a kölcsönzés ideje
9.	Flexner, Jennie M.: Circulation work in public libraries	Chicago, American Library Association, 1927.	1947. IV. 28., 1950. XII. 10. (igazgatói szoba), 1951. I. 21. (igazgatói szoba)
10.	Thyregod, Oscar: Die Kulturfunktion der Bibliothek	Kopenhagen, Martinus Nijhoff-C. A. Reizel, 1936.	1947. IV. 28., 1950. XII. 10. (igazgatói szoba), 1951. I. 21. (igazgatói szoba), 1957. VI. 2. (EK, Budapest), 1962. XI. 4. (EK, Debrecen)
11.	Klenov, A. V.: Bibliotečnaâ tehnika	Moskva, Gosudarstvennoe Izdatel'stvo Kul'turno-Prosvetitel'noj Literatury, 1947.	1947. IV. 28., 1950. XII. 10. (igazgatói szoba), 1951. I. 21. (igazgatói szoba)

Az átvett könyvállomány néhány kötete arra is bizonyítékkal szolgál, hogy a második világháború utáni könyvtárügy meghatározó személyiségei is gyakran keresték a könyvtártudományi szakirodalmat a főváros közművelődési könyvtárában. Az 1937 és 1944 között az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ munkatársaként dolgozó Sebestyén Géza[32] rendszeresen jegyezte kölcsönzőkártyákra különböző kötetek térítvénnyel való kikérését vagy tartós kölcsönzését.

	szerző / szerkesztő, cím, (sorozat)	megjelenési hely, kiadó, kiadási év	a kölcsönzés ideje
1.	Schriewer, Franz: Die Deutsche Wolksbücherei	Jena, Eugen Diederichs Verlag, 1939.	1940. XII. 6.
2.	Long, Harriet Catherine: County Library Service	Chicago, ALA, 1925.	1941. XI. 13. (térítvény) 1942. XII. 21. (tartós)[33]
3.	Joeckel, Carleton Bruns: The government of the american public library	Chicago, The University of Chicago Press, 1935.	1941. XI. 13. (térítvény) 1942. XII. 21. (tartós)

Az ötvenes évek elejétől újabb, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárhoz kapcsolódó névvel, *Remete László-éval* gazdagodik az angol, német, francia – sőt az ő esetében olasz – nyelvű könyvtártudományi szakirodalom olvasóinak sora.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

	szerző / szerkesztő, cím, (sorozat)	megjelenési hely, kiadó, kiadási év	a kölcsönzés ideje
1.	Nofri, Luisa: Libri e biblioteche	Torino, G. B. Paravia & Co., 1937.	1952. II. 24.
2.	Beck, Marcel: Die Schweizerischen Bibliotheken	Zürich, Art. Institut Orell Füßli A.-G., 1948.	1954. IX. 29.
3.	Foskett, D. J.: Information service in libraries	London, Crosby Lockwood & Son Ltd., 1958.	1959. XI. 20.
4.	Calot, Frantz: Mélanges d'histoire du livre et des bibliotheques (Bibliotheque Elzévirienne. Nouvelle série. Études et Documents)	Paris, Librairie d'Argences, 1960.	1961. VIII. 12.
5.	Masson, André-Salvan, Paule: Les bibliotheques ("Que sais-je?" Le point des connaissances actuelles, 944.)	Paris, Presses Universitaires de France, 1961.	1962. I. 16.
6.	Brown's Manual of library economy. Seventh edition completely rewritten by R. Northwood Lock	London, Andre Deutsch, 1962.	1964. III. 19.

A használók sorában a végére maradtak az egyedi példák. Az első ezek közül *J. C. Powys* rövid elemzésekkel alátámasztott összeállítása a világirodalom legjobb száz művéről: *One hundred best books with commentary and an essay on books and reading.* Az 1916-ban keletkezett munka a szerzői betűrendbe szedett „toplistára" helyezi Balzac Goriot apóját, Cervantes Don Quijote-ját, Carroll Alice Csodaországban című művét, Dante Isteni színjátékát, Dosztojevszkijtől a Karamazov testvérek-et, Goethe Faust-ját, Homerosz Odüsszeia-ját, Kiplingtől A dzsungel könyvé-t, Nietzsche Im-így szóla Zarathustra-ját, Shakespeare-től a Troilus és Cressida-t, Turgenyev Liza című elbeszélését és Csehov ('Tschekoff') Sirály-át. A kötet kölcsönzőkártyáján az 1932. XII. 23-ai dátum mellett tintával írt '*Hamvas*' aláírás szerepel. Feltételezésem szerint az aláírás *Hamvas Béláé*, aki akkoriban már néhány éve a Fővárosi Könyvtárban dolgozott[34]: „*A Fővárosi Könyvtárban elnyert állás lehetővé tette, hogy szellemi poggyászát a könyvtár kincsestárából feltölthesse és folyamatosan kiegészíthesse. Valóban csak egy hivatását szívvel-lélekkel vállaló könyvtáros értékelheti és ismerheti meg igazán a modern könyvtár nyújtotta összes lehetőséget, ami egy külső olvasó számára teljesen soha nem érhető el [...]. Semmi sem pótolhatja a [...] máskülönben rejtve maradó tartalmak ilyen módon való feltárulkozását*"[35]. Hamvas 1945-ben maga is megírt és *Az Egyetemi nyomda kis tanulmányai* elnevezésű sorozatban megjelentetett egy művet *A száz könyv* címmel[36]. Mivel Powys szépirodalmi munkásságát Hamvas nagyon jól ismerte[37], elképzelhető, hogy az angol nyelvű összeállításnak szerepe volt műve létrejöttében és az sem lehet véletlen, hogy a könyvben az angol szerzők fejezetében a magáért beszélő 100. sorszám alatt Hamvas a következőket írja: „*John Cowper Powys műveiben nagyzenekar játszik: ez a szédítő szimfónikus sokszólamúság az embert eleinte lehengerli, később felüdül tőle, végül életszükségletévé lesz. [...] Powys a tengertől tanult meg irni. Az egész, a teljes, az összes-minden ember beszél belőle, minden tulajdonsága, tehetsége, testrésze, képessége,*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hibája, bűne, minden szelleme, kísértete, őse, utóda, angyala, démona és ördöge"[38].

A második példa egy 1914-ben megjelent könyvtártörténeti műhöz kapcsolódik. *Richardson, Ernest Cushing: The Beginnings of Libraries* című munkájának kölcsönzőkártyáján két olyan aláírás is szerepel, amelyek önmagukért beszélnek. Az egyik aláírás *Wessetzky Vilmosé*[39], akinek az óegyiptomi könyvtárakról írt tanulmánya[40] ma is a magyar nyelven hozzáférhető szakirodalom egyik alapját képezi, ő 1945 októberében használta a kötetet. A könyv másik olvasója *Kéki Béla* volt, ő 1955 októberében egyszer, majd decemberben kétszer hosszabbítva, később 1956 áprilisában még egyszer kikölcsönözve használta a kötetet. Lehetséges, hogy *Az írás története* című, 1971 óta több magyar és idegen nyelvű kiadást megért munka[41] megírásához is hasznát vette, azonban a kötet tartalma alapján ennél jóval szorosabb – ám sajnos, bizonyíték, vagyis Kéki által közölt irodalomjegyzék nélkül csak a feltételezés szintjén maradó – kapcsolatot vélek felfedezni az elolvasott mű és a Könyvtáros hasábjain éppen az ötvenes évek közepén induló könyv- és könyvtártörténeti rovatának Kéki-cikke között, az ugyanis Assurbanipal ninivei könyvtáráról szólt[42].

A harmadik példa különlegességét az adja, hogy a kölcsönzőkártya aláírója, *Walleshausen Gyula*[43] egy telefonbeszélgetésben[44] megerősítette: valóban foglalkoztatta akkoriban a megjelölt könyv témája, 1949 táján több, osztályozással, különösen a Dewey-rendszerrel kapcsolatos kötetet használt a könyvtár állományából. A *Das Dewey-System (Dezimal-Klassifikation) und seine Verwendbarkeit für Bibliotheken und Literatur-Karteien* című, 1927-ben megjelent munkát, melynek szerzője *Willy B. Niemann*, Walleshausen 1949. XII. 23-ától használta – a kölcsönzőkártyára teljes vezetéknevét rögzítve[45].

A kölcsönzőkártyák mutatnak intézményi kölcsönzést is[46]: *Hanns Bohatta Einführung in die Buchkunde* című, Bécsben 1927-ben kiadott munkája – ebben az esetben is térítvénnyel – megjárta a debreceni Egyetemi Könyvtárat, majd 1979-ben az OSZK Gyarapítási Osztályát is, utóbbi helyről a kártya aláírója *Borsa Gedeon* volt.

A Fővárosi Könyvtár történetéhez...

A Fővárosi Könyvtár alapítási évének meghatározásával és a gyűjteményt alkotó korábbi egységek történetével a szakirodalom napjainkban is foglalkozik[47]. Az átadott állományban a kezembe akadt egy kötet, címlap-verzójának pecsétfelirata a következő: Budapest Székes Főváros Könyvtára / Beszerzési napló / évszám: 1897 / folyószám: 610 (a számadatok természetesen kézírással szerepelnek). A beszerzése előtt mindössze egy évvel korábban megjelent kötet tehát minden bizonnyal a *Toldy László* által vezetett gyűjtemény része volt, mivel ezt az elnevezést akkoriban ők használták, témáját tekintve pedig szorosan kapcsolódik a képviselt könyvtári koncepcióhoz, hiszen a párizsi közművelődési könyvtárak történetét taglalja 334 oldalon: *Les bibliothèques municipales de la ville de Paris.*

A Fővárosi Könyvtár gyarapodásának forrásai között az első időkben fontos szerepet töltöttek be a hagyatékok és az ajándékok, ezek nyomai szintén megtalálhatók az átvett állományban. „Dr. Toldy László ajándéka" feliratú nyomtatott pecsétet visel a címlap-verzó például egy kötelespéldányról szóló hétoldalas miniszteri rendelet hivatalos kiadásán: *A M. Kir. Központi Statisztikai Hivatalt a nyomdatermékekből megillető köteles-példányok beszolgáltatására vonatkozó 2862/1898. eln. sz. kereskedelemügyi ministeri rendelet. Kiadja a M. Kir. Belügyministerium megbízásából: az Országos Törvénytár szerkesztősége. (Budapest, IV, Molnár-utza 26. sz.) Bp., nyomatott a Pesti könyvnyomda-részvénytársaságnál, 1898.*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Előkerült egy keménykötéses különnyomat a Magyar Könyvszemle 1895. évi I. füzetéből, amely *Jankovich Béla Magyar Nemzeti Könyvtár* című tanulmányát tartalmazza. A címlap-verzóra ragasztott fekete-fehér ex libris virágokkal-indákkal körülvett, padon ülő, hosszú ruhás, folyóiratot olvasó hölgyet ábrázol, szövege – ex / l / ib / ris / E / Ritook – pedig arra utal, hogy a könyvecske eredeti tulajdonosa *Ritoók Emma*[48] lehetett. Ezt bizonyítja a kötésen található, ceruzával írt, nehezen olvasható felirat is. A kötésre ütött bélyegző alapján a reklámozott beszerzési hely is megállapítható: „Kilián Frigyes / magy. kir. egyetemi könyvárus / Budapest, IV. Váczi-utza 28".

1917-ben került végrendeletileg a Fővárosi Könyvtárba *Thallóczy Lajos*[49] mintegy hatezer egységből álló, történelmi-politikai vonatkozású hagyatéka. Mivel a hagyatékot nem különgyűjteményként őrizték, hanem évekig tartó munkával a korábban létrehozott ún. Keleti gyűjteménybe olvasztották[50], szükséges volt a kötetek származásának megjelölése. Ezt a célt szolgálhatta az az előre nyomtatott vignetta, amelyet ovális koszorút formázó, a koszorút két oldalról megtámasztó két fa rajzával alkotott keretben „Thallóczy Lajos hagyatékából" felirattal a kötetekbe ragasztottak. Ilyen vignettát visel az átadott állományban az 1906-ban Lipcsében megjelent, 23 táblaképpel illusztrált *Manuscripte des Mittelalters und Späterer Zeit* című munka.

Az ajándékozók között intézmények is szerepelnek, ennek jellemző példája az 1947-ben megjelent *British Sources of reference and information, A guide to societes works of reference and libraries* című összeállítás, melyet *Theodore Bestermann* szerkesztett. Az előzéklapra beragasztott vignetta tanúsága szerint a könyv a British Council ajándéka. A vignettán a British Council könyves-oroszlános címere, a „Truth will triumph" jelmondat és a nyomtatott „Presented to" felirat szerepel, amely alá kézzel, tintával írták be a „Fővárosi Könyvtár Budapest" szöveget. Egy másik különleges külföldi ajándékot is találtam: stencilezett gépírásos listát a második világháború utáni Németország egyes megszállási övezeteiben működő közművelődési és szakkönyvtárak címeivel. A címjegyzékhez Kőhalmi Bélának szóló, 1949. április 5-ei dátumozású, a könyvtár Reviczky-utcai címére érkezett kísérőlevél is tartozott, ezt a későbbiekben a lista elejére kötötték be. Az angol nyelvű levél az Office of Military Government for Germany U.S. oktatási és kulturális ügyekkel foglalkozó osztályáról érkezett azzal a megjegyzéssel, hogy az iroda szívesen fogadja a címlistában bekövetkezett változásokkal kapcsolatos információkat – a lista teljességét és pontosságát 90 százalékban jelölték meg – és készen áll a dokumentumcsere lebonyolítására (az 'exchange' kifejezés aláhúzva) Németország és más országok között.

Az ajándékozás speciális formáját képezik a szerzői dedikációt tartalmazó kötetek. *Persián Kálmán* kolozsvári egyetemi könyvtártiszt *Az új egyetemek és könyvtáraik* című 1914-es munkáját, amely a Pozsonyban és Debrecenben alapított egyetemeken felállítandó könyvtárak fontosságáról szólt, a kötésre fekete tintával írt dedikáció szerint *Braun Róbertnek*[51] ajánlotta: Dr. Braun Róbert úrnak / őszinte tisztelettel / Persián. Szintén a kötésen rögzítették egy ceruzás megjegyzéssel a könyv további sorsát: Braun a könyvtárnak ajándékozta a kötetet. *Kozocsa Sándor* a Magyar Könyvszemle 1931. évi I-IV. számában megjelent, *Német és osztrák könyvtárak* című tanulmányának különnyomatát ajánlotta „A Fővárosi Könyvtárnak tisztelettel". *Bucsay Mihály* szintén különnyomatot adott át „Nagyrabecsült tisztelettel" és monogramjának aláírásával: *A jénai magyar könyvtár* című tanulmány eredetileg a Magyar Könyvszemle 1941. évi III. füzetében jelent meg. Ebbe a csoportba sorolható *William E. Henry: My own opinions upon libraries and librarianship* című 1931-ben megjelent kötete is, amelynek a Fővárosi Könyvtárba eljuttatott 281. számozott példányát az előzéklapon a szerző beragasztott fényképe és eredeti, tintával bejegyzett aláírása díszíti.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Magyar vonatkozások...

A Fővárosi Könyvtár beszerzései között szép számban fordultak elő olyan idegen nyelvű munkák, amelyek magyar vonatkozásokat tartalmaztak. A legkorábbi ezek közül az 1912-es *Books that count* címet viseli, alcíme szerint: *A dictionary of standard books.* A kötetben a szépirodalom kategóriájában a magyar irodalmat Jókai műveinek angol fordítása – „Jokai, Maurice: Works. Publ. by Jarrold; Tales from Jokai"[52], az angol nyelvű magyar irodalomtörténet-írást pedig Riedl Frigyes: A History of Hungarian Literature[53] című, 1906-ban kiadott műve képviseli.

1922-ben a Légrády Testvéreknél jelent meg a Nemzetközi Könyvkiállítás és Vásár alkalmából összeállított és a kiállítás helyszínére, Firenzébe szállított magyar anyag francia nyelvű kísérőszöveggel ellátott katalógusa. A sikeres, később mégis szomorú véget ért[54] kiállítás anyagának azt a részét, amely a Magyar Bibliofil Társaság kiadványait és tevékenységét mutatta be, *Végh Gyula* válogatta és állította össze. A Fővárosi Könyvtárba eljuttatott katalóguspéldány a címoldalon szereplő, ceruzával írt megjegyzés szerint az ő ajándéka volt[55].

Magától értetődő a magyar vonatkozása az 1938-ban Hágában kiadott *Répertoire des Associations de Bibliothécaries Membres de la Fédération Internationale* című összeállításnak, hiszen már szerepelhetett benne a három évvel korábban alapított Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete: szervezeti felépítésének és tisztségeinek ismertetésével, közgyűléseinek, kongresszusainak, publikációinak és tanfolyamainak felsorolásával, a taglétszám statisztikai adataival, valamint aktuális vagyonával és az éves tagdíj összegének megjelölésével.

A világháborúk és a könyvtárak kapcsolatának témájában két kiadványban bukkantak fel magyar vonatkozások. Az 1940-ben a kaliforniai Stanford Egyetem által kiadott *Special Collections in the Hoover Library on War, Revolution and Peace* című munka, amelyet *Nina Almond és H. H. Fischer* szerkesztett, többek között *Czibor Gyulának* a Hoover-könyvtárba került gyűjteményét mutatja be. A kötet szerint Czibor 1914 és 1924 között állította össze a Károlyi Mihály és Kun Béla idejéből származó hivatalos dokumentumokból, korabeli újságokból és folyóiratokból – Az Est, Népszava, Pesti Hírlap, Pesti Napló, Pester Lloyd, Vörös Újság, Budapesti Közlöny – álló gyűjteményét[56]. *Joseph A. Barry Libraries in need* című, az UNESCO megbízásából és kiadásában készült 1949-es kötete a könyvtárakban bekövetkezett második világháborús károkat elemzi: példaként említi meg többek között a budapesti Országos Rabbiképző Intézet Könyvtárában elpusztult, az akkori teljes állomány több mint felét kitevő huszonötezres kötetszámot.

A magyar könyvtárakba az ötvenes években nagy számban bekerült orosz nyelvű munkák is tartogatnak meglepetéseket a magyar vonatkozások terén. *V. Rodcsenko Mit olvassanak az V-VII. osztályosok* című, 1953-ban összeállított ajánlott irodalom-jegyzéke a VI. osztályosok számára J. Verne (Tizenötéves kapitány), J. London (A vadon szava), F. Cooper (Az utolsó mohikán), Ch. Dickens (Twist Oliver) művei mellett Petőfi Sándor János vitézét ajánlja Borisz Paszternák fordításában[57].

A kiadási ideje szerinti legfrissebb, magyar vonatkozást is tartalmazó munka az átadott állományban *Eric de Grolier* 1962-ben összeállított műve: *A study of general categories applicable to classification and coding in documentation.* A szerző a természetes nyelvek és a gépi fordítás kapcsolatáról szóló fejezetben sajnálattal jegyzi meg, hogy nem sikerült tanulmányoznia a magyar 'J. Herman és I. Papp' tanulmányát, amely – ahogy ő írja – az 'Emlékkönyo Pais Dezsö, Budapest, 1956.' című kötetben jelent meg. Elégedett viszont a szerző 'M. Gábor Nemzetkozi forditokulos' című munkájával, mert ennek legalább az ismertetéséhez hozzájutott egy másik műből[58].

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtártörténeti, könyvtártani művek

Az átvett állományban előfordul néhány könyvtártörténeti munka is, a legrégebbi ezek közül 1901-ben Párizsban jelent meg: *Alfred Franklin Histoire de la Bibliothèque et du Palais de l'Institut* című, metszetekkel és ex librisekkel illusztrált művében az első fejezetet Mazarin bíboros és G. Naudé kapcsolatának[59] szenteli. Szintén gyönyörű kiállítása, kézzel merített, vágatlan szélű papírra nyomtatott szövege teszi különlegessé *David Cuthbertson*nak az edinburgh-i egyetemi könyvtár történetét részletező, 1910-ben kiadott munkáját. *Gurgis Awad Ancient Libraries of Iraq, From the Earliest Times to the Year 1000 A. H. (1591 A. D.)* című, Baghdadban 1948-ban megjelent könyve pedig az egyetlen arab nyelven nyomtatott – és ennek megfelelően 'a vége felől' olvasandó, az elején azonban angol nyelvű címlappal ellátott – könyv az átadott állományban.

A Fővárosi Könyvtár gyűjteményébe bekerült nagyon sok nyomtatott könyvtári katalógus és könyvjegyzék, módszertani útmutató és könyvtárhasználati szabályzat, a következő válogatás a legrégebbiek közül emel ki néhányat:

Cím	megjelenési adatok	típus
A Debreczeni Ref. Főiskola Könyvtárának többszörös példányai. I. közlemény	Debreczen, nyomatott a város könyvnyomdájában, 1867.	fölöspéldány-jegyzék
A Székesfehérvári „Felsővárosi Olvasókör" alap- és házszabályai. Könyvtári mutató	Székesfehérvárott, nyomatott a „Székesfehérvár és Vidéke Könyvnyomdájá"-ban, 1882.	könyvtárhasználati szabályzat és katalógus
A Dunántúli Közművelődési Egyesület I-II-III. számu Vándorkönyvtárának könyvjegyzéke	Bp., Fritz Ármin könyvnyomdája, 1896-1897.	katalógus
A Tiszáninneni Ev. Ref. Egyházkerület szabályrendelete a lelkészi könyvtárakról	Sárospatak, nyomatta Steinfeld Jenő az Ev. Ref. Főiskola betüivel, 1899.	módszertani útmutató
Utasítás a népkönyvtárak szervezésére a népkönyvtárak számára ajánlható művek jegyzékével. Kiadja a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa	Bp., Athenaeum, 1902.	módszertani útmutató és könyvjegyzék
A Népiskolai Ifjúsági Könyvtárakat Intéző Bizottság részéről elfogadott és a népiskolai ifjúsági könyvtárak számára ajánlott könyvek jegyzéke[60]	Bp., NIKIB, 1912.	könyvjegyzék

Az átadott állományban különleges értéket képviselnek a régi kiadású, magyar nyelvű könyvtártani összefoglalások, két- és többnyelvű könyvtári vonatkozású szakszótárak, valamint a könyvtárosképző tanfolyamok összegyűjtött jegyzetei. *Bay Ferenc A korszerű könyvtári szolgálat* című, Győrben 1940-ben megjelentetett munkája ugyan a győri városvezetés példájával támasztja alá a leírtakat, de ál-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

talánosítható mondanivalója fontos lehetett a Fővárosi Könyvtár számára is: „Az előbb azt mondottam, hogy a közkönyvtárak a többi városigazgatási ágtól elszigetelt életet élnek, de csak látszólag. És ez valóban így is van, mert megítélésem szerint egy városi közkönyvtár többi fontos feladata mellett azt a hálás szerepet is betöltheti, hogy az egyes közigazgatási működési körök tisztviselőinek igen hasznos segítőtársa lehet eddigi szaktudásuk megtartásában, felfrissítésében és kibővítésében, célszerűen irányított könyvbeszerzési politikája útján"[61].

H. Fekete Péter: Az iskolai könyvtárak szervezése és kezelése című tanulmánya, amely 1940-ben a hajdúböszörményi Református Baltazár Dezső Polgári Leányiskola 1938/39. tanévi évkönyvében jelent meg, fontos beszerzési tanácsokkal szolgál, a fokozatosság elvére, az általánosabbtól a speciálisabb téma felé való haladásra hívja fel a figyelmet, konkrét példáit pedig a korszak könyvkiadásából veszi: „Amíg nincsenek meg a könyvtárban pl. Finánczy neveléstörténeti művének kötetei (Az ókori, középkori nevelés története stb.), addig nem lehet beszerezni a szerzőnek a francia középiskolákról szóló művét. Míg nincsen meg Bréhm: Az állatok világa tízkötetes nagy műve, addig nem szerezhető be Méhely: Magyarország denevéreiről írt monographiája. Míg nem vettük meg Szilágyi Sándor tízkötetes magyar, vagy Marczali tizenkét kötetes világtörténelmét, addig ne vásároljuk meg Szekfű: Három nemzedék, vagy Adorján: A nagy francia forradalom című munkáit"[62].

A fellelt szótárak közül a többnyelvű – angol-német-francia-orosz – azért különleges, mert a kis alakú, mindössze kilencven oldalas kötetet 1928-ban a moszkvai Lenin-könyvtár keretein belül működő Könyvtártudományi Intézet munkaközössége állította össze[63]. A kétnyelvű szótárnak is orosz vonatkozása van: 1951-ben az Országos Könyvtári Központ munkatársai készítettek egy *Orosz-magyar könyvészeti szakszótár*t. Az igen rossz minőségű papírra stencilezett gépirat címlapjára keresztben papírszalagot ragasztottak „Kézikönyvtár, ki nem adható!" felirattal[64].

Az első magyarországi könyvtárosképző tanfolyamok megszervezése a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának, a Fővárosi Könyvtárnak és a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének tevékenységéhez kapcsolódott. Az egyesület első tanfolyamát 1937. február 1. és március 22. között tartották, az elméleti előadásokat a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészkari épületében, a Múzeum körúton bonyolították le: „A tanfolyam anyaga magában foglalta a könyvtári igazgatás, és a könyvtártan gyakorlati kérdéseit, a könyvtárak együttműködését, a katalogizálás, a bibliográfia történetét és módszereit, a tizedes osztályozás és egyéb könyvtári szakrendszerek kritikai ismertetését, a könyvkereskedelem, könyv- és hírlapkiadás, a nyomdászat és a könyvkötés technikáját. Ezenkívül külön stúdium keretében foglalkoztak a középkori kéziratokkal, ősnyomtatványokkal, az RMK-kötetek [...] és az újkori kéziratok meghatározásával"[65]. A tanfolyam hallgatói még abban az évben kiadták az elhangzott előadásokat nyomtatásban – pontosabban stencilezett gépiratban –, a kötet egy példánya bekerült a Fővárosi Könyvtár állományába is.[66]

A második világháború utáni időszakban újabb intézmények kapcsolódtak be a könyvtárosképzésbe, az átadott anyagból előkerült még egy *Katalogizálás*-jegyzet, amelyet *Faragó Lászlóné* állított össze az Országos Műszaki Könyvtár négyhónapos szakkönyvtárosi tanfolyama számára[67], és az *Országos Levéltár irat- és könyvkonzervátor tanfolyamának* három egybekötött és 1960-ban kiadott *jegyzete*[68].

És az apró érdekességek...

A végére maradt azoknak a köteteknek az ismertetése, amelyeket – némileg szubjektíven – magam ítéltem valamilyen szempontból különlegesnek,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gyakran szórakoztatónak. Formai megvalósításában találtam különösnek a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem *Olvasóterveit*: keménypapír tasakba rejtett kártyákra nyomtatva gyűjtötték össze a sorozat első két részében a két debreceni költővel, Fazekas Mihállyal és Tóth Árpáddal kapcsolatos ötvenes évekbeli szakirodalom pontos bibliográfiai adatait, rövid ismertetését, majd sorolták fel a költők hozzáférhető műveit.

A legelső kis kötet, amelyet munkám kezdetén a Szakkönyvtár raktárának polcáról leemeltem, dán (!) nyelvű volt, és tartalmát tekintve se tartozott kezdő tárgyszavazó álmaim közé, ugyanis az arhus-i városi könyvtár olvasótermének kihajtogatható áttekintő rajza volt, rövid szöveges könyvtári ismertetővel... Nem jártam nagyobb szerencsével azzal a kötettel sem, amely címe után igen egyszerűen tárgyszavazhatónak tűnt – *Books that I love, Being a record of books that have impressed me. London, George G. Harrap and Co., 1912.* –, belelapozva azonban nagy meglepetést okozott: valószínűleg olvasónaplónak szánták, mert a 192 lap mindegyike üres volt, kivéve a lapok felső néhány sorát, ahová könyvvel és olvasással kapcsolatos idézetek, bölcs mondások kerültek. *William Blades The Enemies of Books* című, Londonban 1888-ban kiadott könyvét gyorsan becsuktam nézegetés helyett, ugyanis a könyvekre kártékony bogarak részletekbe menő illusztrációival volt tele – szerencsére legalább ilyen gyorsan megtaláltam a tézauruszban a kötethez illő tárgyszót is. Kedvencem volt még két iker-füzet *Mit olvasson az esztergályos?* és *Mit olvasson a marós?* címmel. A füzetek a „Központi Műszaki Könyvtár Olvasási tervei" című sorozatba tartoztak, címoldalukon az „Élenjáró szakirodalommal a szocializmusért!" felirattal. A tasakokba rejtett kölcsönzőkártyák azonban ezekben a kötetekben egyetlen olvasói aláírást sem tartalmaztak...

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárból átkerült kötetek behasonlításának mintegy a felét, a tárgyszavazás munkálatainak mintegy negyedét végezhettem el néhány hónap alatt, mert 2001 márciusában a Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtárából átkerültem a Szervezési és Elemző Osztályra. Bízom benne – és szeretném is, ha így lenne –, hogy annak a kollégának, aki a Szakkönyvtárban folytatni fogja a megkezdett munkát, az enyémhez hasonló örömöt és szellemi izgalmat jelent majd a könyvtártudományi témájú kötetek kézbevétele és további vizsgálata.

Jegyzetek

1. A témája szerinti egyetlen kivételnek a válogatott anyagba való bekerülése talán csak a véletlen műve lehet: egy kisalakú kötetről van szó, amely az „Erősáramú villamos berendezésekre és ezek üzemére vonatkozó biztonsági szabályzatok, utasítások és szabványok" címet viseli, a Magyar Elektrotechnikai Egyesület és a Magyar Mérnök- és Építészegylet adta ki az Országos Magyar Bányászat- és Kohászati Egyesület közreműködésével 1913-ban Budapesten, a nyomdai munkákat a Nyugat nyomdája végezte. Mindenesetre a Fővárosi Könyvtár olvasói kedvelhették, mert a kölcsönzőkártya tanúsága szerint 1916 és 1932 között jó néhányan használták.
2. Az ajándékozás részleteiről a válogatást a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban korábban elvégző Katsányi Sándor és a Szakkönyvtár vezetője, Rácz Ágnes tájékoztatott. A tanulmány megírását mindketten tanácsaikkal támogatták, segítségüket – csakúgy, mint Gerő Gyuláét, aki többek között a kölcsönzőjegyek még élő aláíróival segített felvenni a kapcsolatot – itt köszönöm meg.
3. A Fővárosi Könyvtárban kötött könyvek tekintélyes részében a kötés belsejét olyan papírból készítették, amelynek okkersárga kacskaringói között ritmikusan váltakozik a halványkék 'Budapest/Székes-/Főváros' felirat és a rózsaszínű, két oroszlán tartotta fővárosi címer.
4. Az első kiadás már megvan a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban.
5. F. Csanak Dóra: Teleki József könyvtára. In: Irodalom és felvilágosodás. Tanulmányok. Szerk. Szauder József és Tarnai Andor. Bp., Akadémiai, 1974. 414. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

6. U.o.

7. Bár mint a Magyar Könyvszemle szerkesztői közleménye fogalmaz: „E helyen még csak azon sajátszerű tényt kell teljes indignatioval megemlítenünk, hogy a tudós német író az erdélyi és horvátországi városokat »Oesterreichisch-Siebenbürgen-« és »Oesterreichisch-Croatien«-be helyezi. Nem tudjuk, vajjon tudatlanságnak, vagy a tényállás roszakaratu ignorálásának kelljen-e azt tulajdonítanunk." Ld. Magyarország könyvtárainak ismertetése egy német munkában. In: Magyar Könyvszemle, 1876. 283. p. 3. sz. jegyzet.

8. Fraknói Vilmos: Felhivás. In: Magyar Könyvszemle, 1876. 319. p.

9. Katsányi Sándor hívta fel a figyelmemet arra, hogy a kötetet használó Szabó Ervin 1907 előtt, egyetemes közgazdasági bibliográfiájának tervezésekor behatóan foglalkozott a bibliográfiaszerkesztés kérdéseivel.

10. Pontosabban két különnyomat egy kötésben: Szabó Ervin cikke mellett tartalmazza Tóth Rezső Könyvjegyzék a könyvtárak számára című munkáját is. A kötet duplumpéldány mivolta miatt került az átadott anyagba.

11. „A belső könyvtári munka nyugodtnak ígérkező éveiben érlelődtek ki Szabó Ervin tervei egy nagy központi közművelődési könyvtár létesítéséről, [...]. Meg kellett vizsgálni a főváros és az ország közművelődésügyének helyzetét. Ami azt jelentette: meg kellett ragadni minden alkalmat arra, hogy a nagy központi nyilvános könyvtárról szó essék." Ld. Szabó Ervin magyar nyelven megjelent könyvtártudományi, művelődéspolitikai cikkeinek, tanulmányainak és kritikáinak gyűjteménye 1900-1918. Bp., FSZEK, 1959. A tanulmányhoz fűzött magyarázó jegyzetek. 715. p.

12. Ld. u.a. 716. p.

13. A tanulmány második fejezetében Szabó Ervin éppen az előzőleg leírt Könyvjegyzék váltakozó sorozatokba osztott vándorkönyvtárak számára című művet véleményezi. Ld. Szabó Ervin magyar nyelven megjelent, 1959. 94-95. p.

14. Tóth Gyula: Áttörések. A public library megjelenése, első térhódítása Magyarországon. In: Könyvtári Figyelő, 1999. 2. 223-235. p.

15. A kérdést Katsányi Sándor javaslatára kezdtem vizsgálni.

16. Emlékirat községi nyilvános könyvtár létesítéséről Budapesten. A Fővárosi Könyvtári Bizottság megbízásából írta dr. Szabó Ervin főkönyvtáros. In: Szabó Ervin magyar nyelven megjelent, 1959. 207-265. p.

17. Szabó Ervin fegyelmezett olvasó lehetett: a kötetekben sehol egy megjegyzés vagy figyelemfelkeltő jel a lap szélén... Nagyritkán szerepel egy-egy ceruzával rajzolt csillag vagy vonalka, de – miután a kölcsönzőkártyák azt mutatják, hogy a köteteket később mások is használták – ezek valószínűleg nem Szabó Ervin keze nyomát viselik.

18. Katsányi Sándor hívta fel a figyelmemet arra a tényre, hogy Szabó Ervin belső utasítása alapján az új kiadásban beszerzett művek régi kiadásait ki kellett vonni az állományból.

19. „Említést érdemel, hogy az Emlékirathoz csatolta magyar fordításban a Chicago nyilvános könyvtáráról szóló füzetet, [...]". Ld. Tóth, 1999.: i.m. 227. p.

20. A táblázat 5. és 8. sorában leírt kötetek Katsányi Sándor tájékoztatása szerint csak az átadott anyagba nem kerültek bele: a FSZEK állományában a mai napig hozzáférhetők.

21. Ld. a 18 sz. jegyzetet.

22 Gerő Gyula is megvizsgálta az aláírásokat, szerinte biztosan Kőhalmi kezétől származnak.

23. Remete László – Révész Ferenc: Könyvtáros portrék. Bp., FSZEK, 1979. 118. p.

24. Papp István nevével még egyszer találkoztam, a fent jelzett időpontban kikölcsönözte még a következő művet: Führer durch die Schweizerische Dokumentation. Hrsg. von der Schweizerischen Vereinigung für Dokumentation unter Mitarbeit der Schweizerischen Landesbibliothek. Bern und Zürich, 1946. A Papp Istvánnal folytatott személyes beszélgetés során az is kiderült, hogy a két mű közül az elsőt két évvel később, „Dokumentáció és bibliográfia" című szakdolgozata elkészítésekor is forgatta, a másodikat pedig a benne megjelölt további szakirodalom felsorolása miatt tartotta hasznosnak.

25. Dienes kölcsönzéseit ld. később.

26. A név a francia változatban 'Jules Nevelos', itt következtetett magyar megfelelője szerepel.

27. A táblázatok sorainak egymásutániságát a kölcsönzési idő adja.

28. Dienes 1915-től a Fővárosi Könyvtár fiókközpontjának vezetője, a 'fv' rövidítés valószínűleg erre utal. Ld. Dienes László (1889-1953). Az életrajzot írta, a dokumentumokat vál. és jegyz. ellátta, a bibliográfiát összeáll. Remete László. Bp., FSZEK, 1964. 15. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

29. V.ö. Tóth Róbert: Dienes László életútja. In: Könyvtáros, 1989. 6. 359. p.

30. Gerő Gyula véleménye szerint a kötetre Debrecenben Csüry Istvánnak lehetett szüksége akkoriban.

31. V.ö. Remete László: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története. Bp., FSZEK, 1966. 275-276., 292. p.

32. Ld. Somkuti Gabriella: Sebestyén Géza rövid pályaképe. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1997. április, 4. p.

33 .Gerő Gyula véleménye szerint ebből a könyvből merítette Sebestyén Géza az 1949 és 1952 között kialakított magyar körzeti könyvtári rendszer eszméjét.

34. V.ö. Katsányi Sándor: Hamvas Béla a Fővárosi Könyvtárban. In: Könyvtári Híradó, 1994. április, 15. p.

35. Darabos Pál: Hamvas Béla a Fővárosi Könyvtárban (1928-1948). In: Magyar Könyvszemle, 1993. 1. 58. p.

36. A Hamvas-műre Katsányi Sándor hívta fel a figyelmemet.

37. Hamvas Béla: Wolf Solent. John Cowper Powys regénye. In: Nyugat, 1931. 1. 63-65., u.ő: John Cowper Powys. In: Napkelet, 1934. 4. 217-220. p. V.ö. még: Darabos, 1993.: i.m. 60. p.

38 .Hamvas Béla: A száz könyv. Bp., Egyetemi Nyomda, 1945. 38-39. p. Darabos Páltól, a többkötetes Hamvas-életrajz szerzőjétől telefonon azt a felvilágosítást kaptam, hogy a megjelenés előtt álló harmadik kötet részletesen elemzi és összehasonlítja a két „A száz könyv"-et.

39. Wessetzky Vilmos (1909-1997): történész, egyiptológus. Az Országos Könyvtári Központ könyvtárostanfolyamain az ötvenes évek elején a raktározási rendszerekről és a modern könyvtárépítészetről tartott előadásokat.

40. Antik Tanulmányok, 1958. 3-4. 149-160. p.

41. Csak az első kiadás tartalmazza a Kéki által használt irodalom jegyzékét, de – amint erről a Sarbak Gábortól kölcsönkapott kötet alapján megbizonyosodhattam – ebben nem szerepel Richardson könyve. Egy másik fontos adat azonban igen: a kötet egyik lektora, akinek Kéki az utolsó lapon külön köszönetet mond, Wessetzky Vilmos volt...

42. Kéki Béla: Assurbanipal könyvtára Ninivéből. In: Könyvtáros, 1956. 1. 52-55. p.

43. Walleshausen Gyula (1923-): könyvtáros, történész, 1946 és 1951 között a Közgazdaságtudományi Egyetemen tanszéki könyvtáros, 1953-tól 1971-ig a GATE könyvtárosa, 1971 és 1978 között a KSH Könyvtárának igazgatóhelyettese, 1978 és 1985 között az MKKE Könyvtárának igazgatója.

44. A telefonbeszélgetés 2001. július 9-én zajlott le, munkámat támogató szavait ezúton is köszönöm.

45. Eleinte megzavart, hogy a név monogramja: 'WGY' már 1937-es dátummal is szerepelt a kölcsönzőkártyán, de éppen a telefonbeszélgetés – amelynek során tisztázódott, hogy Walleshausen 14 évesen még nem olvasott Dewey-ról – adta az ötletet, hogy a könyvtáros szakma képletes névsorának 'W' betűs részében keresgélni kezdjek. A feltételezett eredményt ld. a 31. sz. jegyzetben.

46. Ld. még a 3. táblázatban.

47. Ld. pl. Katsányi Sándor: Mikor alapították a fővárosi könyvtárat? In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1999. november, 30-34. p., u.ő: Társadalomtudományi könyvtár kontra általános közművelődési könyvtár. In: A FSZEK Évkönyve 1997-1998. Szerk. Kiss Jenő. Bp., FSZEK, 2000. 119-123. p.

48. Ritoók Emma (1868-1945): író, esztéta, műfordító. 1920-tól dolgozott a Fővárosi Könyvtárban, 1932-ben főkönyvtárosként ment nyugdíjba. Ld. Remete, 1966.: i.m. 283. p.

49. Thallóczy Lajos (1857-1916): történész, politikus, író, az MTA levelező, majd rendes tagja, egyetemi tanár.

50. Részletesen ld. Remete, 1966.: i.m. 161. p.

51. Braun Róbert ebben az időszakban a Fővárosi Könyvtár nyilvános szolgálatának vezetője volt. Nem lehet véletlen, hogy a dedikáció éppen neki szól, hiszen erdélyi származású, a könyvtárba kerülése előtt hosszú időn keresztül a lippai és a marosvásárhelyi felsőkereskedelmi iskolában tanított. Ld. Remete – Révész, 1979.: i.m. 105-106. p.

52. Az elsőnek nem találtam nyomát, az utóbbi viszont szerepel a Gulyás-féle Magyar írók élete és munkái Jókai címszaván belül a fordítások között: Tales. Transl. by R. Nisbet Bain. London, 1904. Ld. Gulyás Pál: Magyar írók élete és munkái. Sajtó alá rend. Viczián János. XV. kötet. Bp., Argumentum-MTAK, 1993. 790. hasáb

53. Az OSZK cédulakatalógusa szerint: Riedl, Frederick: A History of Hungarian Literature. Ford. Ch. Arthur Ginever and Mrs. Ilona Ginever-Győry. (Literatures of the world, 3.) London, Heinemann, 1906. 300 p.

54. A kiállítás anyaga sohasem került vissza Magyarországra. Türr Stefánia, aki Firenzében az anyag gondozását magára vállalta, egy, a Társaságnak írt levelében jelezte, hogy – mi-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

után a legtöbb ország így tett saját kiállított köteteivel – ő is felajánlotta a magyar anyagot az olasz államnak, a könyvek azonban végül nem kerültek be egyetlen olasz könyvtár állományába sem. Ld. Pogány György: A Magyar Bibliofil Társaság története (1920-1970). In: Írás és Könyv. A Magyar Bibliofil Társaság Évkönyve I. Bp., MBT, 1987. 130. p.

55. Abban, hogy a kötet e példánya éppen a Fővárosi Könyvtárba érkezett, szerepe lehetett annak is, hogy – amint erre Katsányi Sándor is felhívta a figyelmemet – a könyvtár vezetője ekkoriban a Társaságban tisztséget betöltő Kremmer Dezső volt.

56. V. ö.: East Central and Southeast Europa. A handbook of library and archival resources in North America. Ed. P. L. Horecky, D. H. Kraus. Santa Barbara-Oxford, Clio, 1976. 182-185. p. Sem a 25 éve megjelent kötetben, sem a mai Stanford Egyetem keretein belül működő Hoover Institution Könyvtárának honlapján – http://www.hoover.stanford.edu/library/westeuro.528/eurhist.html – nem említik Czibor nevét, csak a magyar vonatkozású anyag összetételét mutatják be.

57. Az OSZK cédulakatalógusa szerint: Petefi Sandor: Vitjazj Janos. Povesztyi v sztyihah. Perev. B. Paszternak. Ill. Fejnberg. Moszkva-Leningrad, Detgiz, 1950. 65 p. Az átadott anyagban található orosz nyelvű munkák közül érdekesnek találtam még azt az 1951-es kötetet, amelyik a falusi klubok könyvtárai számára méretarányos rajzokon mutatja be könyvespolcok és katalógusfiókok készítésének módját; és azt az 1948-as, sűrűn illusztrált munkát, amelyik a bibliobuszok tevékenységét „reklámozza".

58. Az OSZK cédulakatalógusa segítségével mindkét – pontosabban mindhárom – mű pontosan azonosítható: Herman József: A nyelvtani szerkezet és a gondolkodás viszonyának kérdéséhez. In: Emlékkönyv Pais Dezső hetvenedik születésnapjára. Szerk.: Bárczi Géza és Benkő Loránd. Bp., Akadémiai, 1956. 25-29. p.; Papp István: Az ősi szófajok. In: u.a., 29-35. p.; Gábor Mihály: Nemzetközi fordítókulcs. Magyar-német, német magyar rész. Szerszám a német nyelv hibátlan használatához a német nyelvtan ismerete nélkül, a szótár nyújtotta lehetőségek között. Bp., Jegyzetsokszorosító, 1956. 10+31, 66 p.

59. Mazarin gyűjteményéről és G. Naudé könyvtárosi tevékenységéről magyarul ld. pl. Hessel, Alfred: A könyvtárak története. Bp., OSZK KMK, 1959. 75-76. p.

60. Ezt a jegyzéket Szabó Ervin élesen bírálta egy, az első világháború kitörése miatt később elmaradt lipcsei nemzetközi népművelési kongresszusra írt és a FSZEK irattárában gépelt kéziratban fennmaradt tanulmányában. Ld. Katsányi Sándor: Szabó Ervin publikálatlan tanulmánya az ifjúság könyvtári ellátásáról. In: Könyv és Nevelés, 2000. 2. 78-81. p. Ehhez a tanulmányhoz Szabó Ervin valószínűleg felhasználta Norris Mathews Books for the young című, 1909-ben megjelent, korábban már említett kötetét is.

61. fent i.m.: 12. p.

62. fent i.m.: 6-7. p.

63. Slovar' bibliotečnyh terminov na russkom, anglijskom, nemeckom i francuzskom âzykah. Moskva, Institut Bibliotekovedeniâ Publičnoj Biblioteki SSSR im. V. I. Lenina, 1928. 90 p. A Szakkönyvtárban ez idáig csak másolatban volt belőle példány.

64. A szótár 'kniga' címszavát felütve a következő, könyvvel kapcsolatos kifejezések magyar megfelelőivel találkoztam: „vásárolt könyv, rendelkezésre álló könyv, a könyv a helyén van, a könyv elvész az olvasóknál, a könyv szerepel a katalógusban, könyvtámaszték, könyvcsere, könyvlift, könyvkereskedő, könyvraktár". Ld. fent i.m.: 30. p.

65. Móra László: Az első országos könyvtárostanfolyamok. In: Könyvtáros, 1982. 11. 682. p.

66. A tartalomjegyzék segítségével a felsorolt tantárgyakhoz nem nehéz az előadók nevét hozzákapcsolni: Fitz József, Dávid Antal, M. Buday Júlia, Goriupp Alisz, Asztalos Miklós, Gulyás Pál, Trócsányi Zoltán, Halász Gábor, Lesskó Béla.

67. A Szakkönyvtár állományában megtalálható a tanfolyam valamennyi – összesen 16 – jegyzete.

68. Bogdán István: Levéltári alapismeretek; Tombor Tibor: Könyvtári alapismeretek; Králik Iván: Laboratóriumi és fizikai alapismeretek. A Szakkönyvtár állományában ezekből is létezik példány.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„Könyvet a tömegekhez!"

Fejér megye települési könyvtárainak megalapítása az 1950-es évek elején

Kégli Ferenc

Elhangzott a MKE Helyismereti Könyvtárosok Szervezete és a Bibliográfiai Szekció VIII. Országos Tanácskozásán Kaposváron, 2001. július 19-én.

Fejér megye települési könyvtárainak megalapításáról – koromnál fogva – nem lehetnek személyes élményeim. Ezért azután a Fejér Megyei Levéltárban és a székesfehérvári Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár irattárában őrzött hivatalos leveleknek és feljegyzéseknek, valamint a témára vonatkozó publikációknak a felhasználásával állítottam össze történetemet. A megyeszékhellyel, Székesfehérvárral nem kívánok foglalkozni, csakis az egykori falvak (közülük többen ma már városok) könyvtári kultúrájának ezt a nem problémamentes, a nyilvános könyvtárak története szempontjából azonban jelentőségteljes időszakát igyekszem bemutatni.

Fejér megyében a könyvtáralapítások időszaka az 1950-1953-as évekre esett, azonban maguk az események csak úgy értelmezhetőek, ha ismerjük az indítékokat az odavezető utat és a körülményeket.

A munkáspártok egyesülésével 1948-ban létrejött Magyar Dolgozók Pártja célul tűzte ki a régi formák és intézmények megszüntetését – tegyük hozzá, hogy bármi áron. Egyebek mellett a kultúra területén is forradalmat kívánt végrehajtani. A kulturális forradalomnak pedig – amint azt az egykori *Filozófia kislexikon* szócikke megfogalmazta – *„többé-kevésbé rövid idő alatt át kell építenie az egész népművelést, hozzáférhetővé kell tennie a széles néptömegek számára a kultúra legmagasabb rendű vívmányait."*[1]

Csakugyan el voltak teljesen zárva a „széles néptömegek" elől korábban a kultúra vívmányai? Sok

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Fejér megyei községbe valóban csak a 1940-es évek végén jutott el a villanyvezeték,[2] s ekkoriban oktatták kampányjellegű tanfolyamokon sokaknak az írás-olvasás alapelemeit. Igaztalan azonban annak az 1950-es propaganda-füzetnek az állítása, mely a sötétség, a tudatlanság helyének nevezte Fejér megye 2. világháború előtti szellemi állapotát.[3]

Közkönyvtárak Fejér megye múltjában

Az olvasáskultúra történetére visszapillantva azt láthatjuk, hogy Fejér megye első közkönyvtárai a reformkorban keletkeztek. Az önkényuralom időszakának átmeneti csöndje után az 1867-es kiegyezés teret nyitott a lakosság szabad (nem politikai) szervezkedése számára. A falvakban, mezővárosokban hamarosan megalakultak a kaszinók, a művelődési egyesületek, az olvasókörök. A könyvtárak felállítása és működtetése a 19. század utolsó harmadától már szervesen hozzá tartozott a vidéki kisközösségek kultúrájához. Természetesen nem mindenkor és nem mindenhol, de egy-egy néptanító, pap, lelkész, vagy könyvszerető egyesületi könyvtáros ténykedése nyomán a vidéki könyvkultúra sok kis szigete jött létre.

Könczöl Imre (akinek egyébként elévülhetetlen érdemei vannak a megye népkönyvtárainak a megszervezésében, a fehérvári városi könyvtár felélesztésében, majd később a megyei könyvtár és hálózata irányításában[4]) számol be egyik visszaemlékezésében arról, hogy szülőfaluja, a Fejér megyei Füle község református elemi iskolájának közel 100 kötetes, igényesen összeválogatott könyvtárából kölcsönözte ki gyermekkora első könyvtári könyveit (magyar és külföldi klasszikus írók műveit) az 1920-as évek közepén. Később már a református olvasókör 250 kötetéből is válogathatott, a Hangya Szövetkezet boltjának egy szekrénnyi könyvtárából pedig az újabb írók, Márai Sándor, Tamási Áron, Kós Károly, Kuncz Aladár, Gulácsy Irén és a többiek regényeihez fért hozzá. Könczöl megemlíti még a katolikus iskolában helyet kapott kb. 150 kötetes minisztériumi vándorkönyvtárt is.[5]

Füle a megye kisebb falvai közé tartozott a maga 1300 lakosával, iskoláiban és három közkönyvtárában maximum 800-900 kötettel, de például a több mint háromezer lakosú[6] Lovasberény négy egyesületi könyvtára összesen már kb. 2500 kötettel rendelkezett az 1930-as években.[7]

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, valamint a Földmívelésügyi Minisztérium támogatásával a lassú, de folyamatos fejlődés eredményeként az 1940-es évek elejére a vármegye 100 községében 108 népkönyvtárt lehetett összeszámlálni, együttesen kereken 23 200 könyvvel. E népkönyvtárakon kívül további 118 egyesületi és egyéb közkönyvtár létezett, együttesen több mint 20 300 könyvvel.[8] Ezeknek az állományoknak egy része a megye területén az 1944. december elejétől 1945. március végéig elhúzódó harcok során megsemmisült. Egy további rész pedig azért szóródott szét, kallódott el, mert a háború utáni időkben a könyvtárfenntartó egyesületek nem tudtak újjáéledni.

A körzeti könyvtári ellátás demokratikus elképzelései

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium új irányítói különös figyelmet fordítottak a falvak korábban bizony alacsony hatékonysággal támogatott népére. A demokratikus művelődési programot kidolgozók egyike, *Sebestyén Géza* minisztériumi osztálytanácsos 1947-ben így látta a helyzetet: *„Az a társadalom, amely most születőben van, az egyenjogúság gondolatát minden vonatkozásban érvényesíteni fogja. A legkorszerűbb könyvtári törekvések is abból a szándékból fakadnak, hogy a művelődés eszközeit*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mindenütt – a vagyoni, foglalkozásbeli, földrajzi tényezőktől függetlenül – hozzáférhetővé tegyék. [...] Kétféle módon lehet a műveltséget a nép közé vinni. Van egy jóakaratú-patriarchális magatartás, ez jótékonykodik. Morzsákat oszt s közben állandóan érzi a maga felsőbbségét, sőt ezt természetesnek is tartja. És van egy demokratikus magatartás, amelynek kiindulópontja az egyenjogúság. Ezek között kell választanunk itt is."[9]

A minisztérium – a nyugati államok példája nyomán – a körzeti könyvtári rendszert kívánta bevezetni. A rendszer lényege a következő. Egy földrajzi-gazdasági körzet központjában egyetlen, nagy állománnyal rendelkező központi ellátó könyvtár működik. A körzet helyi könyvtárai a központi könyvtártól kapott, mindig változó (egyéni kívánságokat is kiszolgáló) letéti anyagot forgalmazzák. Természetesen a legszükségesebb kézikönyvek állandóan helyben maradnak. A körzeti könyvtár könyvei tehát minden településről hozzáférhetőek, *„ugyanakkor* – amint azt Sebestyén Géza megfogalmazta – *az egyes állomások nem primitív színvonalon tengetik életüket, hanem feljuthatnak a mindenkori legmagasabb szintre".*[10]

A kistelepülések könyvtári ellátásának ez a formája hazánkban már korábbról ismert volt, a rendszer elemeit fellelhetjük az 1900-as évek első évtizedeiben kidolgozott tervezetekben.[11] A 2. világháború utáni polgári demokratikus művelődési program értelmében a kultuszminisztérium szinte azonnal, 1946 őszén szeretett volna három körzeti könyvtárt létrehozni – egyelőre kísérleti jelleggel.[12] Ezt a szisztémát szorgalmazta a közművelődési könyvtárakra vonatkozó, 1947. évi – jogerőre nem emelkedett – törvénytervezete is.[13]

Az 1945 utáni évek bizakodó lendületében úgy tűnt, hogy a körzeti hálózatok hamarosan megszerveződnek. A Sárospataki Szabadművelődési Akadémia 1947. szeptemberi röplapja szerint a minisztérium már el is határozta tíz körzeti könyvtár felállítását.[14] Fejér vármegye kulturális vezetői is ismerték és támogatták a falusi könyvtárügy helyzetét megoldani kívánó országos elképzeléseket. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy az 1947-ben készített hároméves tervükben a következő évre ütemezték be a megye körzeti könyvtárának a létesítését.[15]

Könyvtárszervezési mozgalmak a koalíciós években

1947-48-ban azonban még nem kerülhetett sor a helyes elképzelések megvalósítására. A falvakat és kistelepüléseket ellátó körzeti rendszer kiépítéséhez, a központi könyvtárak létrehozásához, személyzetének fizetéséhez, könyvállományának beszerzéséhez s magának a rendszernek a működtetéséhez a demokrácia nem biztosított erőforrásokat. A pártok, a különböző társadalmi formációk valójában abban voltak érdekeltek, hogy kizárólag a saját eszméiket, a saját gondolatvilágukat ábrázoló műveket juttassák el a tömegekhez. Mozgalmaik összehangolatlan akciókhoz vezettek. A különböző szervezetek egymástól független csatornákon küldtek könyvtárakat, könyvcsomagokat, propagandafüzeteket a falvakba, elsősorban a helyi szervezeteik számára. Ennek eredményeként Fejér vármegye községeinek a többségében kisebb-nagyobb, 50-100 kötetes, egymással nem kooperáló gyűjtemény keletkezett a helyi pártszervezetek, a DEFOSz, az EPOSz, az MNDSz, illetve a földműves-szövetkezetek tulajdonában. A vármegyében keringett a kultuszminisztérium által küldött tizennyolc (ötvenkötetes) vándorkönyvtár.

Működtek azért klasszikus értelemben vett népkönyvtárak is. 1949-ben az akkori 96 község közel egyharmada nyilvános könyvtárt tartott fenn, némely helyen egyesítve a különböző szervezetek könyveit. Száznál több kötetes állománnyal kilenc rendelkezett: legtöbbel, 440-nel Nádasdladány, azt

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

követte Alcsút 185, Bicske 175 és Pákozd 151 kötettel.[16]

(Csak zárójelben jegyzem meg, hogy 1945 után pár évig még megőrződött néhány régi alapítású közkönyvtár; könyveik a közönségtől elzárva várták az elkerülhetetlen kiselejtezést. Ilyen volt például a Bicskei Ipartestület, a Dunapentelei Iparoskör, a Kápolnásnyéki Gazdakör, a Lovasberényi Iparos Olvasókör könyvtára, vagy Mór község régi népkönyvtára.)

Úgy gondolom, hogy könnyen megállapítható: ha a könyvtárügy fejlődése ezt az utat követte volna továbbra is, a falvakban, illetve a pusztákon (a megyében lévő egykori nagybirtokok gazdasági településein) meglévő közkönyvtárak/közkönyvtáracskák többségének sosem lett volna esélye arra, hogy a kultúra alapintézményévé fejlődhessen.

Körzeti könyvtári ellátás „népi demokratikus" módon

A változás – paradox módon – az után következett be, hogy létrejött a szovjet típusú pártállam, Rákosi Mátyás és szűkebb köre teljhatalmával. *„Minél autoritáriusabb egy hatalom, annál erőteljesebben veti be a kultúrát, mint saját eszközét"* – írja *Wolfgang Kraus*, a Kultúra és hatalom című, magyarul 1993-ban megjelent könyvében.[17] (A „kultúra" fogalmaként ebben az esetben a hatalom ideológiáját dicsőítő művészetet és tudományt kell értenünk.) Krausnak igaza volt. A mi totális államunk számára is fontossá váltak a kulturális intézmények – köztük a közkönyvtárak –, mivel alkalmasnak tűntek a tömegek tudatának a befolyásolására. A körzeti könyvtári rendszerre vonatkozó szakmai elképzeléseket a pártállam a saját igényeihez tudta igazíttatni, tehát támogatta. A honosítható példa is rendelkezésre állt: a *„Könyvet a tömegekhez!"* leninijelszó[18] alapján a Szovjetunióban kialakított népkönyvtári hálózat, mely a körzeti rendszernek egy állami irányítású, hierarchikus felépítésű, minden összetevőjében ellenőrzött, utasításokkal működtetett változata volt.[19]

Ugyanakkor a rendszer technikai-módszertani megoldásai előnyösek voltak a hálózatba tartozó könyvtárak számára:

- központosított könyvellátás a hálózaton keresztül;
- a kölcsönzésre szánt letéti könyvállomány folyamatos cseréje, frissítése;
- gépjármű alkalmazása;
- központosított könyvtártechnika-szolgáltatások (pl. könyvszekrények);
- egységesített nyomtatványok és nyilvántartások;
- a körzeti könyvtárosok központi, illetve a népkönyvtárosok körzetenkénti képzése;
- folyamatos szakmai felügyelet és módszertani tanácsadás.

A körzeti könyvtárakat önálló, új intézményként hozta létre az állam. Elsőként a veszprémi körzeti könyvtárt avatták fel 1949 tavaszán, és április 24-én már sor került a veszprémi körzet első hálózati végpontjának, a mezőszentgyörgyi népkönyvtárnak a felavatására is. A hálózatok szakmai irányítását közvetlenül a minisztérium (1949 második felétől a Népművelési Minisztérium), illetve az Országos Könyvtári Központ látta el. 1949 végén ez utóbbit a *Sallai István* által vezetett Népkönyvtári Központ váltotta fel.

A székesfehérvári körzet első népkönyvtárai

Fejér megyében 1950. május 21-én avatták föl a Székesfehérvári Körzeti Könyvtárt, mint az ország 13. ilyen típusú könyvtárát.[20] A teljes megyét magá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ba foglaló körzet első népkönyvtárai azonban ekkor már több mint egy hónapja léteztek. Szervezésük még az előző év karácsonya után megkezdődött, akkor, amikor *Horvát Vera*, a Népművelési Minisztérium Könyvtár osztályának új vezetője Fehérvárra látogatott, hogy megbeszélést folytasson Könczöl Imrével, Fejér vármegye népnevelési ügyvezetőjével az első népkönyvtárak és a körzeti könyvtár megalapításáról.[21]

Könczöl a minisztériumi vezetővel történt tárgyalás után nyomban közhírré tette a *Fehérvári Napló* 1950. újévi számában (utólag megállapítható, hogy kissé elhamarkodottan), hogy még január közepén meg fog történni a körzeti könyvtár ünnepélyes felavatása, februárban pedig 23 fiókkönyvtárat létesítenek majd a megye területén.[22] Pár nap múlva egy részletesebb cikkben is értékelte a leendő körzeti könyvtár és hálózata jelentőségét: *„Fejér megyében 23 falu dolgozó parasztsága jut már a közeli napokban a rendszeres olvasás lehetőségéhez, ismerkedik meg a haladó könyvek hatalmas fegyvertárával. Nem állunk meg félúton, a könyvtári hálózatot mind a megyeszékhelyen, mind az egyes községekben továbberősítjük. A könyvekből áradó kulturális kincseket a néptömegek kezébe adjuk, hazánkat az olvasott, kulturált emberek országává tesszük."*[23]

A Népkönyvtári Központ a megyei illetékesekre hagyta a falvak kiválasztását, mindössze azt kötötte ki a Népművelési Minisztérium kívánságára/utasítására hivatkozva, hogy az egyik könyvtár az akkor Nagyhantoshoz tartozó Világospusztára kerüljön. A körzeti könyvtár felállítása elhúzódott, így a helyi szervezőmunka Könczölre maradt, aki a politikai szempontokat is figyelembe véve választotta ki a településeket. Ügyelt arra, hogy többségük területén vagy termelőszövetkezeti csoport, vagy gépállomás, vagy állami gazdaság működjön. Volt köztük újonnan alakult telepes község is. Nem vette fel a listájára azokat, ahová nemrég 100-150 kötetes földműves-szövetkezeti könyvajándék érkezett. A kiszemelt települések népnevelési ügyvezetőit arra kérte, hogy jelentsék neki azt, ha községükben van egy legalább száz kötetet elérő korszerű könyvtár (olyan, amelyik elegendő szovjet és új magyar szép- és szakirodalmat tartalmaz), mert az új könyvtárakat nem ilyen helyekre, hanem oda kívánta küldetni, ahol nem rendelkeztek még megfelelő könyvekkel.

A községi ügyvezetők közül kettő nem válaszolt, öt pedig azt jelezte, hogy van megfelelő könyvtáruk. Kálozon például a tantestületi könyvtár (mely minden bizonnyal a pedagógusokon kívül másoknak is kölcsönzött olvasnivalót) közel 300 kötetet számlált és a földműves-szövetkezet könyvtári állománya is meghaladta a százat. Ezért *Molnár Lajos* népnevelési ügyvezető – önzetlenül – arra kérte a megyei ügyvezetőt, hogy *„a juttatandó könyvtárat olyan községnek szíveskedjék kiutalni, mely jobban rászorul, mint Káloz"*, de természetes ők is részesedni kívántak a későbbiekben a megyébe érkező könyvekből.

A könyvtárra igényt tartó ügyvezetők jelentésükben tájékoztatták Könczölt, hogy – a pártvezetőséggel és a népművelési bizottsággal egyetértésben – hol jelölték ki a könyvtár helyét és ki lesz a könyvtáros. Többen hálájukat is kifejezték. Például *Gellért József* tanító, a Cecéhez tartozó Hard-puszta népnevelési ügyvezetője a következőt írta válaszában: *„Boldog örömmel olvastam a 34/1950. sz. leiratában közölt elhatározását, mely szerint Hard puszta – még álomnak is merész – 150 db könyvhöz jut. Sohasem mert volna erre senki gondolni. Viszonzásul a nagy kitüntetésért, a magam részéről kész örömmel vállalom a könyvtárosi teendők ellátását."* Alsótöbörzsök eredetileg nem szerepelt a tervben, de *Greschner Jenő*, az ottani ügyvezető, a januári szokásos havi jelentésében külön kérte, hogy könyvtárt kapva bekapcsolódhassanak a körzeti könyvtár hálózatába. Kérése meghallgatásra talált, így a Sárbogárdhoz tartozó külterületi település is fölkerült az alapkönyvtárak listájára.[24]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Népkönyvtári Központ csak március első felében küldte meg a népművelési ügyvezetők (ekkor már ez volt a tisztségük megnevezése) címére a könyvszekrényt és a könyvanyag első felét (92 művet) a kölcsönzőlappal, a nyilvántartólappal, a raktári lappal és a letétlappal együtt. A hátralévő anyag március második felében érkezett meg, így a 150 kötetes könyvtárak megnyitására már csak a következő hónapban kerülhetett sor. A Népkönyvtári Központ azt kérte, hogy a könyvtárak hivatalos átadása kapcsolódjék az április 4-ei ünnepségekhez, hogy ez által az aktus megfelelő politikai hangsúlyt kaphasson. (Ez a nap éppen ebben az évben lett „Magyarország legnagyobb nemzeti ünnepe".[25])

Az 1950 tavaszán alapított első 23 Fejér megyei népkönyvtár

Adonyi járás	Besenyő Perkáta
Bicskei járás	Csabdi Kajászószentpéter Szár Tabajd Tordas Vértesacsa
Móri járás	Csákvár
Sárbogárdi járás	Cece-Hardpuszta Előszállás-Kelemenhalom Nagyhantos-Világospuszta Sárbogárd-Alsótöbörzsök Vajta
Székesfehérvári járás	Aba Füle Jenő Nádasdladány Sárkeszi Soponya Tác Velence

Bár a megyei hírlap – az 1950. évi április 4-ei ünnepségek kapcsán – utólag nem számolt be egyetlen könyvtáravatásról sem, a könyvek és a könyvszekrény ünnepélyes átadása feltehetően a legtöbb községben az aznapi program része volt. Biztosan csak azt tudjuk, hogy a 23 hely közül Besenyő volt az, ahol nem történhetett meg az ünnepélyes átadás! A Népkönyvtári Központ ugyanis visszakapta az oda címzett szállítmányát azzal, hogy a cím hibás. A zavart az okozta, hogy a néhány hónapja Besenyő néven alakult telepes községet (neve később Besnyőre változott) a posta még Ercsi-Göböljárás néven tartotta nyilván. A községbe csak a másodszori postára adást követően, április 12-én érkezett meg a könyvszekrény a könyvanyaggal együtt. Könczöl Imre azt javasolta *Csiba Szidóniá*nak, a besenyői népművelési ügyvezetőnek, hogy a könyvtár felavatását majd a május 1-jei ünnepség keretében bonyolítsák le.[26]

További népkönyvtár-szervezések és -avatások

A Székesfehérvári Körzeti Könyvtár májusi megalapítását követően a *Mácsai Lajosné*[27] által vezetett intézmény feladata lett a további népkönyvtárak létesítése. Ennek teljesítésére azonban csak augusztus 1-jével teremtődtek meg a személyi feltételek, ekkor állt ugyanis szervező könyvtárosként munkába *Kocsis István*,[28] az időközben Fejér megyéhez csatolt Mezőszentgyörgy korábbi népkönyvtárosa. Az ő feladata volt, hogy személyesen vagy levelezés útján tárgyaljon a községek illetékes személyeivel (párttitkár, tanácselnök, népművelési ügyvezető) a könyvszekrény megfelelő elhelyezéséről, könyvszerető s egyben politikailag is megbízható könyvtáros kijelöléséről. Ez után kerülhetett sor a kezdetben 150-200, később 200-500, könyvtári kötéssel, raktári és letéti lappal, kölcsönzőkártyával ellátott letéti kötet kiküldésére. S ha volt is korábban községi tulajdonú, tehát nyilvános népkönyvtár a faluban, a körzeti könyvtár raktárából kiküldött köny-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

veket új intézményként avatták föl. Ugyanakkor kezdettől fogva létezett az a törekvés, hogy a helyben található korábbi gyűjtemények (az iskolai könyvtárak kivételével) lehetőleg a felavatott új népkönyvtári intézménybe olvadjanak.

A felavató ünnepségnek nemcsak a könyvkölcsönzés és -olvasás lehetőségének a propagálása volt a célja, hanem azt is bizonyítania kellett, hogy ez a könyvtár a párt, a népi demokrácia ajándéka a tömegeknek, a falu dolgozó parasztságának. A szimbolikus aktus azt az üzenetet is közvetítette a résztvevők számára, hogy a kulturális forradalom eredményeként új intézmények keletkeznek, a korábbi népkönyvtárakkal nincs tehát történeti folytonosság. A kialakult koreográfia szerint került sor a székesfehérvári körzet 100. népkönyvtárának felavatására is 1951 júniusában.

Az eseményről a körzeti könyvtár vezetője így számolt be a Népkönyvtári Központnak készített jelentésben: *„A M. D. P. Megyei Pártbizottsággal megbeszélve Alcsút községben a népművelési alosztállyal egyetértésben avattuk fel a századik népkönyvtárat működési területünkön. Alcsúti dolgozók a jó propaganda munkájukért kapták meg a 100-ik könyvtárat, melyet nagy ünnepséggel avattunk fel. A bicskei járási Tanács elnöke tartott ünnepi beszédet és adta át a könyvtárat a község dolgozóinak. Beszédében kihangsúlyozta, hogy Alcsút község szövetkezeti község 90 %-ban és kívánta, hogy a dolgozók a könyvtár látogatásával szélesítsék tudásukat, fejlesszék tovább a szocializmus építését és járjanak továbbra is élen a Szovjetunió vezette béketábor megerősítésében jó munkájukkal. Az avatáson résztvett és műsorral tette gazdagabbá az avatás ünnepségét a bicskei énekkar, a MNDSZ színjátszócsoport, a vértesacsai »Vörös Október« tszcs tánccsoport, csákvári színjátszócsoport és a helyi színjátszó csoport. A könyvtárat Alcsút község dolgozói nevében a M. D. P helyi titkára és a tanács elnöke vette át. A körzeti könyvtárat Kocsis István szervezőkönyvtáros képviselte, aki az ünnepség előtt és után a dolgozók között folytatott agitációval 20 dolgozót beszervezett a könyvolvasók táborába."*[29]

A Népművelési Minisztérium alaposan kihasználta a könyvtáralapítások agitációs-propaganda lehetőségeit. Egyes politikai szempontból jelentős alkalomra meghatározott számú új könyvtár megszervezését és felavatását rendelte el, hogy ezzel is kihangsúlyozza az aktuális politikai esemény jelentőségét. A túlteljesítés lázában azonban az is előfordult néha, hogy a körzeti könyvtár nem fordított kellő gondosságot a könyvtáralapítás előkészítésére. Például amikor az MDP 1951. februárjában megtartott II. kongresszusa alkalmából a minisztérium által előírt öt helyett a körzeti könyvtár hét népkönyvtár telepítését vállalta fel, a községek egyikében, Igaron, meglepetéssel konstatálták a 70 kg súlyú könyveket tartalmazó, mindenféle kísérőirat nélküli láda megérkezését. Csak érdeklődő levelükre érkezett meg a körzeti könyvtár tájékoztatása és ígérete arra, hogy hamarosan a *„munkatárs kimegy és a kezelési módot bemutatja."*[30]

A korabeli hírlapközlések, illetve a fennmaradt iratok gyakran nem egyezően jelölik meg egy községi népkönyvtár felavatásának/megnyitásának napra pontos dátumát. Például a bicskei könyvtárról a Fehérvári Népszava 1950. augusztus 27-ei száma azt adta hírül, hogy „az ötéves terv beruházásainak keretében" a következő héten adják át ünnepélyesen rendeltetésének.[31] Működését biztosan nem kezdte meg, mert Kocsis István, amikor szeptember 30-án Bicskén járt, azt a tájékoztatást kapta, hogy a könyvtár másnap, október 1-jén nyílik meg.[32] A Székesfehérvári Körzeti Könyvtár jelentése viszont egybekapcsolja a tanácsválasztás propagandájaként október 8-án megrendezett bicskei könyvkiállítást a népkönyvtár avatásával.[33] (A helyzetet csak bonyolítja, hogy a megyében végrehajtott 1949-es könyvtár-felmérés szerint Bicskén, a község tulajdonában már akkor volt egy 175 kötetes népkönyvtár,[34] s az már csak a helyismereti kutatók renyheségének tudható be, hogy az ebből az intézményből

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kifejlődött mai bicskei városi könyvtár jelenleg 1952-t tekinti alapítási évének.[35])

Az avatás, valamint a megnyitás dátuma nem mindenütt esett egybe úgy, ahogy ezt Alcsúton láthattuk. A sok példa közül álljon itt most csak kettő. Az egyik Szár község, ahol az 1950. április 4-én felavatott népkönyvtár könyvei hét hónapig, azaz egészen novemberig érintetlenül álltak a szekrényben. *„Ennek oka,* – jelenti *Tar József* népművelési ügyvezető – *hogy mind ez ideig semmiféle utasítást nem kaptam sem a könyvtár megindítására, sem a könyvtárkezelésre vonatkozólag. Saját kezdeményezésemből a könyvtárat megindítani nem mertem. Könyvtárosom sincs, mert aki annak idején a könyvtár kezelését elvállalta, közben erről lemondott. Új könyvtárost ezideig még nem tudtam keríteni."*[36]

A másik példa pedig Mezőszilas, ahol az 1951 őszén leszállított könyvek az átvétel után visszakerültek abba a ládába, melyben érkeztek. Csak egy év múlva lett a több mint kétszáz könyvből „működő könyvtár" amikor sikerült egy könyvszekrényt szerezni.[37]

A népkönyvtárak elhelyezése

A zárható könyvszekrény ugyanis nélkülözhetetlen tartozék volt, sőt mondhatni ez „testesítette" meg (természetesen a benne lévő könyvekkel együtt) magát az intézményt! Ezekre az évekre esett a kultúrotthon-építési mozgalom is, s általában bennük otthonra lelt a népkönyvtári szekrény is. Egy-két helyen saját olvasóteremmel rendelkezett a könyvtár. Azonban ahol még nem volt kultúrotthon, ott bizony nem volt könnyű megfelelő helyiséget találni. *„Könyvtár helyiségnek vagy kulák kocsmát vagy más erre a célra megfelelő helyiséget veszünk igénybe (iskola vagy tanácsterem)"* írta Mácsainé az 1951. első negyedévi jelentésében.[38]

A népkönyvtárak elhelyezése 1950 végén

Iskolában	43
Kultúrotthonban	17
Községi tanácsházán	7
DISZ helyiségében	2
Olvasóteremben	2
Földműves-szövetkezetnél	1
KIOSZ helyiségében	1
MNDSZ székházban	1
Összesen	**74**

A táblázatban nem szerepel a Székesfehérvári Városi Könyvtár, illetve a Megyei Bíróság fogházának a könyvtára.

Amikor az 1950-53 között alapított népkönyvtárakról beszélünk, akkor tehát kérem a Tisztelt Ifjabbkorú Kollégákat, hogy ne egy könyvekkel teli terem jelenjék meg képzeletükben, hanem egy szekrény egy szobában, melynek hetenként egyszer vagy kétszer kinyitják az ajtaját.

A könyvszekrényekről a Népkönyvtári Központnak kellett volna minden esetben gondoskodnia. Igen helyes volt a központi ellátás koncepciója, de a gyakorlati megvalósítás rendkívül pazarló módon történt. Például a bodajki népkönyvtárnak szánt könyvszekrényt nem valamelyik dunántúli üzem, hanem a Szegedi Bútorgyár gyártotta le. A papírba csomagolt 65 kilós szekrény 1950 decemberében a szegedi vasútállomásról Cegléd, Budapest és Székesfehérvár állomásokon keresztül – 295 kilométert utazva – egy hét múlva érkezett meg a bodajki állomásra.[39] A Népkönyvtári Központ nem tudta ellátni később a megnövekedett igényeket, több helyen a községi tanács adta oda valamelyik kimustrált szekrényét, vagy még ez sem jutott, s akkor a könyveket nem lehetett polcra helyezni, a művek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

holt anyagként hevertek egy ládában – amint azt Mezőszilas esetében is láthattuk.

A népkönyvtárak állománya

Viszont éppen Mezőszilas az egyike azoknak a községeknek, ahol pontosan tudjuk, hogy mely művek képezték az alapító állományt.[40]

A Mezőszilasi Népkönyvtár állományának megoszlása

Szépirodalom	89 db	43 %
Szakirodalom	119 db	57 %
Összesen	**208 db**	**100 %**

A Mezőszilasi Népkönyvtár szépirodalmi műveinek a megoszlása

Típus	Db	arány
Magyar klasszikusok prózai vagy vegyes műve	12	14 %
Magyar klasszikusok verseskötete	5	6 %
Magyar kortársak prózai vagy vegyes műve	34	38 %
Magyar kortársak verseskötete	4	4 %
Magyar szerzők összesen	*55*	*62 %*
Orosz-szovjet írók műve	24	27 %
Egyéb külföldi szocialista, kommunista írók műve	4	4 %
Nyugati klasszikus írók műve	6	7 %
Külföldi szerzők összesen	34	38 %
Összesen	**89**	**100 %**

A klasszikus magyar prózairodalmat Eötvös Károly, Jókai, Mikszáth és Móricz Zsigmond néhány regénye képviselte, ezek egészültek ki Kölcsey nemrég megjelent válogatott műveivel. A háború előtti hazai költészetet Ady és József Attila válogatott versei, Arany János válogatott balladái és Bolond Istók-ja reprezentálta.

A kortárs magyar irodalom szinte kizárólag 1950-ben vagy 51-ben megjelent művekből állt.

Az európai nagyrealizmus Andersen Nexøvel volt jelen, Defoe, Molière, Swift és Thackeray egy-egy művén kívül a szépirodalom bő egynegyede orosz vagy szovjetunióbeli szerző munkája volt.

A Mezőszilasi Népkönyvtár szakirodalmi műveinek a megoszlása

ETO főosztályok	db	Arány
0 Általános művek	1	1 %
1 Filófia. Bölcselet	-	-
2 Vallás. Teológia. Bölcselet	2	2 %
3 Társadalomtudomány	36	30 %
4 Nyelvtudomány. Filológia	3	2 %
5 Természettudományok	30	25 %
6 Alkalmazott tudományok	36	30 %
7 Művészetek	1	1 %
8 Irodalom	1	1 %
9 Földrajz. Életrajzok. Történelem	9	8 %
Összesen	**119**	**100 %**

A szakirodalmi művek több mint fele (66 %), vagy a szerzője révén, vagy a témája vonatkozásában Szovjetunióhoz kötődött. A társadalomtudományi művek egynegyedének (9 db-nak) Lenin vagy Sztálin volt a szerzője. A természettudományi szakba

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tartozók nagy részét a Természettudományos kiskönyvtár sorozat ismeretterjesztő füzetei tették ki. Jó arányban szerepeltek a mezőgazdasági témájú művek (24 db), igaz, közülük egynek a rizstermesztés, egy másiknak pedig a gyapottermesztés volt a témája. Mindkét földrajzi vonatkozású könyv a Szovjetunióról szólt, az egyetlen életrajzi Sztálinról, a hat történelmi mű viszont mind magyar vonatkozású volt.

A körzeti könyvtár által összeállított mezőszilasi könyvállományt – tematikáját és arányait tekintve – nyugodtan mondhatjuk tipikusnak. Természetesen a kiküldött könyvtári anyag összetétele és mennyisége településenként eltérő volt. Ott, ahol jól szervezték meg a könyvtár propagandáját, a mennyiség okozhatott problémát: *„Ha nem hozzák be a kiadott könyveket jövő héten, nemigen lesz válogatni való"* – írta a körzeti könyvtárnak *Zenálkó Etel* tanítónő, hercegfalvai népművelési ügyvezető, egy héttel a könyvtár 1951. február 26-ai, ünnepélyes megnyitása után,[41] pedig a könyvtár induló állománya a szocialista községnek kijáró 500 kötet volt.[42]

~

A könyvtárszervezés üteme hullámzó volt. Amikor a minisztérium által 1950-re előírt tervet (körzetenként 80 könyvtár) kellett teljesíteni, akkor a kampányba a megyei tanács népművelési alosztálya is besegített. Az alosztály élén akkor a már korábban említett Könczöl Imrét találjuk, akinek irányításával 1950 szeptemberének végén egyidejűleg nyolc helyen,[43] majd november második felében további 22 helyen történt meg az új könyvtárak felállítása.[44] A körzeti könyvtár további szervezőmunkájának eredményeként 122 népkönyvtár jött létre, de ezek között volt gépállomásra, állami gazdaságba, fogházba telepített könyvtár is. A körzeti könyvtár megszűnésével a népkönyvtárak felügyelete, ellátása az 1952 augusztusában alakult megyei könyvtár feladata lett. A Könczöl Imre vezette megyei könyvtár folyamatos szervezőmunkája eredményeként 1953-ra gyakorlatilag minden községben és jelentősebb külterületi lakott helyen ott volt és működött a megyei, illetve a járási hálózatba integrált nyilvános települési könyvtár.

Az állam által az 1950-es évek környékén alapított népkönyvtárak azonnal egy fenntartó-ellátó hálózat részévé váltak, s ez által „intézményesültek". Voltak települések, melyek valóban első közkönyvtárukat üdvözölhették a körzeti könyvtárból odaérkező könyvekben, de voltak olyan települések, ahol az új népkönyvtár-avatás előtt ki kellett selejtezni az egykori népkönyvtáruk kedvelt, de politikailag nem aktuális olvasmányait. Mindezek a történések azonban valószínűleg már feledésbe mentek. Azt tapasztalom ugyanis az örvendetesen szaporodó településtörténetek forgatásakor, hogy közkönyvtárainknak, különösen a kisebb települések nyilvános könyvtárainak hiteles keletkezéstörténete még nem vált a közös emlékezet részévé, meg sem említődik a település eseményeinek a tárgyalásakor. Ennek pedig csak az lehet az oka, hogy a megyében sok helyütt még nem történt meg az alapítások dokumentumainak a felkutatása és forráskritikai feldolgozása, a hiteles keletkezéstörténet rögzítése és megismertetése.

Tanulmányomban Fejér megye könyvtártörténetének eddig jórészt feldolgozatlan korszakáról, a népkönyvtár-alapítások időszakáról óhajtottam áttekintést nyújtani. A mai települések nyilvános könyvtáraivá fejlődtek ezek az egykori 150-500 kötetes népkönyvtárak, melyeket az 1950-es évek elején eredetileg azzal a céllal létesítettek, hogy meghatározott eszmeiségű könyveket juttassanak el – kizárólagos olvasmányként – a „széles tömegekhez". A települési népkönyvtárak többségükben túlélték az ideológia diktatúráját, és túlélték az ideológia hegemóniáját is. Tudjuk, hogy a nyilvános közkönyvtár (public library) létrehozásának valódi célja az volt egykoron, hogy a közösség tagjai szabadon hozzáférhessenek a kulturált szórakozást, az önművelést

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

biztosító bármely dokumentumhoz, információhoz. Ezt tették a települési könyvtárak, amikor már lehetett, ezt teszik ma is, és kívánom, hogy – eredettörténetük biztos ismeretében – ezt tegyék a jövőben is.

JEGYZETEK

Rövidítések

FML Fejér Megyei Levéltár
VMMK ir. Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár irattára

1. Filozófiai kislexikon. 4. kiad. Budapest : Kossuth, 1976. p. 198.
2. Nyolc fejérmegyei falu kapott villanyt Sztálin elvtárs születésnapján. In: Fehérvári napló, 1949. dec. 24. p. 5.
3. Szolgaság helyén virágzó élet. Fejér megye múltja, jelene és jövője. Írta és összeáll. a Fejérmegyei Néplap szerkesztőségének munkaközössége. Székesfehérvár, 1953. p. 43.
4. Könczöl Imre (Füle, 1918. nov. 11. – Veszprém 1990. máj. 23. Sírja Várpalotán van.) 1949 februárjától a Fejér Vármegyei Szabadművelődési Felügyelőség, majd az utódhivatalok: a Fejér Megyei Népnevelési Központ, illetve a Fejér megyei Népművelési Központ vezetője. 1950 augusztusában kapta meg kinevezését a Megyei Tanács VB Oktatási és Népművelési Osztály Népművelési alosztálya, később a vb Oktatási és Népművelési Osztályának vezetésére. 1951 augusztusától az önálló Népművelési Osztály vezetője lett. Ebből az állásából még az év októberében felmentették, s 1951 novemberétől a Székesfehérvári Városi Könyvtár, majd 1952 augusztusától a Megyei Könyvtár vezetője. Az 1956-os forradalom alatti tevékenységéért 1957-ben letartóztatták és elítélték. 1958 augusztusában történt kiszabadulása után biztosítási ügynök, majd 1963-tól a várpalotai városi könyvtár igazgatója 1980-ig, nyugdíjba vonulásáig. – Könczöl Imre: „Haldokló hattyúm – szép emlékezet." Morzsák – adalékok a Fejér Megyei Könyvtár őskorához. In: Fejér megyei könyvtáros, 1977. 2. sz. p. 5-23. – Könczöl Imre: Emberként a zajló világban. In: Veszprém Megyei Könyvtár évkönyve, 1987. p. 156-177. – Turainé Matzkó Emma: Élettörténelem. Portrévázlat Könczöl Imréről. In: Könyvtáros, 1989. 6. sz. p. 351-353. – [Tóth György István]: In memoriam Könczöl Imre. In: Fejér megyei könyvtáros, 1990. 1. sz. p. 57-59. – Halász Béla: A nagy út véget ért... In: Könyvtáros, 1990. 10. sz. p. 661-612. – Kégli Ferenc: Adalékok Könczöl Imre fehérvári éveihez. /Fejér Megyei Tanács, Székesfehérvári Városi Könyvtár./ 1949-1952. In: Fejér megyei könyvtáros, 1998. 4. sz. p. 7-11.
5. Könczöl Imre: „Haldokló hattyúm – szép emlékezet." Morzsák – adalékok a Fejér Megyei Könyvtár őskorához. In: Fejér megyei könyvtáros, 1977. 2. sz. p. 5-23.
6. Magyarország helységnévtára 1944. Budapest, 1944. p. 19.
7. Magyar Minerva. 5. köt. 1912-1913. Budapest, 1915. p. 367. – Magyar Minerva. 4. évf. 1904-1911. Budapest, 1912. p. 524. – Fejér vármegye. Szerk. Schneider Miklós, Juhász Viktor. Budapest, 1937. p. 526. – Magyarországi társas- és közművelődési körök, kereskedelmi-, ipari és gazdasági szakegyletek, valamint dal- és zeneegyesületek címtára. Összeáll. Koczányi Béla. Kassa, 1899. p. 90. – Fejér vármegye és Székesfehérvár szabad királyi város általános ismertetője és címtára az 1931-32. évre. Főszerk. F. Szabó Géza. Budapest, 1932. p. 294.
8. Szirbik Ferenc: Fejér vármegye, alispáni jelentés 1945. évről. Székesfehérvár, 1946. p. 38-39.
9. Sebestyén Géza: Falusi könyvtárak. In: Új szántás, 1947. 2. sz. p. 101-104.
10. Sebestyén Géza: Falusi könyvtárak. In: Új szántás, 1947. 2. sz. p. 101-104.
11. Voit Krisztina: A magyar közgyűjteményrendszer történetének vázlata a századfordulótól 1949-ig. 1-2. In: Magyar könyvszemle, 1992. 1. sz. p. 23-43., 2. sz. p. 139-156. – Tóth Gyula: A megyei könyvtári hálózat problématörténete. In: Könyvtári figyelő, 1992. 4. sz. p. 660-673. – Voit Krisztina: A közművelődési könyvtárak és a megyei könyvtárak eszmetörténeti problémái. In: Fejér megyei könyvtáros, 1993/2-1994/1. p. 6-20.
12. Tóth Gyula: Tévút vagy torzó? In: Könyvtári figyelő, 2000. 1-2. sz. p. 39-64.
13. Tóth Gyula: Tévút vagy torzó? In: Könyvtári figyelő, 2000. 1-2. sz. p. 39-64.
14. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium határozata: tíz körzeti könyvtár elállítása, egyenként 6 ezer – 6 ezer kötettel. 1947. szept. 18. [Röplap.] Sárospatak, Sárospataki Szabadművelődési Akadémia, 1947.
15. Fejér megye 1947. október 31. A Fejér megyei alispán a törvényhatóság állapotáról jelent. In: Források a népi demok-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ratikus átalakulás Fejér megyei történetéből. 1945-1948. Szerk. Élő Zoltán, Farkas Gábor. Székesfehérvár : MSZMP Fejér Megyei Bizottsága, 1976. p. 241-270. (A körzeti könyvtárról: p. 266.)

16. FML XXIV-501. 16. doboz. Szabadművelődési Felügyelőség iratai 1949. K-Sz. 1756/1949., 1798/1949.

17. Kraus, Wolfgang: Kultúra és hatalom. Budapest: Európa, 1993. p. 43.

18. Orosz-magyar könyvészeti szakszótár. Összeáll. az Országos Könyvtári Központ munkaközössége. Budapest : Országos Könyvtári Központ, 1951. p. 114.

19. Sebestyén Géza: A népkönyvtárak szervezete a Szovjetunióban. In: Új szántás, 1948. 5. sz. p. 267-270. – Lenin: Könyvekről, könyvtárakról. Budapest : Kossuth, 1971. p. 228.

20. Szép ünnepségen adták át rendeltetésének a székesfehérvári körzeti könyvtárat. In: Fehérvári napló, 1950. máj. 23. p. 2.

21. FML XXIV-501 19. doboz. Fejér megye Szabadművelődési Felügyelőjének iratai. 1949. 379/1950. (A Fejér Vármegyei Szabadművelődési Felügyelőség neve ekkora már Megyei Népnevelési Központra változott. A korábbi szabadművelődési ügyvezetői tisztség megnevezése is 1950. február elejéig népnevelési ügyvezető volt, ezt követően viselték a munkatársak a népművelési ügyvezető címet.)

22. Január közepén átadják rendeltetésének a székesfehérvári körzeti könyvtárat. In: Fehérvári napló, 1950. jan. 1. p. 4.

23. A székesfehérvári körzeti könyvtár megnyitása elé. In: Fehérvári napló, 1950. jan. 11. p. 3.

24. FML XXIV-501 19. doboz. Fejér megye Szabadművelődési Felügyelőjének iratai. 1949. 379/1950.

25. 1950. évi 10. számú törvényerejű rendelet április 4-ének, Magyarország felszabadulása napjának nemzeti ünneppé nyilvánításáról. In: Nehéz esztendők krónikája. 1949-1953. Dokumentumok. Szerk. Balogh Sándor. Budapest : Gondolat, 1986. p. 236.

26. FML XXIV-501 19. doboz. Fejér megye Szabadművelődési Felügyelőjének iratai. 1949. 379/1950.

27. Mácsai Lajosné szül. Kátai Zsuzsanna (Szentes, 1907. dec. 15-1981. máj. 30.) A Népművelési Minisztérium hathetes könyvtárosképző tanfolyamának elvégzése után, 1950. márc. 15-étől a Székesfehérvári Körzeti Könyvtár vezetője. A körzeti könyvtár megszűnte után rövid ideig még a Fejér Megyei Könyvtárban dolgozott. – FML XXI-24. Mácsai Lajosné. – VMMK ir. 865-5/1/1952. – VMMK Kisnyomtatvány-gyűjtemény. Mácsai Lajosné gyászjelentése.

28. Kocsis István (Makó, 1907. máj. 17-?) 1949 áprilisától 1950 júliusáig a mezőszentgyörgyi népkönyvtár könyvtárosa. 1950-ben hathetes könyvtárosképző tanfolyamot végzett. 1950. augusztus 1-jétől a Székesfehérvári Körzeti Könyvtár szervezőkönyvtárosa. A Fejér Megyei Könyvtár megalakulása után annak munkatársa. Könyvtárosi munkaviszonya 1952. dec. 17-én szűnt meg. – FML XXI-24 Kocsis István. – VMMK ir. 865-5/1/1952.

29. VMMK ir. 189/1951.

30. VMMK ir. 81/1951.

31. Kétszáz kötetes népkönyvtárat nyitnak Bicskén. In: Fehérvári napló, 1950. augusztus 27. p. 4.

32. FML XXIV-501/10. doboz. Kocsis István útijelentései.

33. VMMK ir. iktatószám nélkül/1950. A tanácsválasztásokkal kapcsolatos feladatok.

34. FML XXIV-501/16. doboz 1949. K-Sz.

35. Könyvtári Minerva. 1996. Budapest : OSZK-KMK, 1997. p. 493-495.

36. VMMK ir. 1950. Könyvtárak kérdőívei és adatszolgáltatásuk. 7. Szár

37. VMMK ir. 281/1951., 173-14/1952., 8652-2/1952.

38. VMMK ir. 101/1951.

39. VMMK ir. 3/1951.

40. VMMK ir. 48/1952.

41. VMMK ir. 55/1951.

42. VMMK Ir. 80/1951.

43. VMMK ir. 88/1950.

44. FML Fejér Megyei Tanács V. B. IX. Oktatási és Népművelési Osztály iratai. 1326/1950.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A bölcsész képesítési rendeletről könyvtárosi szemmel

Murányi Péter

2001 júliusában jelent meg a bölcsész képesítési rendelet, hivatalos címén *A Kormány 129/2001. (VII. 13.) Korm. rendelete a felsőoktatásban a bölcsészettudományi és egyes társadalomtudományi szakok képesítési követelményeiről.* A könyvtárosok közül a legtöbben valószínűleg arról hallottak, olvastak, hogy a könyvtáros szak elnevezése mind a főiskolákon, mind az egyetemeken informatikus könyvtáros szakra változott. Ezt a változtatást alapvetően pozitívan fogadták. Egy ilyen elnevezésű szakra várhatóan többen jelentkeznek, jobbak az elhelyezkedési lehetőségek, nő a képzési normatíva. Vannak azonban más változások is, amelyek érintik a könyvtárosokat, a könyvtárosképzést. Ezeket egy több mint 80 oldalas jogszabályból nem könnyű kiszűrni, ehhez próbálok meg egy kis segítséget adni.

Az egyetemi és a főiskolai szakok áttekintése

Egyetemi szakok

Összesen 62 egyetemi szak szerepel a rendeletben, az adott szakra jutó kreditérték 59 szak esetében 140, a szakterületi tanóraszám 1200 és 1600 közötti. 3 szak tekinthető kivételnek (pszichológia, régészet, szociológia), ezek esetében 210 kreditet kell megszerezni, 2100 a tanórák száma, önmagukban és szakpárban is elvégezhetők, de a képzés időtartama mindenképpen 10 félév, régészetből nem lehetséges tanári képesítés megszerzése.

Mivel kreditszámuk megegyezik, a többi szakot a teljesítendő félévek, a tanári képesítés megszerzésének lehetősége szerint csoportosítva soroljuk fel (nem lehetséges, lehetséges, kötelező tanári képesí-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tés megszerzése – ilyen összesen 2 van – a magyar mint idegen nyelv és a német nemzetiségi), zárójelben megadva összóraszámukat.

6 szak esetében 8 félév a képzés időtartama. Ezek olyan szakok, amelyeket valamely, esetenként meghatározott szak két félévének elvégzése (ezt is megadjuk az összóraszám mellett) után lehet elkezdeni, s azzal párhuzamosan végezni. 5 szak esetében nem lehetséges a tanári képesítés megszerzése: *alkalmazott nyelvészet* (1200), *elméleti nyelvészet* (1300), *levéltár* (történelem vagy latin, 1200), *összehasonlító irodalomtudomány* (*valamely nyelv és irodalom*, 1200), *új- és legújabbkori történeti muzeológia* (történelem, 1200), míg a *magyar mint idegen nyelv* (magyar nyelv és irodalom, 1350) esetében kötelező. Nem derül ki a rendeletből, hogy ezeket hogyan veszik fel a hallgatók.

13 olyan szak van, amely 8 és 10 félév alatt is elvégezhető. A már említett három 210 kredites, 2100 órás szakon kívül ezek azok, amelyek egyszakosként is elvégezhetőek, ebben az esetben 8 félév a képzés időtartama, míg szakpárban 10 félév. Valamennyi szakon lehetséges tanári képesítés megszerzése, német nemzetiségi szakon kötelező.

Angol nyelv és irodalom (1350), *filozófia* (1200), *francia nyelv és irodalom* (1350), *magyar nyelv- és irodalom* (1300), *művészettörténet* (1600), *német nemzetiségi* (1350), *német nyelv és irodalom* (1350), *olasz nyelv és irodalom* (1350), *orosz nyelv és irodalom* (1350), *portugál nyelv és irodalom* (1350), *spanyol nyelv és irodalom* (1400), *történelem* (1450), *vallástudomány* (1600).

A szakok többsége, 40 olyan, ahol a képzés időtartama 10 félév, s csak szakpárban végezhetők el.

23 szakon nem szerezhető tanári képesítés, ezek közé tartozik az informatikus könyvtáros szak is: *altajisztika* (1450), *arab* (1400), *assziriológia* (1200), *cseh nyelv és irodalom* (1300), *egyiptológia* (1400), *esztétika* (1200), *észt* (1500), *filmelmélet és filmtörténet* (1500), *finn nyelv és irodalom* (1350), *finnugor* (1350), *hebraisztika* (1250), *indológia* (1500), *informatikus könyvtáros* (1350), *iranisztika* (1300), *kínai* (1350), *kommunikáció* (1350), *mongol* (1500), *művelődésszervező* (1350), *romológia* (1600), *skandinavisztika* (1500), *színháztörténet* (1350), *tibeti* (1350), *török* (1350).

A további 17 szakon nem kötelező, de lehetséges a tanári képesítés megszerzése: *amerikanisztika* (1350), *bolgár nyelv és irodalom* (1300), *horvát nyelv és irodalom* (1300), *japán* (1350), *kulturális antropológia* (1400), *latin nyelv és irodalom* (1300), *lengyel nyelv és irodalom* (1350), *néderlandisztika* (1350), *néprajz* (1500), *ógörög* (1300), *pedagógia* (1300), *román nyelv és irodalom* (1350), *szerb nyelv és irodalom* (1300), *szlovák nyelv és irodalom* (1300), *szlovén nyelv és irodalom* (1300), *ukrán nyelv és irodalom* (1350), *újgörög nyelv és irodalom* (1200).

A szakok óraszáma különbözik, de kreditértékük nem, a nagyobb óraszámú szakok esetében egyszerűen kevesebb felkészülést (egyéni hallgatói tanulmányi munkaidőt számítanak).

Főiskolai szakok

A főiskolai szakok áttekintése sokkal egyszerűbb, ha a pszichológia szakot külön tárgyaljuk. Ez az egyetlen, amely egyszakos képzésben is elvégezhető, (ebben az esetben 6 féléves a képzés), összóraszáma 1300, kreditértéke 135, tanári képesítés nem szerezhető belőle.

Az összes többi szak szak csak szakpárban végezhető, 8 félév a tanulmányok időtartama, 95 kreditet kell megszerezni, 1200 az összóraszám, s vagy kötelező a tanári képesítés megszerzése, vagy nem lehetséges.

A szakok döntő többsége, 16 olyan, ahol kötelező a tanári képesítés megszerzése: angol nyelv és irodalom, eszperantó nyelvtanár, francia nyelv és irodalom, horvát nemzetiségi nyelv és irodalom, magyar nyelv és irodalom, német nemzetiségi nyelv és irodalom, német nyelv és irodalom, olasz nyelv és iro-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dalom, orosz nyelv és irodalom, román nemzetiségi nyelv és irodalom, spanyol nyelv és irodalom, szlovák nemzetiségi nyelv és irodalom, szlovén nemzetiségi nyelv és irodalom, történelem, ukrán nyelv és irodalom, ügyvitel.

A már említett pszichológián kívül összesen 3 nem-tanári szak van: informatikus könyvtáros, kommunikáció, művelődésszervező.

Láthatjuk, hogy a pszichológia szak óraszáma kis mértékben, 100-zal magasabb, mint a többi főiskolai szaké, ugyanakkor kreditszáma jelentősen, 40-nel meghaladja azokét.

A tanulmányok során megszerzendő kreditmennyiség

Minden szaknál említettük már, hogy hány szakterületi kredit kell annak elvégzéséhez, ez azonban nem elegendő a diploma megszerzéséhez.

Bár a többség számára bizonyára jól ismert, nem árt az alapelveket összefoglalni a kreditrendelet alapján. Egy kredit 30 hallgatói tanulmányi munkaóra (ebbe a tanórák és a tanórán kívüli felkészülés is beszámítanak), egy tanév 60 kredit, egy szemeszter 30 kredit.

A főiskolai végzettséghez legalább 180, az egyetemi szintű végzettséghez legalább 240 kreditet kell teljesíteni. Ezek az értékek a minimális tanulmányi időre, főiskolán 6, egyetemen 8 félévre vonatkoznak, a kiinduló elvből értelemszerűen következik, hogy 8 féléves főiskolai képzés esetén 240, 10 féléves egyetemi képzés esetében 300 kreditet kell elérni. Ezek a minimális értékek, bizonyos esetekben növekedhetnek. Ilyennel találkozhatunk a bölcsész képesítési rendelet esetében is.

A rendelet előírásai szerint főiskolán kétszakos képzésben, 8 félév alatt 240 kredit kell, egyszakos, 6 féléves képzés esetén 180 (ez nappalin csak a pszichológiára vonatkozik). Egyetemen kétszakos képzés (10 félév) esetén 300 kredit kell, ha az egyik vagy mindkét szakján részt vesz a tanári képesítés megszerzésre irányuló képzésben, 330 kredit. Miből jönnek össze ezek az értékek?

Az egyetemen egy szak értéke 140 kredit, két szaké 280. Utalás történik rá, hogy a tanári képesítés kreditértékét külön jogszabály határozza meg. Az ezt részletesen szabályozó rendelet sajnos még nem jelent meg. A kreditrendelet szerint legkevesebb 40 (kétszakos képzésnél 50) kredit szükséges a tanári képesítéshez. (Ezek rövidítése a továbbiakban T.) Ide számítják az adott szak szakmódszertanát és tanítási gyakorlatát is. A rendeletben leírtakból az következik, hogy ennek az értéke 10 (második tanári szak esetén ennyivel növekszik a kreditmennyiség), s mivel ennyinek kell jutnia az első szakra is, az általánosabb, pedagógiai tárgyak 30 kreditjéhez járul még szakonként 10.

Egyetemi szakok

Abban az esetben, ha két nem-tanári szakról van szó, vagy egyszakos képzésben 20 kredit teljesítését írják elő az általános értelmiségképző tárgyak közül. (A továbbiakban a szakos krediteket SZ-szel, az általános értelmiségképző tárgyakat Á-val rövidítjük.) 140 SZ + 140 SZ + 20 Á = 300, megvan tehát az előírt kreditmennyiség.

Nem érthető, hogy az egy tanári és egy nem-tanári szak végzése esetén miért írtak elő 330 kreditet, mivel 140 SZ + 140 SZ + 40 T = 320, ami meghaladja az alapelvként előírt 300 kreditet, tehát elegendő lenne, ugyanakkor nem írják elő a 330-hoz hiányzó 10 kredit megszerzésének módját. Kell-e ez a 10, vagy nem, a rendelet ellentmondásossága miatt nem derül ki.

Másképp fogalmazva úgy is feltehetjük a kérdést: abban az esetben, ha az informatikus könyvtáros szakot egy tanári szakkal párosítják, szükség van-e bármilyen általános értelmiségképző tárgyra. Alapelvként az látszik megfogalmazódni, hogy egyetemi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szinten, ha valakinek szakpárban legalább egy tanári szakja van, nincs szüksége általános értelmiségképző tárgyra. Ez nem mond ellent a most érvényben levő, 2000-es kreditrendeletnek, mert csak az 1998-as írta elő a 3. § (5) pontjában, hogy *„Az általános értelmiségképző tárgyak tanulmányi pontjainak (kreditjeinek) száma az egyes szakok képesítési követelményeiben meghatározott tanulmányi pontok (kreditek) 20%-át nem haladhatja meg, 10%-ánál azonban kisebb arányt sem képviselhet."*, vagyis minden szak esetén előírta, az azt felváltó, most érvényben levő rendeletben ilyenről szó nincs.

Az egyetemnél maradva, az egyszakos képzés esetében egy negyedik kategóra is előkerül, a nem-szakterületi kredit (a továbbiakban rövidítve N).

A négyéves egyszakos képzésben tanár szak esetében 40, más esetben 80 ilyen nem-szakterületi kreditet írnak elő: 140 SZ + 20 Á + 40 T + 40 N = 240 vagy 140 SZ + 20 Á + 80 N = 240. Ötéves egyszakos képzésben tanár szak esetében (pszichológia, szociológia) 30, nem tanár-szak (az előző kettő és régészet) 70 kredit szükséges.

210 SZ + 20 Á + 40 T + 30 N = 300 vagy 210 SZ + 20 Á + 70 N = 300. Jól látható, hogy a nem-szakterületi kreditek legfőbb célja az, hogy velük együtt meglegyen a minimálisan előírt összkreditszám.

Mivel mindhárom 210 kredites szak szakpárban is hallgatható, az összesített kreditmennyiség az eddig említetteket messze meghaladhatja (azt nem is feltételezve, hogy esetleg ezeket egymással párosítják), ha mindkettő tanári, akkor 210 SZ + 140 SZ + 50 T = 400 kreditig is el lehet jutni. (Ha az egyik tanári, ha egyik sem, akkor 350 (vagy 370, ha itt is érvényes a megszerzendő 20 általános értelmiségképző kredit abban az esetben, ha az egyik sem tanári szak.)

Nehezen megállapítható, hogy hány kreditet lehet elérni, ha egy egyetemi és egy főiskolai szakot párosítanak, például az alkalmazott nyelvészet szak esetében hány kreditet is kell megszerezni (két négyéves szakról van szó ebben az esetben, amelyet

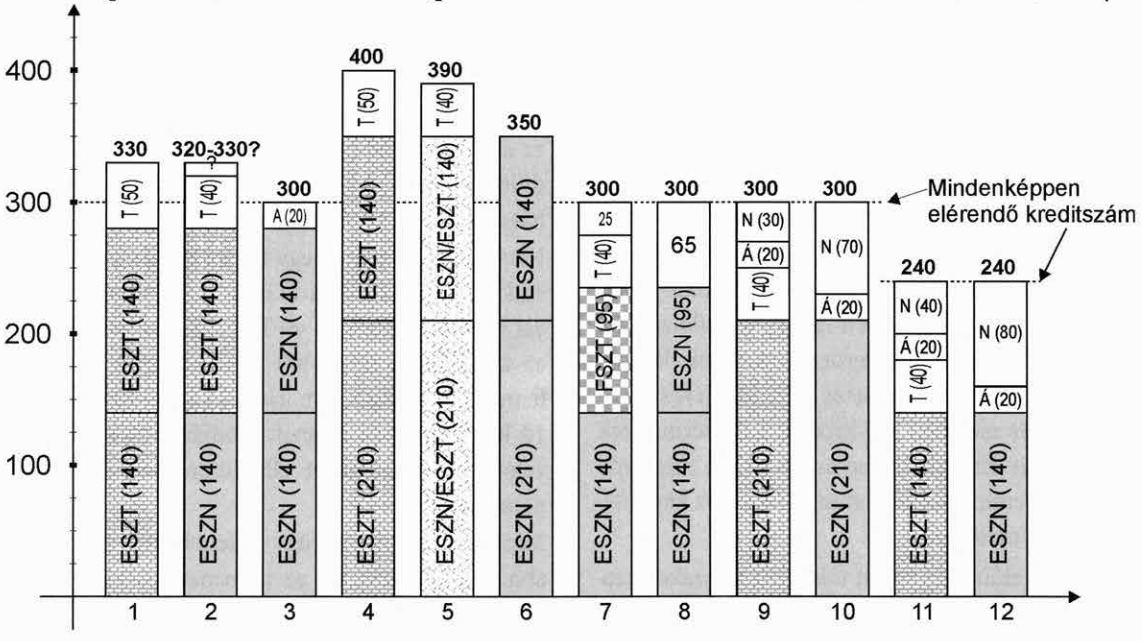

1. ábra

Az egyetemi bölcsészeti tanulmányok lehetséges variációi az egyes összetevők kreditértékével

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Rövidítések:

ESZT	Egyetemi szak, tanári
ESZN	Egyetemi szak, nem tanári
FSZT	Főiskolai szak, tanári
FSZN	Főiskolai szak, nem tanári
T	Tanárképző modul
Á	Általános értelmiségképző modul
N	Nem szakos tanulmányok

Általános értelmiségképzés:

a 3., 9., 10., 11., 12. esetben előírt 20 modul, a 2. esetben nem tudni, kell-e 10 a 330 kredit eléréséhez, a 7. és 8. esetben nem tudni, mi a 300 kredithez hiányzó 25, illetve 65 kredit.

1. Két 140 kredites egyetemi tanári szak párosítása 10 félév;
2. Egy 140 kredites tanári és egy 140 kredites nem-tanári egyetemi szak párosítása 10 félév;
3. Két 140 kredites egyetemi nem tanári szak párosítása 10 félév;
4. Egy 210 és egy 140 kredites egyetemi tanári szak párosítása 10 félév;
5. Egy 210 és egy 140 kredites egyetemi szak (az egyik tanári, a másik nem) párosítása 10 félév;
6. Egy 210 és egy 140 kredites nem tanári szak párosítása 10 félév;
7. Egy 140 kredites egyetemi nem tanári és egy 95 kredites főiskolai tanári szak párosítása. Mindkettő 8 félév, de együtt 10 félév;
8. Egy 140 kredites egyetemi és egy 95 kredites főiskolai tanári szak párosítása. Mindkettő 8 félév, de együtt 10 félév;
9. Egyszakos, 210 kredites egyetemi tanári szak 10 félév
10. Egyszakos, 210 kredites egyetemi nem tanári szak 10 félév;
11. Egyszakos, 140 kredites egyetemi tanári szak 8 félév;
12. Egyszakos, 140 kredites egyetemi nem tanári szak 8 félév;

azonban csak 5 év alatt lehet elvégezni („*A szak - első alapképzésben - csak valamely egyetemi vagy főiskolai szintű szakon elvégzett két félévi tanulmányok után vehető fel, és a továbbiakban az adott szakkal társítva végezhető el.*") Ha 300 kreditet feltételezünk, 140 SZ + 95 SZ = 235, tanári szak esetén + 40 T = 275, 65, illetve 25 kredit megszerzésének módja nincs pontosan meghatározva.

Főiskolai szakok

Két tanári szak esetén egyszerű a helyzet, úgy tűnik, hogy a főiskolai szakok kreditértékét ezekhez igazítva állapították meg, a két szak 95-95 kreditje a tanári képesítés megszerzéséhez szükséges 50 kredittel együtt kiadja a 240-et, nem kell tehát semmi más, sem általános értelmiségképző tárgy, sem nem-szakterületi kredit, megvan a kívánt kreditmennyiség.

Egy tanári és egy nem-tanári vagy két nem-tanári szak esetében 10 kredit megszerzését írják elő az általános értelmiségképző tárgyakból, két nem-tanári szak esetében 40 kreditet nem-szakterületi tanulmányokból. (Nem említik külön, de a pszichológiát bizonyára nem értik ide, így csak az informatikus-könyvtáros, kommunikáció és művelődésszervező szakok egymással való párosításáról van szó.)

Ez alapján a főiskolai szakok lehetséges kombinációi:

Két tanári szak:

95 SZ + 95 SZ + 50 T = 240

Egy tanári és egy nem-tanári:

95 SZ + 95 SZ + 40 T + 10 Á = 240

Két nem-tanári:

95 SZ + 95 SZ + 10 Á + 40 N = 240

Pszichológia szak tanári szakkal párosítva:

135 SZ + 95 SZ + 40 T = 260.

Pszichológia szak nem-tanári szakkal párosítva:

135 SZ + 95 SZ = 220.

Ha itt is érvényes a 10 általános értelmiségképző, akkor már csak 10 további kell, bár ezt külön nem szabályozzák.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Összességében itt is megállapítható, hogy azok esetében, akiknek két tanári szakjuk van, általános értelmiségképző tárgyra nincs szükség.
Pszichológia egyszak: 135 SZ + 45, nincs külön szabályozva, hogy ez a 45 miből tevődjön össze.
A pszichológia szak egyszakon való elvégzése mellett még az informatikus könyvtáros és a művelődésszervező szak levelező egyszakos képzés keretében 6 félév alatt is elvégezhető. Ez sincs külön szabályozva, de mivel a szakok kreditértéke 95, a 6 félév alatt szükséges 180 kredithez még további 85 kredit megszerzése szükséges.

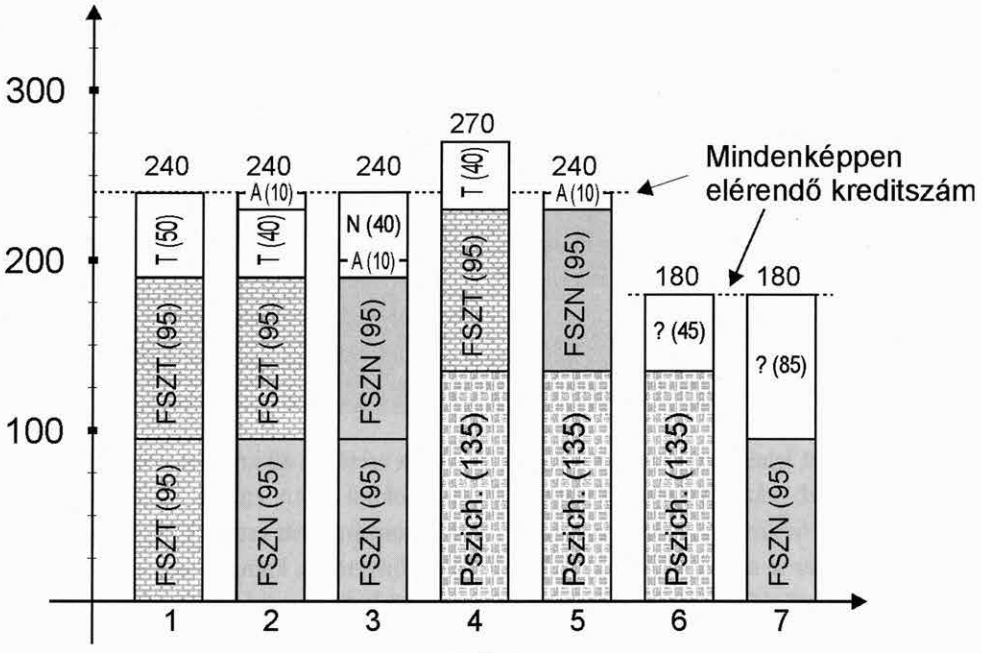

2. ábra
A főiskolai bölcsészeti szakok lehetséges variációi az egyes összetevők kreditértékével

Rövidítések:

FSZT Főiskolai szak, tanári,
FSZN Főiskolai szak, nem tanári,
T Tanárképző modul,
Á Általános értelmiségképző modul.

Általános értelmiségképzés a két tanári szak párosítása esetén nincs előírva, pszichológia és egy tanári szak párosítása esetén nélküle is 30-cal vannak az előírt kreditszám felett.

1. Két tanári szak párosítása, 8 félév;
2. Egy tanári és egy nem tanári szak párosítása, 8 félév;
3. Két nem tanári szak párosítása, 8 félév;
4. A pszichológia szak párosítása egy tanári szakkal, 8 félév;
5. A pszichológia szak párosítása egy nem tanári szakkal, 8 félév;
6. Pszichológia egyszak, 6 félév;
7. Levelező egyszak (informatikus könyvtáros vagy művelődésszervező szak). 6 félév. A többi levelező képzés kétszakos, így lehetőségeik megegyeznek az 1-5. pontban szereplőkkel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Miből tevődik össze az egyes szakok kreditmennyisége?

Az előzőekben azt néztük meg, hogy a szakos krediteken kívül mit kell még megszerezni ahhoz, hogy valaki diplomát szerezhessen. Ugyanakkor azonban a megszerzendő szakos kreditek is részekre bonthatók.

Az egyik alapvető előírás az, hogy minden szakból szakdolgozatot kell írni, a szakdolgozat kreditértéke egyetemi szakokon 25, főiskolai szakokon 15, ezt levonva egyetemi szakokon 115 (210 kredites szakokon 185), főiskolai szakokon 80 kredit marad.

Főiskolai szakok esetében ez a kreditmennyiség megfelel a szak heti óraszámának, mivel az 1200 óra 15 héttel számítva heti 80 óra a 8 félév alatt. (A rendelet 15 hétben határozza meg a félévet, nem számolva az utolsó, 8. félévvel, amely később kezdődik és hamarabb fejeződik be. Talán mégis számolnak ezzel, különben az magyarázható nehezen, hogy sok egyetemi szak esetében miért határoznak meg olyan összóraszámot, amely nem osztható a hetek számával. (1200, 1350, 1500 és 2100 kivételével az összes többi.) 80 kredit 2400 munkaórának felel meg, tehát az 1200 tanórához 1200 óra felkészülés, egyéni hallgatói tanulmányi munka kapcsolódik, 1 tanórához 1 óra felkészülés. Pontosabban így lenne, ha nem jönnének le további kreditek más okból.

Szigorlatok

Minden szakra érvényes az, hogy bizonyos mennyiségben szigorlatot írnak elő. A rendelet szerint a szigorlatok kreditértéke 2–5 kredit között lehet. Ettől elsősorban egyes egyetemi szakok esetében találhatunk eltérést, nagyobb kreditértéket tulajdonítva egy szigorlatnak, az asszíriológia szaknál 1 szigorlat szerepel 8 kredittel, az indológiánál 2 szigorlat 12 kredit, a spanyolban 2–4 szigorlat 12 kredit, a szociológiában minimum 3 szigorlat 20 kredit, történelem szakon 3–5 szigorlat 20 kredit. Még a pszichológia szak olyan, ahol nem meghatározott számú szigorlatot írnak elő, hanem 4–5 szigorlatot 20 kredittel, de itt az alsó és a felső határ is a megadott kereteken belül van. A főiskolákon egyedül a román szak az, amely eltér a megadott határoktól, de az ellenkező irányban, 2 szigorlatra összesen 3 kreditet számolnak. Ennek az oka az alacsony kreditszám lehet.

Az informatikus könyvtáros szakon az egyetemen 2 szigorlatra 8, a főiskolán ugyancsak két szigorlatra 6 kreditet számolnak, ezek tökéletesen megfelelnek a rendelet előírásainak.

Alapvizsgák

A szigorlatok mellett még alapvizsgával (legtöbbször nyelvi, néha több is) találkozhatunk, ezt a legtöbbször a szigorlattal együtt említik.

Az egyetemen azoknál a szakoknál, ahol megkövetelnek alapvizsgát, ezek kreditértéke 2 és 7 közötti: angol 5, asszíriológia 2 (itt két helyen is feltüntetik, kétséges, hogy kijön-e az összkreditszám), bolgár 5, cseh 7, francia 2, horvát 7, latin 5, lengyel 5, magyar mint idegen nyelv 5, mongol 3, néderlandisztika 3, német nemzetiségi 4, német nyelv és irodalom 4, olasz 3, orosz 4, román 5, skandinavisztika 5, szerb 7, színháztörténet 5, szlovák 7, szlovén 7, tibeti 3, ukrán 5.

A főiskolán, minden bizonnyal a szakok alacsonyabb kreditszáma miatt alacsonyabban határozták meg az alapvizsga kreditértékét, sőt az angol szakon kredit nélkül követelik meg az alapvizsga teljesítését. A többi szak értéke: horvát 3, olasz 2, spanyol 2, szlovák 3, szlovén 3.

Gyakorlat

Még egy kategória van, amely elsősorban a nem-tanári szakokra jellemző. (Olyan értelemben, hogy ez

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a megadott kreditszámból jön le, mint említettük, tanár szakon a tanítási gyakorlat (és a szakmódszertan) a tanári képesítés kreditjei között szerepel.)

A főiskolán és egyetemen is meglevő nem-tanári szakok közül az informatikus könyvtáros szak mindkét esetben 10 kredittel szerepel, a kommunikáció egyetemen 27-tel, főiskolán 18-cal, a művelődésszervező egyetemen 20-szal, a főiskolán 12-vel.

Az egyetemen a nem-tanári szakok közül 13-nál szerepel gyakorlat (az említetteken kívül legnagyobb kreditszámmal a régészet (16), a levéltár és a színháztörténet (10–10), a többi kevesebb (2 és 8 között), hebraisztikánál ajánlott, kredit nélkül), 16-nál nem, a tanárképes szakoknál 6-nál szerepel gyakorlat (szociológia 30, kulturális antropológia 20, pedagógia 8, művészettörténet, néprajz, vallástudomány 5–5).

A főiskolán a nem tanári szakoknál a pszichológia szak az, amelynél nincs gyakorlat, míg a tanári szakok közül az ügyvitel az egyetlen, ahol szerepel gyakorlat 10 kredittel.

Az egyetem esetében, mivel 2 szak kivételével nem kötelező a tanári képesítés megszerzése, magyarázható a szakok egyforma módon való kezelése. A főiskola esetében azonban, ahol vagy kötelező a tanári képesítés megszerzése, vagy nem lehetséges, csak látszólag jelent egyenlőséget az egyformán megadott kreditszám. A tanári szakok esetében a szakmódszertan és a tanítási gyakorlat egyértelműen az adott szakot szolgálja a maga 10 kreditjével, akkor is, ha a tanári képesítésnél van elszámolva, így a megadott 95 kredittel ellentétben valójában 105 kredit jut a szakra (az egyetemen pedig 140 helyett pedig 150, de ez nem olyan aránykülönbség).

Az informatikus könyvtáros szak

Nézzük meg az informatikus könyvtáros szak példáját. Az egyetemen a 140 kreditből 25 jut a szakdolgozatra, 8 a szigorlatokra, 10 a gyakorlatokra. 97 kredit marad közvetlenül a tanórákhoz és az azokra való felkészüléshez kapcsolódóan, ez 2910 munkaóra, 1350 tanóra (ez heti 90 órának felel meg) mellett 1560-at számítanak a tanórákra való felkészülésre, tehát esetenként valamivel több felkészülést lehet számítani a tényleges óraszámnál.

A főiskolai informatikus könyvtáros szak esetében a 95 kreditből 15 a szakdolgozat, 6 jut a szigorlatokra, 10 a gyakorlatokra, összesen 64 jut közvetlenül az 1200 tanórára (heti 80 óra). A 64 kredit 1920 munkaórának felel meg, vagyis az 1200 tanórára 720 óra felkészülés jut, a szigorlatokkal együtt is csak 900. Másként fogalmazva ez azt jelenti, ha a 80 órából 40 kétórás tárgyat képezünk, 16 esetben csak 1 kreditet lehet adni (mintha nem is lenne órán kívüli munka), míg a többi 24 esetben 2 kreditet (tehát 30 tanórára 30 óra felkészülést).

A főiskolai kommunikáció és a művelődésszervező szakok esetében a gyakorlatra adott nagyobb kreditszám miatt (a szigorlatok kreditértéke azonos) még kevesebb jut az egyes tantárgyakhoz kapcsolódóan (a kommunikáció szakon 56 kredit, 1680 óra, 1200 órához 480 óra felkészülés, a művelődésszervezőnél, 62 kredit, 1860 óra, 660 óra felkészülés (plusz mindkét szak esetében 6 kredit, 180 óra a szigorlatokra).

Ezzel szemben a pszichológia szakon az 1300 tanórához a 15 szakdolgozati kredit levonása után 120 kredit, 3600 óra kapcsolódik, 2300 óra egyéni hallgatói tanulmányi munka, még a 4 szigorlat 16 kreditjének, 480 órájának levonása után is 1820 óra, a tanórák számát messze meghaladó. Egymás mellé rakva a kettőt talán még jobban látszik az aránytalanság: informatikus könyvtár szakon az 1200 tanórához 720 (900) óra, pszichológia szakon 1300 tanórához 1820 (2300) óra felkészülés jut. (Az egyetemi pszichológia szakon 2100 tanórára 2750 (3350) óra jut.)

A tanári szakokon az 1200 tanóra a szigorlatokra és az alapvizsgára való felkészüléssel együtt számol-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nak 1200 óra egyéni hallgatói tanulmányi munkát, ez az érték tehát a két előbb említett között van.
Azokon az egyetemi szakokon, ahol 1200 és 1600 között van a tanórák száma, azonos kreditszámmal, még a legmagasabb óraszámú szakokon is azt meghaladó időt, 1850 órát számítanak a felkészülésre.
Úgy gondolom, ahogy a főiskolán lehetséges olyan nem tanári szak, amelynek a kreditszáma messze meghaladja a többiét, nem lehet igazán elvi akadálya annak, hogy a többi nem-tanári szakok kreditértéke is meglegyen annyi, amennyi a tanár szakokon a módszertannal és a tanítási gyakorlattal együtt, vagyis 105 kredit. Ez különösebb gondot nem okozhat. Tanári szakkal párosítva 10 kredittel növelné az össz mennyiséget, 250 kreditre. Akkor, amikor az egyetemi tanári szakpárokon eleve 330-cal számolnak, tehát a 10 félév alatt 30-cal lépik túl a 30-as átlagot, félévenként 3-mal, a 8 félévre jutó plusz10 is gond nélkül elképzelhető. A valóságban ez nem növelné a hallgatók terhelését, hiszen a felkészülési időt most teljesen irreálisan számolják. Inkább csökkenést jelenthetne akkor, amikor két nem tanári szakot párosítanak. A mostani szabályozás szerint a szakonként 95 kredit és 10 általános értelmiségképző kredit mellett 40 nem szakterületi kreditet is kell szerezni annak érdekében, hogy a 240 kredit kijöjjön. Nem lenne jobb, ha ennek legalább a felét a szakterületi képzésre lehetne fordítani?
Talán még fokozottabban érvényes ez az egyszakos levelező képzésre az informatikus könyvtáros és a művelődésszervező szakon. Már az is furcsa arány, hogy a 180 kredit elérése érdekében a szak 95 kreditje mellett 85 másikat kell megszerezni. Hát még ha visszaemlékszünk arra, hogy a 95 kreditből a szakdolgozat és a gyakorlat levonása után a szigorlattal együtt 70, illetve 68 kredit kapcsolódik a szaktárgyakhoz, még furcsábbak leszenek ezek az arányok. Ha a szakok kreditértékét megnövelhetnénk 10-zel, akkor a 70:85, 68:85 arány 80:75-re, 78:75-re változna, legalább kis mértékben meghaladná a szak tárgyainak kreditértéke a felveendő nem szakterületiekét.

A szakdolgozatok kérdése

Mivel a képzés alapvetően kétszakos, s minden szakból kell szakdolgozatot írni, alaposan megnő az érintett könyvtárak szerepe, a könyvtárosok munkája. Segítséget kell nyújtani a szakdolgozatok elkészítésében, később pedig fel kell dolgozni és tárolni kell az elkészült szakdolgozatokat.
A képesítési rendelet az általános értelmiségképző tárgyak közé az alábbi témaköröket sorolja: természettudományos alapismeretek, az ember és környezetének kapcsolatrendszerére vonatkozó ismeretek, informatika, számítástechnika, filozófiatörténet, retorika, magyar nyelvhelyesség, könyvtárhasználati ismeretek stb. Ahogy az eddigiekben láthattuk, nem azért kell ezeket felvenni, mert a tudásalapú társadalomban az értelmiségi lét megköveteli őket, hanem azért, hogy kijöjjön a megfelelő kreditszám. Így azok számára, akiknek két tanári szakjuk van (az egyetemen elég, ha a kettőből az egyik az), már nem kell ezek közül választani, se könyvtárhasználati ismereteket, se semmi mást. Mennyit küzdöttek ezért már, s most ezzel az egy rendelettel mennyire sikerülhet visszavetni ezeket a törekvéseket. Csak egyetlen publikációra utalunk a témához tartozó sok közül: *Tóthné Király* Katalin – *Kovács* Mária: A pedagógusjelöltek felkészítése az információszerzésre és -kezelésre. Könyvtári feladat-e a használóképzés? In: Könyvtári Figyelő, 7. (43.) évf. 1997. 4.sz. 705-714.p. Most, úgy tűnik, igen a felelet. Meg lehet szerezni a könyvtárhasználati ismereteket, csak nem szervezett keretekben, hanem az egyes könyvtárosok terhelését növelve.
Más szempontok is felmerülnek a szakdolgozattal kapcsolatban, olyasmik, amik valószínűleg nem vetődtek fel a rendelet elkészítése során. Azzal, hogy

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mi az alapja annak, ahogyan a szakdolgozatok kreditértékét meghatározták, miért ér egy főiskolai szakdolgozat 15 kreditet (450 munkaórának számolva), egy egyetemi 25-öt (750 munkaóra), nem kívánok foglalkozni. Ezek úgyis csak becsült értékek. Mivel egy követelmény teljesítésekor annak kreditértékét a minősítés nem befolyásolja, egy elégséges egyetemi szakdolgozat is 25 kreditet fog érni, míg egy jeles főiskolai 15-öt. Számomra az eddigi tapasztalatok nem bizonyították azt sem, hogy egy jeles egyetemi és jeles főiskolai szakdolgozat között ilyen értékkülönbség van, de mivel a képesítési követelmény mind az egyetemi, mind a főiskolai szakdolgozat esetében annyit mond csak, hogy lásd az 1. számú mellékletet, ahol ugyanazt a követelményt olvashatjuk, elfogadjuk azt a tényt, hogy az egyetemi szakdolgozat többet ér.

Az érdekes talán, hogy a szakdolgozat súlya növekszik a záróvizsga eredményében. Az eddigi szokás az volt, hogy a szakdolgozatra kapott (a védés alapján véglegesített) jegy mellett a két szak felelete nagyobb súllyal szerepelt. Most viszont a záróvizsga eredménye a szóbeli záróvizsgán szerzett két érdemjegy (ezek közül az egyik szakdolgozat megvédése) és a szakdolgozatra kapott érdemjegy átlaga, hogy ezeket miért kell egész számra kerekíteni, azt nem tudom. A megfogalmazásból úgy látszik, mintha minden szak záróvizsgájára külön kerülne sor, külön záróvizsga eredményt számítanának. Hogy ez alapján több diplomaeredményt is, arról nincs szó.

Nem is ez okozhatja azonban a gondot a szakdolgozatokkal kapcsolatban. A feltételezés az, hogy a szakdolgozatot több féléven keresztül írja a hallgató. Ez valószínűleg egyesekre igaz, másokra nem. A lényeges azonban itt az, hogy a krediteket csak akkor kapja meg a hallgató, ha a követelményeket teljesítette, így a szakdolgozati 15 vagy 25 kreditet is csak a végén. A főiskola esetében a két szakdolgozatra kapott 30 kredit épp megfelel egy szemeszter követelményeinek, így nincs másra szükség, mint hogy az utolsó félév követelményeként semmi mást nem kell meghatározni, mint a szakdolgozat megvédését. Másként fogalmazva: a 8 féléves képzés első hét félévében kell szerepelnie a szaktárgyaknak, a 8. félévből esetleg megmaradhat a szokásos februári gyakorlat, azután csak a szakdolgozatok befejezésével, a záróvizsgára való felkészüléssel foglalkozzon a hallgató. Ha több marad a végére, kevesebb jut az elejére. Miért lehet ez gond? Azt gondolhatnánk, hogy a kreditrendszer bevezetése a nagyobb rugalmassággal jár együtt. Máshol talán így van... Még mintatantervek alapján is elég nehéz összehozni azt, hogy egyenletesen 30 kreditet szerezzen valaki félévenként, mikor különböző szakokat kell egyeztetni, hozzá a pedagógiai tárgyakat, az értelmiségképző nem-szakterületi tanulmányokat. De már idén úgy fogalmazták meg a Köztársasági Ösztöndíj követelményeit, hogy ott, ahol már bevezették a kreditrendszert, legalább 60 kredit kell az előző két félévből.

Az egyetemen, ahol két szakdolgozat együtt 50 kreditet ér, ezt az 50 kreditet csak az utolsó félévben kapja meg a hallgató. Ha feltételezzük, hogy az utolsó félévben semmi mást nem szerez meg, egy olyan hallgató, akinek két nem tanári szakja van (mondjuk az egyik az informatikus könyvtáros), a megkövetelt 300 kreditből legfeljebb 250-ig juthat el az első 9 félévben, ez 20-szal elmarad a más szempontból tőle esetleg megkövetelt félévenkénti 30-tól, ha mégis terveznek mást az utolsó félévbe, akkor még többel.

Választhatóság, rugalmasság az egyes szakokon belül

Bár csak most jelent meg a képesítési rendelet, eredete még 1999 elejére vezethető vissza. Akkor készült el a *Kreditértékek hozzárendelése a bölcsészettudományi tanulmányokhoz (A kidolgozási bizott-*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ság január 11-i ülésére készített munkaanyag alapján) című anyag, ez alapján dolgoztatták ki még ugyancsak januárban az egyes szakok képviselőivel a javaslatot szakjuk képesítési követelményeire. Hogy a kiinduló anyag több helyen félreértette, félreértelmezte az akkor érvényben levő kreditrendeletet, az most már lényegtelen, hiszen azóta újabb kreditrendeletet adtak ki, nem átdolgozva (bár abból sok részletet átvéve), hanem hatálytalanítva a korábbit. A kérdés most már az, hogy a most kiadott képesítési rendelet mennyire felel meg a most érvényben levő kreditrendeletnek.

A *Szakos képesítési követelmények* javasolt szövege szakterületünkön is elkészült 1999. január 28-i dátummal, a szakot könyvtáros informatikusként jelölve meg. Természetesen megszabták számukra a kereteket.

A képesítési követelmények 4. pontjában (*A képzés főbb tanulmányi területei és azok arányai*) felsorolt témakörök (tantárgyak) csaknem teljesen megegyeznek azzal, ami a kidolgozott javaslatban szerepelt, csak a főiskolai felsorolásnál maradt el a szakszeminárium, s az eredeti javaslatban szereplő információs rendszerek (története is) helyett a főiskolánál információs rendszerek, az információs rendszerek története, az egyetemnél információs rendszerek (története) szerepel, valószínűleg elírásról lehet szó. (A javaslatban megállapították, hogy *„A szakma jellegénél fogva nem lehetséges, hogy bármelyik alap-, vagy szakmai képzési tárgykör kimaradjon. ... Valamennyi tárgykör közös, eltérés az óraszámban van, ...”*, továbbá a kreditszámban.) A különbség az volt, hogy az eredeti javaslatban meg kellett adni az egyes tárgyakhoz kapcsolódó óraszámokat és kreditértéket is, ebből a képesítési rendeletbe csak a kreditértékek kategóriánkénti összegzése került be (alapozó képzés, törzs- és szakképzés (a javaslatban szakmai ismeretek szerepelt), szakmai gyakorlat. Mivel 1999-ben 98, illetve 150 kredittel számoltak, ezek némileg csökkentek.

Úgy tűnik, hogy a gyakorlatok helye nem volt igazán tisztázott, mert a javaslatban a 400 órásra tervezett, 10 kreditet érő gyakorlatot (a kreditszámításnál bizonyos kerekítés mindig előfordulhat, így egy 40 órás gyakorlat lehet 1 kredit) heti 10 órával az óraszámok között is feltüntették, vagyis 150 órát erre is számítottak, ezen felül a főiskolán 70, az egyetemen 80 óra marad a tanórákra. Ez 15 héttel számolva 1050, illetve 1200 tanórát jelent. Mivel a képesítési rendeletben erről nem szólnak, csak remélni tudom, hogy a tanórák számába nem számítanak be a gyakorlatok, mert különben egy főiskolai tanári szakkal összehasonlítva a tanórák száma 150-nel és még az ott a pedagógiába számító módszertannal együtt több mint 200-zal alacsonyabb lenne. 8 félévre számítva 1050 óra heti 9-nél is kevesebb lenne, míg az egyetemen az 1200 óra 10 félévre 8-as átlagot adna. A főiskolai 1200 óra 8 félévre heti 10 órának, az egyetemi 1350 óra 10 félévre heti 9 órának fele meg. (Jelenleg Szombathelyen 12 óra a félévenkénti átlag, tudjuk, hogy ennek csökkennie kell, de a 9 alá süllyedés túlzottnak látszik.) Miközben az 1999-es javaslat a főiskolai és az egyetemi tárgyak teljes egyezését határozta meg, s ez tükröződik a 2001-es képesítési rendeletben is, a 2000-es kreditrendelet egy adott szakon belül nagyobb választhatóságot ír elő. A 4. § (1) pontja szerint *„Az intézmény köteles biztosítani, hogy a hallgató tanulmányai során az adott szakra előírt összes kredit mennyiségét legalább 20%-kal meghaladó kreditértékű tantárgyak közül választhasson.”* A 20% a főiskola 95 kreditje 19, az egyetem 140 kreditje esetén pedig 28 kreditet jelent (a 210 kredites szakoknál már 42). Ez már olyan kreditmennyiség, ami felhasználható lehet specializációra, szakirányra.

A javaslat is tartalmazott a specializációra vonatkozó megjegyzést:

„2. Intézményenként változóan a megengedett szabadságfokkal, illetve a hallgató plusz tehervállalása mentén más-más irányú specializáció kívánatos és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

célszerű (a könyvtári rendszer is ezt igényli!) Például: menedzsment, informatika, iskolakönyvtár, régi könyves képzés.", ez azonban a képesítési rendeletbe nem került be.

A hallgató plusz tehervállalása korlátozott, mert a most érvényes kreditrendelet 4. § (2) pontjában az szerepel, hogy *„Az intézménynek lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a hallgató tanulmányai során az adott szakra előírt összes kredit mennyiségét 10%-kal meghaladó kreditértékű tárgyakat vehessen fel."* A régi kreditrendeletben egyharmadával meghaladó kitétel szerepelt, ez elég jelentős mennyiség volt, de a mostani 10% 95 kredit esetén 9,5 (felfelé kerekítve is csak 10), 140 kredit esetén 14, de ezt más intézményben, illetve más szakon is teljesíteni lehet, így erre nem nagyon lehet alapozni.

Ha az egyes szakok képesítési követelményeit átnézzük, láthatjuk, hogy vannak olyan szakok, amelyekben találkozhatunk a választhatósággal. A főiskolai szakok közül csak az informatikus könyvtáros szakon kívüli másik két nem-tanári szakon (kommunikáció, művelődés-szervező) határoznak meg szakirányokat, mellette egyes nyelvi szakokon sorolnak fel választható tárgyakat. Az egyetemen a két említett szak mellett két 210 kredites szak alapoz nagy mértékben a szakirányokra, a szociológia és legnagyobb mértékben (két 65 kredites szakág választásával) a régészet, s néhány további olyan szak van, ahol szakirányok közül kell választani (például török, vallástudomány), s viszonylag sok olyan szak van, ahol választható tárgyakat sorolnak fel vagy utalnak rájuk. Hogy ezek mennyisége eléri-e az új kreditrendeletben meghatározottakat, nem megállapítható.

Ugyanakkor feltűnő az, hogy a legtöbb szakon az 1999-es elvárásoknak megfelelően pontosan megszabják a gyakorlathoz (és ezzel az elmélethez) kapcsolódó kreditek százalékarányát, s ugyanígy a alapozó ismeretek és a törzs- és szakképzés kreditszámát. (Informatikus könyvtáros szakon ez egyetemen 39%, 24, 73, főiskolán 47%, 13, 41. Ez azt jelenti, hogy ha egy előadásos tárgyat szemináriumra változtatunk vagy viszont, már megváltoztatjuk a százalékarányokat, s ezzel megsértjük a kormányrendeletet. Ugyanakkor az is kitűnik a kormányrendeletből, hogy nem kellett volna feltétlenül ilyen egyértelmű értékeket meghatározni, csak ezzel nagyon kevés helyen éltek. A gyakorlat aránya a filozófia szakon 40-44%, pedagógia szakon 25-30%, az egyetemi pszichológia szakon az alapozó és a törzs- és szakképzés aránya változhat kis mértékben. Az igazán üdítő kivétel az egyetemi és főiskolai magyar nyelv és irodalom szak, ahol a gyakorlat arányát 36-49, illetve 36-51%-ban határozták meg, az alapozó és a törzs- és szakképzést pedig 16-25, 74-83, illetve 10-20, 44-54 kreditben. Ezek tűnnek olyan értéknek, amelyek már kellő rugalmasságot adhatnak a különböző tantervek elkészítéséhez, más szakoknak is érdemes lenne a példájukat követni.

Az egyetemi szakok között feltűnően nagy aránykülönbségek tapasztalhatók a gyakorlati és az (előadásokra, kollokviumokra számított) elméleti kreditek száma között, csak a lista két végén levő példákat soroljuk fel (előbb a gyakorlati, utána az elméleti kredittel.)

Néprajz	20,	85,
Romológia	28,	77,
Színháztörténet	29,	65,
Japán	76,	30,
Ógörög	77,	28,
Hebraisztika	78,	22,
Észt	84,	21.

Az informatikus könyvtáros szak bizonyos középutat képvisel 54 gyakorlati jellegű (benne 10 óra gyakorlat) és szakdolgozaton és a szigorlatok 8 kreditjén kívül 53 elméleti jellegű kredittel.

Ahogy a következő táblázatból látszik, ez jellemző a főiskolai informatikus könyvtáros szakra is. A többi szakon a gyakorlati kreditek minimális (29) és maximális (54) száma között is nagy különbség mutatkozik, de egyes szakoknál az előadásokra, kollokviumokra jutó kreditek száma olyan alacsony,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hogy az szinte megvalósíthatatlannak látszik, például franciából, ha az előadások mennyiségével azonos felkészülési időt is terveznek, az előadások félévenkénti száma még a 2-t sem érné el, de még akkor sem lenne 4, ha semmi felkészülést nem számolnak.

1. táblázat:
A 95 kredites főiskolai szakok kreditértékének megoszlása

	Gyakorlati	Elméleti kreditek *(bontásuk a következő 4 oszlopban)*	Előadás, kollokvium	Szigorlat	Alapvizsga	Szakdolgozat
Angol	37	58	37	6	0	15
Eszperantó	45	50	29	6	-	15
Francia	56	39	15	9	-	15
Horvát	29	66	39	9	3	15
Informatikus könyvtáros	45	50	29	6	-	15
Kommunikáció	49	46	25	6	-	15
Magyar	34-48	47-61	16-30	16	-	15
Művelődésszervező	38	57	36	6	-	15
Német nemzetiségi	47	48	24	9	-	15
Német	52	43	19	9		15
Olasz	45	50	27	6	2	15
Orosz	42	53	26	12	-	15
Román	38	57	39	3	-	15
Spanyol	54	41	18	6	2	15
Szlovák	29	66	39	9	3	15
Szlovén	29	66	39	9	3	15
Történelem	32	63	32	16	-	15
Ukrán	37	58	31	12	-	15
Ügyvitel	59	36	17	4	-	15

Angol szakon szerepel még alapvizsga, de kreditérték nélkül.
A tanári szakokban (nem tanári szakok: informatikus könyvtáros, kommunikáció, művelődésszervező, pszichológia kivételével) még 10 kredit a tanárképző modulban (módszertan, tanítási gyakorlat).
informatikus könyvtáros szakon 10, kommunikáció szakon 18, művelődésszervező szakon 12, ügyvitel szakon 10 kredit gyakorlat szerepel a gyakorlati jellegű krediteken belül.
A táblázatban nem szerepel a 135 kredites pszichológia szak. ennek megoszlása: gyakorlati jellegű 54, elmélet jellegű 81, ebből előadás, kollokvium 50, szigorlat 16, szakdolgozat 15. Ez az egyetlen nem tanári szak, ahol nincs külön gyakorlat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Záró gondolatok

A rendelet bevezetésére a 2002/2003-as tanévtől kerül sor. A bevezetésére való felkészülést már most ősszel meg kell tenniük a felsőoktatási intézményeknek. Ebből a szempontból nehézséget jelent, hogy sem a tanári képesítés követelményei nem készültek el a kredtirendelethez igazítva, sem az egyéb szakok képesítési követelményei. (Természettudományi, művészeti, testnevelés) A főiskolákon természettudományos szakokkal is párosítani lehet az informatikus könyvtáros szakot, sok további szak esetében sincs erre vonatkozó tiltás. Mi van akkor, ha ezek mást írnak elő a szak kreditértékére, szakdolgozati követelményeire stb. vonatkozóan? Ha pedig megegyeznek, nem lenne jobb ezt valamilyen általánosabb jogszabályban meghatározni? Nem lett volna jobb egyidejűleg megjelent jogszabályokban meghatározni a követelményeket?

Több olyan apró részletet találhattunk a bölcsész képesítési rendeletben, amely szükségessé teheti annak finomítását, s ezért módosítását. Ezek közé tartozik a főiskolai nem-tanári szakok kreditértékének a növelése. Ugyanígy fontos lenne azonban megoldást találni arra, hogy a tanár szakosoknak is lehetőségük legyen az általános értelmiségképző tárgyak felvételére, s még sok olyan apró részlet van, az itt említetteken kívül az egyes szakok képviselői bizonyára még továbbiakat is felfedeznek, amely a sikeres gyakorlati megvalósulás érdekében változtatást kíván. Reméljük, minél hamarabb sor kerül erre, talán a többi képesítési követelmény megjelenésével egy időben.

Jegyzetek

1. A Kormány 90/1998. (V. 8.) Korm. rendelete a felsőoktatási tanulmányi pontrendszer (kreditrendszer) bevezetéséről és az Intézményi kreditrendszerek egységes nyilvántartásáról.
2. A Kormány 200/2000. (IX. 29.) Korm. rendelete a felsőoktatási tanulmányi pontrendszer (kreditrendszer) bevezetéséről és az Intézményi kreditrendszerek egységes nyilvántartásáról.
3. A Kormány 129/2001. (VII. 13.) Korm. rendelete a felsőoktatásban a bölcsészettudományi alapképzési szakok képesítési követelményeiről (a továbbiakban: bölcsész szakos Képesítési Követelmények)

A nyilvános könyvtárak jegyzéke 2001 decemberétől elektronikusan is hozzáférhető a Könyvtári Intézet Szervezési és elemzési osztályán: www.ki.oszk.hu/nyilvanos/ címen.
Az adatbázisban szereplő adatok a benyújtott *Alapító okirat*ok, a kormányrendelet mellékleteként kitöltött *Nyilatkozat*ok alapján kerültek felvételre.
Az adatbázis a 2001. december elsejei állapotot tükrözi, az adatok frissítését a statisztikai adatszolgáltatással együtt szervezik meg.
Részletesebb tájékoztatás kérhető: Hangodi Ágnestől (224-3798)

~

Ünneplő irodalom (www.naumann-haz.hu/n-teraktiv/unneplo_irodalom.html) címmel játékos ismeretterjesztő sorozatot készítettek a Neumann Könyvtár munkatársai. A havonta új összeállítással jelentkező oldalakon elsősorban a középiskolások számára kívántak tematikus irodalmi kalauzt adni, de korra és foglalkozásra való tekintet nélkül minden irodalom- és művészetkedvelő érdeklődőt várnak. (Forrás: Katalist, 2001. október 4.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Gondolatok a felsőfokú könyvtárosképzésről a kreditrendelet és a szakos képesítési követelmények tükrében

Haralyi Krisztina

2002. szeptember 1-jével a tanévet felmenő rendszerben valamennyi felsőoktatási intézményben a kreditrendszer alkalmazásával kell meghirdetni[1]. Ehhez szükség van az intézményi tanulmányi és vizsgaszabályzatok módosítására, hiszen e dokumentumoknak tartalmazniuk kell a kreditszabályzatot is. A felsőoktatási törvény[2] 86. § (1) bekezdése rendelkezik arról, hogy *„A felsőoktatási intézményben megszerezhető végzettség, illetőleg a szakképesítés szakmai követelményeit a képesítési követelmények határozzák meg."* E képesítési követelmények közül kreditált formában eddig csak a bölcsészet-, és egyes társadalomtudományi szakok alapképzési követelményei jelentek meg[3].

Mivel *Murányi Péter* a bölcsész képesítési követelményekről általában és minden szakra kiterjedően részletes ismertetést közöl, a könyvtárosképzésre koncentrálva vizsgálom az új rendeletek hatását, a bekövetkező változásokat, felmerülő problémákat – alapvetően a főiskolai képzés szempontjából.

1. Változások a könyvtárosképzésben

A kreditrendelet, illetve a bölcsész szakos képesítési követelményekről szóló rendelet alapján vizsgáljuk meg először az egyetemi és a főiskolai képzés egymáshoz való viszonyát az *1. sz. táblázat* segítségével.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1. sz. táblázat

Szempont		Egyetemi szintű képzés		Főiskolai szintű képzés	
Szak megnevezése		informatikus könyvtáros			
Szakképzettség		okleveles informatikus könyvtáros		informatikus könyvtáros	
Szakpárosítás	első alapképzés	csak kétszakos képzés		nappali: kétszakos	levelező: egyszakos
	kiegészítő alapk.	nincs részletezve		nincs	
	második alapk.	társítás nem kötelező			
Tanári képesítés		nem szerezhető			
Képzésiidő és a kreditek	első alapképzés	10 félév – 300 kredit (ha a másik szak tanárképes: 330 kredit)		nappali: 8 félév – 240 kredit	levelező: 6 félév – 180 kredit
	kiegészítő alapk.	nappali: 2-4 félév	esti/levelező: 4-6 félév	nincs	
	második alapk.	1 szakon 8 félév – 240 kredit		1 szakon 6 félév – 180 kredit	
Elmélet : gyakorlat aránya (kreditben)		61 : 39		53 : 47	
Szakdolgozat kreditértéke		25 kredit		15 kredit	
Nem szakterületi ismeretek*		egyszakos: 80 kredit		ha egyik szak sem tanári szak: 40 kredit	
Általános értelmiségképző tárgyak**		két nem tanári szak vagy egyszakos képzés: 20 kredit		tanári + nem tanári szak vagy 2 nem tanári szak esetén is: 10 kredit	
Nyelvvizsga-követelmények		egy élő idegen nyelvből középfokú, egy másik élő nyelvből alapfokú C típusú államilag elismert vagy azzal egyenértékű		élő idegen nyelvből középfokú C típusú államilag elismert vagy azzal egyenértékű	

* *más szakok területéről megszerzendő ismeretek*

** *pl. természettudományos alapismeretek, informatika, számítástechnika, filozófiatörténet, magyar nyelvhelyesség, könyvtárhasználati ismeretek stb.*[4]

Mind a szak, mind a képzettség megnevezésébe bekerült az *informatikus* kifejezés. Az elnevezés használata a képzés tartalma alapján egy már régóta hiányzó kiegészítést takar. Egyrészt mert az oktatott tárgyak nagyon nagy része informatikai, másrészt a könyvtári szolgáltatások hangsúlya is egyre inkább az informatika felé tolódik. Ugyanakkor – ha jelzőként értelmezzük – a könyvtári munkának csak egy részterületét jelöli. (Tény, hogy az informatikust – az információval, információtudománnyal foglalkozókat – a köznapi szóhasználatban gyakran számítógépes szakember értelemben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

használják. Ez „megtévesztő" lehet a jelentkezők számára.)

Felmerülhet a kérdés: a könyvtári munka más területeinek szakemberképzése megszűnik? Hiszen így, jelzőként értelmezve a kifejezést pl. a feldolgozó könyvtáros, vagy – más szempontból nézve – az iskolai könyvtáros kiszorul a fogalom terjedelméből. Megoldást jelenthetne talán az írásmód megváltoztatása: az informatikus-könyvtáros (kötőjellel írva) információval foglalkozó szakember és egyúttal könyvtáros is.

A *kétszakosság* kötelezővé tétele az egyetemen indokoltnak és helyesnek tűnik, bevezetésével egyetérthetünk (a főiskolákon jelenleg is előírás). A második, illetve további alapképzések esetén ettől értelemszerűen el lehet térni, hiszen a hallgatónak már van valamilyen szakterületen diplomája – vagyis szaktudással is rendelkezik. A kiegészítő alapképzés[5] esetén is jogos az egyszakosság, hiszen a főiskolai szinten kötelező kétszakosság következtében itt is rendelkezik a hallgató valamely más tudományterület ismereteivel.

Azok számára, akik főiskolai vagy egyetemi oklevéllel rendelkeznek, azaz *második vagy további alapképzésben* vesznek részt (korábban: másoddiplomás képzés), a bölcsész szakos képesítési követelményekről szóló rendelet nem tartalmaz részletes szabályozást. Megtudhatjuk, hogy nem kötelező a kétszakosság, s a 6 féléves képzési idő folyamán megszerzendő kreditek száma 180. A szakdolgozatról, szakmai gyakorlatokról, szigorlatokról stb. a szabályzat nem rendelkezik. A rendelet hivatkozik egy külön jogszabályra, mely a korábbi oklevél megszerzéséhez teljesített kreditek beszámítását és a képzési idő lerövidítését tartalmazná, ez azonban – tudomásom szerint – még nem jelent meg.

Új lehetőség az *egyetemi és főiskolai szakok társítása* (ahol ezt a rendelet nem zárja ki). Ebben az esetben főiskolai szintű oklevél szerezhető, a szaktársítás feltételeinek kidolgozását intézményi hatáskörbe rendeli a jogalkotó. (Itt egyetlen bizonytalan pont mutatkozik: amennyiben valaki ilyen diplomával rendelkezik, s a főiskolai szakján kiegészítő képzésben megszerzi az egyetemi diplomát, elvben rendelkezik egy kétszakos egyetemi diplomával – legalábbis ennek minden feltételét teljesítette –, gyakorlatilag azonban egy kétszakos főiskolai és egy egyszakos egyetemi oklevelet kaphat. A rendelet nem tér ki az ilyen esetekre.)

Az informatikus könyvtáros szakon *tanári képesítés* nem szerezhető, de a kötelező szaktársítás lehetővé teszi egy tanárszak választását is, így pl. az iskolai könyvtárban elhelyezkedni kívánó informatikus könyvtáros megfelel a közoktatási törvény alkalmazási feltételeinek (a könyvtárostanári munkakör betöltésének feltétele a könyvtárosi és a pedagógusi végzettség is[6]).

A nappali tagozaton az első (kizárólag kétszakos) alapképzésben érdekes és nem indokolható különbséget fedezhetünk fel az egyetemi, illetve a főiskolai kreditek megszerzése között. Mint az 1. sz. táblázatból is kiderül, az egyetemen több kreditet kell megszereznie annak a hallgatónak, akinek a másik szakja tanárszak, mint annak, akinek két nem-tanár szakja van. Ez kézenfekvő is, hiszen a pedagógia tanegységei külön járulnak még hozzá az adott szak tananyagához. A főiskolai képzésben azonban ugyanannyi megszerzendő kreditet rendeltek mindkét említett szakpárosításhoz, vagyis a két nem-tanári szakos hallgatóknak az 50 kredites különbséget – ami a tanárképes szakok esetén a 240 teljesítendő kreditben 50 pedagógiai kreditként jelentkezik – *nem szakterületi ismeretek,* valamint *általános értelmiségképző tárgyak* felvételével kell „pótolniuk"[7]. Az informatikus könyvtáros szakon ráadásul ez utóbbi tantárgyakkal is adódhat probléma, hiszen a bölcsész szakos képesítési követelményekről szóló rendeletben felsorolt témakörök egy része beletartozik a szakképzésbe is (számítástechnika, könyvtárhasználati alapismeretek, informatika).

Meglepő, hogy a tanár szakos hallgatóknak a rendelet értelmében egyáltalán nem kell sem közismere-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ti, sem általános értelmiségképző tárgyakat hallgatniuk. Jelenleg a filozófia és a közgazdaságtan – tudomásom szerint – szinte minden felsőfokú oktatási intézményben kötelező tananyag.

A kreditrendelet tartalmazza azt is, hogy 3. § (9) *„A nem nappali képzési formákban egy adott szakhoz rendelt teljesítendő kreditek száma megegyezik a megfelelő nappali szakhoz rendelt kreditek számával."*

Tekintsük át az említett bekezdés alapján felmerülő problémákat röviden.

a) Egyetemi szintű képzés

- egyetemi szintű első alapképzés esetén szakterületi ismeretekből megszerzendő kreditek száma: 140[8]
- *egyetemi szintű második alapképzés* esetén megszerzendő kreditek száma: 240[9]

A kétféle képzés esetén a „kreditkülönbözet" 100. A fentiekből adódóan egyetlen megoldás kínálkozik: ezt a 100 kreditet nem szakterületi, illetve általános értelmiségképző tárgyak felvételével lehet teljesíteni. Ez aránytalanul soknak tűnhet. Nehéz elképzelni, vajon milyen tantárgyakra gondolt a jogalkotó, melyek ilyen nagy számban alapfeltételei lennének egy informatikus könyvtáros (más szakokon is hasonló a helyzet!) oklevél megszerzésének. Felmerül egyúttal az is, hogy a máshol megszerzett kreditek (itt mint nem szakterületi kredit) beszámításával csökkenthető ez a szám, de még így is irracionálisan magas a nem szakterületi tanegységek aránya. (Kérdés az is, hogy milyen arányban lehet ezeket az „idegen" krediteket elfogadni: előfordulhat-e, hogy az összeset más intézményből „hozza át" a hallgató.)

b) Főiskolai szintű képzés

- főiskolán *nappali alapképzésben*: 95[10] (két szak együtt 240)
- főiskolán *levelező alapképzésben* (egyszakos): 180 kredit[11]
- főiskolán *második alapképzésben* (egyszakos): 180 kredit[12]

Az egyetemi képzésnél jelzett probléma itt még pregnánsabban jelentkezik, a nappali alapképzés és az ettől eltérő képzési formák közti kreditkülönbség 85. A szakterületi és nem-szakterületi kreditek aránya 95 : 85, ha leszámoljuk belőle a szakdolgozatot és a könyvtári gyakorlatot, még furcsább arányt kapunk: 70 : 85, vagyis a nem szakterületi ismeretek tantárgyaira több kontaktóra jut, mint az informatikus könyvtáros szakos tárgyakra.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a rendelet a fenti számok alapján nem tesz igazán különbséget a *levelező* (első alapképzés) és a *második vagy további alapképzés* között. Kreditszámban, tanulmányi időben, a képzés egyszakos voltában az előírás megegyezik mindkét képzési forma esetén. Gyakorlatilag szükségesnek látszana a különbségtétel, hiszen a tanulmányaikat második alapképzésben folytató hallgatók rendelkeznek már felsőfokú diplomával, tehát a nem-szakos és az általános értelmiségképző tanegységeket feltehetőleg teljesítették. (Amennyiben ezek meghatározott kreditértékben beszámíthatók a második alapképzés folyamán megszerzendő kreditekbe, a helyzet jobbnak tűnik.)

A rendelet hatálybalépésével a *levelező tagozatos* egyszakos képzés ideje 6 félévre csökken a korábbi 8 félévhez képest. Értelmezésem szerint az elméleti és gyakorlati tantárgyak aránya ugyanaz kell legyen, mint a nappali képzésnél. Gondot az jelenthet, hogy az erősen redukált óraszámmal nehezen megvalósítható a megfelelő mennyiségű gyakorlat. (A könyvtártudomány véleményem szerint rendkívül gyakorlati tudományág, a képzés során is sok gyakorlati jellegű elemre van szükség, s hogy megfelelő jártasságot szerezzenek a hallgatók, a tanár jelenléte elengedhetetlen. A képzési követelmények

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

alapján sok az informatikai jellegű tantárgy, ezekhez a számítógép, az internet használata elengedhetetlen; nem feltételezhetjük – és várhatjuk el –, hogy a hallgatók megfelelő eszközökkel, programokkal, hozzáféréssel rendelkezzenek.) Megemlítendő, hogy a 6 félév alatt a csökkentett óraszám keretében kell a közismereti tárgyaknak is helyet adni.

Az *elmélet és a gyakorlat* aránya megfelelőnek tűnik, érthető, hogy a főiskolai (gyakorlatorientáltabb) képzésben a gyakorlathoz kapcsolódó kreditmennyiség aránya nagyobb.

Új előírás (bár egyes intézményekben jelenleg is feltétele az államvizsgának) *a nyelvvizsga*. Egyetemi szinten élő nyelvből egy alap- és egy középfokú, főiskolai szinten egy középfokú C típusú államilag elismert nyelvvizsga megszerzése a diploma előfeltétele. A nyelvszakos diploma – tudomásom szerint – felsőfokú C típusú nyelvvizsgának felel meg. Így tehát a nem nyelvszakosokra plusz tanulmányi kötelezettségek is hárulnak, melyhez nem feltétlenül tud hátteret biztosítani a felsőoktatási intézmény. A nem szakos tanegységek (nem szakterületi ismeretek; általános értelmiségképző tárgyak) közé esetleg be lehet illeszteni nyelvórákat is, de a tanár szakos főiskolai hallgatóknak tulajdonképp nincs erre lehetőségük. (95 kredit/szak + 50 kredit pedagógia = 240 kredit) A kreditrendelet 4. § (2) bekezdés előírása szerint „az intézménynek lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a hallgató tanulmányai során az adott szakra előírt összes kredit mennyiségét 10%-kal meghaladó kreditértékű tárgyakat vehessen fel". A rendelet értelmében ezeket a tantárgyakat más intézményben, ill. más szakról is felvehetik, ez sem tekinthető azonban biztosítéknak arra, hogy a hallgatók a nyelvi tudást megszerezhessék. (Ez a probléma talán megszűnik 2005-től, mivel a bevezetendő emelt szintű érettségin a idegennyelvi érettségi vizsga kétnyelvű C típusú államilag elismert nyelvvizsgának minősül majd.)

Most pedig tekintsük át a képzés tartalmát a *2. sz. táblázat* alapján!

2. sz. táblázat

A képzés	Egyetem	Főiskola
Alapozó	• bevezetés a könyvtári és informatikai ismeretekbe • a kommunikációelmélet alapjai • olvasásszociológia, -pedagógia, -pszichológia • a számítástechnika alapjai • írás-, könyv- és sajtótörténet	
	24 kredit	13 kredit
Törzs- és szakképzés	• dokumentumleírás • osztályozási rendszerek, információkereső nyelvek • könyvtártan • könyvtári menedzsment • tájékoztatás, információforrások • információelmélet, adatbázis-építés, könyvtárgépesítés	

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A képzés	Egyetem	Főiskola
Törzs- és szakképzés	• információs rendszerek (története) • szakszeminárium	• információs rendszerek, az információs rendszerek története
	73 kredit	51 kredit
1. szigorlat	• történeti alapok • dokumentumleírás • könyvtártan • osztályozás	
2. szigorlat	• könyvtári tájékoztatás • menedzsment • informatikai témakörök	
	8 kredit	6 kredit
Szakmai gyakorlat	10 kredit	
Szakterületi tanóraszám	1350	1200

Mint látható, az egyetemi és a főiskolai *képzés tartalma* tulajdonképpen azonos, kivételt képez az egyetemen a szakszeminárium a törzs- és szakképzés részeként. A megszerezhető kreditek száma azonban rendkívül eltérő, különösen az alapképzési szakaszban jelentkezik szembeszökően.

A kreditrendelet (mindkét képzési szinten) előírja, hogy a hallgatók számára a *„szakra előírt összes kredit mennyiségét legalább 20%-kal meghaladó kreditértékű tárgyak közül választhasson"*. Ez azt jelenti, hogy az adott szak tanegységeinek 80%-ában szabhatja meg a kötelezően felveendő kreditek számát, a fennmaradó részt (főiskolán ez 19 kreditet jelent!) specializációra kell fordítani. Ha kiszámoljuk, hogy hány kredit jut így a kötelező tanegységekre, döbbenetesen alacsony számot kapunk (13 kredit alapozó + 51 kredit törzs- és szakképzés – 19 kredit választható tantárgy = 45 kredit). A specializációnak (választható tantárgyaknak) értelemszerűen a második képzési szakaszban van értelme, azaz az ott kötelezően előírható tantárgyak összesített kreditértéke csökken 32(!)-re.

Véleményem szerint – minthogy a két képzési szintnek egymásra kellene épülnie – célszerűbb lenne a főiskolán a *választható tantárgyak* kreditértékét csökkenteni, hiszen ez a képzés alapozhatná meg az egyetemi szintűt. A főiskolai képzésnek nem célja a kutatóképzés, nem kap tehát olyan hangsúlyos szerepet a specializáció. Az egyetemen pedig a szakszemináriumok lehetnének a különböző résztudományok elsajátításának forrásai (pl. informatikai, történeti stb.; vagy iskolai könyvtári, szakkönyvtári stb. irány).

A kreditrendelet 2. § (1) bekezdése szerint *„Két ismeretanyagot egyenértékűnek kell tekinteni, ha az ismeretanyagok közötti egyezés legalább 75%-os"*. Ennek eldöntésére a kreditátviteli bizottság a hivatott testület, melyet az intézmény hoz létre. Ugyan-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ezen § (3) bekezdése a Ftv. 84. § (2) bekezdésére hivatkozva rendelkezik arról, hogy *„az alacsonyabb képzési szinten megszerzett azon krediteket, amelyek a magasabb képzési szint követelményeit is kielégítik, el kell ismerni"*. Ha megnézzük az informatikus könyvtáros képzés tartalmát, láthatjuk, hogy maguk az elsajátítandó ismeretkörök megegyeznek. Szélsőséges esetben tehát az is előfordulhatna (sarkított példa!), hogy a főiskolai diploma után az egyetemi megszerzéséhez (kiegészítő alapképzés) csupán a „szakszeminárium" elvégzése elégséges, illetőleg egy alapfokú C típusú nyelvvizsgát kell még szereznie a hallgatónak.

A *tanegységekhez rendelt kreditmennyiség* kiszámítása is „fejtörést" okozhat, a kreditrendelet 1. § (4) bekezdése értelmében ugyanis *„egy kredit 30 hallgatói tanulmányi munkaóra elvégzésével egyenértékű"*. (Ebbe természetesen beletartozik a *kontaktóra* is, vagyis egy heti 2 órás tantárgy 15 hetes szorgalmi idővel számolva legalább 1 kreditet ér.) Tehát a sok egyéni készülést igénylő tanegységek magasabb kreditszámúak, elméletileg a gyakorlati tárgyak alacsonyabb kreditet érnek. Gyakorlatilag azonban előfordul, hogy az ilyen tantárgyakra is sokat kell készülni, házidolgozat stb. formájában abszolválható a tanegység. A főiskolai szinten egyértelműen kijelenthető, hogy a meghatározott kreditmennyiség alapján számított ráfordított munkamennyiség nem elegendő, a gyakorlatban – tapasztalatok alapján – a hallgatóknak több munkaórára van szükségük. (Nehezíti a helyzetet, hogy a bevezetendő kreditrendszerben 1/2 kreditekkel nem számolhatunk. Ha egy tantárgy pl. 45 munkaórával teljesíthető, 1,5 kredit helyett kerekítenünk kell felfelé. Így értékes kreditek „vesznek kárba", nagyon nehéz a megfelelő és a befektetett munkamennyiséget ténylegesen kifejező kreditek hozzárendelése az egyes tantárgyakhoz.)

Nem látszik igazán indokoltnak a *szakdolgozatok* kreditértékbeli különbsége sem az egyetemi és a főiskolai képzés esetén. Az egyetemen készített szakdolgozat az előírt 25 kredit alapján 750 munkaórát feltételez, a főiskolai szakdolgozat a maga 15 kreditjével mindössze 450 óra munkát jelent. A 300 órányi ráfordításbeli különbséget nehéz megmagyarázni.

A *szakmai gyakorlat* 10 kreditjét a rendelet kötelezően írja elő, az ELTE TFK-n a kötelező könyvtári gyakorlat jelenleg 3×80 óra (különböző könyvtártípusokban). Ezt a kreditértéket az intézmények nem csökkenthetik, annak ellenére, hogy célszerű lenne ebből a mennyiségből „juttatni" a szakos tantárgyak részére.

Nem derül ki a képesítési követelmények előírásaiból egyértelműen, hogy a *szakterületi tanóraszámba* (1350, ill. 1200 óra) beleértendők-e a könyvtári gyakorlatok, vagy sem. Az ELTE TFK jelenlegi hálótervében szereplő kontaktóraszám (a gyakorlat nélkül) 1125 óra a négy év alatt. Ha abból indulunk ki, hogy a kreditrendelet értelmében az egy kredithez rendelt munkaórák száma 30, akkor a 10 kredites gyakorlat 30×10 = 300 órát jelent. Amennyiben ez a mennyiség beleszámít az előírt kötelező tanóraszámba, az oktatási intézményben folyó képzés óraszámát drasztikusan csökkenteni kell. Amennyiben viszont ezt nem számoljuk bele (abból kiindulva, hogy a kontakt(tan)óra a kreditrendelet 11§ k) pontja értelmében *„a tantervben szereplő tanulmányi kötelezettségek oktató közreműködését igénylő foglalkozásain való részvétel ideje"*), a hallgatókra eső óraterhelés nő meg nagy mértékben: 1200 kontaktóra + 300 óra gyakorlat = 1500 óra.

Érdemes foglalkozni egy minden szakot érintő gyakorlati jellegű kérdéssel is: az *egyéni tanrend* megvalósításával. A kreditrendelet 4. § (3) bekezdése alapján *„a hallgató minden félévre ... egyéni tanrendet dolgozhat ki. Az egyéni tanrendben a hallgató eltérhet ... a mintatervben ajánlott tárgyfelvételi rendtől."* A szaktársítást ugyanakkor szabadabbá tették, nincs akadálya, hogy természettudományos és társadalomtudományi szakokat együtt lehessen hall-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gatni, sőt: egyetemi és főiskolai szak is végezhető együtt. Ahhoz, hogy az egyéni tanrendtől el lehessen térni, minden tantárgyat minden félévben szükséges lenne meghirdetni, azonban ennek előfeltételei nem egyértelműen biztosítottak. Különösen a kis szakok esetén (pl. az informatikus könyvtáros!) nincs meg az ehhez szükséges oktatói létszám. (Nem is várható az oktatói státuszok emelése.)

2. Határidők

A rendeletekben előírtaknak megfelelő tanulmányi és vizsgaszabályzatot (továbbiakban TVSZ), valamint a tantervek tervezetét és egyéb dokumentumokat 2001. november 1-jéig köteles elkészíteni valamennyi felsőoktatási intézmény. Azzal, hogy a szakos képesítési követelményekről szóló rendeletek közül mindeddig csak a bölcsészettudományi és egyes társadalomtudományi alapképzési szakokra vonatkozó előírás jelent meg kreditált formában, kérdéses, hogy a feladat megoldható-e. Az intézményi TVSZ-eknek részletesen tartalmazniuk kell a bizonyos időszak alatt megszerzendő minimális kreditek számát, megszerzésük részletes feltételeit, a maximálisan megszerezhető kreditszámot, a más intézményekben szerzett kreditek átszámítását stb., s a dokumentumnak összhangban kell lennie a képesítési követelményekkel (a kreditrendelet 7. és 8. §-a alapján). Mivel a bölcsész szakos képesítési követelmények (1. sz. melléklet 3. bekezdés d) pont) előírásai szerint – amennyiben a rendelet, vagy más jogszabály nem zárja ki –, „bölcsészettudományi szakok társíthatók más szakterületek szakjaival is", adódik a feladat, hogy e szakpárosításokra is kidolgozandók a fent említett dokumentumok, egyeztetni szükséges a két szak hálóterveit stb., ennek előfeltétele azonban nem biztosított – míg az egyéb szakterületi képesítési követelmények meg nem jelennek.

Az új – kreditre bontott – képesítési követelményeknek megfelelő oktatási rendet 2002-től kell bevezetni felmenő rendszerben, azaz még a régi – jelenlegi – rendszerben végeznek azok, akik 2006. július 31-ig befejezik tanulmányaikat.

Több helyen felmerült a kérdés: felmenő rendszerben, vagy egyszerre vezessék-e be a kreditrendszert. Célirányosabbnak tűnik a felmenő rendszerű bevezetés:

- az olyan hallgatók esetében, akik nem a kreditrendszerű képzésben kezdték meg tanulmányaikat, gond lehet a tantárgyak visszamenőleges kreditesítése, esetleg előfordulhat, hogy a jelenlegi hálótervek nem felelnek meg a rendeletek bevezetendő előírásainak, így a tanulmányi idő aránytalanul megnyúlhat, bizonyos elvégzett tantárgyak esetleg nem kreditesíthetők;
- mivel a bölcsész szakos képesítési követelményekről szóló rendeletet is felmenő rendszerben kell bevezetni, az ehhez kapcsolódó kreditrendszerű képzés is igazodna az előírásokhoz, nem kellene évről-évre „átmeneti, ideiglenes" terveket, kreditpontokat kialakítani.

Végezetül egy technikai jellegű problémára hívnám fel a figyelmet: a kreditrendeletben előírt (1. § (2) bekezdés) intézményi és országos kreditnyilvántartás létrehozásához, a tanóraszámok, megszerzett kreditek nyilvántartásához, a hallgatók tájékoztatásához szükséges gépi háttér (*hardver és szoftver*) nem áll még minden intézmény rendelkezésére. Több program is forgalomban van, azonban ezek egyike sincs 100%-osan kipróbálva, választani közülük nem egyszerű. Hivatalosan minden olyan szoftver használható, amely megfelel a kreditrendszerhez kapcsolódó előírások koncepciójának. A hardver és szoftver beszerzését központilag finanszírozzák, a fenntartási költségeket azonban nem. Az üzemeltetési költség jelentős, ez a felsőoktatási intézményekre további terheket ró. A kiválasztott

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rendszernek a 2002-es tanévtől kezdve kellene működnie.

Mint a fentiekből is kiderül, a kreditrendszer bevezetése nem ígérkezik zökkenőmentesnek. Remélhetőleg van még esély a változ(tat)ásra, hogy a felvetett gondoknak legalább egy része kezelhetővé váljék.

Jegyzetek

1. A Kormány 200/2000. (XI. 29.) Korm. rendelete a felsőoktatási tanulmányi pontrendszer (kreditrendszer) bevezetéséről és az intézményi kreditrendszerek egységes nyilvántartásáról (a továbbiakban: kreditrendelet)
2. 1993. évi LXXX. törvény a felsőoktatásról (a továbbiakban: Ftv.)
3. A Kormány 129/2001. (VII. 13.) Korm. rendelete a felsőoktatásban a bölcsészettudományi és egyes társadalomtudományi alapképzési szakok képesítési követelményeiről (a továbbiakban: bölcsész szakos képesítési követelmények)
4. Bölcsész szakos képesítési követelmények 1. melléklet 5.2.4. bek.
5. kiegészítő alapképzés az Ftv. 124/E § f) bekezdése alapján: „a főiskolai szintű végzettség és szakképzettség megszerzése után ugyanazon a szakon szerzett egyetemi végzettség és szakképzettség, továbbá főiskolai vagy egyetemi végzettségre épülő tanári képesítés megszerzésére irányuló képzés"
6. 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról 17. § (1) bek. m)
7. A kreditrendelet 3. § (4) bekezdése előírja, hogy kétszakos képzés esetén 50 kredit megszerzése szükséges a tanári képesítés követelményeinek teljesítéséhez. A bölcsész szakos képesítési követelményekről szóló rendelet 5.2.2 és 5.2.4 pontjában a főiskolai képzésben a két nem-tanári szak végzése esetén 40 kredit nem szakterületi ismeret és 10 kredit általános értelmiségképző tanulmány elvégzését írja elő. Egy tanári és egy nem-tanári szak párosításakor 10 kredit általános értelmiségképző tanegység teljesítése szükséges, a tanári kreditek száma itt 40-nek adódik.
8. bölcsész szakos képesítési követelmények 2. mell. Informatikus könyváros szak 3. pont
9. bölcsész szakos képesítési követelmények 1. mell. 4. bekezdés i) pont
10. bölcsész szakos képesítési követelmények 3. mell. Informatikus könyváros szak 3. pont
11. bölcsész szakos képesítési követelmények 1. mell. 4. bekezdés a) pont
12. bölcsész szakos képesítési követelmények 1. mell. 4. bekezdés i) pont

---

Az európai munkavállalók internet használati szokásai (TNS Modus 2001. október 4.)

A Taylor Nelson Sofres csoport által az unió négy államában (Egyesült Királyság, Franciaország, Németország, Olaszország) végzett és 800 dolgozót érintő felmérésből kiderült, hogy az angol vállalatok reagálnak a legagresszívebben a helytelen web használatra, ugyanis itt négyszer nagyobb a valószínűsége, hogy a munkáltató fegyelmi intézkedéseket foganatosít ez esetben, mint például Olaszországban. A francia és a német alminta esetében a munkáltatók megtorló intézkedéseinek aránya csak 40%-nyi a brit adatokhoz képest. A kutatás azt is feltárta, hogy míg az interneten könnyedén elérhető pornográfia a munkáltatók számára szintén fejtörést okoz, a netet azonban a dolgozók valójában sokszínűbben és más célokra használják. Például az internetet használó dolgozók 52%-a üdülési programok előzetes foglalására, 42%-uk oktatási és képzési lehetőségek keresésére használja, 28%-uk a virtuális üzleteket látogatja meg, 27%-uk pedig a sporteseményeket kíséri figyelemmel.

(Mikulás Gábor híradása a Katalisten 2001. október 6.

www.carnation.hu/click.php?30527700517)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„LÉGY TUDATÁBAN ÉRTÉKEIDNEK"

(Széchényi Ferenc)

NEMZETI INTÉZMÉNYEK A MAGYAR ÉS EGYETEMES KULTÚRÁÉRT 1802–2002

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM ÉS AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR BICENTENÁRIUMI PROGRAMSOROZATA

SZÜLETÉSÉNEK KÉTSZÁZADIK ÉVFORDULÓJÁT ünnepli 2002-ben egész éven át tartó ünnepségsorozat keretében az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Nemzeti Múzeum.

2002. január 22-én, a Magyar Kultúra Napján kezdődik a program az alapító, Széchényi Ferenc szobrának megkoszorúzásával.

A szép kiállítású programfüzet borítóján az ünnepi év jelmondata olvasható „Légy tudatában értékeidnek", melyet Széchényi Ferenc írt halálos ágyán István fiának. Ezt az alapgondolatot a XXI. századelő magyarsága is büszkén felvállalhatja.

A programfüzetből néhány ígéretes könyvtári eseményre hívjuk fel figyelmüket:

✧ Konferencia a nemzeti könyvtárak alapításáról Európában, valamint a Kárpát-medence könyvtárai főigazgatóinak találkozója

✧ Az európai nemzeti könyvtárak igazgatóinak soron következő értekezlete

✧ Internet fieszta „Hagyományok és új kihívások" címmel

✧ a Magyar Könyvtárosok VI. világtalálkozója

✧ Az MKE éves közgyűlése stb.

A konferenciák mellett az emlékévben különleges kiállításokat is láthatnak majd az érdeklődők. A kiállítások kínálatából csak egyet említünk: Mátyás király könyvtárának legszebb kéziratai májustól augusztusig lesznek láthatók az OSZK-ban.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KITEKINTÉS

Tudósítás az ALA téli konferenciájáról.

2. rész*

Hajdu Katalin

„Egy könyvtáros tevékenysége abból áll, hogy megadja a leggyorsabb és legolcsóbb utat az információhoz ..., ha van jobb út, mint a könyv, akkor használjuk azt."

(Melvil Dewey, 1926.)

Hogy mire gondolhatott *Dewey* 1926-ban a „jobb út alatt", ma már nem tudhatjuk, de azt igen, hogy a könyvek mellett létezik másik út is az információhoz. „E másik úttal", a digitális információ kérdéseivel központi helyen foglalkozott az ALA 2001. évi téli konferenciája, melyen jelen lenni magyar könyvtárosként, nem csupán ígéretes (és kellemes) élmény volt, hanem lényegesen több ennél. Az ötnapos konferencia előadásai után ugyanis a résztvevők szakmai öntudatukban megerősödve, hivatásuk fontosságának teljes tudatában távoztak a konferenciáról. *Nancy C. Kranach*, az ALA jelenlegi elnöke azzal a hasonlattal élt vitaindító előadásában (http://www.ala.org/kranach/mw2001_prog.html), hogy a könyvtár szerepe olyan, mint egy hídé. A könyvtárak azok a demokratikus alapintézmények, amelyek lehetővé teszik, hogy az információval kevésbé ellátottak is hozzájussanak, ill. lehetőséget kapjanak az őket megillető, például digitális tájékozódáshoz.

* *A beszámoló 1. részét lapunk 2001. 1. számában olvashatták*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A csaknem 9,7 millió km^2 területű Amerikában, ahol a lakosság száma 275 millió, a könyvtárak 95%-ából ingyenesen elérhető a világháló. A gyors technológiaváltások és a burjánzó információforrások következtében a könyvtárak szükségképpen folyamatosan változó, dinamikus helyekké váltak, amelyekre azért is van nagy szükség, mert a napi 4 millió oldallal gyarapodó webhelyek mellett, egyre nehezebb a tájékozódás és a célzott információkeresés.

Más előadók is (pl. *Larry Irving*, a Clinton kormányzat tájékoztatási és információs tanácsadója, *Jorge Schement* a pensylvaniai egyetem információpolitikai intézetéből, aki a Congressional Hispanic Caucus[1] elnöke) *Karen Buller* tanácsadó, az Országos Indián Telekommunikációs Intézetből) a könyvtárak nélkülözhetetlen szerepét hangsúlyozták a digitális információhoz jutás körüli egyenlőtlenségek megszüntetésében. Ugyanakkor felhívták a figyelmet egy másik problémára is, nevezetesen arra, hogy az USA lakosságának 30%-a már nem angol, hanem más (pl. spanyol) anyanyelvű, s a közeljövő népesedési trendjei szerint 25 év múlva a dolgozóknak már 40%-a tartozik e kisebbséghez, miközben a nyugdíjasok 75%-a angol-amerikai lesz.

Karen Buller anyanyelvén tartott előadásában elmondta, hogy az indián őslakosok helyzetét figyelmen kívül hagyják a statisztikák. Meglepő volt hallani, hogy a ma is matriarchátusban élő indián közösségek mintegy felében megtalálható az otthoni telefon, (pl. a Navajo indiánok 17%-a rendelkezik telefonnal), bár a rezervátumokban elszigetelten élő őslakosság még nagyon messze van az információs lehetőségek kihasználásától.

E problémakör egy másik aspektusára hívta fel a figyelmet *Laurie Lipper* (igazgató, Gyerekek Társasága), aki arról beszélt, hogy a digitális szakadék nemcsak a felnőttek társadalmában létezik, hanem kialakult a gyerekek között is. Elég arra gondolni, hogy a gyerekek 32%-a nem angol anyanyelvű[2], miközben az internet szolgáltatásainak 87%-a angolul folyik. Ez derült ki abból a 2000 tavaszán folytatott átfogó, országos vizsgálatból, melyben a szakemberek 1000 kiválasztott weboldalt elemeztek – többek között – abból a szempontból is, hogy mennyiben hasznosak azok a gyerekek számára. A vizsgálatból kiderült az is, hogy a különböző nemzetiségű amerikaiak elsősorban helyi információkat szoktak keresni (pl. munkahellyel, lakással, szórakozással, tanulással, kulturális lehetőségekkel kapcsolatban), ugyanakkor az 1000 weboldalból ilyen jellegű csak 6%-nyi volt. A kifejezetten hátrányos helyzetűek számára segítséget adó oldalak aránya már csak 1%-nyit tettek ki. Arra a szomorú tényre is felhívta a figyelmünket az előadó, hogy a felnőtt amerikaiak mintegy 22%-ának olvasási, kulturális szintje az 5-6. osztályos iskolai szintnek felel meg.

Volt olyan előadó, aki az internet fontosságának elismerése mellett, szót emelt a könyvtárak hagyományos szerepének megtartása érdekében is, rámutatva arra, hogy a könyvtárak nemcsak információközvetítő helyek, hanem közösségi találkozóhelyek is, s ezt a hálózat nem tudja pótolni.

Referenszasztal a kibertérben

Amióta Benjamin Franklin támogatásával az első közkönyvtár megkezdte működését Amerikában, az amerikaiak mindig a legnagyobb természetességgel használták könyvtáraikat. Az OCLC és a Kongresszusi Könyvtár közös szervezésében tartott szimpózium előadásaiból kiderült, hogyan működnek most a XXI. században „falak nélkül" a 100-150 évvel korábban alapított könyvtárak.

A csak virtuálisan összekapcsolódó könyvtárakról, a falak nélküli könyvtárakról bőséggel szolgáltak statisztikákkal az előadók. Megtudhattuk, hogy míg 1996-ban az USA-ban 15 millió háztartásban létezett internet kapcsolat, addig 1999-ben már 45 millió háztartásban volt elérhető. Az internetet használók száma évi 25%-kal nő; 1997-ben személyenként átlagosan évi 27 órát használták az internetet, s várhatóan ez a szám 2003-ra már 192 óra lesz; több mint 3,56 millió oldal található a weben, s egy-egy weboldal átlagosan 70-75 napig él; az internet használók 30%-ának van saját weboldala. Az internetet legnagyobb arányban a gyerekek és a tinédzserek használják. Bármely két weboldal csupán 19 klikkelésre van egymástól, s nincs olyan indexelő program, amely képes lenne az internet

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

16-18%-ánál többet indexelni, a keresőmotorok is csak internet 42%-át képesek lefedni; s több mint 300 millió e-mailt küldenek naponta csak az USA területén, s várható, hogy rövidesen az interneten olvasható anyag fele már nem angol nyelvű lesz.
A ma könyvtárosának ezen adatok ismeretében kell „elhelyeznie" referenszasztalát a kibertérben. A kutatóknak egyébként ma is arra van szükségük, amire korábban is, azaz használható, megbízható, ellenőrizhető információra. A könyvtárak feladata is ugyanaz maradt, mint ami eddig volt, beszerezni és feltárni a dokumentumot, majd szolgáltatni az információt; pusztán a környezet változott meg, mely ma már sem helyhez, sem időhöz nincsen kötve.

Az épülő virtuális referenszasztal

Az OCLC és a *Kongresszusi Könyvtár* szervezésében megtartott szinpoziumon elsőként *Jay Jordan,* az OCLC elnöke beszélt a szervezet történetéről, majd *Winston Tabb* (Kongresszusi Könyvtár) az OCLC és a *Kongresszusi Könyvtár* együttműködésének történetét, sajátosságait és a témához kapcsolódó új szolgáltatásokat ismertette röviden. A non-profit szervezet ma már 76 ország 38 ezernél is több könyvtárának nyújt szolgáltatást. 1971-ben bevezették az Online Union Catalogot, melyet ma a világon mindenütt használnak. A 400 nyelvű – köztük egy 1999-es adat szerint 91 469 magyar rekordot is tartalmazó – 755 millió helyszínről használható katalógusrendszert a tag- és az együttműködő intézmények vehetik igénybe.
Az elmúlt években egy új típusú szolgáltatás, az elektronikus (digitális) referensz jelent meg, mely az internetnek köszönhetően egyre nagyobb szerephez jut a könyvtári világban. *David Lankes* (Syracuse-i Egyetem Információs Intézet) felmérése szerint a felsőoktatási könyvtárak 97,3%-ának van weboldala és 44,5%-ának van digitális referensz szolgáltatása. Amióta az olvasók, kutatók által feltett kérdések és a könyvtárosok válasza elektronikus úton (e-mail, chat, web stb.) és nem kizárólag személyesen vagy telefonon történik, szükségessé vált a digitális referensz szolgálat intézményesítése. Ehhez közös minőségi és technikai normák kifejlesztésével az „asynchronous" és a „real time" szoftver bevezetésére volt szükség, de az alapok a hagyományos referensz szolgáltatásra épülnek. A referensz könyvtárosok számára eljött az idő, hogy a szerepüket szűrőként, szakértőként és tanácsadóként is jellemezzék, még, ha tényleges gyűjtemény nincs is mögöttük.

Az OCLC és a Kongresszusi Könyvtár között kialakított új típusú digitális referensz szolgáltatásról, a (Collaborative Digital Referens Service (CDRS)-ról *Diana Kresh* számolt be bővebben.

A digitális referensz szolgáltatásra épülő együttműködés, a CDRS

Eddig nem volt olyan korszak a történelemben, amikor a könyvtárak küldetése a technikai fejlődés hatására nyert volna megerősítést. A napjainkban zajló technikai fejlődés az információszerzés terén azonos mértékben alakított ki új lehetőségeket mind a könyvtárak, mind az információs szakemberek, mind pedig a kutatók és a könyvtárhasználók számára. Bár az internet az emberek életét alapvetően megváltoztatta, a könyvtárosoknak változatlanul kínálniuk kell használóik számára egy jól strukturált állományt, ugyanis ahhoz, hogy egy kutató sikeresen tudja elérni az információt, azt mindenkor szervezni, rendszerezni, frissíteni kell. Egy profi könyvtárosnak meg kell találnia az összefüggéseket és a relevanciát, vagyis azt az információhoz tarozó plusz értéket, amit ő tesz hozzá az információhoz azáltal, hogy azt feldolgozta.

Az interneten lévő strukturálatlan és ellenőrizetlen információ pusztán labirintus, s a könyvtárosok feladata, hogy hidat építsenek az információt szolgáltatók és a felhasználók között feszülő szakadék felett.

Az előadó által ismertetett új program mindehhez remek hátteret biztosít, s a könyvtárak közötti együttműködésre épít. A könyvtári együttműködésnek gazdag hagyományai vannak az állományvédelemben, a katalogizálásban, a feltárásban, s most már a virtuális könyvtárak kialakításában is.

A CDRS program alapja az ún. *American Memory Projectben*[3] gyökerezik, melynek lényege, hogy a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

résztvevők az OCLC révén használják egymás állományát és igénybe veszik egymás szolgáltatásait. Összekapcsolva az egyes könyvtárak referensz szolgáltatásait, a CDRS egyesíti a helyi gyűjtemények speciális ismereteit és hozzáférhetőségét. A kapcsolat során egy professzionális könyvtáros mindig elérhető lesz, aki az olvasónak segíthet mind a digitális, mind az analóg forráskutatásban, függetlenül attól, hogy hol van helyileg a segítséget kérő olvasó.

A szolgáltatást tervező program három komponensre épült a) a modell felállítása, b) a kérdések és válaszok bemutatása, c) a válaszok nyomon követése és megőrzése a jövő szempontjából.

A Kongresszusi Könyvtár a projektben résztvevő könyvtárak képviselőivel munkaértekezletet tartott, a hálózati tennivalókról és a hivatali előírások kidolgozásáról. Kialakították a tagkönyvtárak szolgáltatási szintjét meghatározó egyezményt (Service Level Agreement – SLA), melyben rögzítették a tagkönyvtárak referenszterületét, s azt, hogy milyen szinten vesznek részt, vállalnak felelősséget a CDRS munkájában. A könyvtárak kapacitásuk és anyagi lehetőségeik szerint a következő szinteken vehetnek részt az együttműködésben:

- kérdezőként és válaszolóként;
- csak kérdezőként;
- kérdezőként, s egy meghatározott időszakon belül válaszolóként.

A partnerkönyvtárak között az SLA segít a szerepek és a felelősségi körök kialakításában, figyelembe véve az egyes államok szerzői jogi és ehhez kapcsolódó törvényeit. Meghatározza az egyes könyvtárak számára a CDRS tagság díját is, mellyel az egyes könyvtárak a saját szintjüknek, igényeiknek és lehetőségeiknek megfelelő mértékben tudnak részt venni az együttműködésben.

A kísérleti program három szakaszban futott. Az első szakaszban a könyvtári szakterületek hatásfokát vizsgálták az interneten továbbított kérdéseken keresztül. Ennek eredményeképpen több adatbázist egységesítettek. A második szakaszban kibővítették a résztvevő intézmények számát 10-ről 17-re, s növelték a kérdések számát, elvégezték az adatbázis revízióját; beindították a kísérletet olyan szoftverekkel, melyek helyi kérdés-továbbítóként működnek, s döntöttek a munkatársak oktatásának szükségességéről, valamint meghatározták a CDRS irányító testületének funkcióit.

A harmadik szakaszban a munkafolyamatok ütemezésére került sor, melynek keretében megállapodtak a szükséges használói kézikönyvekről, s kialakították az automatizált visszacsatolási rendszert.

A munka mérésére, értékelésére és a normák megállapítására a Digitális Referensz Szolgálat Minőségének Megállapítása: Kutatási tájékoztató c. részprogram szolgált.

A program 2001 márciusában kezdődött és 2002 januárjáig tart. A 10 hónapos program fő feladata a fent említett módszertani könyv megírása a tagkönyvtárak képviselőinek bevonásával. A könyvtáraktól és szervezetektől befolyó mintegy 100–150 ezer dollár részvételi díjból szeretnék fedezni a program költségeit. A résztvevők lehetőségeiktől és a projekt iránti elkötelezettségi szintjüktől függően könyvtáranként 5–10 ezer dollár részvételi díjat fizetnek.

A digitális referensz szolgáltatás értékeléséhez, felbecsüléséhez a követhető mérhető tényezőkre helyezik a hangsúlyt: 1) a válaszok minősége, 2) a folyamat hatásosságának és eredményességének mérése, 3) gazdaságossági eredmények – a digitális referensz szolgáltatás költségei és költségvetése, 4) a használói elégedettség mérése.

- A program első két hónapjában a cél a digitális referensz szolgálat és a kapcsolódó területek rendelkezésre álló forrásainak értékelése, a program weboldalának felállítása és tanácsadó testület megszervezése volt.
- A következő, ugyancsak két hónapig tartó szakaszban a fő feladat a partnerkönyvtárak gyakorlatának áttekintése és a kiválasztott esettanulmányok bemutatása a szolgáltatás weblapján.
- A harmadik, időben dupla hosszúságú szakaszban, a minőségi szabvány kifejlesztése és tesztelése a cél,
- míg a záró utolsó két hónap feladata a végleges esettanulmány elkészítése és bemutatása a *III. Virtuális referenszasztal* c. konferencián 2001 novemberében Atlantában.[4]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A 2001 októberében megkezdődött kísérlet kutatási tájékoztatójaként jelen levő előadó, megállapította, hogy a digitális referensz szolgálat nem csupán hozzáadódik a könyvtárak munkájához, hanem lassan meghatározó szolgáltatásukká válik.

Az OCLC-nek a következő három évre tervezett fejlesztéseivel kapcsolatban a szervezet két jelenlévő igazgatója utalt az OCLC együttműködési készségére s arra, hogy vezető szerepet kívánnak betölteni a kialakult hálózat támogatásában, a kereskedelmi szolgáltatókkal való kapcsolattartásban a kérdések cseréje, a mérhető és elszámolható normák kifejlesztése érdekében. Az OCLC részvétele a Digitális Referensz Szolgáltatásban tehát nem korlátozódik pusztán a szolgáltatásokra, hanem magától értetődően jelenti a program valamennyi résztvevője számára kínált egyéb segítséget és támogatást.

Frank Hermes igazgató részletesebben is beszámolt az OCLC 3 éves terveiről, melyek központi kérdése a WorldCat átalakítása. A World Catból linkek közbeiktatásával Extended WorldCat-et hoznak létre, összekapcsolva a webes információkat a könyvtárakkal s a webes keresések eredményeként kiválasztott digitális irodalom megkapható az OCLC archívumából.

Digitális referensz szolgáltatások a gyakorlatban

A digitális referensz működésének tapasztalatairól többen is beszámoltak, így pl. *Paul J. Constantine* a Cornell Egyetemről. A humán és társadalomtudományi kutatókönyvtár fizikailag 3 gyűjtemény, virtuálisan egy könyvtár, egy referensz szolgáltatással. Az egyetemi hallgatók nagy százaléka már nem veszi igénybe a hagyományos szolgáltatásokat, melyeket a digitálisan hozzáférhető sok forrás lehetősége visszaszorított. „A digitális könyvtárak alapvető tényezője a referensz szolgáltatás, melynek napi 24 órában, magas technikai színvonalon elérhetőnek kell lennie" – jelentette ki Paul Constantine. Akkor, amikor pl. az AskJeeves kereskedelmi referensz szolgáltatóhoz napi több mint 4 millió kérés érkezik, az elektronikus források használata nélkülözhetetlen.

A Cornell Egyetem könyvtáraiban a digitális referensz a kilencvenes években az e-mail szolgáltatással kezdődött, 1994-ben indították be az on-line konzultációt, amelyet napi 24 órában, a hét összes napján el lehet érni. A kísérleti videokonferencia 1997-ben indult, de technológiailag még nem áll rendelkezésre ez a szolgáltatás. A kérdések az egyetem jelenlegi és hajdani diákjaitól, valamint az oktatóktól érkeznek. A CDRS munkájához a múlt évben kapcsolódnak és azóta kínálnak LiveHelp szolgáltatást is. A LiveHelp a LivePerson elektronikus kereskedelmi ügyfélszolgálatban alkalmazott szoftvert használja, melyhez csupán egy hálózati csatlakozás és egy webkereső rendszer szükséges. Ez biztosítja a tárolt válaszok szervezett adatbázisát, a távoli használóknak pedig élő, interaktív szolgáltatást kínál a weboldalakhoz való hozzáféréssel. A digitális referenszt egyelőre kísérleti jelleggel működtetik, mert még sok tanulmányozásra van szükség a használók viselkedéséről, szükségleteiről és az új technikával szembeni szokásaikról és nem utolsó sorban e szolgáltatás költségeiről. Ő is hangsúlyozta azonban, hogy e szolgáltatások fejlesztése nem jelentheti a könyvtár tradicionális szolgáltatásainak feladását.

A könyvtáraknak azért is érdemes felvállalniuk az elektronikus referenszt, mert azt is lehetővé teszi, hogy a más időzónákban lévő kérdezők számára időtől függetlenül kínálja a szolgáltatást.

Született egy program a dél-kaliforniai könyvtárak számára is azzal a céllal, hogy a weben keresztül 24×7 órán, azaz a hét minden napján időtől függetlenül használható szolgáltatást alakítsanak ki. Amikor a használó információt keres e terület könyvtárainak weblapján, a szoftver lehetővé teszi a könyvtárosok számára a weben való vezetést a „kövess engem böngészve" technikával. A weboldalt böngésző használó számára a könyvtáros is választhat a „megosztott oldal" technikát követve. Ha a használó a weben vagy katalógusokban akarnak böngészni, akkor a könyvtáros és az olvasó együtt töltheti ki a kereső formanyomtatványt az osztott forma-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyomtatvány szoftver segítségével. Ekkor a könyvtáros és az olvasó élő telefonvonallal vagy élő kapcsolattal – ha az olvasónak van szabad vonala – beszélhet a szoftverbe épített chat funkció segítségével. Amikor a tranzakció befejeződött a szoftver az olvasónak elküldi e-mailen a teljes iratcsomagot, a beszélgetés dokumentálását és a meglátogatott weboldalakat.

Egy másik előadásban közkönyvtárakban kialakított elektronikus referenszről hallhattunk.

Az első közkönyvtári csoport 2000 tavaszán kezdte meg szolgáltatásait, de egyedileg kezdve a szolgáltatást ennél korábbi tapasztalatokkal rendelkezik a Santa Monica Közkönyvtár, ahol már 1989-ben bevezették az e-mailre épülő referenszt, tehát komoly múlt, gazdag gyakorlat áll mögöttük. A könyvtár vezetője, *Nancy O'Neil* beszámolójában néhány olyan kérdést vetett fel, melyet minden könyvtárnak érdemes végiggondolni mielőtt digitális könyvtár létrehozásába fogna, így például: hogyan felel meg a digitális referensz szolgáltatás a könyvtár küldetésének; a munkatársak és a vezetés kellően felkészült-e a változásokra, hogyan illeszkedik ez a szolgáltatás a könyvtár hagyományos munkájába, rendelkezik-e a könyvtár a megfelelő technikai infrastruktúrával stb.

Az e-mailen keresztül történő elektronikus referensz szolgáltatás, mivel nincs könyvtári tagsághoz kötve, egyetemesnek mondható, s megfelelő eszköz megléte esetén bárhonnan elérhető. Az interaktív referensz szolgáltatás telefonos szolgáltatásnak felel meg, ahol a hangsúly a webes és egyéb elektronikus források elérésén van.

A CDRS a tagkönyvtárak teljes állományával illeszkedik a könyvtárak tájékoztató szolgálatába. A szolgáltatás nem elhanyagolható vonzataként elemezte a szónok a közkönyvtárak munkaerő kérdését, a dolgozók folyamatos továbbképzését, a szakterületek elosztását, a referensz szolgáltatás értékelését. Az ezzel a témával foglalkozó előadásokban az előadók külön hangsúlyozták, hogy az AskA Service[5] nem ellensége a könyvtáraknak, mert az információs üzlet nem helyettesíti, nem teszi feleslegessé a könyvtárosokat, mert a lényeg változatlanul az, hogy az olvasó szolgálata érdekében a meg kell találni és fel kell kínálni a legjobb forrásokat.

Nancy Kranich ALA elnök a lényegre tapintott, mikor úgy fogalmazott, hogy a könyvtárak a demokrácia sarkkövei, de rámutatott arra is, hogy világosan kell látnunk, az intenzív internethasználat korában újra kell gondolnunk azokat a demokratikus elveket, amelyeket az Amerikai Alkotmányban rögzítettek, hogy valóban mindenki számára elérhetőek legyenek az ismeretek és tudás forrásai.

Jegyzetek, felhasznált irodalom

1. Congressional Hispanic Caucus (Dél-Amerikai Származású Képviselők Társasága), alakult 1976-ban, jelenleg 18 tagja van.
2. A Census Bureau 2001 márciusában kiadott Current Population Reports c. dokumentuma szerint a külföldön született gyerekek aránya 5,1%, azoknak a száma, akiknek legalább egy szülője külföldön született: 14,8%.
3. American Memory Poject (http://cWeb2.locgov/ammem) James H. Billington (LC) kezdeményezésére 1990-ben indult. A program az egyedi fotó, térkép, kézirat és más speciális formátumú anyagok elektronikus úton történő terjesztésével kezdődött. 1995-ben része lett a National Digital Library programnak. Ennek keretében napjainkban már több mint 70 on-line americana található a weben, melyek az USA történelmi és kulturális hagyatékának részévé váltak. Több mint 7 millió tételt és száznál több történelmi gyűjteményt tartalmaz. Több intézménnyel együttműködve mintát adnak arra, hogyan kell megszerezni és megőrizni a digitális képeket. Megkezdődtek a kísérletek a válogatási kritériumok meghatározására.
4. A Virtual Reference Desk (VRD) az USA Oktatási Minisztériuma által válogatott program, melynek célja egy magas szintű digitális referensz szolgáltatatás (AskA) létrehozása. Az AskA legmagasabb szinten a leghozzáértőbbektől kapja a választ. A Collaborative AskA Service program összekapcsolja a használót a szakértővel. A szolgáltatások közé tartozik többek között az Art and Education AskA Services, a Commercial Digital Reference AskA Services.
5. AskJeeves – 1996-ban Garrett Gruener, a Virtual Microsystem alapítója és a David Warthen, az AskJeeves vezető technológusa (a természetes nyelvek szakértője) ötleteként született meg. 1997 áprilisában megjelentették az első – hirdetések által – támogatott hozzáférhető weboldalt (www.askjeeves.com), 1998 tavaszán vezették be a program gyermekbarát verzióját (Askjeeves for Kids (www.ajkids.com) néven.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az Orosz Állami Könyvtár* a digitalizáció útján

A TACIS és az OREL program

Sajó Andrea

Előzmények

Napjainkban egyre gyarapodik a digitális vagy digitalizálódó könyvtárak száma, az információs társadalom felé vezető út újabb és újabb igényeket támaszt a könyvtárakkal szemben. Korunk információ-centrikus szemléletmódja arra ösztönzi a könyvtárosokat, hogy a dokumentumok nyomtatott változata mellett egyre inkább előnyben részesítsék a digitális verziókat, s a felhasználókat ne csak katalógusrekordok segítségével próbálják tájékoztatni, hanem ennél sokkal többet adjanak: a teljes dokumentumot. Mindezt persze úgy, hogy az információtechnológia és a hálózat nyújtotta lehetőségeket maximálisan kihasználják, információforrásként, tudásbázisként funkcionáljanak – tértől és időtől függetlenül –, s a jövő könyvtárához méltóan egyre nagyobb arányban bocsássanak felhasználóik rendelkezésére digitalizált dokumentumokat.

Az eddigi tapasztalatok szerint digitális könyvtár kialakításakor két eltérő, ám egymásra épülő szintet érdemes megkülönböztetnünk. Első lépésben újfajta – számítógéppel támogatott – környezetben szükséges biztosítanunk az információ rendszerezését és tárolását, vagyis az eddig katalóguscédulákon rögzített leírásokat – melyek többségükben nyomtatott dokumentumokhoz kapcsolódtak – rekordokká kell alakítanunk azzal a céllal, hogy a felhasználók az eddiginél rugalmasabb, kellemesebb és gyorsabb – tértől és időtől független – módon jussanak hozzá az őket érdeklő információkhoz,

* Az Orosz Állami Könyvtár nem azonos az Orosz Nemzeti Könyvtárral

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mindezt egy könnyen kezelhető, széles körben elérhető, felhasználóbarát felületen keresztül. Ez az elektronikus katalógus azonban – bármennyire is szívesen tekintenénk annak – nem azonos a digitális könyvtárral, ez még csak az odavezető út egyik lépcsőfoka.

Második lépcsőben tovább kell mennünk a metaadatok biztosításának szintjénél, s következhet a dokumentumok teljes szövegének megjelenítése. Természetesen magasztos célunk érdekében sem feledkezhetünk meg a szerzői jogi törvényekben rögzített szabályokról, s ez bizony sok esetben gátat szab a digitális könyvtárak határtalan fejlődésének. Tekintettel kell lennünk továbbá arra is, hogy milyen digitalizálási szabvány mellett döntünk, hiszen ez nagymértékben befolyásolni fogja munkánk hosszú távú eredményességét.

Az elmúlt évek alatt számos országban indult meg digitalizálási projekt, melyek közül legismertebbek talán az amerikaiak (New York Public Library, American Memory), de megemlíthetnénk pl. a Gallicát, s természetesen ide sorolható a Neumann-ház tevékenysége is.

A digitalizálásból Oroszország sem akart kimaradni, s 1998 decemberében beindították az Orosz Állami Könyvtári Információs Programot, melynek keretében hozzákezdtek az Orosz Állami Könyvtár (azelőtt Lenin Könyvtár, alapításakor Rumjancev Könyvtár) átalakításához.

Az Orosz Állami Könyvtár

Az Orosz Állami Könyvtár (OÁK) Európában az első, a világon pedig a második legnagyobb könyvtár. 1862. július 1-jén alapították, Moszkva első nyilvános könyvtáraként. Az OÁK az Orosz Föderáció legjelentősebb könyvtára, a nemzeti könyvtermés gyűjtőhelye és a tudományos kutatás centruma. A könyvtár állománya teljesen átfogó és univerzális, gyűjteményében 247–féle élő és holt nyelven íródott dokumentum található, a könyvnyomtatás korai időszakától egészen napjainkig. Állománya több mint 42 millió kötet (összehasonlításként az Országos Széchényi Könyvtár állománya 7,5 millió), melyben ezernél több olyan ritka kézirat és felbecsülhetetlen értékű dokumentum is megtalálható, melyek nemcsak az oroszországi kultúra és tudomány szempontjából jelentősek, hanem részét képezik a világ kulturális örökségének is (kéziratgyűjteménye a VI. századig nyúlik vissza).

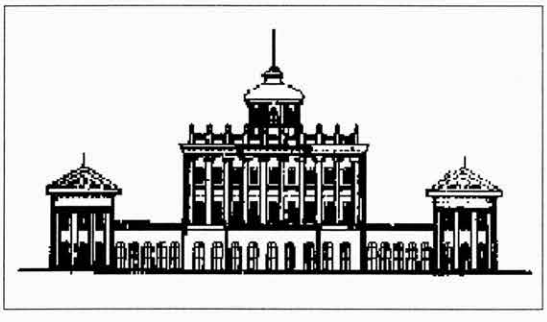

A könyvtár nemcsak a hazai és nemzetközi kutatási közösségeket szolgálja ki, hanem ellátja egy közművelődési könyvtár funkcióit is. Napi statisztikája szinte ijesztő és hihetetlen:

- 220 új felhasználó
- 5200 látogató az olvasótermekben
- 1400 újonnan beszerzett dokumentum
- 38.000 kikölcsönzött kötet.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtárközi csereprogram keretében mintegy 100 ország könyvtárával és egyetemével működik együtt, melynek eredményeként olvasói táborát 2500 Oroszországon kívüli felhasználó is gyarapítja.

Az OÁK az ország legnagyobb könyvtártudományi és bibliográfiai kutató intézménye, az ott dolgozó 3000 munkatárs nagy része magas szintű könyvtáros ismeretekkel rendelkező szakember.

Az utóbbi tíz évben számos kezdeményezés indult a könyvtár számítógépesítésére, sajnos azonban – pénzügyi források hiányában – egyik sem eredményez(het)ett tökéletes megoldást. 1997 elején az OÁK munkatársai – a modernizációs terv részeként – készítettek egy javaslatot a könyvtár automatizálására és az információtechnológia bevezetésére, melyet benyújtottak a TACIS[1]-nak. A TACIS válasza kedvező volt, s az OÁK 18 hónapra támogatást kapott könyvtári munkafolyamatainak modernizációjához, állományának feldolgozásához.

A TACIS program

Az UNESCO nagyvonalú támogatásával tehát a könyvtár egy korszerűsítési program, nevezetesen az Information TACIS Project[2] (továbbiakban TACIS) résztvevője lett másfél évre. A program célja, hogy támogassa az Orosz Állami Könyvtár modernizációját, s az OÁK hagyományos könyvtárból olyan digitális könyvtárrá váljon, mely alkalmas az orosz lakosság növekvő információszükségletének kielégítésére. A korszerűsítés legfontosabb célkitűzése egy modern infrastruktúra kiépítése az információszolgáltatási tevékenység támogatásához, valamint az információtechnológia alkalmazásának beépítése a mindennapos gyakorlatba, melynek segítségével „életre kelthető" a nemzeti könyvtárban található hatalmas információmennyiség, s az oroszországi, valamint a nemzetközi felhasználók egyaránt hozzáférhetnek a tudományos és kutató közösség számára értékes könyvtári gyűjteményéhez.

A támogatási program keretében a TACIS a projektet 1.000.000 euróval támogatta, az alábbi területeken:

- Hardver-szoftverbeszerzés (szerver, adatbázis, projektmenedzselő szoftver, PC-k, hálózat)
- Technikai szakértelem, szakvélemény (kiválasztásban, bevezetésben, alkalmazásban)
- Adminisztráció, menedzsment és tervezés
- Fenntarthatóság (üzleti tervezés megtanítása)
- Publicitás (cikkek, sajtótájékoztatók, PR stb.)

A modernizációs program előkészítésének keretében az Európai Unió könyvtártudományi specialistái látogatást tettek az OÁK-ban, és a könyvtár munkatársaival együtt elkezdték kidolgozni az ajánlatok feltételeit. A tender 1997 végén kiírásra került, s 1998 októberében kiválasztották a győztest, a British Council által vezetett konzorciumot, melynek tagjai a British Council mellett a Skót Nemzeti Könyvtár és a francia Jouve SA voltak. 1998 decemberében megkezdődött a program implementálása.

Az első két hónapban az EU és az OÁK közös csapata széles körű analízist végzett, melynek alapján kialakították a működési tervet. Elemzésükben a következő témakörökre tértek ki:

- A felhasználói igények elemzése, a jelenlegi infrastruktúra és információszolgáltatás állapotának vizsgálata, valamint a könyvtárhasználók jövőbeni igényeinek felmérése (a várható szociális és kulturális változások tükrében).
- A dokumentumfeldolgozás elemzése, beleértve a hagyományos könyvtári katalógus konverziós folyamatának megtervezését, valamint egy integrált könyvtári rendszer szerkezeti felépítésének és funkcióinak meghatározása, a működtetéséhez szükséges szervezeti struktúra és működési rend specifikálásával együtt.
- Üzleti stratégia és terv kidolgozása a kulcsfontosságú könyvtári szolgáltatások iránti piaci igények elemzése alapján.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- Kísérleti (pilot) program lefuttatása, beleértve egy helyi hálózati (LAN) modell tervezését, valamint egy integrált könyvtári rendszer tervezését, beszerzését és installálását.

A kísérleti programot úgy tervezték, hogy megfeleljen egy számítógépes könyvtári rendszerrel szemben támasztott valamennyi fontos követelménynek, a következő elemekkel:

- a helyi hálózat integrálhatósága más OÁK hálózatokkal
- egy integrált könyvtári rendszer műszaki specifikációja, telepítése és testreszabása
- egy metodológiai modell kialakítása, mely a kísérleti program időtartama alatt mintegy 10.000 katalóguskártya betöltését végzi el retrospektív konverzióban
- a géppel olvasható adatok konverziója az OÁK „*MEKA*" rendszeréből az új OPAC -ba

A nyílt tenderezési eljárás során az ALEPH 500 került ki győztesen, mely mögött nagy nemzetközi és hazai szállítók álltak. Az EU és az OÁK szakértőinek, valamint más hazai specialistáknak a bevonásával tartott számos tárgyalás alapján felvázolták a műszaki specifikációt. A szoftver működésével kapcsolatban – az eredeti megvalósítási tanulmány alapján – csak azokat a reálisan megvalósítható igényeket fogalmazták meg, melyek a kísérleti program idő- és költségvetési határain belül elérhetőnek tűntek.

1999 novemberében megtörtént a szerződés aláírása, s az Ex Libris, valamint az OÁK munkatársainak szoros együttműködésével kezdetét vette egy intenzív oktatási, fordítási és adatkonverziós program, valamint megtörtént a képernyők testre szabása is. A feltöltés ideje alatt az OPAC összes funkciója folyamatos vizsgálat és finomítás alatt állt.

Elkészült és tesztelésre került az a szoftver is, mely a korábbi adatbázisban lévő adatok konvertálására szolgált. A konverzió érdekessége az volt, hogy – ellentétben más nemzeti könyvtárakkal – a hazai fejlesztésű OÁK MARC rekordformátum helyett a US MARC-ot részesítették előnyben, s a korábbi formátumot erre alakították át.

18 hónappal később, a program végére, azaz 2000 júniusára számos célkitűzés megvalósult:

- Elkészült egy új PC LAN (korszerű kábelezéssel) a személyzet és a felhasználók számára, valamint egy tervezet az OÁK LAN globális architektúrájára, amely alkalmas lesz a további fejlesztésekre is.
- Üzembe helyeztek 45 új számítógépet az újonnan helyreállított OPAC teremben – a személyzet és a felhasználók számára.
- Elkészült az OÁK rendszermenedzsment- és hálózatműködtetési központ, amely helyet ad az új Sun szervernek.
- Megtörtént az ALEPH 500 implementálása és telepítése, testre szabva az orosz nyelvet beszélők igényeihez (beleértve a kiterjesztett cirill karakterkészlet kezelését), s elkészült mind a dokumentációk, mind a HELP képernyők teljes fordítása, valamint a GUI kliens modulok és az orosz nyelvhez illeszkedő web interfész.
- Elkészült egy konverziós modell az OÁK katalógusokhoz (kártyás és géppel olvashatókhoz egyaránt).
- Konvertálásra kerültek az orosz írók 19. századi katalógusának rekodjai.
- A korábbi OÁK adatbázis konverziójának eredményeként feltöltésre került az ALEPH OPAC, mely jelenleg mintegy 500.000 bibliográfiai rekordot tartalmaz, s mind az intraneten, mind az interneten elérhető.

A képzés érdekében a TACIS finanszírozott két szakmai tanulmányutat is (Angliába és Franciaországba), valamint fedezte az Orosz Állami Könyvtár által 2000. áprilisában szervezett nemzetközi konferenciát, melyen a résztvevők a digitális könyvtárakkal kapcsolatos releváns témaköröket vitatták meg.

A projekt során természetesen számos – rendkívül szerteágazó – probléma is felmerült. Egyrészről problémát jelentett a TACIS kikötése, melynek ér-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

telmében eszközökre maximum a rendelkezésre álló keret 20%-a volt felhasználható, másrészről a projekt elején igen nagy volt a résztvevők szkepticizmusa az ellátással kapcsolatban, s nem utolsósorban rettenetesen nehezítette a dolgokat a személyzet tapasztalatlansága. Ami azonban majdnem lehetetlenné tette a feladatok megkezdését, az az infrastruktúra hiánya (eleinte a projekt munkájához sem volt megfelelő hálózat), valamint a rendelkezésre álló technikai eszközök elavultsága volt.

Nem csak ez jelentett azonban gondot. A nyugati szoftverszállítók számára – a többéves bizonytalanság, az általános forráshiány, valamint a többször kútba esett korábbi kezdeményezések miatt – az orosz piac kis ponttá vált, melyért nem érdemes küzdeni, hiszen úgysincs kereslet a könyvtári szoftverekre.

Mindezek ismeretében még látványosabbnak tűnik az elért eredmény, hiszen a projekt végére lerakták a jövő fejlesztésének alapjait, kiépítették az infrastruktúrát, létrehozták az internet-kapcsolatot, bevezették a köztudatba az üzleti terv, a marketing, a menedzsment fogalmát és stratégiáját, s nem utolsó sorban folyamatos továbbképzésekkel jelentősen növelték a képzett szakemberek számát és tudását.

A munka azonban nem ért véget a projekt lezárásával, hiszen minden résztvevő tisztában van azzal, hogy hamarosan sor kerül a folytatásra, az ALEPH 500 legújabb verziójában megjelenő modulok bevezetésére. Az elektronikus katalógus felépítése után pedig következhet a második lépcső, a valódi digitális könyvtár kialakítása – a könyvtári állományban meglévő dokumentumok teljes szövegű szolgáltatása.

Kritikai észrevételek, problémák

Az orosz digitalizálási projektek megvalósításakor alapvető problémaként jelentkezik a latintól eltérő cirill betűkészlet. A probléma megoldása annál is nehezebb, mivel a digitalizálásban jártas és előttük járó (európai, amerikai) könyvtárak ilyen problémával nem kerültek szembe, tehát nincs ilyen irányú tapasztalatuk. A latintól eltérő betűk megjelenítésével már a számítógépek megjelenése óta problémák vannak, melyek ugyan az ékezetes – de alapvetően latin – betűk esetében rendeződni látszanak, a cirill betűk esetében azonban ez nem ilyen egyszerű. Ezeknek a karaktereknek a megjelenítésére az internet sem áll még készen, hiszen sok esetben csak olvashatatlan betűrengeteg töltődik le, ami lehetetlenné teszi az oldalak használatát, s kellőképpen bosszantja a felhasználót. Ez a jelenség Oroszországban fordítottan jelenik meg, ott a cirill betűk látszanak helyesen, de jaj annak, aki bármilyen ékezetes betűt szeretne megjeleníteni. Úgy tűnik, nem létezik univerzális megoldás a karakterkészletek „békés egymás mellett élésére", s ha ez így van, akkor igen távolinak tűnik a digitális könyvtárak tértől független, korlátlan használata, legalábbis a „renitens" nemzetek polgárai számára. Gyakorlati tapasztalatom az volt, hogy az Orosz Állami Könyvtár weboldala tíz próbálkozásból jó, ha egyszer megjelent hibátlanul, s a letöltés akkor is hosszú óráknak tűnt, volt viszont olyan nap, amikor minden próbálkozás csődöt mondott, s lehetetlenség volt hozzáférni a laphoz. Így pedig hiába minden jóakarat, ha a digitális könyvtár elveszti tértől és időtől független jellegét, s csak az országhatáron belül használható.[2]

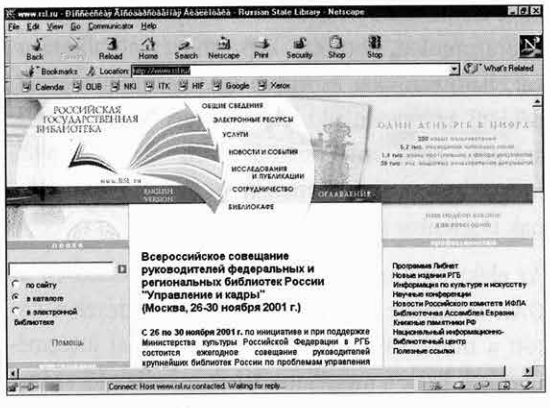

Az Orosz Állami Könyvtár nyitólapjának általános megjelenése

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

AZ OREL PROGRAM

Az OREL program általános bemutatása

Az Orosz Állami Könyvtár (OÁK) – a TACIS program sikeres lezárása után újabb terület meghódítására készült, s a modern könyvtárak nyomdokán haladva hozzálátott egy korszerű, nyilvános digitális könyvtár felépítéséhez. Terveinek megvalósítása érdekében kísérleti programot indított, melynek az OREL nevet adta (OREL = Open Russian Electronic Library, Nyilvános Orosz Elektronikus Könyvtár). A projekt elsődleges célja az Orosz Állami Könyvtár felbecsülhetetlenül gazdag állományának feltárása, digitalizálása, valamint az orosz nyelvű digitális dokumentumok megőrzése volt. A feldolgozás során az elektronikus könyvtárba nemcsak a digitális szövegek kerültek be, hanem a képi, a hangzó, valamint a video anyagok is.

Az OREL nem zárt programként működik, céljai elérése érdekében nyitott az együttműködésre bármilyen állami és társadalmi intézménnyel, szervezettel, magánszeméllyel, melynek célja, hogy a hálózat oroszországi részét teljes értékű, orosz nyelvű irodalommal töltse fel, s elkészítse ezeknek az értékes műveknek a digitalizált változatait. A feladat megvalósítása érdekében az OREL felajánlotta a feldolgozáshoz a saját állományában lévő dokumentumok elektronikus változatait: könyveket, cikkeket, referátumokat, kottákat, képzőművészeti alkotásokat, haditechnikai és egyéb OÁK-gyűjteményeket, például az egyedülálló jelentőséggel bíró XV–XVI. századi cirill nyomdaművészeti gyűjteményét, melynek összegyűjtésében több európai könyvtárnak is jelentős szerepe volt.

Az elektronikus könyvtár fejlesztése érdekében az OÁK különféle együttműködési szerződéseket kötött a moszkvai és a vidéki felsőoktatási intézményekkel. Ezek a megállapodások mindkét fél számára hasznosnak bizonyultak, hiszen egyrészt az olvasók térítésmentesen férhetnek hozzá az oktatás során nélkülözhetetlen információkhoz, másrészt az oktatási intézmények diákjai elvégzik a dokumentumok szkennelését, s elkészítik a művek elektronikus változatait. Újabb nagy kedvezmény, hogy az elektronikus változatért cserébe az oktatási intézmény megkapja a feldolgozott mű 11. (nyomtatott) példányát, melyet állományba vehet.

A prioritásokat, valamint a nyilvános orosz digitális könyvtárba elsőként bekerülő elektronikus dokumentumok körét az orosz kultúra felbecsülhetetlen szellemi értékeinek figyelembe vételével határozták meg (mind irodalmi, mind képzőművészeti, mind pedig a zenei téren).

Ugyancsak fontos célja a projektnek, hogy az orosz olvasók számára biztosítsa a hozzáférést az orosz klasszikus irodalom legfontosabb műveinek elektronikus változatához, melyeket azoknak az európai könyvtáraknak a közreműködésével gyűjtöttek össze, melyek nagyra értékelik az orosz irodalmat.

Az OÁK elektronikus könyvtárának feltöltésében az alábbi forrásokra támaszkodhattak:

- *Az OREL programban résztvevő amatőr kezdeményezésű elektronikus könyvtárak anyagaira.* Ezek a weboldalak másolatban felkerültek az OÁK szerverére, azzal a nem titkolt céllal, hogy így állítsanak emléket az oroszországi digitális könyvtár hőskorszakának. Ezeken az oldalakon többnyire a hálózaton összegyűjtött orosz klasszikus irodalom legismertebb művei találhatók, melyekről azonban tudnunk kell, hogy nem mindig tükrözik a hivatalos (kritikai) szöveget.
- A *„ZAO Elektronikus Könyv"* megállapodást kötött az OÁK-val a könyvtár egyes állományegységeinek digitalizálására. Az együttműködés keretében az elkészített elektronikus változatokat az OÁK munkatársai kapták meg további feldolgozás céljára. A dokumentumok feletti jogokkal a könyvtár rendelkezik, azzal a korlátozással, hogy azokat kizárólag olvasói használatra, saját falain belül szolgáltathatja.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- Az *„Orosz Futár"*
  Ez a futárszolgálat – mely a dokumentumok elektronikus szállítását kezeli – minden elküldött anyag másolatát megőrzi, s ezeket köteles átadni az OÁK elektronikus könyvtárának. Ezek a dokumentumok is bekerülnek az OREL-be, s a feldolgozás során kiegészülnek bibliográfiai adatokkal is.

- Forrásként kerültek felhasználásra az OÁK munkatársai által összeállított *bibliográfiai jellegű anyagok* is, melyek azonban csak belső felhasználók számára nyilvánosak, s csak jelszó megadása után hozzáférhetőek.

- A tervek szerint szintén bekerülnek majd az elektronikus könyvtárba az *OREL-lel közös projektek* eredményei

- A *„Találkozás a határon"* projekt anyagai még csak a könyvtár belső hálózatán keresztül hozzáférhetőek, a nyilvános hozzáféréshez további munkálatokra, valamint megfelelő anyagi háttérre lenne szükség.

- Az *„Oroszország emlékei"* projekt munkálatainak eredménye az ószláv könyvek elektronikus változata, melyek már jelenleg is bárki számára hozzáférhető az OREL oldalain.

- A monográfiák elektronikus változatait – az Orosz Állami Könyvtárral való megállapodás alapján – főleg a felsőoktatási intézmények hozták létre, majd átadták az OÁK-nek. Ezek többnyire olyan dokumentumok voltak, melyek a felsőoktatás folyamatában nélkülözhetetlenek.

- Ugyancsak bekerülnek az OREL-be azok a dokumentumok, melyeket maga a szerző ad át az OÁK-nak azzal a céllal, hogy az elektronikus könyvtári oldalain megjelentesse. A bekerülés feltétele, hogy a dokumentum a könyvtári állomány része legyen, és szerepeljen annak katalógusában.

- ED (könyvek, referátumok, térképek, képeslapok elektronikus változatai), melyek bekerültek az adatbázisokba, s melyek szerepelnek a „Könyvtár 2000" programban. Az OREL nyitólapján – szerzők szerinti betűrendben – megtalálhatók és megtekinthetők a feldolgozott könyvek. A gyakorlat is azt mutatta, hogy az ilyen listák igen hasznosnak bizonyulnak kevés számú dokumentum esetén, hiszen a „Könyvtár 2000"-t indító Java applet használata modemes összeköttetéskor igen nehézkes és lassú. Meglehet azonban, hogy a program további fejlesztése szükségtelenné teszi a szerzői mutatók további vezetését.

A „Könyvtár 2000" szoftver lehetőséget ad arra, hogy egy közös képernyőfelületen keresztül egyszerre több katalógusban is kereshessünk, megjeleníthessük a feltárt dokumentumok metaadatait, majd egy kattintással a teljes szöveget, képet is. Az OÁK munkatársai a könyvek feldolgozása során arra törekedtek, hogy az elektronikus változat és a nyomtatott formátum közötti azonosságot megteremtsék. Abban az esetben, ha a dokumentumban lévő képanyagoknak jelentőségük van a látottak értelmezésekor, esetleg a tudományos irodalomban fontos szerepet betöltő képletek kerülnek be, vagy csak egyszerűen a gyerekek számára a tanulást megkönnyítő rajz jelenik meg, az illusztrációkat a könyv belső részeiben helyezik el.

Az OREL-ben megjelenő elektronikus dokumentumok többsége HTML és PDF formátumú, tehát némiképp hasonlít az eredeti dokumentumra, de a kényelmi szempontok miatt nagyon sok esetben meghagyták a TXT formátumú alakot.

A térképek és albumok nagy részénél arra törekedtek, hogy a digitális változat alapján a felhasználó maga elé tudja képzelni a könyvtárban található eredeti példányok minőségét. Ezekről a képekről az olvasók térítésmentesen kaphatnak nagy felbontású másolatokat a könyvtárban, ill. módjukban áll jelszó megadása ellenében a weboldalról letölteni,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vagy saját gépükre FTP-vel átvinni, (természetesen csak előzetes megállapodás, valamint a könyvtári adminisztráció lebonyolítása után).

Az OREL program nagy hangsúlyt fektet arra, hogy támogassa a fiatal szerzők internetes megjelenését, így a kortárs szerzők műveit – megállapodás alapján – folyamatosan teszik fel a világhálóra.

Jelenleg az OREL keretében dolgozó könyvtárak gondoskodnak arról, hogy a különféle Nobel-díjas (fizikai, kémiai, irodalmi, közgazdaságtudományi, élettani, orvostudományi és béke) tudósok munkái nyilvánosan hozzáférhetőek legyenek.

Az elektronikus könyvtár működésének és építésének jogi hátterét a következő három jogszabály biztosítja: Törvény az információról; Törvény a könyvtárakról; Törvény a szerzői jogokról.

Sajnos, azonban e törvények rendelkezései sok esetben ellentmondanak egymásnak. Az OREL vezetői a szerzői jogokról úgy vélekednek, hogy a hálózatról letölthető dokumentumok esetén ezen jogok betartásáért vagy azok megsértéséért felelősséget a digitális könyvtár összeállítójának, ill. kiadójának kell vállalnia.

Az OREL-projekt nyitólapja

Az OREL oldalak bemutatása: http://orel.rsl.ru

Általános benyomások

A weboldal megjelenésében és színösszeállításában első pillantásra kellemesnek, egyszerűnek, áttekinthetőnek látszik. Az első zavaró apróság a fejlécben keveredő angol és orosz szöveg, ami azért is érthetetlen, mert az oldalnak jelenleg még nincs angol változata, tehát az oroszul nem tudó látogató a projekt címén és a könyvtár nevén kívül semmit sem tud meg az OREL-ről.

A második zavaró apróság akkor tűnik elő, amikor a piros linkek meglátogatott változata halvány rózsaszínűvé fakul, s szinte az olvashatatlanság érzését kelti.

A weboldalak tanulmányozása közben az volt az érzésem, hogy előre összeállították a különböző részterületeken feldolgozandó művek listáját, hiszen ezek a felsorolások láthatóak az oldalakon, noha az ott szereplő tételek némelyike (esetenként nagyobbik része) még nem működik linkként, nincs mögötte a teljes szöveg.

A weboldal szerkezetét tekintve három részre osztható, középen a projekttel kapcsolatos legfontosabb ismertető anyag, jobb és bal oldalon pedig egyéb kiemelt funkciók találhatók, melyek az alábbiak:

A „Prioritások" menü

Bal oldalon, legfelül az OREL-ben feldolgozásra szánt, ún. prioritást élvező területek kerültek felsorolásra:

- Oroszország. Történelem és kultúra
- Moszkva. Történelem és kultúra
- Tankönyvek
- Bibliográfiák és könyvtári anyagok *(még nem működik)*
- Szótárak

A linkek mögött hosszú, tájékoztató jellegű listák találhatók, melyek a területhez tartozó és feldolgo-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zásra szánt dokumentumok sorát tartalmazzák, egyéb funkciójuk – legalábbis jelenleg – nincs. A tankönyvek listája meglehetősen szegényes, csak néhány középiskolai tankönyv címe látható itt, így ez a rész teljességgel használhatatlan. Meglepetés csak a szótáraknál ér, ahol mintegy 10 működő linket találok, melyek kattintásra különböző orosz oldalakra visznek el, ezeknek azonban semmi közük az Orosz Állami Könyvtárhoz.

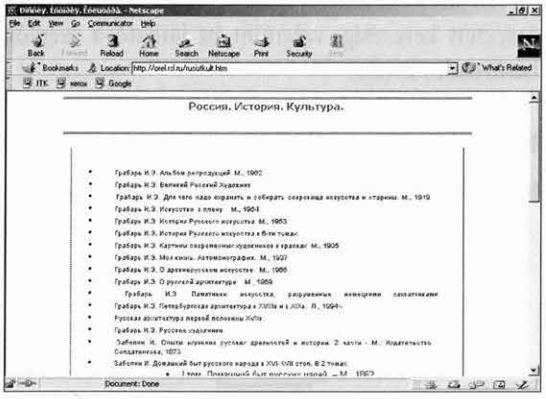

Oroszország. Történelem, kultúra

Az OÁK kiadványai

Ez a rész tartalmazza az Orosz Állami Könyvtár által összeállított hét bibliográfiát, melyek a tesztelés során többé-kevésbé teljes szöveggel megjelentek.

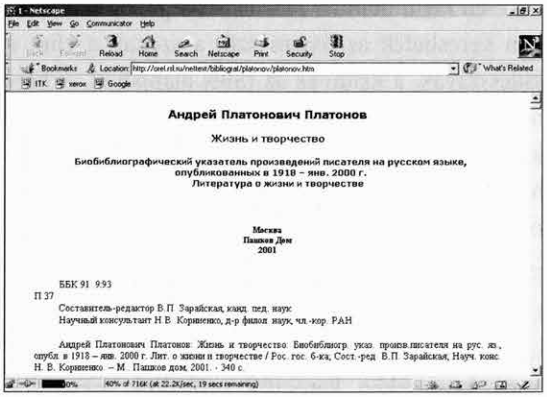

A Platonov bibliográfia teljes szövege

Volt azonban olyan is, amelyik egy teljesen érthetetlen hibaüzenettel hárította el a kérést, majd visszaküldött a nyitólapra.
Az IFLA Értesítő – ami ugyancsak szerepel – még nem működik.

Tükrök

Az OÁK munkatársai fontosnak tartották, hogy felhívják a látogatók figyelmét az egyéni kezdeményezésű digitalizálási munkálatokra. Az URL címekből is látható, hogy ezeknek az állományoknak az Orosz Állami Könyvtár szervere adott otthont. Megtalálhatóak itt számítástechnikai, filozófiai és hittudományi anyagok, de elérhető innen a Makszim Moskov Könyvtár digitális állománya is (bár a felülete inkább gopher-változatra emlékeztet). Mint azt a projekt ismertetésekor már említettem, ezeknek a honlapoknak az anyagai megtalálhatók a feldolgozott művek között, a szerzői betűrendes részben.

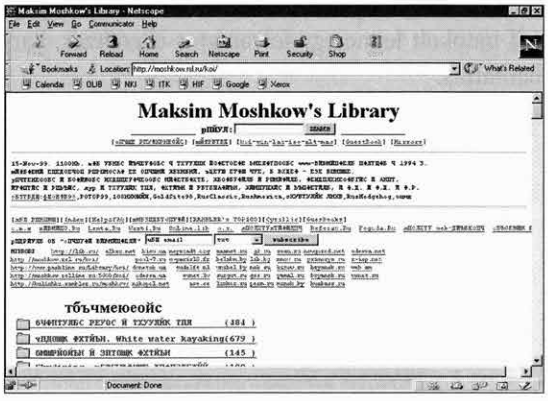

A Makszim Moskov Könyvtár nyitólapja

Internet források

Internet forrásként az OÁK munkatársai az alábbiakat tartották fontosnak:

- időszaki kiadványok
- zsebkönyvek és enciklopédiák
- elektronikus könyvtárak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A felsorolt részekből jelenleg még csak a zsebkönyvek, enciklopédiák érhetők el, a többiről semmit nem lehet tudni. Valószínűnek tartom, hogy az időszaki kiadványok cím az orosz nyelvű elektronikus folyóiratokat fedi majd, az elektronikus könyvtárak pedig a hazai és – remélhetőleg – nemzetközi nagy könyvtárak on-line katalógusaira mutatnak. Ez azonban – információ híján – még csak találgatás.
A zsebkönyveket, enciklopédiákat jelenleg négy témakörbe sorolták:

- orvostudomány
- informatika + internet + távközlés
- regionális dokumentumok
- egyéb.

Az itt szereplő mintegy 8 szakirányú és 13 egyéb dokumentum külső internet oldalakra vezet, melyeken többségében valóban megtalálható a hivatkozott anyag. Természetesen itt is van olyan, ami csak hibaüzenetet küld, s noha ez nem feltétlenül az OÁK hibája, ilyen minimális mennyiségű anyagnál indokolt lenne egy folyamatos ellenőrzés, karbantartás.

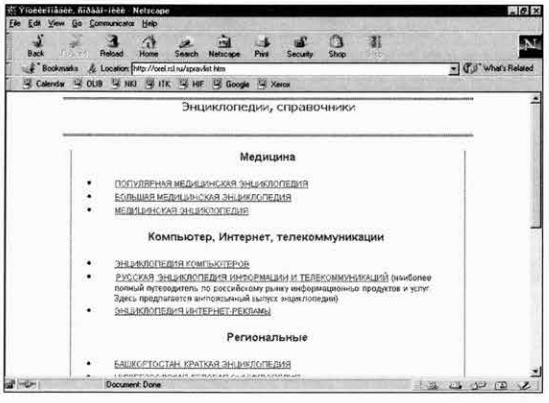

Zsebkönyvek, enciklopédiák

A projektről szóló dokumentumok

Sajnos, nem elérhetőek, csupán két cím látható, pedig szívesen elolvastam volna, hogy melyek a szerződéskötés szabályai, és milyen elvek alapján kerülhetnek be a dokumentumok a digitális könyvtárba. Ugyancsak érdekes lett volna a szerzőkkel és a különféle szervezetekkel való beszélgetések anyaga... Talán majd később, amikor teljes lesz az OREL-oldal, erre is lesz lehetőség.
Némi csalódás után vizsgáljuk most meg, milyen lehetőségeket rejt még az OÁK digitális könyvtári projektje. Jobb oldalon végre kezdem otthon érezni magam: a „Teljes szöveg" cím alatt találhatók a különféle keresési lehetőségek, egyszerű kereséstől az összetett keresésig, valamint itt látható a szerzők betűrendes listája.

Keresés

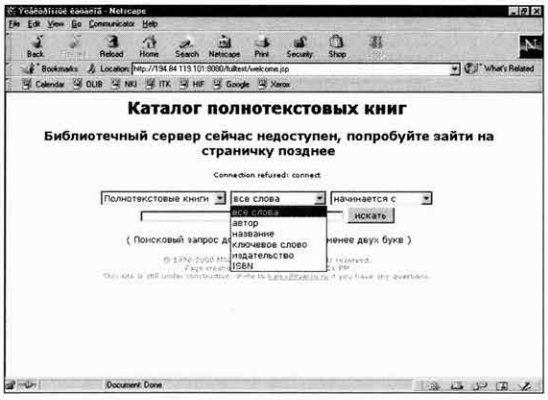

Teljes szövegű könyvek katalógusa

Az első legördülő mező a „teljes szövegű könyvek"-en kívül nem ad más lehetőséget, a másodikban kereshetek az összes szó, a szerző, a cím, a kulcsszavak, a kiadó és az ISBN alapján is. A harmadik paraméterben megadható, hogy a keresett kifejezés hol szerepeljen: elején vagy a végén, bárhol előfordulhat vagy pontosan így kell benne lennie a rekordban.

Felhívják a figyelmünket arra a szabályra is, hogy a keresőkérdés nem lehet kevesebb két betűnél. Ebből következően sajnos nincs lehetőségünk arra, hogy kérdéseken keresztül próbáljuk megtudni, hány rekordot tartalmaz az adatbázis. A keresésnél

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

bajban vagyunk, ha nincs orosz betűkészletünk, s ha van, akkor is kemény küzdelmet jelent ennek használata a magyar klaviatúrán.

A keresést a szerzőknél kezdtem, gondoltam, Dosztojevszkij biztosan benne van. Erre azonban nem kaphattam választ, mert a kereső programon keresztül a szerver nem bizonyult elérhetőnek, többszöri próbálkozásra is csak az alábbi üzenet jelent meg:

„A könyvtári szerver jelenleg nem elérhető, próbálja meg kicsit később"

A többi keresésre is ugyanez a válasz érkezett, így az adatbázis tesztelése lehetetlennek bizonyult. Miközben a keresési paramétereket néztem, elgondolkoztam azon, hogy egy digitális könyvtárban vajon milyen szerepe van az ISBN szám szerinti keresésnek. Hiszen itt a teljes szöveg a fontos, nem pedig a kiadvány azonosítása. Egy-egy műnek általában több kiadása is lehet (eltérő ISBN számmal), ilyen esetben felviszik valamennyit külön-külön? Netán annak ellenére, hogy a digitalizált szöveg azonos? Sajnos választ erre a kérdésre nem kaphattam, hiszen egy rekordot sem lehetett alaposabban megvizsgálni.

Összetett keresés

Látszik, hogy a digitális könyvtár még építés alatt van, s annak is a kezdeti stádiumában: a felület sokat ígérő, de hiába kattintgatok, még semmi sem működik, sem a mezőket nem lehet kitölteni, sem a lenyíló menüket megtekinteni.

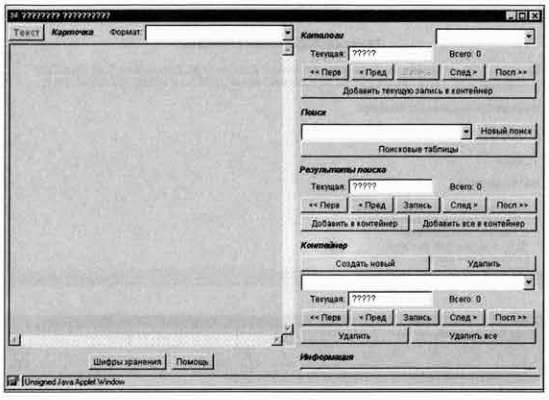

Összetett keresés az OREL-ben

Keresés a szerzők betűrendjében

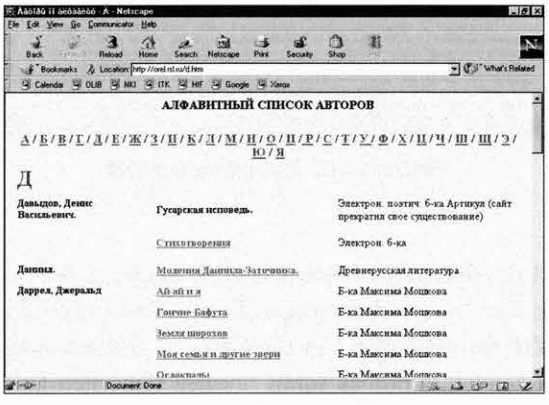

Szerzői betűrend: Д betű

Ez a böngészési lehetőség végre működött. Ismét nekirugaszkodtam Dosztojevszkijnek, meg is találtam: 25 műve szerepelt itt, teljes szöveggel. Próbaként a Karamazov testvérekre kattintottam, s a letöltés – eleinte soronként, később gyorsabban – megkezdődött. A regény szövegén kívül kiegészítő adatokat is találhatunk itt, rövid tartalmi összefoglalókat, szerzői életrajzokat, valamint információkat az egyes művek keletkezéséről.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

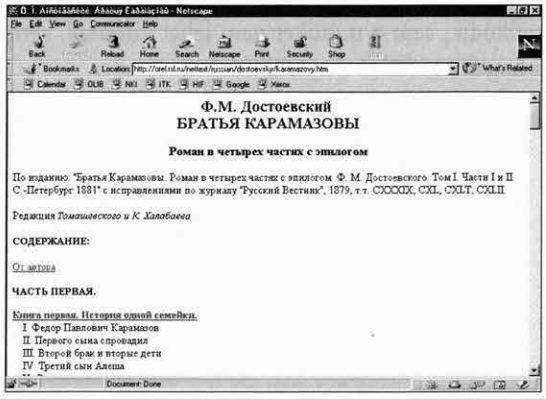

Ф.М. Достоевский
БРАТЬЯ КАРАМАЗОВЫ

Роман в четырех частях с эпилогом

По изданию: Братья Карамазовы. Роман в четырех частях с эпилогом. Ф. М. Достоевского. Том I. Части I и II. С.-Петербург 1881 г. с исправлениями по журналу "Русский Вестник", 1879, т.т. CXXXIX, CXL, CXLI, CXLII.

Редакция *Томашевского и К. Халабаева*

СОДЕРЖАНИЕ:

От автора

ЧАСТЬ ПЕРВАЯ.

Книга первая. Истории одной семейки.
I. Федор Павлович Карамазов
II. Первого сына спровадил
III. Второй брак и вторые дети
IV. Третий сын Алеша

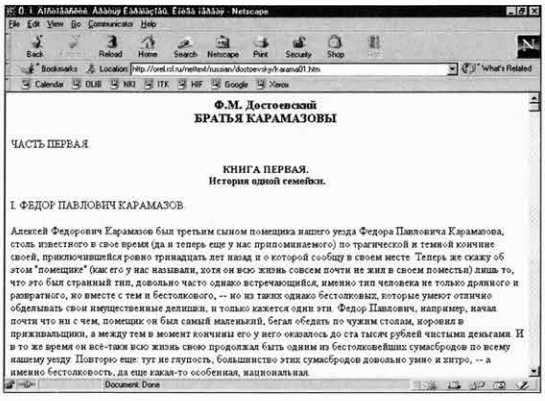

Ф.М. Достоевский
БРАТЬЯ КАРАМАЗОВЫ

ЧАСТЬ ПЕРВАЯ

КНИГА ПЕРВАЯ.
История одной семейки.

I. ФЕДОР ПАВЛОВИЧ КАРАМАЗОВ

Алексей Федорович Карамазов был третьим сыном помещика нашего уезда Федора Павловича Карамазова, столь известного в свое время (да и теперь еще у нас припоминаемого) по трагической и темной кончине своей, приключившейся ровно тринадцать лет назад и о которой сообщу в своем месте. Теперь же скажу об этом "помещике" (как его у нас называли, хотя он всю жизнь совсем почти не жил в своем поместье) лишь то, что это был странный тип, довольно часто однако встречающийся, именно тип человека не только дрянного и развратного, но вместе с тем и бестолкового, -- но из таких однако бестолковых, которые умеют отлично обделывать свои имущественные делишки, и только кажется одни эти. Федор Павлович, например, начал почти что ни с чем, помещик он был самый маленький, бегал обедать по чужим столам, коровил в приживальщики, а между тем в момент кончины его у него оказалось до ста тысяч рублей чистыми деньгами. И в то же время он всё-таки всю жизнь свою продолжал быть одним из бестолковейших сумасбродов по всему нашему уезду. Повторю еще: тут не глупость, большинство этих сумасбродов довольно умно и хитро, -- а именно бестолковость, да еще какая-то особенная, национальная.

Dosztojevszkij: Karamazov testvérek

A figyelmeztetés – melyben jelzik, hogy „az elektronikus könyvtárban megtalálható valamennyi mű ZIP formátumban van tömörítve" – feleslegesnek bizonyult, a próbák során egyetlen tömörített fájllal sem találkoztam, valószínűleg ez is jövőbeli tervek részét képezi. A fájlok egyszerű HTML formátumúak voltak, szövegdigitalizálási szabvány használatának nyomát sem láttam. Ugyanígy jártam a PDF-ként jelzett fájlokkal, melyek sima GIF-ként jelentek meg.

Nehéz megállapítani, hogy a digitalizált dokumentumok mögött adatbázis rekordok vannak-e vagy csak sima fastruktúrára épülő weboldalak (szerzői betűrend > szerző >> művek). Mivel azonban a keresőfelületek felépítése rekordszerkezetre utal, feltételezhető, hogy a digitalizált művek a későbbiek folyamán egyetlen adatbázisba lesznek betöltve, amely strukturáltabban képes biztosítani a visszakeresést.

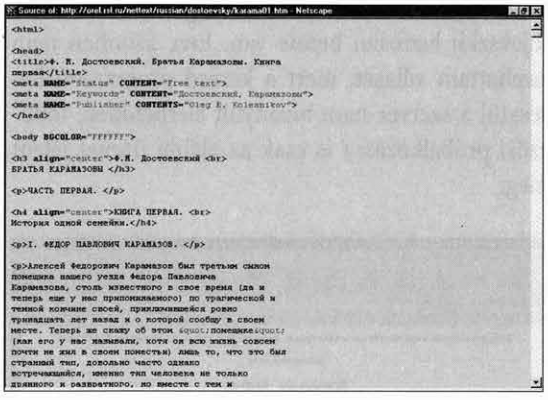

```
<html>

<head>
<title>Ф. М. Достоевский. Братья Карамазовы. Книга
первая</title>
<meta NAME="Status" CONTENT="Free text">
<meta NAME="Keywords" CONTENT="Достоевский, Карамазовы">
<meta NAME="Publisher" CONTENTS="Oleg E. Kolesnikov">
</head>

<body BGCOLOR="FFFFFF">

<h3 align="center">Ф.М. Достоевский <br>
БРАТЬЯ КАРАМАЗОВЫ </h3>

<p>ЧАСТЬ ПЕРВАЯ. </p>

<h4 align="center">КНИГА ПЕРВАЯ. <br>
История одной семейки.</h4>

<p>I. ФЕДОР ПАВЛОВИЧ КАРАМАЗОВ. </p>

<p>Алексей Федорович Карамазов был третьим сыном
помещика нашего уезда Федора Павловича
Карамазова, столь известного в свое время (да и
теперь еще у нас припоминаемого) по трагической и
темной кончине своей, приключившейся ровно
тринадцать лет назад и о которой сообщу в своем
месте. Теперь же скажу об этом &quot;помещике&quot;
(как его у нас называли, хотя он всю жизнь совсем
почти не жил в своем поместье) лишь то, что это был
странный тип, довольно часто однако
встречающийся, именно тип человека не только
дрянного и развратного, но вместе с тем и
```

View Source

A feldolgozott dokumentumok mögött általában feltüntették a forrás könyvtárat is, bár bevallom, némelyik név eléggé kitaláltnak tűnt, mintha csak valamilyen fedőnév lenne. Sajnos azonban – helyismeret híján – ezt bizonyítani nem tudom, így csak feltételezés marad.

Forrásként szerepelnek például az alábbiak:

- Makszim Moskov Könyvtár
- Orosz nyelvű pszichológia
- Régi tó – a japán kultúra területe
- Borisz Berdicsevszkij számítógépes szakkönyvtára
- Zenei könyvtár
- Világirodalmi könyvtár
- Orosz klasszikus költők könyvtára
- OREL könyvtár
- Kolesznyikov elektronikus könyvtár
- Orosz nyelvű filozófia
- Ókori történelem
- stb.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az OREL bemutatja

Ez a terület ajánló szerepkört tölt be, itt vannak felsorolva azok a művek, melyeket eddig a projekt keretén belül feldolgoztak.

1999-ben	6 db
2000-ben	18 db
2001-ben	8 db

dokumentum került ide, pontosabban ennyit terveztek, mivel a linkek között – elvétve ugyan – de előfordul olyan is, amelyik nem működik.

Közös projektek

Az oldal utolsó területén közös projektek kerülnek bemutatásra:

- Oroszország emlékei
- Találkozás a határon (jelenleg még nem működik)
- Emlékmű (jelenleg még nem működik)
- Képzési projekt

A négy említett projektből tehát kettőhöz még nem lehet hozzáférni, a képzési projekt csak egy egyszerű szöveget takar. Az egyetlen valóban bámulatra méltó kezdeményezés az „Oroszország emlékei", melynél gyönyörű XV–XVI. századi kiadványok elektronikus változatait tekinthetjük meg.

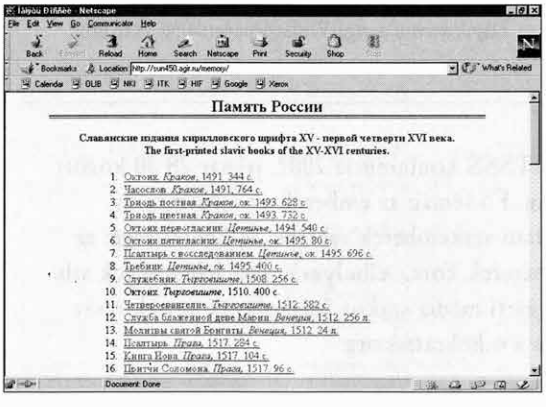

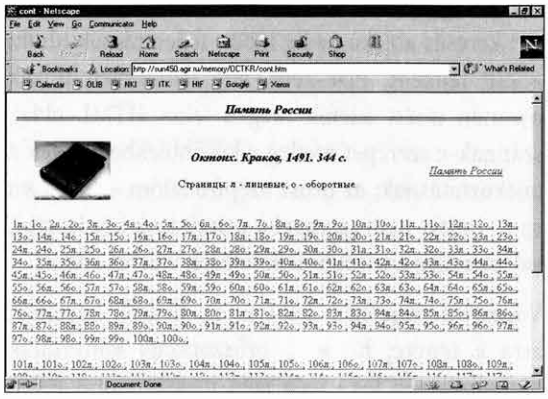

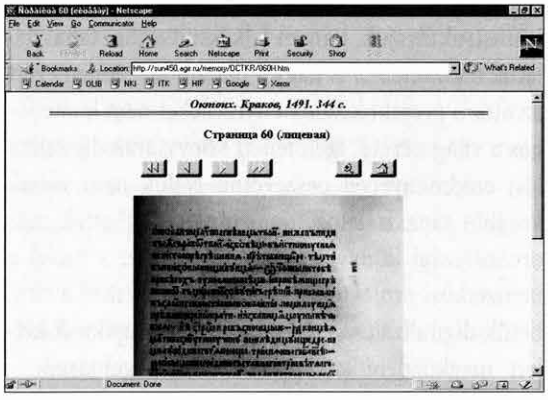

Oroszország emlékei

Összegzés

Az Orosz Állami Könyvtár digitális könyvtári projektjének vizsgálata során maradtak nyitott kérdések bennem, melyekre nem kaptam választ sem az OREL-ről szóló dokumentumok, sem pedig az oldalak vizsgálata során. Kérdéseimre (pl. melyek a projekt paraméterei, mikor kezdődött, meddig tart, milyen erőforrásokkal rendelkezik (financiális, humán, stb.); kapcsolódik-e a TACIS programhoz, vagy attól független; van-e adatbázis ezek mögött az elektronikus szövegek mögött, vagy csak HTML oldalak szövevénye az egész – valószínűnek tartom, hogy a könyvtár által bevezetett ALEPH rendszernek köze lesz ezekhez oldalakhoz, bár az ALEPH OPAC felületét sehol sem látom, az össze-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tett keresés ablaka pedig külön fejlesztésnek tűnik; a ZIP fájlként, PDF-ként, stb. feltüntetett linkek nyomán miért jelenik meg a teljes HTML oldal, szánnak-e szerepet esetleg a későbbiekben ennek a tájékoztatásnak; az orosz szépirodalom – bár jelen van – miért nem szerepel a prioritások között stb.) valószínűleg a további fejlesztések választ adnak.

Végezetül szeretném felhívni az olvasók figyelmét arra a tényre, hogy az oroszországi könyvtárak digitalizáltsági foka még igen messze van a fejlett országokban tapasztalható színvonaltól. Nemcsak infrastruktúrájuk, hanem felkészültségük, tapasztalatuk tekintetében is nagy a lemaradás, éppen ezért az ottani projekt kezdeményezéseket nem lenne jogos a világméretű, igen fejlett könyvtárak digitalizálási eredményeivel összevetni. Náluk nem voltak korábbi tapasztalatok, nem támaszkodhattak más oroszországi könyvtárak eredményeire, s mivel a nemzetközi projektekre sem igazán jellemző a cirill betűk digitalizálása, sok mindennel maguknak kellett megküzdeniük. Éppen ezért megoldásaik – noha megpróbálták követni a nemzetközi irányvonalakat – időnként kissé egyedinek, mondhatnánk „amatőrnek" tűnnek.

A botladozások ellenére mégis úgy gondolom, dicséretre méltó az a törekvés és elszántság, mellyel követni próbálják a jelentős előnnyel rendelkező külföldi társintézményeket. Az elemzés során is kiderült, hogy a terveik közül még nem minden valósult meg, bőven akad még tennivalójuk. Az OREL projekt résztvevői azonban nem adják fel, munkájukat olyan küldetésként fogják fel, melynek eredményeként lehetőséget adnak arra, hogy az internet gyakori használatának következtében ne csökkenjen tovább a hazája nyelvén gondolkodó és olvasó emberek száma. Ez pedig – úgy gondolom – mindegyik digitális nemzeti könyvtár alapvető küldetése.

Jegyzetek

1. TACIS – az Európai Unió programja: technikai segítségnyújtás 12 volt szovjet tagállam számára.
2. Az alábbi források ismertetik a TACIS programot, illetve annak Oroszországot érintő részét:
   Digital library initiatives across Europe / David Raitt. - In: Computers and libraries, 20. Vol. 10. No. (2000. nov./dec.) pp. 26-34.
   http://www.infotoday.com/cilmag/nov00/raitt.htm

   The Tacis Russian State Library Information Project
   http://www.britishcouncil.ru/work/wotrslip.htm

   Guy, Frederick Robin: „East West co-operation in Europe: the role of the National Library of Scotlandin helping to create a modern information system for the Russian State Library, Moscow"
   http://www.ala.org/work/international/intlpprs/guy.html

   Az Orosz Állami Könyvtár honlapja:
   httpa/www.rsl.ru, vagy helyette:
   http://www.exlibris-usa.com/rsl_showcase.htm

   Creating an information system for the Russian State Library. A pilot project challenging IT
   http://www.ifla.org/IV/ifla66/pavers/056-142e.htm

BOBCATSSS 2002 – A 10. Nemzetközi BOBCATSSS konferencia 2002. január 28-30 között kerül megrendezésre a szlovéniai Portorozsban. Fő témái: az emberek az információs társadalomban, nehézségek, problémák; a tájékoztató szakemberek szerepe, felkészültsége; az információs szakemberek képzésében szükséges ismeretek köre, elhelyezkedési lehetőségek stb. A szervezésben a ljubjanai egyetemisták és a stuttgarti média szakos főiskolások vettek részt. További érdekességek: www.bobcatsss.org

---

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Információtudomány 2001-ben

George McMurdo

George McMurdo 2001: Information science c. ***(New Library World. 82.vol. 1981. No. 967.)*** A tömörítést Mohor Jenő készítette.

Az éhező információs szakember

A járókelő már bedobta a zsebében talált néhány pénzérmét a felfordított kalapba, amikor szeme megakad a kartonpapírra rótt feliraton: *„segítsen egy szegény információs szakemberen, akinek három gyereket kell etetni..."* A járókelő megtorpant:

— Tulajdonképpen mi az információs szakember? Akkor maga nem valamelyik új szekta-szerűséghez tartozik, ugye?

— Ó, nem! Én tényleg egy életen át információs szakember voltam, illetve vagyok, szóval az a foglalkozásom.

— És egészen pontosan mit csinál? – érdeklődött a járókelő.

— Nos, mi úgy gondoltunk önmagunkra, mint „információbrókerekre", azaz olyan specialistákra, akik a tudományos és műszaki információ minden fajtáját minden módon (manuálisan vagy gépesítve) kiaknázzuk és terjesztjük, a tudósok és a mérnökök javára... – és szemei a távolba révedtek.

— Szóval valami régi könyvtáros-féle? – törte meg a csendet a járókelő.

— Nem! – tiltakozott az információs szakember megélénkült szemmel. – Mi sokkal aktívabb, kifelé irányuló szerepet töltöttünk be, mint a könyvtárosok. Persze, egy bizonyos fokig függtünk a könyvtárosoktól, illetve a könyvtári tevékenységtől, de a szaktudásunk megközelítésében is, célrendszerében is annyira különbözött a könyvtárosokétól, hogy nem lenne szerencsés az információtudományt a könyvtártudomány egy ágának, vagy fejleményének tekinteni. A könyvtárosok összegyűjtötték és tárolták az információkat, mi pedig annak voltunk a szakértői, hogy ezt visszakeressük és eljuttassuk a felhasználók számára.

— Felhasználók? – érdeklődött a járókelő.

— Igen, igen. Ez az, ahogy mi az olvasókat, az ügyfeleinket mindig emlegettük. A felhasználó.

— Hát, ez egész jól hangzik – vélte a járókelő, majd kisvártatva kibökte a kérdést: – Akkor végül is mi volt a baj?

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az információs szakember a földet bámulta.

— Nem is tudom. Eleinte minden rendben volt, tudja. Visszanézve a nyolcvanas évekre, minden igazán jól nézett ki.

Az információs szakember szemébe visszaköltözött a távolba révedő tekintet, fejét félrehajtotta, és valahová messze a járókelő mögé tekintve mesélni kezdett.

Az információ a parádé élén

— Oh, az információs világ a hullám taraján volt. Az információ volt a Valami. Mindenki azt akarta, mindenkinek arra volt szüksége. Vagy legalábbis mindenki egyetértett abban, hogy nagyon kell valami, és mivel senki nem tudta pontosan meghatározni, hogy mi is az, ami kell, logikus módon az információ volt az ideális szurrogátum. Az információ volt az általános csodaszer a napi kereskedelmi, ipari, szervezeti bajokra. Minden sarkon képernyők mutatták a legfrissebb információkat. És minden szervezet saját menedzsment-információs rendszert akart. – Az információs szakember egy pillanatra elbizonytalanodott. – Fura dolog ez, a MIR-ekkel. Nem sok közünk volt hozzá, mivel mi eredetileg és elsősorban a publikált információkkal foglalkoztunk, a MIR pedig a számítógépes fickók birtoka volt. A laikus ügyfél azonban nem foglalkozott az ilyen különbségtétellel, mi pedig nagy boldogan vitettük magunkat az információs zenekar kocsiján, ami a parádé élén haladt. Egyszer magam is érdekelt voltam egy számítógépes menedzsment-információs rendszerben. A cég, ahol dolgoztam, olyan számítógépes információs rendszert installált, ami az eladásokról, a készletekről, a személyzeti adatokról és miegyébről készít jelentéseket. Támadt egy ötletem, és azt javasoltam a főnökségnek, hogy fizessen elő egy mágnesszalagos bibliográfiai szolgáltatásra, ami házon belüli irodalomkereséseket és SDI szolgáltatásokat tenne lehetővé. Nem láttam semmi problémát, az egész olyan volt, mint a tankönyvben, és az egyetemen sok mindent tanultam ezekről, számítástechnika-alkalmazási „spec. kollom" is volt. Tanultam a mágneses adattárolásról, bitekről és bájtokról, bibliográfiai adatbázisokról, bináris kódokról és lyukkártyákról. Így aztán egy kicsit meglepődtem, amikor a számítóközpontban a bibliográfiai szalagszolgáltatásra azt mondták, hogy semmi gond, csak éppen olyan dolgokat akartak tudni, hogy milyen a bájt-sűrűség, a kód ASCII vagy EBCDIC, hogy a rekordok változó vagy fix hosszúságúak, és van-e elképzelésem a szoftver-csomagról, ami majd kezeli a szalagokat. Nekem senki nem mondta, hogy ilyen dolgok egyáltalán vannak! Azt hittem, befűzzük a szalagot a gépbe, és kész. De nem, ehhez szoftvercsomagot kell venni, vagy munkahónapokat szerezni a házi szoftverfejlesztésre, és persze nem minden szoftver alkalmas, ami úgy néz ki, hogy elvégzi, amit akarok, hanem legyen kompatibilis a meglévőkkel, az operációs rendszerrel, és így tovább. De persze azok a fickók elég értelmesek voltak, hogy a megfelelő kérdéseket tegyék fel nekem, így végül is megtudták, hogy mi az, amit elképzeltem. De soha nem jutottam igazán túl azon a megrázkódtatáson, hogy a formális számítástechnikai képzésem mennyire irrelevánsnak bizonyult.

A kereskedelmi információs szolgáltatások fenyegetése

— Visszatérve a kérdéséhez, nem azt akarom mondani, hogy elmulasztottuk volna a lépéstartást a technológia fejleményeivel, bár volt ilyen mormogás az információs szakemberek körében. Azt hiszem, inkább a fejleményekkel kapcsolatos ambivalenciánk volt jelentős. Tudja, belénk rögzült az a szakmai önáltatás, hogy fontos szerepet játszunk az új információkezelési technológiák kifejlesztésében. Úgy gondoltuk, hogy mi vagyunk a kapu őrzői

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

(*„technological gatekeepers"*, ha úgy tetszik), akik áthidalják a az információ-használók és az információelőállítók közti szakadékot, de attól tartok, hogy senki más nem gondolta így. Az információhasználók alapjában véve soha nem értették, hogy mi az, amit mi csinálunk, következésképpen nem ismerték el, hogy egy speciális szakmai funkciót töltünk be. Az információelőállítók pedig – különösen a piacra termelők – úgy tekintettek ránk, mint az információhasználókkal való kommunikációs – és végső soron eladási – célú erőfeszítéseit zavaró felesleges és nem kívánatos zajra.

Hadd mondjak egy példát! Pályafutásom elején egy nagy cég műszaki tájékoztató részlegét vezettem. Az állomány zömét a legkülönfélébb szabványok és előírások alkották; országos, nemzetközi és ipari, ágazati szabványok, gyártmány ismertetők, „vállalati irodalom" és minden ilyesmi. Egy szép napon aztán egy szállító környékezte meg a cég felső vezetését, aki egy mikrofilmes szabvány-információs szolgáltatást kínált. A mikrofilmes szolgáltatás a mi műszaki tájékoztató részlegünk állományának 95%-át duplikálta, így hamarosan munka nélkül maradtunk. A szállító egy tetszetős, csinosan csomagolt, nagy hatóerejű produktumot hozott, ami ugyanazt csinálta, amit mi, csak éppen nem olyan jól és nem olyan olcsón, a főnökség viszont ráakadt a horogra. A tanulság, amit az esetből levonhattam, annyi, hogy néha átkozottul vékony az a vonal, ami elválasztja egyrészt azt a kereskedelmi információs szolgáltatást, ami megkönnyíti a munkádat és jobbá teszi a szakmai teljesítményedet, másrészt azt, amelyik feleslegessé tesz. – tette hozzá bánatosan az információs szakember.

Az aranykor

— Ezt az elvet a legjobban – vagy a legironikusabban – az online információellátási konglomerátum végső fejleményei illusztrálták – folytatta. – A hetvenes évek végén és a nyolcvanas években mi, információs szakemberek voltunk a bibliográfiai adatbázisokhoz való interaktív on-line hozzáférés legelszántabb hirdetői. És jó ideig nem kis mértékben ki is használtuk ennek az előnyeit. Ültünk a terminálok előtt, végül is valamilyen szakmai misztikumot élvezve, amint billentyűztük a kereső stratégiákat, és lefordítottuk a felhasználó kívánalmait az éppen elért szolgáltatás tezauruszának megfelelő kifejezésekre. Azután még egy érintés egy másik billentyűn, és pezsegni kezdtek a kiválasztott tételek a nyomtatón, hogy mint nyulat a cilinderből, átadhassuk a várakozó felhasználónak. Tényleg ez volt az információs szakemberek aranykora! – Arca felragyogott, a felidézett szebb napokat tükrözve, majd hamar visszatért a sivár jelenbe, és baljós ábrázattal folytatta. – De lássa, mi történt ezután. Ezeknek a számítógépes visszakereső rendszereknek az interaktivitása egyre kifinomultabbá vált. A természetes nyelvű keresési lehetőségek és az okosan megkonstruált keresőmenük kombinációja olyan ember-gép interfészeket eredményezett, ami már lehetővé tette, hogy a felhasználó maga végezze el a saját interaktív irodalomkutatását. És mi, információs szakemberek, akár valami történelmi altruizmusból, akár valami hihetetlen naivitásból fakadóan visszaléptünk, és még bátorítottuk is ezt a trendet. „Igen," mondtuk, „a felhasználó tudja a legjobban megítélni a megkapott eredmény relevanciáját, ő érti meg legjobban a saját szakterülete irodalmát, így ő tudja a legjobban elvégezni a saját keresését." És így képletesen átadtuk a helyünket a terminálok billentyűzete előtt.

Nagyjából ugyanebben az időben kezdték el a bibliográfiai adatbázis-szolgáltatók kiegészíteni az on-line információ-visszakereső szolgáltatást a dokumentummásolat megküldésével. Így 1990-re bármelyik előfizető felhasználó el tudta végezni a saját keresését, megvizsgálhatta az eredményül kapott leírásokat, és egy gombnyomásra megkaphatta a kiválasztott cikk másolatát is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Amikor tudtodra adják, hogy felesleges vagy

— A végső lökést a memória-technológia könyörtelen haladása adta meg. 1980-tól kezdve a memória költsége évenként megfeleződött, és végül olcsóbbá vált a digitális on-line tárolás, mintha a tárolásra a mikrodokumentumokat, vagy a video-technikát használták volna. Szóval, amikor a számítógépes tárolás átvette a mikrodokumentumok tárolás helyét – a költséghatékonyság szempontjából is –, sok minden megváltozott. A számítástechnikát több, mint harminc éve használták a kiadói gyakorlatban. A könyveket a mágnesesen tárolt adatokból számítógép szedte. Amikor a számítógépes tárolás annyira olcsó, és oly általánosan hozzáférhető lett, egyre kevesebb publikáció jutott el abba az utolsó fázisba, hogy betűkkel és számokkal kinyomtatva fizikai formát öltsön. Azt hiszem, az a trend a mi küszöbünkről indult, amikor a bibliográfiák és indexek kiadói elkezdték közvetlenül a digitalizált információt árulni, a füzet-, vagy könyv-alakú végtermék helyett. Egyre általánosabbá vált a kiadói folyamat során – akár könyvről, bibliográfiáról, vagy folyóiratról volt szó –, hogy a végső, olvasható példány csak a kiadó cég számítóközpontjának adatbankjában létezett. Mindazonáltal az ott található példányhoz a nyilvános kommunikációs hálózatokon keresztül bárki – akár tudományos kutató, akár egyszerű krimifaló – hozzáférhetett. Minden hozzáférést központilag figyeltek és regisztráltak, részint a szerzői jogok jogok védelmére, részint az elektronikus átutalási rendszernek való továbbítás céljából, ami elvégezte a megfelelő terheléseket és jóváírásokat az érintett kiadó javára. A kézbevehető, színes katódsugárcső, a megjelenítő egység szabad mozgathatósága és a távirányítás immár éppúgy elérhetővé tett minden bitet, mint a valamikori könyv minden betűt, és már az ágyból is lehetett ezt az új „közvetítő eszközt" olvasni. Így esett egybe a huszadik század vége a nyomtatott könyv ötszáz éves életének végével. És a refrén: a közvetítő kirekesztése. Amint az információárusok termékeiket eléggé „fogyaszthatóvá" tették a felhasználó számára, és a hozzáférést is elég olcsóvá, mi, információs szakemberek fölöslegessé váltunk. Amikor maga a könyv eltűnt, persze a könyvkereskedők is nehéz helyzetbe kerültek. A legtöbbjük „falnak ment", kivéve a néhány élesebb eszűt, akik előre látták a falat, és fel is fogták a rajta megjelenő feliratot. Ezek gyors munkával átalakították szövegfeldolgozó rendszereiket olyan, a szórakoztató irodalom szövegeit elemző rendszerekké, amelyek segítségével profitot hozó személyes olvasmánykínálatot tudnak nyújtani olyan paraméterek alapján, mint az egyes olvasó képzettségi szintje, az erőszak, a szexualitás, a politikum jelenlétének mértéke, az igényének, ízlésének legjobban megfelelő történelmi korszak stb.

— Milyen elbűvölő nézőpont! – jegyezte meg a járókelő. – Sose elemeztem olvasmányaimat ilyen fogalmak alapján, meg az ilyen technológiáról sem volt fogalmam. Maguk persze egészen természetesnek veszik az ilyen dolgokat, ugye? Hiszen mi is csak az elmúlt évben kezdtük használni a lapos képernyőket, és máris olyanok, mintha mindig is ott lettek volna. Már el sem tudom képzelni, hogy boldogultunk a régi asztali készülékekkel. És hallom, hogy a japánoknak már egy teljesen hordozható modelljük van. Zsebkészülék, gondolom – tréfálkozott a járókelő, sikertelenül próbálkozva az információs szakembert körüllengő búbánat áttörésével, azután a sokk-taktikát választotta: – Szóval, ez volt a vég az információtudomány számára?

— Hát, nem – válaszolta az információs szakember, és a kerekek ismét forogni kezdtek – Hiszen éppen ez az igazi irónia, nem veszi észre? Kétségtelen, hogy számunkra, információs szakemberek számára ez volt a vég. De ami az információtudományt illeti, éppen ez volt a legfőbb reményeink tökéletes megvalósulása. Karnyújtásnyira az információ teljessége! Az ember-gép interfészek progra-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mozhatósága nyomán a bármilyen amatőr módon elkezdett keresés is sikerrel végződhet. Lehet, hogy mi, információs szakemberek lekéstük a csónakot, de a hajó, ami végül nélkülünk futott ki, egészen olyan volt, amilyenért két évtizedig agitáltunk, és aminek tervezésében közre is működtünk.

A járókelő bólintott. – Szóval sose látták meg az ígéret földjét? Milyen csalódás. De így visszatekintve, mit gondol, nem lett volna valamilyen útja-módja annak, hogy szakmája elkerülje a halált? – kérdezte a járókelő.

Elhárítható lett volna a bukás?

— Hát, nem vagyok biztos benne, – kezdte az információs szakember – de van valami, amin gyakran tűnődöm. Kíváncsi vagyok, nem az amerikai felfogás volt-e helyes. Az ő információtudományuk sokkal technológia-orientáltabb volt, mint a miénk. Ők arra szakosodtak, hogy a tudás „testével" foglalkozzanak, az információ szervezésére, gyűjtésére, tárolására, visszakeresésére, interpretálására, átvitelére, átalakítására és hasznosítására vonatkozólag. Ez magában foglalta „az információ reprezentációjának vizsgálatát mind természetes, mind mesterséges rendszereken, a kódok használatát az eredményes üzenet-továbbításhoz, és az olyan információfeldolgozó eszközök tanulmányozását, mint a számítógépek és program-rendszereik." Mindezt egy Borko nevű pasas mondta, még valamikor a hatvanas években. Mi ezt az egészet kicsit túllihegettnek véltük, és úgy láttuk, szakirodalmuk nagy része csak öntelt nonszensz-gyűjteménynek tűnik, de lehet, hogy mégis az ő felfogásuk volt a helyes. Tagadhatatlan, hogy az a néhány információs szakember, aki még dolgozik, mind közülük való. Másrészt, azt hiszem, tanulságos megjegyezni, hogy ezek az emberek először kizárólag adatfeldolgozással foglalkoztak, és csak később váltak az Amerikai Információtudományi Társaság tagjaivá.

Mi pedig szakmaként szúrtuk el az egészet, úgy is, hogy nem határoztuk meg a képzés megfelelő formáját, és úgy is, hogy nem jelöltük ki szakmai „felségterületünket", és nem védtük meg a betolakodóktól. Szakmailag teljes egészében túl passzívak voltunk, soha nem mutattunk semmi kezdeményezést, semmi kontrollt; egyszerűen működtünk, mint egy időlegesen szükséges összeköttetés, vagy kapocs az információhasználó és az információs környezet között. Ettől persze még életben maradhattunk volna, de a gazdasági erők ellenünk voltak. Az információ-szolgáltatások kereskedelmi terjesztőinek vállalkozói energiája arra vezette őket, hogy kiterjesszék lehetséges piacukat azáltal is, hogy megkerüljék a korábban szükséges közvetítőket – a kapu önjelölt őrzőit – és közvetlenül a végfelhasználó számára árusítsanak. Ez volt a haladás, de ezt – foglalkozásunkból adódóan – nekünk kellett volna elérnünk, nem pedig hagyni, hogy az információs konglomerátum tegye meg velünk. De persze nem volt semmiféle koordinált erőfeszítés – vont vállat az információs szakember – Rengeteg kutatás, de semmi fejlődés. Sőt, a kutatási eredményeket nem egyszer vakon átadtuk a kereskedelmi szektornak, akik örömmel használták fel termékeik tökéletesítésére, amik azután a mi munkánk versenytársai lettek. Elég fantasztikus, nem gondolja?

Konklúzió

Egy szó mint száz, – fejezte be az információs szakember – azt hiszem, elkerülhetetlen volt, hogy a dolgok így érjenek véget. Képtelenek lévén irányt adni annak, hogy ezek a termékek hogyan fejlődjenek és terjedjenek, nem maradt más választásunk, mint bátorítani és elősegíteni használatukat, mindaddig, amíg végül függetlenekké váltak tőlünk. Hatékonyan működtünk, mint a kereskedelmi információterjesztők fizetés nélküli PR-szakemberei, és nemcsak elvetettük a saját pusztulásunk magvait,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

de még öntöztük is a vetést. – Az információs szakember az órájára pillantott; öt óra volt. Összeszedegette a pénzdarabokat, kalapját a fejére illesztette, és feltápászkodott. – Hát igen – mondta – 2001 nagy éve lesz az információtudománynak, de szűk esztendeje az információs szakembereknek.

≈

Eddig tartott G. McMurdo írása, mely a *New Library World* 967. számában (4-6.p.), a kommentár rovatban jelent meg, 1981 januárjában. Tekintsünk el az olyan műszaki kérdésektől, hogy vajon tényleg a memóriatechnológia fejlődése volt-e legfontosabb momentum, vagy hogy a hordozhatóságot éppen nem a katódsugárcsöves monitor fejlődése, hanem a katódsugárcső helyettesítése hozta meg. Így már érdemes eltöprengenünk: olyan volt-e az elmúlt húsz év, mint ahogy McMurdo 1981-ben elképzelte? Arra haladunk, amit ő vélt előre látni? És nem utolsósorban: mostani helyzetünkben, a dolgok jelen állásában van-e tanulság, amit az éhező információs szakember történetéből levonhatunk, hogy elkerülhető legyen az elkerülhetetlen...

EMLÉKÜLÉS A KÖNYVTÁROSTANÁROK EGYESÜLETE 15 ÉVES SZÜLETÉSNAPJÁN (OSZK 2001. OKTÓBER 15.)

1986. november 28-án alakult meg 58 taggal a Magyar Könyvtárosok Egyesületének keretein belül az Iskolai könyvtárosok szekciója. Az azóta eltelt időszak eseményeit, eredményeit, emlékeit idézték fel a könyvtárostanárok 2001. október 15-én az OSZK-ban. Varga Zsuzsa, az egyesület jelenlegi elnöke méltatta – Dán Krisztina, Sáráné Lukátsy Sarolta, Zsoldos Jánosné, Mészáros Antal, Szepesi Hajnal, Homor Tivadar, Melykóné Tőzsér Judit, Ambrus Andrásné, Molnárné Vajda Zsuzsanna, dr. Nagy Attila, dr. Tölgyesi József munkáját és folyamatos segítségét. Hoch Zsuzsa az 1999/2000-es tanév elnökeként az év főbb tevékenységeiről számolt be, Kalmárné Morcsányi Rozália az 1996-1999 közötti időszakot tekintette át, Balogh Mihály viszont az 1991-1996 közötti időszakra emlékezés helyett az iskolai könyvtárak és az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum viszonyát elemezte. Czeller Zsuzsa az 1991-1996 között végzett elnöki munkájáról beszélt. Ez volt a nagy átváltozás időszaka, amikor a kis szekcióból megalakult az önálló egyesület.

Tóthné Király Katalin levélben köszöntette a résztvevőket, Ugrin Gáborné pedig kritikus szemmel vizsgálta az eltelt időszakot és felhívta a jelenlévők figyelmét a működés neuralgikus pontjaira; Tafferner Tamás az Oktatási Minisztérium iskolai könyvtári referense a várható új jogszabályokról beszélt. A 15 év felidézése után aktuális szakmai programmal folytatódott a nap. Moldován István az oktatás és az információs társadalom közötti kapcsolatról beszélt, Melkóné Tőzsér Judit és Szakmári Klára a könyvtárhasználati ismeretek kerettantervi megvalósulását elemezték, Szabóné Pap Edit pedig a Könyvtári informatika 1-2. tankönyvét mutatta be.

Végezetül megállapodtak abban, hogy kidolgozzák az elmúlt 15 év dokumentálásának stratégiáját, hogy a következő kerek születésnapot méltóan ünnepelhessék.

(Emmer Gáborné egyesületi titkár beszámolója)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVSZEMLE

Ismét menedzsment, avagy étvágygerjesztő az elixírhez

Egyetemi éveim alatt gyakran hangoztattam, hogy nem akarok tanár lenni, és a nyelvészeti stúdiumok nem tartoztak kedvenceim közé. Az államvizsgán arról kellett beszélnem, hogy milyen módszerekkel próbálnám a nyelvtant megkedveltetni a tanulókkal... Miután nem túl rég (alig két éve) egy menedzsment-könyv ürügyén végre egyszer jó alaposan megmondtam a véleményemet a szakmánkat elborító menedzsment-bűvöletről és a menedzsmentről általában, ismét engem ért a megtiszteltetés, hogy a könyvtári (és információs stb.) menedzsment hazai szakirodalmának újabb darabját üdvözöljem. Mivel azóta is bánt a lelkiismeret, hogy túl sokat foglalkoztam akkor az adott mű témájával, s keveset magával a könyvvel, most essék szó először is az utóbbiról.

A *Kultúrmenedzsment* barátságos külsővel köszönt rám, nem az a hivalkodó, vagy fontoskodó, vagy egyszerűen csak spórolós „ánégyes", ami mindenre jó, csak arra nem, hogy könyvként olvassunk belőle. Ez egy kedvesen kézbe simuló, sőt, zsebre (vagy retikülbe) is tehető darab, majd' százharminc oldal, fehér papíron olvasható, fekete betűk, néhány ábra, elől tartalom-, hátul irodalom-jegyzék, szóval, így első látásra „mindene megvan" (persze az ára is, de erről majd később). Forgattam, lapoztam, végig is olvastam, újra bele-bele néztem, „paperback" volta ellenére még mindig egészben van. Annyi „saláta" után köszönet érte a pécsi Bornus Nyomdának.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta
Kultúrmenedzsment könyvtári és Információs szervezetek vezetőinek / Bobokné Belányi Beáta. – Budapest, Typotex Kiadó, 2001.128 p.
ISBN 963 9132 94 2

Az olvasót persze kevésbé érdekli, hogy néz ki az adott könyv, sokkal inkább az, hogy mi van a könyvben (s talán néhány megátalkodott vájtfülűt, hogy mit gondol arról a recenzens...). Nézzük tehát, mit tartalmaz, mit kínál a könyvtári és információs szervezetek vezetőinek Bobokné Belányi Beáta Kultúrmenedzsment című könyve. M. Hill könyve (*The impact of information on society*) elején arról beszél, hogy mi minden információ a társadalomban. Bobokné Belányi Beáta – lényegesen kisebb terjedelemben, de ennek ellenére sem szikár, „pattogó" mondatokban – arról szól *„A vezetői munka természete, jellegzetességei és szükségessége"* című első fejezetének *„a vezetés és életvezetés mint alapvető emberi szükséglet"* alcíme alatt, hogy mi minden *vezetés, menedzselés* az ember életében, a társadalomban. *„Egyéni és társadalmi életünkben egyaránt nagy jelentősége és szerepe van – itt most köznapi értelemben használva a később meghatározandó szakkifejezéseket – a tervezési, szervezési és értékelési, illetve visszacsatolási munkának. Minden személyiséget, intézményt és vállalkozást az határoz meg, hogy milyen szervezettségi szinten jelenik meg, hogyan gazdálkodik az információkkal, milyen eszközökkel, módszerekkel képes elképzeléseit valóra váltani. Ezt a tervezési, döntési, rendezési, szervezési készséget és képességet nevezzük röviden vezetésnek és menedzselésnek. A vezetői készségek és képességek részint velünk hozott, részint megszerezhető, fejleszthető tulajdonságok."* – írja. Én pedig érzem, ahogy egymás után hullanak ki a méregfogaim. „Akkor most a menyem nem gyesen van az unokáimmal, és a háztartásukat vezeti, hanem menedzsel (vagy menedzsmentezik)?" – kérdeztem némi tagadhatatlan éllel. „Hát persze" – válaszolja szelíden a Kultúrmenedzsment, megelőzve a kérdést. „A menedzsment, és alkotórészeinek (módszereinek) legtöbbje nem könyvtári környezetben, hanem az ipar és az üzlet kemény (M. Gorman szerint: ragadozó) világában keletkezett." – mondtam én. *„A tervezés, szervezés és igazgatás 'tudománya' több ezer éves, az emberi közösségek életbemaradásának feltételeként hagyományozódik és intézményesül."* – mondja Bobokné Belányi Beáta a vezetés és igazgatástudomány rövid történetét ismertetve és *Woodrow Wilson* 1887-es tanulmányát említi, melyben a szervezési-igazgatási kérdések tudományos módszerekkel történő vizsgálatát sürgette. Nos, visszavonulok: a „ragadozó" világ csak felismerte alkalmazásának szükségszerűségét, és módszereit fejlesztette a szervezés-tervezés-igazgatás(vezetés) tudományának. Hogy mégis kötözködhessek egy kicsit, idézek még egy mondatot: „Ahogyan nincs ún. »republikánus módja« az útépítésnek – mondja szarkasztikusan *Nicholas Henry* –, ekképpen az aktuális napi politika sem határozhatja meg például a katalóguskészí-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tés módját vagy a leírás adatelemeit." Igaz. De az már nem annyira biztos, hogy az „uralkodó eszmék", az ideológiák, melyek a napi politika mögött húzódnak meg, vagy hogy egy (adott esetben akár választásokon) győztes napi politika által követendőnek, „hivatalosnak" kikiáltott ideológia nem befolyásolja-e a katalóguskészítést, s ha az adat-elemeket nem is, de azok sorrendjét, visszakeresési „értékét" (gondoljunk csak *Csűry István* ilyen témájú tanulmányaira).

Ezt követi (és még mindig csak az első fejezetnél vagyunk) az „ügyvezető típusú vezető" és a „mestervezető" különbségének megvilágítása után a *Shewhart-ciklus* bemutatása, s az ember kénytelen tudomásul venni, hogy bizony maga is folyamatosan pörgeti a PCDA (tervezés-megvalósítás-ellenőrzés-beavatkozás) mókuskereket. Érdekes, de korántsem haszontalan, hogy a vezetéstudomány viszonylag újkeletű fejleménye, az ezúttal „Teljeskörű Minőségelvű (vagy minőségi) Vezetés"-nek magyarított *Total Quality Management* itt, mindjárt a könyv elején kerül bemutatásra, így ugyanis a továbbiakban már mindig erre is hivatkozva, ezt is figyelembe véve lehet a valóban korszerű vezetői ismeretekről szólni.

A valóban korszerűhöz persze hozzátartozik a közeljövő lehető ismerete, az azt prognosztizáló trendek, a várható tendenciák figyelembe vétele. Ezzel, s ekként az információs gazdasággal, az információs társadalommal foglalkozik a második fejezet, amelynek élén a változás nem mint kihívás, nem mint fenyegetés, hanem mint meghatározó „életélmény" szerepel. Ezt követik a változások természetét és irányait, majd egyes általános (*Naisbitt, Toffler, Gerken*) és végül a szakmai trendeket vázoló oldalak. A változások, főleg a gondolkodásban, a megközelítés módjában bekövetkezett változások egyik lényeges hozama pedig az általános rendszerelmélet megfogalmazása, a rendszerszemlélet térnyerése, melyből következően a könyvtárt mint információs (vagy informatikai) rendszert is tekinthetjük, mint erre a következő fejezet rámutat.

Megérkeztünk tehát a „célterületre", az információs rendszerekhez, a könyvtárakhoz, melyeknek vezetői számára kínálja könyvünk a menedzsment-ismereteket. Mivel pedig – mint az általam „lemókuskerekezett" Shewhart-ciklusból már tudjuk, de a józan ész is azt súgja, hogy – a vezetési ciklus első eleme a tervezés, ideje megismerkednünk a könyvtári munka tervezésének menetével, segédleteivel és módszereivel, a célpiramis felépítésétől a SWOT-analízisig. Ezt az ismerkedést szolgálja a negyedik, az eddigieknél valamivel hosszabb, de így is meglehetősen szűkszavú fejezet. Ám még szűkszavúbb (mindössze öt oldalas) az ötödik, a döntéshozatallal, az intézményi politikával, a döntéshozatal folyamatával és a döntéstípusokkal foglalkozó. Ennyiből persze dönteni nem tanulhatunk meg, de tisztában lehetünk a döntés fontosságával és szükségességével, a döntéshozatal feltételeivel és folyamatával, a hatékony döntéshozó jellemzőivel.

Döntésre pedig mindig szükség van, a tervezés során éppen úgy, mint a vezetés következő fázisaiban.

A tervezés után ugyanis „következik a tervek valóra váltása, kivitelezhetőségének, alkalmazásának megtervezése, és ezzel kezdetét veszi a szervezési munka". És következik az igen fontos tételt kimondó fejezetcím: A cél, a tevékenység és a szervezet egysége. Megszívlelendő a fejezet mottója is (ezúttal egy *Parkinson* idézet): *„A szervezet nem cél, hanem eszköz..."*. Ezt az eszközt – a céllal és a tevékenységgel egységben – járja körül a szervezés lehetséges tárgyát, a szervezetet, mint a rendszer egyik fajtáját, és a könyvtárt, mint szervezetet bemutató, ismeét egy picit kevésbé szűkmarkú hatodik fejezet. A szervezetre és a szervezésre egyaránt kitérve szó esik itt a szervezeti sémákról, modellekről éppúgy, mint a munkafolyamatok szervezéséről, és grafikus megjelenítésének módjairól (a folyamatábrák típusairól) is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A tervezéssel, a terveket implementáló szervezet-kialakítással (a munka- felelősség- és hatáskör-meghatározással) és a konkrét cselekvések kijelölésével (a munkaszervezéssel) megindítottuk a „mókuskereket", azaz immár a működés következik: „Működés és irányítás. Ellenőrzési, értékelési szempontok és módszerek. Hatékonyság és teljesítménymérés" Így foglalja össze tartalmát a hetedik fejezet címe. Ismét egy gazdag, szerteágazó tartalmú, mégis viszonylag rövid fejezet, ám ebben már hasznát látjuk annak, hogy a TQM-mel korábban megismerkedtünk, így a minőség és értékelés, a minőségbiztosítás a könyvtárban témák (alfejezetek) nem igényelnek különösebb magyarázatot.

Ezidáig elsősorban a könyvtár állandó, ha úgy tetszik statikus feladatainak megtervezéséről, szervezéséről és ellenőrzéséről esett szó. A könyvtár azonban nem csak növekvő intézmény (mint Ranganathan mondta egykoron), hanem – rendszerként tekintve – nyitott, és fejleszthető rendszer. Következniük kell tehát a fejlesztési feladatok vezetési vonatkozásainak. Fejleszteni pedig nem csak lehet, kell is, leginkább a hatékonyság érdekében. *„A hatékonyságot növelő tényezők között könyvtári intézményeinkben megbarátkoztunk a pályázás és pályáztatás mechanizmusaival, vagyis elfogadtuk, hogy a fejlesztést meghatározott feltételek között, jól áttekinthető módon kivitelezett projektek segítik."* Következik tehát e projektmunka, az ötlettől a projektmenedzselés speciális kérdéseivel zárva a fejezetet.

És végül a vezetés, menedzselés még egy, talán minden eddiginél inkább figyelembe veendő tényezője: „az ember, mint a legértékesebb »energiaforrás«". Záró fejezetként következik tehát a személyzeti politika, a személyzeti menedzser feladatai, és az emberközpontú vezetés.

A kérdés most már az, hogyan sikerült ennyi mindent bezsúfolni 8 (A/5) ívnyi terjedelembe. Személyes benyomásom szerint: emberközpontúan. A könyv egyik legfőbb erényének tartom, hogy nem fenyeget, nem mondja (nem is érezteti), hogy mi minden bajom lesz, ha nem fogadom meg tanácsait, ha nem teszem azonnal magamévá azt a szemléletmódot, azokat a módszereket, amiket sorol, kínál. És nem kinyilatkoztat, inkább magyaráz, rávezet. Nézzük csak meg a borító képét! Egy laptop képernyőjén egy könyvtár-részlet, alighanem a régi és ritka könyvek gyűjteményének egy picike része, csak éppen a polc másik, általában láthatatlan oldaláról. Szóval, nézzük csak meg a régi jó könyvtárt, a régi jó módszereinket (vezetői tevékenységünket) korszerű eszközök tükrében. Engem ugyanis a *Kultúrmenedzsment* már-már meggyőzött, arról, hogy mind az egyéni, mind a társadalmi élet során, évezredek óta gyakoroljuk azt az összetett, tervezésből, szervezésből, végrehajtásból (végrehajtatásból, vezetésből), az eredménynek a tervekkel való összevetéséből (és a végrehajtás – működés – során oda-oda figyelésből, adatgyűjtésből), ellenőrzésből, az annak eredményeit figyelembe vevő beavatkozásból (és még mennyi mindenből) álló cselekvés-és/vagy viselkedés-módot, amit az utóbbi időben menedzsmentnek neveznek, tudományos szintre emeltek, és folyamatosan, újabb és újabb módszerekkel, eszközökkel gazdagítva fejlesztenek. Ha pedig úgy is tesszük, miért ne tegyük tudatosan, hatékonyan, miért ne használjuk fel a korszerű módszereket?

Tehát, hogyan sikerült ennyi mindent bezsúfolni ebbe a kis könyvbe? Meggyőzően és röviden. Minden módszer, minden eljárás, minden eszköz, ami a menedzsment-ismeretek könyvtári alkalmazásához szükséges, említésre, gyakorta jellemzésre, ismertetésre is kerül. Az alkalmazáshoz azonban – amihez kedvet csinált, aminek értelméről meggyőzött a Kultúrmenedzsment – ennyi ismeret kevés. Most kell az a múltkori könyv, a *Mikulás Gáboré*. A kettő ugyanis igen jól kiegészíti egymást, és ezért most – rossz szokásom szerint – essék szó az adott könyvön kívüli dolgokról.

Ha ugyanis lenne valaki, még inkább valami, egy csoport, egy team, egy grémium, aki, ami koordi-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nálná szakkönyveink (nem általában, csak a mi szakmánkról beszélek) születését, kiadását, sok minden másképp lehetne. Mikulás Gábor és Bobokné Belányi Beáta könyve nem menne el egymás mellett; nem kellene minden szerzőnek szponzort, támogatót keresni, alapítványoknál, programirodáknál kilincselni; és egy ekkora könyv nem kerül(het)ne ennyibe.

Mohor Jenő

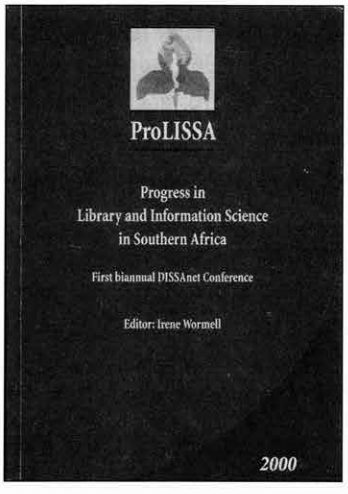

ProLISSA : Progress in Library and Information
Science in Southern Africa : Proceedings of the biannual DISSAnet Conference „Southern African LIS research in Progress" : 26-27 October 2000. / Publ. by Centre for Information Department Dept. of Information Science University of Pretoria .- Pretoria : Centre for Information Department Department of Information Science University of Pretoria, 2000. – 300 p.
ISBN 0-620-26655-4

Egy dél-afrikai konferencia, nem csak dél-afrikai fejleményekről

A közismert és örökmozgó *Irene Wormell* ezúttal Dél-Afrikában tűnt fel, hogy felpezsdítse a könyvtár- és tájékoztatásügy állóvizeit. A DANIDA (*Danish International Development Agency*) támogatásával, az észak-európai országok együttműködésében megvalósított NorFA (*Nordic Academy for Advanced Study*) tapasztalataira alapozva egy hetes továbbképzéseket szerveztek (1998-2000 között összesen hatot) húsz, Dél-Afrika egyetemein „MA" illetve „PhD" fokozatra készülő hallgató számára. A résztvevőkben felmerült (felkeltett) igény az „együttmaradásra", a további együttműködésre és együtt gondolkodásra életre hívta a DISSAnet (*Development of an information science research network in the Republic of South Africa*) gondolatát, és megvalósult a DISSAnet kétévenként rendezendő konferencia-sorozatának első ProLISSA (*Progress in Library and Information Science in Southern Africa*) konferenciája is. Mindezen fejlemények hozadéka számunkra (eltekintve attól, hogy gyönyörködhetünk az angolra alapozott mozaikszó-alkotásban mutatkozó hallatlan találékonyságban: A DANIDA által szponzorált DISSAnet ProLISSA konferenciájának anyagát a LIASA együttműködésével jelentették meg) a 2000 októberében, a pretoriai egyetemen megrendezett konferencia anyagát Irene

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Wormell szerkesztésében tartalmazó kötet, amelybe érdemes belelapozni.

I. Wormellnek a DISSAnet hátterét felvázoló előszavát átugorva *Edward A. Fox* áttekintését olvashatjuk a digitális könyvtárakról, nem megvalósulásukról, hanem megvalósíthatóságukról, ami – a szerző szerint – a könyvtár- és tájékoztatástudomány és -technológia legnagyobb kihívásának tekinthető. A rövid és lényeges(nek tartott) pontokat kiemelő áttekintés az 1991 óta a témában megjelent publikációk igen széles (cikkek, könyvek, konferencia-anyagok, disszertációk, elektronikus publikációk) és friss körén alapul: a kilenc sűrű oldalon sorjázó bibliográfia feltűnően sok tétele visel 2000-es évszámot.

A továbbiakban az előadások tematikus csoportokban követik egymást: három-három az oktatás-képzés, az információpolitika, az információkeresés és az információmenedzsment elektronikus környezetben témakörből. Két-két előadást sorolt a szerkesztő a „kiberkultúra és értékelés", a „tájékozódási szokások" és a „nyelvi információs struktúrák" fejezetcím alá.

Egy nagyváros (Durban) és környéke könyvtári hálózata munkatársainak nyújtott továbbképzések eredményeit és tanulságait elemzi *Nisha Sewdass.* Beszámolójában nem csak azt mondja el, hogy a könyvtárosok örömmel fogadták a továbbképzési lehetőségeket, s a 270 fős személyzetből 105 részt is vett valamelyik kurzuson, s hogy milyen véleményt alkottak azokról (talán érdekes megemlíteni, hogy elsöprő többségben tartották felkészültebbnek és jobbnak a belső előadókat a külsőknél). Megállapítja, hogy a személyzet továbbképzése a könyvtárra fordított beruházásnak tekinthető, és a könyvtár fejlesztésének, a szolgáltatások javításának igen eredményes és költséghatékony módja. A még jobb eredmények elérése érdekében jól meghatározott és struktúrált továbbképzési politikát kell kialakítani, a továbbképzést a könyvtári munka szerves részévé kell tenni. Végül, de nem utolsósorban, ha az intézmény a XXI. században is élni akar, szakítani kell azzal a tradícióval, hogy komoly képzésben, továbbképzésben csak a vezetők részesülnek és túl kell lépni azon a gyakorlaton, mely szerint a beosztott munkatársak csak alkalmi, a közvetlen munkafeladatuk ellátásához szükséges készségek megismertetését célzó oktatást kapnak.

Andrew M. Kaniki előadásában 49, Kelet- és Dél-Afrikában készült könyvtári-informatikai szakdolgozatot elemez az azokban előforduló leggyakoribb, ha úgy tetszik, tipikus hibák szempontjából. Írását ajánlom könyvtárosképző intézményeink minden oktató munkatársának figyelmébe, hiszen a hibák nem földrész-specifikusak, és elemzésük nyomán az is kiderül, mire kell(ene) megtanítani a hallgatókat, mielőtt tudományos (vagy legalább is kutatói) feladatot kapnak, illetve, hogy milyen legyen a feladat célkitűzése.

Alsóbb éves hallgatók információszerzési módszereit vizsgálja *Gavin R. Davis* egy olyan egyetemen, ahol a hallgatók nagyobbik része az egyetemen találkozott először számítógéppel, sőt, könyvtárral. Nem véletlen, hogy a szerkesztő inkább az oktatás-képzés, mintsem a tájékozódási szokások témakörbe sorolta a tanulságos munkát.

Az információpolitikai blokkot *Anna-Marie Arnold* előadása nyitja a nemzeti információpolitika szükségességéről, és a könyvtáraknak ennek kialakításában betöltött/betöltendő szerepéről. Egy, a hetvenes évektől mindmáig nagy vitákat kiváltó témát boncol *Stoffel Kok*: a könyvtári szolgáltatások ingyenességének, illetve díjazásának kérdését. Ismerteti mind az erős érzelmi kötődést az ingyenesség iránt, mind a gazdasági megfontolásokon alapuló azon érzelmeket, amelyek a díjak bevezetését igénylik. Kétségtelennek tűni, hogy minél inkább „elektronizálódik" a könyvtár, annál kevésbé kerülheti el szolgáltatásai egy részének „beárazását". A jövőbeni viták témája tehát inkább az árképzés hogyanja és mikéntje lehet majd, és akit nem riasztanak a képletek, már ebbe is betekinthet.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtár- és tájékoztatásügy területén új szakmai identitás formálódik, hiszen a modern tájékoztatási szakemberek kihívásokkal teli új feladatok közé kerülnek munkájuk során. Olyan környezetben dolgoznak, amely szakmai és társadalmi szerep-felfogásuk gyökeres átalakítását igényli. Ebben a folyamatban igen nagy szerepe van a képzési és továbbképzési alkalmakkor az innovatív megközelítésnek, valamint egy új kultúra elterjesztésének a könyvtár- és tájékoztatástudomány intézményeiben. Ekként összegezhető előadásában Irene Wormell azt javasolja, hogy a szakma inkább az információ és a tudás forrásainak menedzsmentjére összpontosítson, mintsem az információval kapcsolatos intézményekére és dokumentumokéra.

„Szűkebb" szakterületünktől elszakadva, a „kiberkultúra" tágasabb terein egy mégis mindannyiunkat érintő problémáról értekezik *Marlene Holmner*. Az úgynevezett információs korban élünk ugyanis, amelyben jó néhányan kommunikálunk elektronikus levelezés útján, azonban többségünk kevéssé van tisztában azzal, hogy az e-mail használata során etikai problémák merülhetnek fel. Az információ korának etikai kérdései a magánélet („*privacy*"), a hozzáférés, a tulajdon, a pontosság és a biztonság vonatkozásaiban jelentkeznek, és áthatják az elektronikus kommunikáció folyamatát is. Maga a folyamat hat lépésre bontható: az üzenet összeállítása, az elküldés helye, az üzenet útja, a címzett (fogadó) e-postaládája, az üzenet kinyomtatása (a papír-másolat), az üzenet megőrzése az e-mail forgalmat bonyolító szervezet (cég) fájljaiban. Valamennyi lépésben szerepet kap a hozzáférés és a (szellemi) tulajdon, szinte mindegyikben a privacy, valamint a két „végállomáson" a pontosság és a biztonság etikai tényezője is. Az egyszerű „ímélezés" tehát egy olyan komplex folyamat, amely számos etikai kérdést illetve normát is magában foglal. Az e-mail használóknak tisztában kell lenniük ezekkel, hogy biztosítsák mind a maguk, mind a többi e-mail használó jogainak sértetlenségét. A védelemnek technológiai és normatív eszközei is vannak (kódolás-rejtjelezés, jelszók, tűzfal-technológia, a hozzáférés korlátozása), amik a használók felelősség-tudatával együtt biztosíthatják az információk etikus közlését.

A kiberkultúra egy egészen más szegmenséről számol be *Hilda Korsten*: a dél-afrikai kormány hivatalos honlapjáról (*SA Government Online*), illetve a honlap értékelése kritériumainak, módszereinek és eszközeinek meghatározását, kifejlesztését célzó, jelenleg folyó kutatásokról.

Az – úgy tűnik, jobb híján – tájékozódási szokások (*information behaviour*) címet kapott témakör egyik darabja *Daisy Jacobs* szcientometriai elemzése tíz dél-afrikai egyetem fizika, kémia, biológia szakos tudósainak öt éves (1992-1996) publikációs gyakorlatáról. Megállapításai szerint a publikációs „termelékenység" függ a szakterülettől (kémia, zoológia, fizika, biokémia-mikrobiológia, botanika a sorrend), a fokozattól (a PhD-t viselők a legproduktívabbak), és (ki hitte volna?) az élvonalbeli tudósokat gyakrabban idézik. A másik darab *Gashaw Kebede* javaslatát ismerteti az információszükségletek tanulmányozásának megközelítésére elektronikus környezetben, egy szervezeten belül. A javasolt megközelítés első lépéseként azonosítani kell azokat a tényezőket, amelyek a szervezeten belül a végfelhasználók információs szükségleteit befolyásolják egy elektronikus információs környezetben. Második lépésben e tényezők helyzetét (állapotát) kell meghatározni a vizsgált szervezetben: ide értendők a tartalmi és a nem tartalmi jellemzők egyaránt, a fizikai hozzáférés és a hozzáértéstől függő hozzáférés lehetőségei, valamint a könnyű használat attribútumai. E helyzetelemzés adatainak forrásai közé tartoznak a használókkal készített interjúk. Az újonnan felépült elektronikus környezetben a használók többsége még nem tudja megfelelően felfogni és kifejezni valódi szükségleteit, ezért ezt az állapot-meghatározás alapján szakértői következteté-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sek útján kell meghatározni, illetve a jövőre nézve előjelezni.

Az „információ-menedzsment elektronikus környezetben" fejezet élén *Morongoe Ntsala* előadása áll a kisvállalkozások információellátásáról, illetve a mind gazdasági, mind szociális szempontból rendkívül fontos kisvállalkozások információellátásának szükségességéről, a jelenlegi dél-afrikai helyzet ki nem elégítő voltáról és a közkönyvtárak e téren betöltendő szerepéről. *Marinus Swanepoel* az információtechnológia menedzsmentjének fontosságáról, e menedzsment különböző modelljeiről és e modellek értékelését elősegítő kritériumok fejlesztéséről szól, annak érdekében, hogy a megfelelő kritériumok szerinti értékelés alapján a magas igényszintű intézmények (pl. egyetemek) a számukra legmegfelelőbb modellt választhassák. *Elmi van der Dussen* témája az elektronikus munkakörnyezet kialakítása, célja olyan vezérfonal megfogalmazása, amely e munka-tér optimalizálását szolgálná. Ennek első lépéséről számol be: tíz számítógép-, illetve elektronikus információ-használó munkamódszereinek felméréséről. A felmérés szempontjai a megszerzett információk rendezésére, az emlékeztetők használatára, a friss, éppen szükséges információ-darabok 'kéznél tartásának" módszereire vonatkoztak.

Kognitív információstruktúrák az információkeresésben címmel vezeti be a következő témakört *Peter Ingwersen*. Az információkeresés elméletének általa felvázolt holisztikus kognitív megközelítése alátámasztható mind az információkeresés elméleti kutatása, mind a működő online környezet tanulmányozása révén. A gazdag szakirodalmi háttérre támaszkodó előadást nem kerülhetik el, akiket az elméleti kérdések, az információkeresés ismeretelméleti problémái érdekelnek. Azonos területen mozog *Erica Cosijn*, aki az informálódás és az információkeresés folyamatában a relevancia megítélését befolyásoló tényezőket vizsgálja, az információtranszfer – Ingwersen által korábban felállított – kognitív modellje szerint. Az információkeresés lényegesen gyakorlatiasabb területére világít *Steve Ledwaba*, azt mérve fel, hogy milyen hatékonyságú a keresés „hagyományos" on-line és web-hátterű kereskedelmi adatbázisok esetén. Összehasonlítása tárgyául a DialogLink, és az újonnan bevezetett DialogWeb szolgáltatást választotta az ERIC adatbázisban való kereséshez, és a kísérleti kereséseket a vonatkozó szakirodalom áttekintésével is kiegészítette. Végső következtetése szerint kétségtelen előnyei mellett a webes megközelítésnek hátrányai is vannak, így igazán megbízható eredményt csak a két módszer együttes alkalmazása hozhat.

Retha Snyman az ISAN, a nemzetközi szabványos szerző-számozás próbaképpen kifejlesztett prototípusát mutatja be, amely bebizonyította az elképzelés technikai megvalósíthatóságát. Egy ilyen rendszer kétségtelenül forradalmasítaná az „authority control" kérdéskörét, s ha bevezetése előtt néhány változtatás szükséges is, az bizonyos, hogy a névformák szabványosításában (egységesítésében) jelentős egyszerűsödést hozna. ami komoly költség- és időmegtakarítással járna – mondja a szerző. Igen messzire vezető gondolatsort indíthat el *Ari Pirkola* és társainak az angoltól morfológiai és szemantikai tulajdonságaikban eltérő nyelvek (esetükben a finn és a svéd) információkeresési alkalmazásának problémáit vizsgáló dolgozata.

Két rövid közlemény után a kötet visszatér a kezdethez: az elején a DISSAnet hátteréről, végén pedig – madártávlatból – első három évéről olvashatunk hangulatos fotókkal illusztrált beszámolót.

A példaszerűen szerkesztett (minden szerzőnél ott van elektronikus elérhetősége, minden előadás elején „abstract", végén „references" – az említetteken kívül *Arnold, Swanepoel, Ledwaba* és *Pirkola* ad különösen gazdag bibliográfiát) és irigylésre méltó gyorsasággal megjelent kötet (a 2000 október végén rendezett konferencia anyagát tartalmazó kötet 2001 februárjában már az asztalomon volt), több szempontból is figyelmet érdemel. Egy-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

részt, mert olyan írásokat tartalmaz, mint *Fox, Kaniki, Wormell, Kok, Holmner, Dussen, Ingwersen* vagy *Cosijn* munkája. Másrészt, mert rámutat, hogy szakmánknak nincsenek határai és földrész, vagy ország-specifikus vonásai, s végül, ha vannak is, azok sok esetben hasonlók is lehetnek. Jó tíz éve olvasom a nemzetközi szakajtóban az úgynevezett volt szocialista országokból, illetve a néhai Szovjetunió volt „tagköztársaságaiból" azokat a beszámolókat, amelyek rendre úgy kezdődnek, azzal foglalkoznak, hogy a megindult demokratizálódási folyamat milyen környezetei, szemléleti stb. változásokat jelent e könyvtárak és tájékoztató intézmények számára. A ProLISSA konferencia nem egy (dél-afrikai vonatkozású) előadása úgy kezdődik, hogy az apartheid megszűnte nyomán elkezdődött demokratizálódási folyamat... Egyszóval: tanulságot mindenütt fellelhetünk. Csak tanuljunk is belőle.

Mohor Jenő

Könyvek, emberek és kultúrák

A német kultúrkörben különösen kedvelt műfaj a Festschrift: évfordulós alkalomra összeállított, sokszerzős gyűjteményes kötet. Aki az ottani publikációs áradatban lényeges dolgokig kíván eljutni, nem elégedhet meg a monografikus művekkel vagy a folyóiratok tartalmának szemlézésével. *Hans Peter Geh* a württembergi tartományi könyvtárat vezette bő negyedszázadon át, s a nyolcvanas évek közepétől az emlékezetes moszkvai – a Szovjetunió végét eredményező puccsal „tarkított" – IFLA-közgyűlésig (1985-1991.) elnökként a könyvtáros világszervezet élén állt. Ennyi már igazán kellő alap, hogy 65. születésnapjára lenyűgözően tartalmas, nagyalakú vaskos kötet készüljön. Négy tucat magvas írást kínálva szerencsés olvasójának

E sorok írója 1987-ben a lipcsei Deutsche Bücherei (NDK) igazgatói irodájához kígyózó sorban állt, hogy beljebb kerülvén átadja nemzeti könyvtárának üdvözletét a 75. éve alapított intézmény vezetőjének (mi már épp kipihenhettük az OSZK Várbaköltözés elnevezésű féléves „vígasságot", s elkezdődött a sajnálatosan rövidnek bizonyuló Juhász-korszak). Előttem *G. Pflug*, a majna-frankfurti Deutsche Bibliothek (NSZK) igazgatója társának *Hans-Peter Gehről* mesélt, egy kicsit az idősebb fivér megértő gesztusaival kísérten. Ekkor hallottam először Geh nevét. Azután többször láthattam, hallhattam személyesen is. Kiemelkedő alakításának is tanúja lehettem ama „daliás" moszkvai napokban. Erről a drámai közgyűlésről és Geh férfias eltökéltségéről *Genijeva*, a moszkvai Idegennyelvű Könyvtár igazgatója, újabban IFLA-alelnök szól a kötetben mély elismeréssel. IFLA-évei után Geh még elnöke lett a Stefan George Alapítványnak és megszerezte stuttgarti könyvtárának a donaueschingeni hercegi könyv- és kódex-gyűjteményt (erről a sikeres „akcióról" meg maga a württembergi ház feje, *Károly herceg* ejt dicsérő szavakat). A fiatalon anglisztikát és politológiát szülővárosában, a frankfurti Goethe Egyetemen tanuló Geh tényleg sokirányú és főként sikeres tevékenységével érdemelte ki e mostani összeállítást. Őt éltesse jó szerencséje, mi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

pedig nézzük, miért is különlegesen bőkezű adomány maga a kötet. Mivel gyarapíthatja az európai könyvtári horizont iránt érdeklődő olvasót?

Hét tematikai egységre bomlik az összeállítás, nem számítva a veretes köszöntő-sorozatot, köztük például *M. Rommel*, nyugalmazott stuttgarti főpolgármesterét és az utód *B. Schneider* igazgató asszonyét.

A tartományi könyvtár története és gyűjteménye adja az első egység keretét. Nagyon színvonalas dolgozat szól itt egy 1864-es párizsi és londoni tanulmányút hozamáról, amelynek ahhoz kellett hozzájárulnia, hogy a tartományi könyvtár este is fogadhassa olvasóit, viszont a tűzveszély ne növekedjen (ki gondolna ma arra, mily fontos volt 140 éve a tűzbiztos padlózatok újszerű nyugati megoldásait átvenni Stuttgartban is). Lehet, én vagyok kissé tájékozatlan, de eleddig alig valamit tudtam a náci korszak (1933-1945) könyvtári világáról. Itt meg mikroszintű leírás olvasható az új vezető kinevezéséről, a gyarapítási keretek alakulásáról, a kvalitásos munkatársak kollektív módon végrehajtott pártba lépéséről – 1933 előtt egyetlen nemzeti szocialista könyvtáros sem volt – és az utolsó, a háborús időszak, állománymenekítő próbálkozásairól. A háborút követően közel negyedszázadon át az antifasisztának ismert *Wilhelm Hoffmann* professzor igazgatta az intézményt a könyvtár új épületének 1970-ben történő befejezéséig. Ekkor vette át Geh – viszonylag rövid frankfurti könyvtári és oktatói időszak után – mindössze 36 évesen az irányítást. A fiatal vezető első ezer napos időszakát mutatja be a következő írás, kezdve a rövid két hónap alatt végrehajtott átköltözési manőverrel. Következett egy vitákkal is terhes, a gyűjtőkört érintő egyeztetési akció a helyi egyetemi könyvtár vezetésével (az egyeztetésre a csökkentett keret is rákényszerítette a könyvtárat). Páratlan értékűek a német klasszikusokkal foglalkozó további összefoglalások: közelebbről a könyvtár ápolta Hölderlen-archívumról és a Stefan George hagyományhoz fűződő viszonyáról. A Donaueschingenből (hol a Duna ered) átvett fejedelmi gyűjtemény egyik kincse egy 1483-ban végrehajtott szentföldi zarándoklat két leírásának részletes ismertetése.

A második fejezet a *könyvtár jelenkori tevékenységébe* kínál betekintést. Az első írás itt a tartományi szintű – könyvtárakat és levéltárakat is érintő – állományvédelmi programot taglalja. A folytatás hasonlóan izgalmas: hogyan hoztak létre – modern számítógépi technikára alapozva – egy olyan jelenkor-kutatási dokumentációt, mely gazdagon hasznosítja a nem hagyományos, a „szürke irodalom" fogalomkörébe sorolható forrástípusokat. Egy tanulmány a Brettenben található Melanchton-ház könyvtárának feltárásáról és hasznosításáról számol be (az eredeti épület XIV. Lajos katonáinak „köszönhetően" 1689-ben porig leégett, az új épületet a nagy reformátor 400. születésnapjára 1897-ben emelte szülővárosa).

A következő fejezet a *tartományi könyvtár típusával*, annak jellemző funkciórendszerével foglalkozik darmstadti és drezdai példák felvonultatásával. Utóbbi különös figyelmet érdemel: hosszú évekig tartó vita után (az előzmények még régebbre nyúlnak vissza) a szászországi parlament 1995 nyarán 67 szavazattal 33 ellenében jóváhagyta a 400 éves múlttal rendelkező tartományi könyvtárnak az egyetemivel végrehajtandó fúzióját előirányzó tervezetet, jóllehet hihetetlen sajtókampány is törekedett megakadályozására. 1998-ban megkezdődött a városközpont közelében lévő egyetemi campus területén az új, hatalmas közös épület építése.

A negyedik fejezet számos, a könyvtári gyűjteményekkel kapcsolatos *művelődéstörténeti* tanulmányt tömörít magában. Az első írás a könyvtári kiállítások problematikáját tekinti át változatos német példákat felvonultatva. A második tanulmány magának a württembergi tartományi könyvtárnak a kiállításait tekinti át a felelős szakember szemszögéből. Igazi meglepetés e fejezetben a közismert *E. Häkli* – a finn nemzeti és egyetemi könyvtárigazga-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tó – nevével találkozni. Häkli egy több ezer kötetből álló sajátos különgyűjtemény létrejöttét vázolja, mely annak köszönheti létét – s itteni leírását – hogy a leendő Pál orosz cár felesége a württembergi házból származó Sophie Dorothea (pravoszláv nevén Maria Fjodorovna, 1759-1828) lett. Az innsbrucki *W. Neuhauser* minket igazán közelről érdeklő témát boncolgat: hogyan teremtette meg Mária Terézia a Bibliotheca publica intézményét, s ez miként hatott az innsbrucki egyetemi könyvtár létrejöttére. *F. G. Kaltwasser* a müncheni udvari – most állami – könyvtár múlt századi, inváziószerű látogatóinak fogadásáról ad érzékletes képet. A XIX. század elején Európa második legnagyobb könyvtára – a liberális szabályoknak köszönhetően (társadalmi helyzettől és öltözéktől függetlenül minden érdeklődőnek ugyanolyan gondossággal kellett a kincseket megmutatni) – olyan érdeklődésnek örvendett, hogy az már-már veszélyeztette a kutatók kiszolgálását. Az sem érdektelen részlet, hogy állományvédelmi megfontolásból vezette be, elsőként a szakmában, M. Schrettinger (egyben a Bibliotheswissenschaft = könyvtártudomány kifejezés szerzője) 1825-ben az üveges tárlókat. *W. Koops* a Hágában 1953-ban életre hívott holland irodalmi múzeum – a XIX. és XX. századi holland irodalom páratlan gyűjteménye – létrehozásának folyamatáról és feladatköréről értekezik (tekintettel arra, hogy Geh-vel együtt dolgoztak a neves marbachi német irodalmi archívum felügyelő bizottságában).

A következő fejezet különösen széles érdeklődésre tarthat igényt, hisz *könyv és könyvtár jövőbeni fejlődési útjairól*, esélyeiről és veszélyeiről szólnak avatott szerzők. *K. G. Saur* – kinek kiadója a szakma egyik nemzetközi hírű műhelye – a könyv jövőjét analizálja adatgazdag esszéjében. Meghökkentő adalékokkal kezdi gondolatmenetét, hogy érzékeltesse: a technikai újdonságok társadalmi befogadását előre jelezni hihetetlen felelősség. Mikor a Xerox cég negyven évvel ezelőtt piacra dobta első másoló gépét, komoly német piacfelmérést végeztek annak megállapítására, vajon hány masinára lesz szükség az egész NSZK-ban. Nehéz felfogni mai ésszel, de a válasz így hangzott: 400 bőven elég lesz (ma egyetlen német egyetemen több van belőle). Ellenkező példa: a mikrofilmes technika fejlődése a hatvanas években azt a képet vetítette előre, hogy ma-holnap a tudósok magánkönyvtárának alapja e hordozó lesz. Tudnivaló, hogy a tudósok igen kevéssé kedvelték meg e technikát, s az ígéretek perspektíva nem igazolódott be. Ezekből és további példákból szerző azt a következtetést vonja le, hogy az információhordozók és -közvetítők minden korábbinál bonyolultabb és változatosabb modellje fog kirajzolódni, miközben az egyes hordozók más és más funkciókra lesznek a többinél alkalmasabbak (például a CD-ROM kitűnő médium nagy és állandó jellegű adatállományok, például a lexikonok elterjesztésére, de kevésbé célszerű egyéb feladatra). *K.-D. Lehmann*, a majna-frankfurti nemzeti könyvtár főigazgatója, a digitális világ jöttére adandó könyvtári választ gondolja végig intézménye példáján: az új épületben az olvasói helyek egy harmada hálózati számítógéppel van felszerelve (!), a teljes 1945 utáni állomány (6,5 millió dokumentum) leírása látható az OPAC-ban stb. *R. Frankenberger* a könyvtárosképzés mai és jövőbeni arculatáról, *E. Henschke* a team-munkát favorizáló, tehát nem-hierarchikus könyvtárszervezési modellről szól.

A nemzetközi könyvtári szervezetek (IFLA, LIBER) múltjába és működésébe ad betekintést a hatodik fejezet. Az 1927-ben – az ALA javaslatára – létrehozott IFLA első, a római, nemzetközi kongresszusáról *G. Pflug* ad képet (Mussolini is köszöntötte a résztvevőket!), részletesen taglalva Ortega y Gasset mélyenszántó előadásának – A könyvtáros hivatása – gondolatait. A neves spanyol filozófus társadalomformáló erőnek tekinti a könyvtárost, aki válogató-értékelő tevékenységével a helyes olvasás terjedését erősítheti. Meglepő gondolatmenete szerint ugyanis nem helyeselhető a túlontúl sok olvasás,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hisz az – Platon is így érvelt – leszoktat az önálló gondolkodásról. *H. Liebaers* írása a drámainak minősített 1968-as frankfurti IFLA-közgyűlés izgalmait érzékelteti. Ekkortól minősíthető az IFLA professzionálisan szervezett demokratikus intézménynek, mely nem egyes vezetők fél-feudális szokásjogára alapozva hoz döntéseket. *R. Wedgeworth, L. Voogt* és *J. Neven* az 1997-ben már hetven éves IFLÁ-t mint világméretű vállalkozást jellemzik (ekkor már 146 állam képviseltette magát benne), fontos adalékokkal szolgálva az utolsó húsz év történéseiről. A gráci *F. Kroller* és *S. Reinitzer* a LIBER, az európai tudományos könyvtárak szervezetét mutatja be.

Az utolsó fejezet a *nemzetközi könyvtári élet* számos érdekes fejleményével ismertet meg. *P. Vodosek* a stuttgarti könyvtári főiskolai nemzetközi kapcsolatait mutatja be. *A. Helal* a **Bibliotheca Alexandrina** eszméjének újjáéledéséről és – egyebek mellett illusztrált építészeti – megvalósításáról ad színes képet. *P. Mangla* az indiai könyvtárpolitika főbb irányairól és projektjeiről ad áttekintést. *M. Strebl* az 1990 óta az osztrák külügyminisztérium által támogatott külföldi Österreich-Bibliothek program megvalósításával ismerteti meg az olvasót. *J. Martin* a kínai mezőgazdasági egyetemi könyvtárral kiépített együttműködést elemzi.

Holland és finn, osztrák és amerikai, s persze nagyszámú német munkatárs írásaiból állt össze e valóban informatív és gondolatgazdag kötet. Egy szép szakmai pálya európai szintű elismerése volt a kiindulás s a célt úgy éri el, hogy közben a szakma megannyi képviselője gyarapodhat e rendkívüli kötet által. Idehaza is „ajánlott olvasmány". B. Schneider és munkatársai irigylésre méltó tartalommal adóznak volt vezetőjük értékteremtő munkájának. *Talán néhány írást teljes terjedelmében is indokolt lenne magyarul megjelentetni.*

Sonnevend Péter

LÁTNIVALÓK MAGYARORSZÁGON
(Out and about in Hungary - Zu Gast in Ungarn)

A miskolci székhelyű Well-Press Kiadó a nagysikerű „VendégVáró megyék" sorozat gazdája, alig fél évvel a Látnivalók Magyarországon c. útikönyv magyar nyelvű kiadása után nemrégiben közreadta az útikönyvet angol és német nyelven is. A fordítások a magyar kötet „németesített", ill. angolosított" változatai. A kötet több mint 2000 illusztrációt, 840 település turisztikai értékeinek ismertetését stb. tartalmazza.

Bővebb információkat találhatnak: www.wellpress.hu

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

VÁLOGATÁS

A Könyvtártudományi Szakkönyvtár új beszerzéseiből

Az ismertetett könyvekre vonatkozó könyvtárközi kölcsönzési kéréseket postán, faxon és e-mailben is fogadjuk.

Postacím: *KI Könyvtártudományi Szakkönyvtár*
Könyvtárközi kölcsönzés
1827 Budapest
Fax: (1)224-3795
E-mail: kszk@oszk.hu, szabozs@oszk.hu, racz@oszk.hu

Achieving cultural change in networked libraries / ed. by Bruce J. Reid and William Foster. – Aldershot ; Brookfield : Gower, cop. 2000. – XXI, 282 p. – ISBN 0-566-08200-4
Raktári jelzet: 3-12988

A könyv célja hogy a számítógépes hálózatokban elérhető felsőoktatási és kutatási információ jellegzetességeinek elemzésével elősegítse a használók és a források közötti optimális interakciót. Másodsorban a felsőoktatási intézmények oktatóinak és kutatóinak információs kultúrájának fejlesztéséhez szeretne hozzájárulni. Egy intézmény információs, illetve szervezeti kultúrája sok tényező együtteséből tevődik össze, pl. a vezetés, a személyzet képzettsége, szakmai alkalmasságuk, a munkahelyi légkör s

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

még nagyon sok más szempont alkotja. Kultúra alatt jelen esetben egy általános intézményi, szervezeti, szolgáltatói kultúrát kell értenünk.

A könyv 15 tanulmányt tartalmaz, a szerkesztők (*Bruce Reid* és *William Foster*) maguk is több dolgozattal szerepelnek. A tanulmányok bemutatják milyen szervezeti, kulturális változáson mentek át a felsőoktatási intézmények az utóbbi húsz évben az információs szakma professzionálissá válásával. Az írások vegyes műfajúak, szakirodalmi szemle, esettanulmány, információs modell leírása egyaránt megtalálható.

A könyv alapötlete a TAPin programhoz (Training and Awareness Programme in Networks) fűződik, melyet a birminghami Közép-Angliai Egyetem menedzselt. A program egy átfogó elektronikus könyvtári program alprogramjaként 6 egyetemen és három szakterületen vizsgálta az oktatók, kutatók, valamint a használók információigényét a hatékony információszolgáltatás kialakítása érdekében. Két tanulmány bővebben is foglalkozik a programmal, *Kay Flatten* a TAPin bemutatásáról, *Helen Williams* és *Bruce Reid* a személyzetre gyakorolt hatásáról közöl dolgozatot.

A könyvben tárgyalt témakörök: szakszerűség és kulturális örökség; felsőoktatási intézmény vezetésének modellje, a technikai szolgáltatások fejlődése, kulturális változás és szervezetfejlesztés; az Elektronikus Könyvtárak Program; a LIS könyvtáros szerepe; az intézményi kultúra jellemzői, becslés, auditálás, a változások kezelése; a TAPin modell és hatása a könyvtári-információs személyzet munkájára; a számítógépes hálózatra épülő együttműködés és az oktatási intézmények.

A tanulmányok időnként „túl elméletire" sikerültek, a példák pedig túl szorosan kötődnek az angliai helyzethez, általánosabb mondandója inkább a szakirodalmi szemléknek van.

Rövidítések szótára és tárgymutató tartozik még a könyvhöz.

❀

Bibliotheque nationale de France (Paris)

Projet d'établissement 2001/2003 / Bibliothèque nationale de France. – [Paris] : [Bibl. nat.], [2001]. – 72 p.

Raktári jelzet: 2-10436

A kiadvány a francia nemzeti könyvtár (Bibliothèque nationale de France) középtávú tervének (2001–2003) keretében kitűzött fő feladatokat ismerteti. A terv, amely az olvasókkal és a személyzettel folytatott alapos párbeszéd eredményeként született meg, öt fő témakört érint: az olvasószolgálat javítása, az állományvédelem fejlesztése, a Richelieu és az Arsenal könyvtárak korszerűsítése, a társadalmi kapcsolatok elmélyítése és a vezetés optimalizálása. A projektet a BnF igazgatótanácsa 2000. október 4-i ülésén elfogadta; a részletes cselekvési programokat a könyvtár érintett osztályai fogják kidolgozni.

❀

CASLIN 2000 : vzdělávání knihovníků : 7. mezinárodní seminář ... Luhačovice, Česká republika, 28. květen – 1. červen 2000. – Olomouc : Univ. Palackého, 2001. – 145 p. – A kiadvány angol és cseh nyelvű. – ISBN 80-244-0247-5

Raktári jelzet: 4-10945

A CASLIN a cseh és szlovák könyvtárak közös információs hálózata. Hetedik konferenciáját a könyvtárosképzés és -továbbképzés problematikájának szentelte. Az előadások áttekintést adnak a tantervekről, új továbbképző központokról, a távoktatás lehetőségeiről a könyvtárosképzésben.

❀

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Chaintreau, Anne-Marie – Gascuel, Jacqueline
Votre bâtiment de A à Z : mémento à l'usage des bibliothécaires / par Anne-Marie Chantreau et Jacqueline Gascuel. – Paris : Éd. du Cercle de la Librairie, 2000. – 314 p. – (Colection Bibliotheques, ISSN 0184-0886). – ISBN 2-7654-0778-9
Raktári jelzet: 3-12998

Az útmutató célja, hogy hasznos, gyakorlati információkkal segítse a könyvtárosokat a könyvtárépítési, -berendezési és átépítési programok során. A tárgyalt ötvennégy könyvtárépítészeti fogalmat (terminológia, akronimák–rövidítések, szakkifejezések, alapelvek, módszerek) a könyv lexikon-szerűen, a címszavak betűrendjében veszi sorra, egy-egy témának 4-8 oldalt szentelve. A szerzők szerint a kézikönyv hasznos lehet a könyvtárosok számára az építészeti szakemberekkel folytatott párbeszédhez és együttműködéshez, a benyújtott építési tervek megértéséhez és megítéléséhez, az építési folyamat egyes szakaszainak a könyvtárosi feladatok nézőpontjából való nyomon-követéséhez.. A bevezető a tervezés szinte mindent eldöntő fontosságát hangsúlyozza, az összegzés pedig olyan új könyvtárépületekre hívja fel a figyelmet, amelyeket feltétlenül érdemes meglátogatni és tanulmányozni.

Information und Öffentlichkeit : 1. Gemeinsamer Kongress der Bundesvereinigung Deutscher Bibliotheksverände e.V. (BDB) und der Deutschen Gesellschaft für Informationswissenschaft und Informationspraxis e.V. (DGI) : Leipzig, 20. bis 23. März 2000 / Hrsg. Georg Ruppelt und Horst Neisser. – Wiesbaden : Dinges & Frick, 2000. – 514 p. – (Tagungen der Deutschen Gesellschaft für Informationswissenschaft und Informationspraxis e.V. ; 3.). – ISBN 3-934997-03-1
Raktári jelzet: 3-12992

Információ és nyilvánosság címmel 2000 márciusában rendezték meg a Német Könyvtáregyesületek Szövetsége (BDB) és a Német Információtudományi Társaság (DGI) első közös kongresszusát. A több mint 3700 résztvevő és 600 kiállító részvételével lezajlott rendezvény sikeres kísérletnek bizonyult, a közös szervezés hátterében gazdaságossági megfontolások is szerepet játszottak. A konferencia programjának bevezetője szerint: „Bár a könyvtárosok és dokumentálók más-más intézményekben dolgoznak, ugyanazt a közönséget látják el. Közös terméket, tudást és információkat kínálnak, amelynek értékét és költségeit Németországban még mindig alábecsülik. Ezért a felvilágosító és meggyőző munka rendkívül fontos és a közös kongresszus célkitűzései közé tartozik." Ennek érdekében született ez a konferenciakötet is, amely egyben a két szervezet első közös kiadványa. A benne szereplő 52 előadást 15 témakörbe rendezték a szerkesztők. Az előadások a német és a nemzetközi könyvtárügy aktuális kérdéseit tekintik át, a legfontosabb témák: az információ Európában, a digitális könyvtár menedzselése, a team-munka szerepe az egyetemi könyvtárakban, a könyvtárak és a könyvkereskedelem kapcsolata, információtudomány és -módszertan, információs szolgáltatások, könyvtári hálózatok, az osztályozás aktuális kérdései, a közkönyvtár mint médiaközpont, képzés és hivatás, könyvtárépítés, állományvédelem, teljesítménymérés a tudományos könyvtárakban, távmunka a könyvtárakban, elektronikus folyóiratok szolgáltatása együttműködés keretében, a Dewey-féle Tizedes Osztályozás bevezetése német nyelvterületen, 100 éves a tudományos könyvtárosok egyesülete.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Library as information gateway to the New Millennium : proceedings of the 6th Congress of Baltic Librarians : October 5-6, 2000, Vilnius, Lithuania = Biblioteka – informacionnye vorota novogo tysâèiletiâ : doklady 6-go Kongressa bibliotekarej Baltijskih stran : 5-6 oktâbrâ, 2000, Vil'nus, Litva / [ed.] Lithuanian Librarians' Association. – Vilnius : LBD, 2000. – 277 p. – ISBN 9986-9269-6-3
Raktári jelzet: 4-10946

A balti országok könyvtárosainak 6. kongresszusa a könyvtárak előtt álló új kihívásokkal foglalkozott. A 7 tematikus csoportba rendezett 62 előadás jó áttekintést ad az észt, a litván, a lett és a finn könyvtárügy jelenlegi helyzetéről, a könyvtárakban folyó számítógépesítésről, a könyvtárak közötti együttműködésről, az állomány megőrzésének és digitalizálásának problémáiról, a közkönyvtárak és a szakkönyvtárak szerepéről az információs társadalomban, a könyvtári tevékenység jogi aspektusairól, valamint a könyvtári szolgáltatások jövőjéről az új ezredévben.

Moravská zemská knihovna v Brně : národní poklad, moderní architektura / [zprac. Jaromír Kubíček za spolupráce Petra Benedikta a Jany Shejbalové. – Brno : Lector benevolus, 2001. – 127 p. : ill. – ISBN 80-238-6530-7
Raktári jelzet: 4-10943

A Morvaföldi Könyvtár új épületét bemutató fotóalbum rövid bevezető fejezetben vázolja a könyvtár történetét, állományát, szolgáltatásait. A könyvtár 2500 irodalmi kéziratából, 1250 ősnyomtatványából és 45 000, 1800-ig kiadott régi könyvéből a legszebbek illusztrálják a kötet első részét, kiegészítve a könyvtár régi épületeit bemutató fényképekkel. A kötet második részében a 12 szintes új épület tervrajzai, az építkezés mozzanatait dokumentáló fényképek, valamint az elkészült könyvtár külső és belső fotói kaptak helyet.

Open 2001: Knowledge, information and democracy in the open society : the role of the library and information sector : proceedings of the 9th International BOBCATSSS Symposium on Library and Information Science : Vilnius University ... January 29-31, 2001 / [eds. Agné Antanaityté et al.]. – Vilnius : [Vilnius Univ.], 2001. – 461 p.
Raktári jelzet: 4-10939

A 2001-es BOBCATSSS konferencia, – melyet a vilniusi egyetem diákjai közreműködésével szerveztek – vezető témaként jelölte meg a könyvtárak szerepét a demokráciában, másik témája pedig a digitális korszak által kiváltotta problémák és kihívások kérdése volt.

Összesen 57 előadás szövege olvasható a kötetben a fenti témákhoz hol szorosan, hol csak lazán kapcsolódva. Néhány előadástéma ízelítőnek: a svéd iskolai könyvtárak szerepe a tolerancia erősítésében, könyvégetés a digitális korban, távoktatási kérdések, a közkönyvtárak filozófiai alapjai, a könyvtárak és könyvtárosok hét alapelve a nyitott társadalomban, hogyan tervezhető a jövő információs vezetőinek oktatása és képzése, közérdekű tájékoztatási központok, az információtechnológia alkalmazása a megyei szintű irányításban Lengyelországban, internetpolitika stb.

A magyar egyetemistákat *Giczi András, Küű Rita* és *Tóth Máté* képviselte, előadásukban az 1997-es kulturális törvényt mutatták be.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Politik für Bibliotheken : die Bundesvereinigung Deutscher Bibliothkesverbände (BDB) im Gespräch / ... hrsg. von Georg Ruppert. – Müchen : Saur, 2000. – 208 p. – ISBN 3-598-11436-2
Raktári jelzet: 3-12993

A kötet a Német Könyvtáregyesületek Szövetségének (BDB) leköszönő szóvivője, *Birgit Dankert* érdemeinek elismeréseként született. A hagyományos emlékkönyvektől eltérően a kiadvány tanulmányainak nagy része egyetlen témával foglalkozik: a BDB tízéves történetét, a német könyvtárügyben betöltött szerepét, sikereit és kudarcait (melyek között a legnagyobb a Német Könyvtári Intézet megszüntetése) taglalja. A tanulmányok négy fő téma köré szerveződnek: a BDB belső növekedése, struktúrája és tevékenységének perspektívái, a BDB együttműködése más kulturális grémiumokkal, a BDB együttműködése más könyvtáros egyesületekkel, és kiegészítésként mindehhez két interjú az első két szóvivővel, *Elmar Mittlerrel* és *Birgit Dankerttel*. Az egyéb témák közül figyelmet érdemel az európai nemzeti könyvtárakkal foglalkozó tanulmány, valamint *Klaus G. Saur* írása, amely a könyvtártudományi emlékkönyvekről ad áttekintést. Szintén érdekes az a beszámoló, amely a hamburgi könyvtárosképző főiskola hallgatói körében végzett felmérés eredményeit ismerteti. A kötetet a BDB publikációinak listája egészíti ki.

Porck, Henk J. – Tygeler, René

Preservation science survey : an overview of recent developments in research on the conservation of selected analog library and archival materials / by Henk J. Porck and René Teygeler. – Washington, D.C. : CLIR, 2000. – VI, 68 p. – ISBN 1-887334-80-7
Raktári jelzet: 4-10942

A jelentés háromféle információhordozó (papír, film és fotó, mágnesszalag) vonatkozásában tekinti át az állományvédelmi kutatás legújabb fejleményeit. Ismerteti az elmúlt öt év jelentős nemzetközi kutatási eredményeit, és azokra a feltörőben lévő technológiákra koncentrál, amelyekben megvan a széles körű alkalmazás lehetősége. Minden hordozóval kapcsolatban három kategóriába (romlás, kezelés, tárolás) csoportosítva, és ezen belül betűrendben tárgyalja a kutatás részterületeit. A kutatás irányvonalait bemutató utolsó fejezet megállapítja, hogy a kutatás a nagy volumenű, passzív (megelőző) konzerválás irányába tolódott el, illetve, különösen Európában, a film, fotó és mágnesszalag helyett újabban a papír-konzerválásra helyezi a hangsúlyt.

Rowley, Jennifer – Farrow, John

Organizing knowledge : an introduction to managing access to information / Jennifer Rowley and John Farrow. – 3. ed. – Aldershot ; Burlington : Gower, cop. 2000. – XIX, 404 p. – ISBN 0-566-08047-8
Raktári jelzet: 3-12987

A könyv először 1987-ben jelent meg, harmadik kiadását ilyen rövid időn belül az tette szükségessé, hogy az elektronikus – benne a teljes szövegű, sőt, multimédia – dokumentumoknak azóta végbement térhódítása, a hálózatok hallatlan szerepe alaposan megváltoztatta a könyvtári munkafolyamatokat.

A könyv egészére is, és már címére is rányomja bélyegét az angolszász terminológia, ez nyilvánvaló is. Ha egy ilyen mű Magyarországon jelenne meg, valószínűleg a címében kitüntetett helyen a *tájékoztatás* szó állna. A tükörfordítás, „tudásszervezés" megtévesztő, hiszen szervezésen szervezet, intézmény, azaz adott dologra hivatott, személyeket is magába foglaló rendszer létrehozását értjük.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Maguk a szerzők is úgy látták, nem kerülhetik meg a cím magyarázatát. A bevezetőben felvázolják a gépi tájékoztatási rendszerek fejlődéstörténetét. A korszakok a feldolgozott dolog mibenléte szerint különböztethetők meg. Ezek először adatok voltak, strukturált rekordok formájában. Később az információ, ami itt a felhasználó céljainak megfelelően válogatott, értelmezett és formázott adatokat jelenti. A mai rendszerek tudással dolgoznak, ahol a tudás leegyszerűsítve: szerkezettel és kontextussal rendelkező információ.

Ezen az úton csak a gépi rendszereknek kellett végigmenniük. A számítógépet megelőző korokban az emberi emlékezet és értelem, illetve az írott, nyomtatott dokumentumok már képviselték a tudást. A „tudásszervezés" is mindennapi dolog volt; ezt végezték a szerzők, szerkesztők, referálók, tömörítők, az indexek készítői és sokan mások.

A könyv négy részből áll. Az első lerakja a szükséges fogalmi és elméleti tájékoztatástudományi alapokat. Ismerteti a tudás, az adat fogalmát, az információ számos meghatározását, felvázolja az emberi társadalomban működő információs ciklust. Tipizálja az információval kapcsolatos tevékenységeket és az információforrásokat, ezzel egyúttal tágabb keretekbe illeszti a következő részek gyakorlatiasabb, szakmai jellegű mondanivalóját.

A második rész a dokumentum-leírással és -feldolgozással foglalkozik. A tájékoztató szolgáltatástól vagy kiadványtól függően egy-egy dokumentumot különböző szintű szurrogátummal célszerű reprezentálni. Így a második rész megismertet a referátum írás elveivel, a bibliográfiai leírással, a bibliográfiai rekordformátumokkal, a géppel olvasható katalógusadatokkal (MARC).

A harmadik részben kerül szóba a – bibliográfiai leírásra épülő – katalógus szerkesztése, a tartalom szerinti feldolgozás és különböző megoldásai, a legfontosabb osztályozási rendszerek, a felhasználói felületek, az indexelő és keresőnyelvek.

A negyedik rész már kész számítógépes tájékoztatási rendszerekkel foglalkozik. Ezeknek az elérhetőség és a potenciális felhasználói kör szerint több típusa létezik (online keresőszolgáltatások; CD-ROM adatbázisok, illetve rájuk épülő helyi hálózatok; nyilvános on-line katalógusok; az internet és a Web). A felsoroltakat a könyv tovább tagolja, példákat hoz, felhívja a figyelmet az ide tartozó globális tendenciákra (és ezzel a szolgáltatástípusok képlékenységére, konvergenciáira).

A könyv a könyvtárosok képzését, továbbképzését kívánja szolgálni, anyaga nélkülözhetetlen egy mai könyvtáros számára, miközben fölösleges ismeretekkel nem találkozunk benne. Minden könyvtáros vagy könyvtáros-hallgató haszonnal forgathatja.

❀

Souborné katalogy : organizace a služby = Union catalogues : their organization and services : 30. května – 3. června 1999, Zadov, Česká republika / [vyd.] Národní knihovna ČR. – Praha : NK, 2000. – 194 p. – A kiadvány cseh és angol nyelvű. – ISBN 80-7050-354-8
Raktári jelzet: 4-10944

A kötet a CASLIN 6. konferenciájának anyagát adja közre, amely a központi katalógusok kérdéskörével foglalkozott. A valóságos és a virtuális központi katalógusok építéséhez szükséges infrastruktúra és könyvtárosi munka, együttműködés vázolása után 12 előadásban adtak átfogó képet a cseh és a szlovák központi katalógusokról.

❀

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

223
315

KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNY

Általános kérdések

01/223

KALANŽ, Bertran: Možno li opredelit' bibliotekovedenie = Bibliotekoved. 2001. 1.no. 76-87.p.

Definiálható-e a könyvtártudomány?

Könyvtártudomány

A referált szerző francia, a *Bulletin des Bibliothèques de France* főszerkesztője. Dubiózus kérdésfelvetésének lényege a következő:

„A könyvtárakra vonatkozó ismeretek elméleti szinten való felvetődése a 19. század végére, a huszadik első harmadára esik. Ez a fejlemény neves tudósok, nevezetesen M. Dewey, E. Morell és S.R. Ranganathan nevéhez kötődik. Ők, amennyire különböztek egymástól a megközelítésekben, annyira rokonok voltak egymással az újítás igenlésében. Elméleti eredményeik kihatása azonban nem volt túlságosan jelentős; ők ui. nem űzték gyakorlatilag a könyvtárosi hivatást.

Ezúttal, majdnem egy évszázad elmúltával kívánatosnak látszik számba venni az eredményeket, és megkísérelni a válaszadást arra a kérdésre, hogy a könyvtártudomány mindössze az állományépítés és fel-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dolgozás 'elméleti' díszítőeleme-e, avagy a könyvtárosok napi gondjaitól távoli információtudomány. Emögött nem áll-e újra és újra hivatásunk tartalmi meghatározásával, módszertani alapvetésével kapcsolatos 'egzisztenciális' probléma, státuszunk 'legitimálásának' kényszere. Van-e lehetőség a könyvtártudomány ismeretelméleti meghatározására?"

Egyelőre (legalábbis) Franciaországban nincs egységes pályaképe a szakmának: a tudományos és szakkönyvtárosok olyanok szeretnének lenni, mint az „egyetemi emberek", a köz(művelődési) könyvtárosok pedig olyanok, mint az önkormányzati tisztviselők. Természetesen: társadalmi elismertségben és bérezésben egyaránt.

A könyvtártudományi iskolák és irányzatok, nevezetesen az instrumentális és a menedzser-iskola között dúl a presztízsharc, s a könyvtártudomány tárgymeghatározásai sem hangolhatók össze egymással.

A jelenlegi zavaros helyzetben a könyvtártudomány eléggé távol van attól, hogy átlépje a tudományos formalizálásra feljogosító „ismeretelméleti küszöböt", sőt: valószínűleg még a „pozitivitás küszöbét" sem érte el, hogy ennek következtében önálló diszciplinaként szerepelhessen.

A könyvtártudomány helyzete hasonlít a 19. század előtti orvostudományhoz, amely különféle praktikák és eljárások halmaza volt. Ám ezután gyakorlói megtanulták, hogy milyen ok–okozati összefüggések léteznek a patológiában, javítani kezdték a vizsgálatok minőségét, a terápia hatékonyságát, miközben egyaránt támaszkodtak más alap- és alkalmazott tudományok eredményeire.

Valahogy így, hasonló módon kellene a könyvtártudománynak is igazi tudománnyá válnia. Ennek érdekében fel kellene tárni a diszfunkciókat, elemezni és összevetni a régi és új módszereket, kritikákban kellene részesíteni a legismertebb kézikönyveket a gyakorlati hasznosíthatóság szempontjából, s az így felhalmozódott új ismereteket rögzíteni és terjeszteni kellene. Mindehhez azoknak, akik e munkába bekapcsolódnak, elméleti bátorsággal és elszántsággal kellene rendelkezniük.

(Futala Tibor)

Terminológia

01/224

BAWDEN, David: The shifting terminologies of information = Aslib Proc. 53.vol. 2001. 3.no. 93-98.p. Bibliogr. 26 tétel.

Mi mindent jelent az a szó, hogy információ?

Információ; Terminológia

A cikk elsősorban az angol „information" kifejezés többféle jelentésének problematikájával, és ennek az információtudományra gyakorolt hatásával foglalkozik. Különös hangsúlyt helyez az információ és a rokon fogalmak, különösen az „adat" és az „ismeret" viszonyára. Bemutatja, hogyan szemléli az információt a rendszertudomány, és az „információfizika" (information physics) nevű új tudomány. Tárgyalja az „információs technológia" (information technology) és az „információs jártasság" (information literacy), továbbá a „management" szóval összetett kifejezések (information management, knowledge management, document management stb.) változó jelentéseit is. Hasonlóan, bár rövidebben foglalkozik a „könyvtár" (library) terminológiájával is, különös tekintettel az új szemléletre, amely a könyvtárat nem egy fizikai épületnek, hanem egy virtuális információs térnek tekinti.

(Autoref. alapján)

Kutatás és fejlesztés

Lásd 230

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tudománymetria, bibliometria

01/225

URDÍN, Carmen – MORILLO, Fernanda: Producción científica de andalucía en las bases de datos Science Citation Index e índice espanol de ciencia y technología = Rev.Esp.Doc.Cient. 23.vol. 2000. 4.no. 379-394.p. Bibliogr. 10 tétel.

Res. angol nyelven

Andalúzia tudományos teljesítménye a Science Citation Index és a spanyol tudományos-műszaki index (ICYT) adatbázisai alapján

Bibliometria; Tudománymetria; Tudományos kutatás

A (többek közt Granadát, Sevillát, Córdobát és Malagát is magában foglaló) Andalúzia autonóm tartomány – publikációkban mérhető – tudományos teljesítményét elemezték a SCI-ben 1990-1997 között és az ICYT-ben 1979-1997 között regisztrált publikációk alapján. Az összesen több mint 23 500 publikáció a teljes spanyol „termés" kb. 13-14%-a. Tematikai megosztásban mindkét adatbázisban az élettudományok vezetnek (46 ill. 35%), a spanyol forrásban ezt a műszaki, az agrár és a földtudományok követik, míg a SCI-ben a kémia és a fizika következik (az „alaptudományok" nemzetközibb jellegének megfelelően).

A teljes termés háromnegyede az egyetemekről, és ennek majdnem fele az 1505-ben alapított sevillai és az 1531-ben alapított granadai egyetemről származik (melyek méretét három-három ezer oktató és 68 ill. 61 ezernél több hallgató jellemzi). Nyilván ennek köszönhető, hogy a teljes andalúz tudományos teljesítmény több mint 60%-át Granada és Sevilla megye nyújtja.

Húsz százalék körüli a spanyol kutatási főtanács intézményeinek (kutatóintézeteinek) hozzájárulása, míg az iparból mindössze a publikációk 2,3%-a került ki. A SCI adatai szerint az andalúziai kutatók legtöbbet az Analytica Chimica Acta, az Astronomy and Astrophysics és a Journal of Agricultural and Food Chemistry c. lapokban publikáltak. A tudományos teljesítmény még teljesebb és pontosabb megismeréséhez szükség lenne az orvostudományi, valamint a társadalom- és humántudományi publikációk figyelembevételére is.

(Mohor Jenő)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Nemzetközi könyvtárügy

01/226

MOLLER RASMUSSEN, Anja: Information and development: the information effect = Inf.Dev. 17.vol. 2001. 1.no. 12-17.p. Bibliogr.

Az információs és kommunikációs technológiák hatása a fejlesztési tevékenységre

Fejlesztés információellátása; Tájékoztatási politika

A cikk az European Association of Development Research and Training Institutes (EADI) 9. általános konferenciáján hangzott el (Paris, 1999. szeptember 22-25). A legtöbb fejlődő országban nagyobb hangsúlyt kellene fektetni az információs-kommunikációs politikák egyéb politikákkal való integrálására. Az információs és kommunikációs technológiáknak és az új, globális információs infrastruktúrának egyaránt vannak pozitív és negatív hatásai a fejlődésre. A hozzáférési lehetőségek egyre növekvő különbségei miatt a szegényebb rétegek egyre hátrányosabb helyzetbe kerülnek, viszont a fejlődés végső soron az ő számukra is megoldásokkal szolgálhat. A cikk célja 1) hozzájárulni ahhoz a nemzetközi szintű eszmecseréhez, amely azt vizsgálja, hogyan profitálhatnak a fejlődő országok az információs forradalomból; 2) tisztázni az információ hatásának mérésével kapcsolatos kérdéseket, és 3) a mérésre alkalmas módszerek feltérképezése.

(Autoref.)

Nemzeti könyvtárügy

01/227

DÖLLGAST, Brigitte: Das Bibliothekswesen in Bolivien an der Schwelle zum Informationszeitalter. Internationale Bibliothekskonferenz in La Paz = Bibliotheksdienst. 35.Jg. 2000. 3.no. 278-282.p.

Bolívia könyvtárügye az információs korszak küszöbén

Könyvtárügy

Bolívia Latin-Amerika legszegényebb országai közé tartozik, ez könyvtárügyében is tükröződik.

A közművelődési könyvtárak ellátására 1970-ben La Paz-ban megszervezték a Banco del Libro-t, mely a hálózat országos központja és 200 fiókkönyvtárat tart fenn, ezek egyúttal az iskolai könyvtárak funkcióját is betöltik. A helyi hatóságok és az állam azonban évek óta csak az épületek és a munkatársak költségeiről gondoskodnak, állománygyarapításra a könyvtárak régóta nem kapnak semmilyen összeget, állományukat legfeljebb az adományok gyarapítják. Mivel a könyv különösen nagy érték, a könyvtárhasználat fő formája – különösen a sok kis könyvtárban – a helyben történő olvasás. A könyvtárak aktivitása csak az újabb kis könyvtáracskák létrehozására irányulhat, elsősorban a gyerekek számára.

A helyi hatóságok közömbösek könyvtáraikkal szemben. La Paz-ban a 14 fiókkönyvtár bezárását csak a tömeges lakossági tiltakozás tudta megakadályozni, a központi könyvtár, a Banco del Libro bezárását pedig a könyvtárosok éhségsztrájkja.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szakkönyvtárak közül az állami egyetemek könyvtáraiban sem rózsásabb a helyzet. Egyedül a külföldről támogatott kutatóintézeti könyvtárak tudnak megfelelő körülményekhez jutni, pl. az Etnológiai, a Neveléstudományi, a Szociológiai tudományos információs központ, vagy az indián nyelv és kultúra archívuma.

A könyvtárak technológiai felszereltsége rendkívül szegényes. A számítógép vagy még inkább az internet használata távoli álomnak tűnik nem csak az olvasók, hanem a könyvtárosok számára is.

A beszámolót a szerző az első bolíviai nemzetközi könyvtáros konferencia alkalmából írta, melyet 2000 novemberében rendeztek La Paz-ban „A bolíviai könyvtárügy az információs korszak küszöbén" címmel. Rendezője a La Paz-i Goethe Intézet vezetője volt, s az intézet adta a helyszínt is, (mert a könyvtárosok szemben álló „pártjait" csak így lehetett közös rendezvénybe hívni). A tanácskozás fő témája a meglevő csekély összegek leghatásosabb elköltésének megvitatása volt. A résztvevők fontosnak tartották, hogy könyvtárügyük képes legyen dinamikus stratégiai tervet, elfogadható perspektívát nyújtani a reménybeli szponzorok számára. Kézzelfogható eredménye volt továbbá az értekezletnek, hogy közös akarattal elhatározták ez egységes bolíviai könyvtáros egyesület létrehozását. Ennek megszervezésére ugyancsak a Goethe Intézet könyvtárát kérték fel.

(Katsányi Sándor)

01/228

NISNEVIČ, U. A.: Sistemno-metodologičeskie osnovy gosudarstvennoj informacionnoj politiki = Naučn.-Teh. Inf. 1.ser. 2001. 3.no. 1-9.p. Bibliogr. 21 tétel.

Az orosz állami tájékoztatási politika rendszer- és módszertani alapjai

Tájékoztatási politika

Oroszországban mindeddig nem alakult ki egységes álláspont, még kevésbé hivatalos állásfoglalás az információpolitikáról és „vitelének" módjáról, jóllehet a legutóbbi időben születtek ilyen irányú kezdeményezések.

Az állami információpolitika egyrészt az információs szférában található nemzeti célok érvényesítésére, másrészt az irányítási döntések és azok megvalósítási stratégiájának és taktikájának menedzselésére alkalmas (alkalmassá teendő) eszközrendszer. Mint ilyen a polgári társadalom és az államhatalom (keretében: az önkormányzatok) információs szférájára, illetve e két szféra egymás mellett élésére és egybefonódásaira vonatkozik. Tehát olyan bonyolult, sok funkciójú és komplex egységet kell eredményesen gondoznia, fejlesztenie, amihez invencióra, hozzáértésre és rendszerszerű megközelítésre–modellezésre van szükség (természetesen az anyagi és beruházási ráfordításokon kívül).

Az állami információpolitikának a fenti előrebocsátások jegyében számos részrendszerrel kell számolnia. Ezek a következők:

- az információs jogalkotás rendszerei,
- az információkészletek rendszerei,
- az információs–kommunikációs infrastruktúrák,
- az információipari komplexum tudományos-műszaki és termelési vonatkozásai,
- az információtermelés és az információs szolgáltatások piaca,
- az információs tömegképzés és ismeretterjesztés rendszerei,
- az információs szféra káderképzésének és továbbképzésének ügye.

A referált cikkben különös és ismételt hangsúlyt kap az állami információpolitika „differenciált egységben" való megvalósítása, nevezetesen hogy – talán szabad a kifejezést a hazai politikai közbeszédtől kölcsönkérni – „egész pályás letámadásra" kell berendezkednie. Eredményes igazán csak így lehet.

(Futala Tibor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

01/229

MORALES, Estela: The information right and the information policies in Latin America = IFLA J. 27.vol. 2001. 1.no. 28-33.p.

Res. német, francia, spanyol és orosz nyelven

Az információhoz való jog és a tájékoztatási politika helyzete a dél-amerikai országokban

Tájékoztatás szabadsága; Tájékoztatási politika

A tájékoztatási politikáknak mindig összhangban kell lenniük az illető ország általános politikájával, ahogyan az oktatási és kulturális politikának is meg kell felelnie az ország történelmi és kulturális valóságának. A tájékoztatási politikáknak a technológia és a meglévő információk is fontos elemét képezik. A cikk Mexikó tapasztalatait mutatja be a tájékoztatási politika alkalmazásában, és egy felmérés alapján ismerteti az argentin, kolumbiai, chilei, Costa Rica-i és venezuelai tapasztalatokat is.

(Autoref.)

Központi szolgáltatások

Lásd 263

Együttműködés

01/230

NEUROTH, Heike – LEPSCHY, Petra: Das EU-Projekt Renardus = Bibliotheksdienst. 35.Jg. 2000. 1.no. 49-63.p.

A Renardus nevű EU-projekt

Együttműködés -nemzetközi; Gépi információkeresési rendszer; Kutatás információellátása; Számítógép-hálózat

A program teljes neve „Academic Subject Gateway Service Europe" (európai szakterületi zsilip-szolgáltatás), és az EU 5. keretprogramján belül a kiemelt IST (az információs társadalom technológiái)-téma 2. tematikus programja („Felhasználóbarát információs társadalom") támogatja. A támogatás összege 1,7 millió euró, de az összköltség 2,3 millióra rúg. A Renardus 2000. januárjában indult és 2002. júniusáig tart; tizenkét partner vesz részt benne hét országból (Dániából, Finnországból, Franciaországból, Hollandiából, Nagy-Britanniából, Németországból és Svédországból).

A Renardus egyetlen interfészen biztosít majd hozzáférést igen jó minőségű („high quality") európai internetes forrásokhoz. Ezt a felületet a Renardus-brókeren keresztül realizálják, amely a keresést és a böngészést különböző minőségileg ellenőrzött tematikus zsilipeken keresztül biztosítja. További cél a metaadatok megosztása, értékelése, kísérleti tesztelése, illetve bevezetése.

A Renardus a használók számára egyrészt alternatívát kínál a kereskedelmi keresőkkel szemben, másrészt egy interdiszciplináris keresést biztosít a közös tematikus zsilipek révén. A közös adatbázis további előnye, hogy ezt az óriási adatmennyiséget bárki használhatja, de a résztvevőknek csak a sajátjukat kell folyamatosan karbantartaniuk. (Pillanatnyilag közel ötvenezer releváns internet-ajánlat van az adatbázisban.)

A projekt nemzetközi szabványokat használ (Dublin Core, DDC, HTML, Z39.50, XML, RDF). A közös adatállományokban való keresés előfeltétele az egységes adatmodell és metaadat-profil (egyeztetett szemantikával és szintaxissal). A technikai kérdések megoldásán kívül az együttműködés szervezési és üzleti, valamint szerzői jogi stb. kérdéseinek megoldásával is foglalkozni kívánnak. A különböző európai nyelvek miatt egy több nyelvű használói interfész kimunkálásával is foglalkozni kell. A fő cél egy olyan működőképes szolgáltatás beindítása, amely lehetővé teszi Európa valamennyi tematikus zsilipjén a közös keresést.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Renardus a már kifejlesztett zsilipek eredményeire épít, amelyekben szakértők értékes dokumentumokat választanak ki, írnak le, látnak el tárgyszavakkal és annotációkkal. Ez „a minőségileg ellenőrzött szakterületi/tematikus zsilip" – T. Koch meghatározása szerint – egy „jó minőségű szakterületi szolgáltatás, amely elsősorban az európai felsőoktatást és az egyetemi kutatást célozza meg".

A program alapötlete az európai nemzeti könyvtárak és az IMesh-kezdeményezés konferenciáján vetődött fel. Az alábbi intézmények kapcsolódtak be a Renardusba: a holland nemzeti könyvtár, egyben a projekt-koordinátora; a német és a francia nemzeti könyvtár, a szakterületi zsilipek területén jártas szakértők, a Jyväskylä-i egyetem, a Viiki Science Library (Finnország), a Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek, Göttingen és a Zentralstelle für Agrardokumentation und –information (Németország), a brit Institute for Learning and Research Technology, a UK Office for Library and Information Networking és a University of Bath, továbbá technológiai központok és fejlesztők (Technical Knowledge Centre and Library, Dánia; NETLAB, Lund University, Svédország; Center for Scientific Computing, Finnország.

A Renardusban résztvevő zsilipek pl. a Dutch Electronic Subject Service (DutchESS), a Nordic Gateway (NOVA) stb. Az elvégzendő feladatokat az európai uniós projektekben szokásos „munkacsomagokra" osztották fel, amelyekről adott határidőre több nyilvános és belső beszámolót is kell készíteni. Az eddigi munkálatok fő részét az adatmodell és a Renardus-bróker architektúrájának kifejlesztése alkotta.

A legfrissebb információk a projekt honlapján olvashatók (http://www.renardus.org), ahol a projekt hírlevelére is elő lehet fizetni. Külön kiadványban fogják megjelentetni a projekt eddigi eredményeit.

(Hegyközi Ilona)

01/231

ŠRAJBERG, Â. L.: Meždunarodnyj bibliotečnyj, informacionnyj i analitičeskij centr: novaâ politika partnerstva v novom veke = Naučn. Teh.Bibl. 2001. 3.no. 94-99.p.

Nemzetközi Könyvtári, Információs és Elemző Központ: új partnerpolitika az új évszázadban

Együttműködés -nemzetközi

Két évvel ezelőtt jelentették be, hogy az USÁ-ban megalakult a Nemzetközi Könyvtári, Információs és Elemző Központ. Ennek feladata, hogy nem nyereségorientált alapon kölcsönösen előnyös együttműködést valósítson meg Oroszország és a FÁK államok, illetve az USA között könyvtári–információs területen. Azóta a szóban forgó testület oroszországi képviselete is létrejött, és a FÁK-államok egyikében-másikában ugyancsak létrejövőben van.

A testületnek ma már kialakult programdokumentuma van, és vezető és tanácsadó szervei is megkezdték munkálkodásukat. Több mint 50 partneri – részben használói, részben szolgáltatói – megállapodás jött létre. A testület web-szerverén feltűntek az orosz szolgáltatók igencsak változatos hirdetései. A futtatott és részben realizált projektek közül az alábbiakat érdemes megemlíteni:

- Orosz könyvtár Amerikában
- Amerikai tudományos folyóiratok oroszországi könyvtárak számára
- Kelet-Nyugat c. éves szeminárium az elektronikus információcseréről
- Oroszországi könyvek – online
- A dokumentumok elektronikus eljuttatása.

A sikeres start ellenére a testület egyelőre saját lehetőségei alatt működik. Ennek oka többek között az, hogy a szolgáltatók kínálata minőségileg nem elégíti ki a nyugati igényeket, miközben elzárkóznak a felkínált segítség elől. A projektek állami támogatása sem megfelelő.

A Nemzetközi Könyvtári, Információs és Elemző Központ nem kíván belenyugodni tevékenysége ed-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

digi korlátainak fennmaradásában, s ezért új terveket sző. Így

- hamarosan és határozottan lépni kíván a szakmai támogatások rendszerének kibontakoztatása érdekében,
- kapcsolatfelvételt kezdeményez a FÁK-államokban és másutt élő orosz kisebbségekkel,
- bekapcsolódik a nemzetközi programok megvalósításába,
- kibővíti a regionális képviseletek felhatalmazásait, hogy a továbbiakban az USA-beli központ csak a munka koordinálásával foglalkozzék,
- minden lehetséges módszert felhasználva és minden alkalmat megragadva bővíti partnerkapcsolatait.

(Futala Tibor)

Jogi szabályozás

01/232

GADD, Elizabeth: Clearing the way: copyright clearance in UK libraries = Libr.Inf.Res.News. 24.vol. 2000. 78.no. 4-12.p. Bibliogr.

A szerzői jogi tehermentesítés gyakorlata a brit könyvtárakban

Felmérés [forma]; Szerzői jog

A cikk egy, a 2000 Elsevier/LIRG kutatási pályázat által támogatott programról számol be, amely a brit könyvtárak gyakorlatát mérte fel a dokumentumok szerzői jogi kötöttségeinek mentesítéséről. Összefoglalja a fontosabb eredményeket, pl. ki által, hol és mi célból történik a mentesítés; a mentesítési folyamat, licencek és mentesítési hivatalok; a mentesítés költségei; szervezeti mentesítési szolgáltatások. Ezután a brit helyzet problémáinak lehetséges megoldásaival foglalkozik.

(Autoref.)

01/233

BILIŃSKI, Lucjan: Czy dyrektywa 92 może być zagrożeniem dla czytelnictwa w Polsce? = Poradnik Bibl. 2001. 2.no. 13-14.p.

Fenyegetheti-e a 92. direktíva a lengyel olvasómozgalmat?

Térítéses szolgáltatás; Szerzői jog

A 92/100 számú EU-direktíva a szellemi termékekkel kapcsolatban bérleti és felhasználói térítéseket ír elő. Teszi ezt abból a célból, hogy a tagországok e direktívához igazodva kiadják a maguk konkrét jogszabályait, azaz elvégezzék a szóban forgó területen a jogharmonizációt.

A direktíva szerinti szerzői jogvédelem egyaránt vonatkozik a művészeti és irodalmi alkotásokra, valamint a tudományos munka termékeire. Tehát – a könyvtári állományok felől nézve – az írott–nyomtatott dokumentumokra, a hanglemezekre–hangkazettákra és másféle információrögzítésekre egyaránt.

A könyvtári kölcsönzéseknek térítéshez kötése a lengyel könyvtárosokat annál is inkább nyugtalanítja, mivel az országban nagy a szegénység: az embereknek milliószámra kellett pénzhiány miatt felhagyniuk a rendszeres könyvvásárlással.

A nyugati országokból sorra-rendre érkeznek a kellemetlen hírek. Belgiumban megvalósítás alatt áll a „ha el akarod olvasni, fizess érte" elv, Franciaországban a szerzők szerint minden kölcsönzésért 5-20 frankot kellene beszedniük a könyvtáraknak.

A referált cikk szerzője egyrészt bízik abban, hogy a könyvtári kölcsönzést ki lehet vonni a szóban forgó direktíva hatálya alól, másrészt abban, hogy a nyugati országok jogszabályai sem fognak rövid idő alatt megszületni. Írországból, Spanyolországból, Franciaországból és Olaszországból érkezett információk a szabályozás korántsem egyszerű voltát emlegetik, s ezért az is előfordulhat, hogy némely ország abbahagyja a jogszabályozás kísérletét. (ez ugyan maga után vonhatja a luxemburgi Európa Bí-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

róság elmarasztaló ítéletét, ám addig legalább 5-7 év fog eltelni a bíróság „ítélkezési szokásait" figyelembe véve. Ennyi idő alatt maga a direktíva is módosulhat.

Azokban az országokban, mert vannak ilyenek, ahol a térítés megvalósult, nem a könyvtári olvasókkal fizettetik meg, Finnországban pl. az államkassza állja a költségeket.

Szerzőnk azt ajánlja, hogy az EU-val sorra kerülő alkudozások közben a lengyel félnek nem szabad megfeledkeznie a 92/100. számú direktíva meglétéről. Egyébként e kérdéskörben az országnak olyan megoldást kell találnia, hogy a „kecske is jóllakjon, a káposzta is megmaradjon".

(Futala Tibor)

Lásd még 263

Könyvtárosi hivatás

01/234

OPPENHEIM, Charles – POLLECUTT, Natalie: Professional associations and ethical issues in LIS = J.Librariansh.Inf.Sci. 32.vol. 2000. 4.no. 187-203.p. Bibliogr.

A szakmai szervezetek és a könyvtár- és tájékoztatástudomány etikai kérdései

Egyesület -könyvtári; Felmérés; Könyvtárosetika

Áttekinti a könyvtárosetikai alapelvekkel és normákkal foglalkozó szakirodalmat a szakmai egyesületek szerepével összefüggésben. Megvizsgálja és összehasonlítja az amerikai könyvtáros egyesület (ALA) és a brit könyvtáros egyesület (LA) történetét, különös tekintettel bizonyos etikai kérdésekre. Közli annak a kérdőíves felmérésnek az eredményeit, amely az ALA, a LA és az Institute of Information Scientists (ISI) hozzáállását és intézkedéseit vizsgálta. Három fő területet vizsgáltak: az egyesületeket érintő újabb etikai kérdéseket; a tagoknak nyújtott segítség mértékét általában; a tagoknak nyújtott segítség mértékét konkrét etikai problémák esetében. Az eredmények azt mutatják, hogy az ALA lényegesen aktívabb szerepet vállalt etikai és érdekvédelmi kérdésekben, mint a LA. A LA csak fennállásának százéves évfordulója után kezdett el foglalkozni etikai kérdésekkel, és nem vállalt magára annyira harcos szerepet, mint az amerikai egyesület. A szerzők ajánlásokat adnak közre mindkét szervezet számára.

(Autoref. alapján)

Oktatás és továbbképzés

01/235

BARUCHSON-ARBIB, Shifra: Curriculum for „Social Information Science" – evaluation and application = IFLA J. 27.vol. 2001. 1.no. 19-23.p. Bibliogr.

Res. német, francia, spanyol és orosz nyelven

Új szak egy izraeli egyetem könyvtártudományi tanszékén: „társadalmi informatika"

Informatika; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Tájékoztatás -társadalomtudományi; Tanterv, óraterv

A jelen cikk egy új, sikeres szak (társadalomtudományi informatika) bevezetését ismerteti az izraeli Bar-Ilan egyetemen. A szerző által kifejlesztett szak a könyvtár társadalmi szerepét szeretné kiterjeszteni, beleértve társadalomtudományi adatbankok kiépítését és egy új hivatás, a „társadalomtudományi informatikus" bevezetését. A cikk egy, a hallgatók között végzett felmérés eredményeit elemezve megállapítja, hogy a hallgatók érdeklődnek az új szak iránt: 20-25%-uk választja a társadalmi információs tanulmányokat. A gyakorlatban azonban a diplomásoknak csak 15%-a hasznosítja a tanultakat a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

munkájában. Arra a tényre tekintettel, hogy Izraelben ez a hivatás még nem létezik, ezek az adatok egy kezdeti érdeklődést mutatnak e fontos tárgy iránt.

(Autoref.)

Szabványok, normatívák

01/236

CEYNOWA, Klaus: Bibliothekscontrolling mit der Balanced Scorecard = Z.Bibliothekswes.Bibliogr. 48.Jg. 2001. 1.no. 3-13.p. Bibliogr.

Könyvtári teljesítménymérés az ún. „Balanced Scorecard" módszerrel

Gazdaságosság -könyvtárban; Hatékonyság; Normatívák, mutatószámok; Tudományos és szakkönyvtárak

Az utóbbi években a nemzetközi és a német könyvtárügyben több olyan módszert fejlesztettek ki, melyekkel – mutatószámok alkalmazásával – pontosságra törekvő módon mérni lehet egy-egy könyvtár minőségi teljesítményét is. E módszerek alkalmazásának különösen a felsőoktatási intézmények könyvtáraiban van nagy jelentősége, ugyanis a felsőfokú oktatási intézetek dotációjukat egyre inkább a pontosan kimutatott teljesítményük alapján kapják.

1. Az IFLA 1996-ban nemzetközi irányelveket adott ki a tudományos könyvtárak teljesítményének mérésére. Az irányelvek 17 minőségi mutatót alkalmaztak (pl. a feldolgozás gyorsasága, a tájékoztatás eredményessége).

2. Az ISO 11620 – Library Performance Indicators (1998) az IFLA irányelvekkel szemben a mutatók olyan átfogó rendszerét dolgozta ki, amely a tudományos és a közművelődési könyvtárak teljesítményének mérésére egyaránt alkalmazható.

3. A német oktatási és kutatási minisztérium „Controlling és marketing a tudományos könyvtárakban" (COMBI) névvel projektet dolgoztatott ki, mely áttekintette a különböző teljesítménymérő módszerek skáláját.

4. Az EQUINOX – Library Performance Measurement and Quality Management System (1999) nevű EU-projekt elsősorban a könyvtárak számítógépes és hálózati szolgáltatásainak mennyiségét és minőségét méri, ezeket viszonyítja a hagyományos szolgáltatások mutatószámaihoz.

5. A DFG-projekt „Költségmenedzselés a felsőoktatási könyvtárakban" névvel (1997) a ráfordítás–eredmény viszonyt vizsgálja a LIBRARY MANAGER nevű szoftver segítségével.

6. Az „Integrativ Controlling tudományos könyvtárak részére" (1999-ben induló) projektet a Német Kutatási Közösség támogatta. Ennek keretében dolgozta ki néhány egyetemi és tartományi könyvtár a Balanced Scorecard elnevezésű teljesítménymérési módszert. A cikk ezt ismerteti részletesen.

A Balanced Scorecard a mérésre használt mutatókat négy csoportra osztja: 1. A használat mutatói (hogyan elégíti ki a könyvtár a használók igényeit?) 2. A költségek (milyen hatékonysággal használják fel?) 3. Munkafolyamatok (szervezésük megfelel-e az elvárásoknak?) 4. Potenciális dimenziók (mennyire készül fel a könyvtár a jövő feladataira?).

Az egyes csoportokon belül a módszer a következő mutatókkal dolgozik:

1. Használat. – Célcsoportjának hány százalékát érte el a könyvtár? – A használók elégedettségének foka. – A nyitvatartási idő. – Kölcsönzés és helyben történő használat. – A saját állományból közvetlenül kielégített kérések. – Előjegyzések. – A könyvtárközi kölcsönzés aránya. – A számítógépes szolgáltatásokat igénybe vevők aránya. – A könyvtáron kívüli számítógépes szolgáltatások igénybevétele.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2. Költségek. – Egy használóra jutó költség. – Egy kölcsönzésre ill. helyben használatra jutó költség. – Az információkeresésre fordított költség a teljes költségvetéshez viszonyítva. – Az olvasószolgálatra fordított személyi költség az összes személyi kiadáshoz viszonyítva. – A számítógépes kutatások költségei.
3. Munkafolyamatok. – A munka produktivitása: a feldolgozott egységek száma. – Átfutási idő (a beszerzéstől a rendelkezésre bocsátásig). – Egy mű feldolgozására fordított kapacitás. – Viszonyszámok: a számítógépes szolgálat személyzete a teljes létszámhoz viszonyítva, az elektronikus médiák feldolgozásának kapacitása a hagyományos dokumentumok feldolgozásához viszonyítva.
4. Potenciális dimenziók. – A könyvtár költségvetése viszonyítva a főiskola (egyetem) egész költségvetéséhez. – Az információs és kommunikációs technológiára fordított kiadások a könyvtár egész költségvetéséhez viszonyítva. – Továbbképzési alkalmak. – A rövid betegszabadságok száma. (Az utóbbi kategória szerepét többen vitatták. A magángazdaságban a dolgozók motiváltságának mérésére használják.)
A módszer alkalmazására szofvert fejlesztettek ki LIBRARY AUDIT névvel, OLAP (Online – Analytical – Processing) alapozással.

(Katsányi Sándor)

Egyesületek, konferenciák

01/237

HACKETT, Theresa: Libraries from a European perspective. The role and work of EBLIDA = Z.Bibliothekswes. Bibliogr. 48.Jg. 2001. 1.no. 14-20.p.

Az EBLIDA szerepe és tevékenysége

A cikk részletes ismertetését lásd e folyóirat következő számában a „Kitekintés" rovatban.

Egyesület -könyvtári -nemzeti

A cikk bemutatja az EBLIDÁ-t, a könyvtárak európai szintű képviseleti szervezetét. Ismerteti megalapításának hátterét, az európai könyvtárpolitikai kezdeményezéseket, az új kutatási terveket és jogi szabályozást. Bemutatja a legújabb fejleményeket, így az „e-Europe" stratégiát, a könyvtári és kulturális kutatási programokat, és a szerzői jogi irányelv-tervezeteket. A cikk az EBLIDA két fő tevékenységére koncentrál: mint lobbi-intézmény képviseli az európai könyvtárak érdekeit, másrészt közvetíti a könyvtárak „hangját" az európai intézmények felé.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nemzeti könyvtárak

01/238

FOOT, Mirjam M.: Moving the British national collections = LIBER Q. 10.vol. 2000. 3.no. 387-392.p.

A British Library állományának költöztetése

Költözés; Megőrzés; Nemzeti könyvtár; Tervezés

A média sokszor – és gyakran meglehetősen pontatlanul – tudósított az új British Library építéséről, de nemigen esett szó a 250 kilométert kitevő állomány tíz különböző helyről történő átköltöztetésének hatalmas feladatáról. A fenyegető káoszt a raktározási politika és a számítógépes rendszer kialakítása, valamint a lebonyolításhoz szükséges pénzügyi tervezés tette elkerülhetővé. Az építés elhúzódásának javára írandó, hogy elegendő időt biztosított erre a tervezési folyamatra.

Évekbe telt, míg felmérték az állomány nagyságát, és elhatározták, melyik állomány hová fog kerülni a költözés után. Ennek megtörténte után kisebb állomány-áthelyezéseket hajtottak végre, melyek egyben a nagy mozgás főpróbái is voltak. Itt fény derült a számítógépes rendszer működési rendellenességeire, a költöztető cégek megbízhatóságára és a személyzet felkészültségére. A pénzügyi tervezést a feladatok aprólékos és minden kívánalmat figyelembe vevő felmérése előzte meg. Ezután kerülhetett csak sor a tendereztetésre, az árajánlatok bekérésére. Az érdeklődők elküldték referencia-munkáik listáját, bemutatták pénzügyi helyzetüket és javaslatukat a költözés ütemezésére. Az ígéretes jelentkezőket meghívták a könyvtárba, hogy személyesen is felbecsülhessék a várható nehézségeket. A döntésben egy kiváló projektvezető és tanácsadó cég is részt vett. A tender-bizottságnak a könyvtár és minden költözés előtt álló részleg vezetője tagja volt. A részlegvezetők mindegyike megfogalmazta a saját állományának költözésére vonatkozó kritériumokat. Más és más igényei voltak a nyomtatott könyvek, a térképek és földgömbök, a hangzó anyagok, a festmények, a régi könyvek, a kéziratok, pecsétek és a többi dokumentum szállításának és elhelyezésének. Végül öt szállító cégre esett a választás, amelyek minőség, tapasztalat, ár, munkavédelmi előírások betartása és a biztonság szempontjából a legmegfelelőbbnek találtattak. A könyvtárosok a költözés minden mozzanatát ellenőrizték, sőt, a különösen értékes dokumentumokat személyesen kísérték új otthonukba.

A nagy vándorlásnak hat fő fázisa volt, melyek összesen három évig tartottak, 1996-tól 1999-ig. A legnagyobb gondot persze a British Museum London központjában elhelyezkedő épületéből való exodus jelentette, ahol ráadásul a költözéssel egy időben nagyszabású átalakítási munkálatok is folytak. (Nem csoda, hogy a BM-beli kollégákkal való viszony a költözés végére meglehetősen feszültté vált.)

Hogy a gigászi feladatot értékelhessük, álljon itt néhány adat. A könyvállomány átszállítása 400 napot vett igénybe, ami napi 340 méter könyv mozgatását jelentette. A ritka könyvek napi 120 méterének átvitele 211 napig tartott, a térképeké 7 hónapig. A legheroikusabb munka talán a sokféle méretű és anyagú, nagyon óvatosan kezelendő, értékes kéziratok mozgatása volt, ami 114 napot vett igénybe,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

napi 100 méteres sebességgel. Ehhez külön számítógépes rendszert használtak, mely a könyvekénél sokkal részletesebb információkat szolgáltatott.

Az egyik legfontosabb cél az volt, hogy az állomány épségben érjen rendeltetési helyére. A BL állományvédelmi részlege részletes és igen gondos útmutatót állított össze a szállító cégek számára, és ezeket az előírásokat szigorúan be is tartatták velük. A csomagolás, a be- és kirakodás alatt végig jelen voltak vagy a könyvtár saját biztonsági őrei, vagy az erre szerződtetett cégek emberei. A szállítási útvonalat jó előre megtervezték, és arról letérni, vagy azt megszakítani nem lehetett, a szállítóleveleket pedig rigorózusan ellenőrizték. Mindennek meglett az eredménye: egy képen és egy antik bútordarabon kívül minden teljes épségben vészelte át a költözést.

A tapasztalat a legjobb tanítómester. A leszűrt tanulságok segíthetik azok munkáját, akik csak most tervezik könyvtáruk költöztetését. Létfontosságú például egy projekt-központ felállítása. Az előre nem látható zökkenők miatt ugyanis feltétlenül szükség van egy felelős testületre, amellyel bármikor kommunikálni lehet. Biztosítani kell a szállítók munkáját felügyelő könyvtárosok gyakori váltását, ugyanis nincs unalmasabb dolog, mint hosszú órákig esőben állni az utcán a munkások sürgés-forgását figyelve. Hasznos volt a nagyméretű dokumentumok előzetes elkülönítése, hiszen ezek csomagolása és az új helyen való elhelyezése is külön eljárást igényelt, amely így nem késleltette a többi dokumentum mozgatását. Nagyon sikeresnek bizonyult a szállító cégek és a könyvtár munkatársainak előzetes kiképzése. Világossá vált, hogy megfizethetetlen volt a jól felkészült, határozott és kreatív könyvtárosok jelenléte azokban a helyzetekben, ahol azonnali intézkedésre volt szükség. A munkavédelmi előírások betartására már a tenderezésnél nagy hangsúlyt fektettek. A szinte balesetmentes költözés igazolta ennek jogosságát is. Nagy tanulság az is, hogy ha nem ragaszkodtak volna megszakítás nélküli szolgáltatásokhoz, és jó előre bejelentik, hogy a könyvtár a költözés miatt egy évig zárva tart, hatékonyabban és kevesebb bonyodalommal végezhették volna el ezt a gigászi munkát. És ez esetben valószínűleg kevesebb frusztrált, elégedetlen olvasóval kellett volna szembesülniük a költözés három éve alatt.

(Fazokas Eszter)

Egyetemi és felsőoktatási könyvtárak

01/239

TOLPPANEN, Bradley P. – MILLER, Joan – WOODEN, Martha H.: An examination of library World Wide Web sites at medium-sized universities = Internet Ref. Serv. Q. 5. vol. 2000. 2.no. 5-17.p. Bibliogr. 10 tétel.

Közepes nagyságú amerikai egyetemek könyvtári webhelyeinek vizsgálata

Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Hatékonyság; Honlap

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A cikk annak a tanulmány az eredményeit mutatja be, amelynek során 133, közepes nagyságú amerikai egyetem könyvtárának webhelyeit vizsgálták. Minden egyes helyet megvizsgáltak, és a jellemzőiket feljegyezték. 31 alap-komponenst azonosítottak; ezek a vizsgált könyvtáraknak csak a felében voltak meg. A tanulmány a következőkre mutatott rá: a webhelyek navigációs lehetőségein és szerkezetén javítani kell; csak olyan anyagokat kellene kitenni a webhelyre, amelyekhez hozzáférnek és ame-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lyeket használnak; a hagyományos könyvtárhasználati oktatáson kívül nagyobb súlyt kellene fektetni az online képzésre és a virtuális könyvtárbemutatókra.

(Autoref.)

Lásd még 239, 251, 254, 260, 269, 278, 284, 305

Közművelődési könyvtárak

01/240

WILLIAMSON, Matthew: Social exclusion and the public library: a Habermasian insight = J.Librariansh. Inf. Sci. 32.vol. 2000. 4.no. 178-186.p. Bibliogr.

A társadalmi kirekesztés és a közkönyvtár: Habermas gondolatainak tükröződése (az oktatási és információs szerep előtérbe kerülése a szórakoztató és kultúraközvetítő szereppel szemben)

Hátrányos helyzetű olvasó; Közművelődési könyvtár

A szerző a közkönyvtárak szerepét vizsgálja, különös tekintettel a társadalmilag hátrányos helyzetű csoportokkal kapcsolatban. Főleg John Stuart Mill és Jurgen Habermas munkáira támaszkodik. Habermas különösen nagy hangsúlyt fektetett a közkönyvtárak részrehajlás nélküli szolgáltatásaira. A szerző véleménye szerint a közkönyvtárak fő problémája annak veszélye, hogy oktatási és információs szerepének átdefiniálása következtében csökkenni fognak szolgáltatásai a szórakoztatás és a kultúra területén.

(Autoref. alapján)

01/241

WOJCIECHOWSKI, Jacek: Smutki małych bibliotek = Bibliotekarz. 2001. 3.no. 6-8.p.

Lengyelország: a kiskönyvtárak bánatai

Könyvtárpolitika; Közművelődési könyvtár

A települési és intézményi „véghelyeken", ahol már semmi nincs, a kiskönyvtár még megtalálható. A kiskönyvtár a legszámosabb könyvtártípus. A legtöbb olvasót–használót a kiskönyvtárakban találhatni. A kiskönyvtárak között egyaránt vannak közművelődésiek, iskolaiak (pedagógiaiak) és felsőoktatásiak. Felszereltségük, műszaki ellátottságuk általában hagyományos, bár esetenként előfordulnak olyanok is, amelyek korszerű berendezést és felszereltséget mondhatnak magukénak.

A kiskönyvtárak legfőbb értéke az atmoszféra. Ott a könyvtárosnőt Kazia asszonynak vagy Marzena asszonynak hívja mindenki, s valamennyi olvasót is a keresztnevén szólítanak meg. A műveletek formalizálása ezekben a kis intézményekben alig-alig fordul elő. Róluk mindenki bízvást állíthatja, ez az én könyvtáram. Bennük minden az, ami: az információ az információ, a hasznosság az hasznosság. A könyvtárosnők találékonyak: amit nem tudnak szolgáltatni saját állományukból, azt más könyvtárak állományából „ügyeskedik ki" – tüneményes gyorsasággal, mivel kellő ismeretekkel, kapcsolatokkal és ékesszólással rendelkeznek. A kiskönyvtáros hivatásra sehol sem képeznek ki. A kiskönyvtárak valóságos könyvtárak: jó bennük tartózkodni, használni őket.

Ennek ellenére az e kategóriába tartozó intézmények száma évről-évre fogy: a közművelődésieket nagyobb könyvtárakba olvasztják be, az iskolaiak száz számra vegetálnak, a felsőoktatásiaktól elszívják az állománygyarapítási keretet. A kiskönyvtárakat sem a gazdaságpolitika, sem a könyvtárügyi elit nem szereti, s ennek „kinyilvánításához" a hatályos jogszabályok minden segítséget megadnak.

A szakmai elit virtuális könyvtárakról értekezik, ami a kiskönyvtárak számára olyan, mint a hátba döfött kés. „Vajha agyonvirtualizálódnátok" – fakad ki az elit e magatartásának láttán a referált

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

cikk szerzője: Aztán még hozzáteszi: „Az általános politikai kilátásokban nyoma sincs a kiskönyvtáraknak. Nem észlelhető sehol sem, hogy megvolna az akarat a kiskönyvtárak fennmaradásához szükséges elemi feltételek biztosítására. Az egyetlen remény, hogy az én látóképességem gyenge."

(Futala Tibor)

Lásd még 263, 295, 313-314

Tudományos és szakkönyvtárak

01/242

FENELONOV, Evgenij Alekseevič: Universal'nye naučnye biblioteki v XXI veke = Biblikotekoved. 2000. 6.no. 10-14.p.

Az általános tudományos könyvtárak a 21. században

Általános tudományos könyvtár

Jelenleg kb. 10-15 évre lehet előre látni a könyvtári–könyvtárügyi fejleményeket. Ám ennek a szemrevételnek gondosnak–alaposnak kell lennie, mert a „futó pillantások" nyomán hiányos–hibás jövőképek mehetnek át a szakmai köztudatba. Az új ezredév ösztönző alkalmat szolgáltat a legkülönfélébb részletek és könyvtári „tartományok" várható fejlődésének meghatározásához. Az általános tudományos könyvtárak szerepkörüknél fogva nemcsak megérdemlik, hanem egyenesen megkívánják, hogy jövőjükkel foglalkozzunk.

Az oroszországi általános tudományos könyvtárak az átalakulás legnehezebb éveiben bebizonyították: jelentős társadalmi szükségletet elégítenek ki, mégpedig olyaténképpen, hogy jellegüket és feladatrendszerüket semmiféle kényszernek vagy csábításnak hatására sem adták fel.

Egyébként maga a terminus technicus Oroszországban csak az utóbbi években honosodott meg, főként jogszabályozási szükségletek nyomására. A szovjet érában az autonóm köztársasági, a regionális és a megyei könyvtárakat fejlesztették általános tudományos könyvtárakként, miközben nem így hívták őket. Ez azonban nem tesz semmit: a szóban forgó könyvtárak akkor is általános tudományos könyvtárként működtek, és működnek most is.

Regionális gyűjtőkörükből következik: a könyvtárak érdemben látták és látják el földrajzi hatókörükben a kultúra vonatkozásában az információs központ szerepkörét. További információs központi kijelölésekre azonban nem szabad pályázniuk. Erre nincs se pénzük, se személyzetük. Elképzelni is ijesztő, ha ezek a könyvtárak gyűjtőkörük valamennyi szegmense vonatkozásában információs központi szerepkört kapnának.

Ezzel szemben e könyvtártípusban is szükség van a maximális számítógépesítésre, telekommunikációra, általában a legkorszerűbb technikára. Különben nem volnának képesek arra, amit a kor támaszt velük szemben, nevezetesen a központi katalogizálás megvalósítására, az állomány mélyebb tartalmi feltárására, a referensz-szolgálat megerősítésére, a könyvtárközi kölcsönzés hatékonnyá tételére és a gyűjtőköri munkamegosztás tökéletesítésére.

Jelenleg az általános tudományos könyvtárak küszködnek az egyetemi–főiskolai olvasók számának ugrásszerű növekedésével, ami a sebtében történt, könyvtár nélküli felsőoktatási intézményalapítások nem kívánatos következménye. Az általános tudományos könyvtár nem tankönyvtár, s ha ennek megfelelően gyarapítana hosszú időn keresztül, torzulás következnék be gyűjteményeiben.

Az általános tudományos könyvtáraknak természetszerűen gyűjteniük kell – hatókörüknek megfelelő minőségben és féleségben – az ún. nem hagyományos dokumentumokat is, az elektronikus dokumentumkínálatot is beleértve. A szórakoztató

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

elektronika gyűjtése és szolgáltatása elől azonban el kell zárkózniuk.

Az elmondottak dokumentálják: az általános tudományos könyvtárak „biztosan állnak a lábukon". Nem szabad velük „hazárdírozni". Viszont megfelelő jogi és pénzügyi támogatásukról is gondoskodni kell.

(Futala Tibor)

01/243

COHEN, Ari: ESL: Engineering Societies Library: end of a special library = Sci.Technol.Libr. 19.vol. 2000. 1.no. 3-20.p. Bibliogr.

A világ egyik legnagyobb szakkönyvtárának (Engineering Societies Library, ESL) megszüntetése

Megszűnés -könyvtáré; Szakkönyvtár -műszaki

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

1998. június 12-én az Engineering Societies Library (ESL) bezárta kapuit. E könyvtár, melyet a 20. század 20-as éveiben alapítottak, a világ egyik legnagyobb szakkönyvtárává fejlődött. A jelen cikk a következő kérdésekkel foglalkozik: a könyvtár problémái a 80-as és a 90-es években, a létszámleépítés, a bezárásról való döntés és az állomány szétosztása más könyvtárakba. Az ESL állományának legnagyobb része a Linda Hall Library-ba (Kansas City), a Wheeler gyűjtemény egy része (elektromosság, mágnesesség) pedig a New York Public Library-ba került.

(Autoref.)

Iskolai könyvtárak

01/244

GARDNER, Carrie: School libraries and filtering = Libr.Admin.Manage. 15.vol. 2001. 1.no. 23-25.p.

Az iskolai könyvtárak és a hálózat tartalmának szűrése

Cenzúra; Iskolai könyvtár; Számítógép-hálózat

Az iskolai könyvtárak fő feladata a minőségi irodalom, a tanulást támogató információk, az információ kezelésével kapcsolatos ismeretek és a később, felnőttkorban használható ismeretek biztosítása.
Az internethez való iskolai hozzáférés biztosítása a könyvtárak számára egyedülálló lehetőséget kínál ahhoz, hogy a fiatalok óriási mennyiségű fontos – és olykor felesleges – ismerethez férhessenek hozzá; ennélfogva a tanárok, a könyvtárosok és a fiatalok idejük zömét már nem az információkeresésre, hanem az információk értékelésére és hasznosítására fordítják. A tantervi témák némelyike (pl. a halálbüntetés kérdése) kínos lehet a szülők számára, de tárgyalásukra szükség van, hiszen ezek ismerete kihat a tanulók gondolkodására és majd felnőtt életére. A nyolcadikosok már foglalkoznak a lőfegyverek korlátozásának és a terhességmegszakításnak a problémájával, más tantárgyak során pedig felmerül az AIDS és a többi nemi betegség kérdése is. A szerző gyakorló könyvtárosként azt tapasztalta, hogy a fiatalok a szükséges információk keresése közben ritkán csábulnak el más webhelyekre; a szükséges ismereteket el tudják választani a használhatatlanoktól, ha jártasak a navigálásban és az internet használatában.
Az egyes iskolákban igen különböző módon szabályozzák a diákok internetes hozzáférését:

- korlátlan hozzáférést biztosítanak,
- szűrőt alkalmaznak (1999-ben az iskolák 58,3%-a élt ezzel a megoldással),
- szűrőt alkalmaznak mindenütt, csak az iskolai könyvtárban nem,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- szülői engedélyhez kötik az internetezést,
- a diákokkal a használat szabályait tartalmazó nyomtatványt íratnak alá,
- csak a tanárok internetezhetnek,
- nem használják az internetet.

A tizenkét évfolyamos oktatásnak az a célja, hogy a fiatalokat felkészítse a produktív állampolgári életre; és minden arra utal, hogy a hétköznapi problémák megoldásához és a teljes élethez elengedhetetlen az interneten való eligazodás képessége. Ez a képesség nem öröklődik: a gyerekeket meg kell tanítani, hogyan reagáljanak a fajgyűlöletre, az erőszakra, a szexuális jellegű információkra és a többi – pozitív vagy negatív – magatartásformára, amellyel a való életben vagy a virtuális térben találkoznak. Nagyon fontos, hogy minden diák megtanulja, hogyan kell használnia, értelmeznie és – időnként – figyelmen kívül hagynia azt, amivel az interneten találkozik. Ha az iskolai könyvtár nem vértezi fel a gyerekeket ezekkel a képességekkel, azt kockáztatja, hogy másutt, egy barát, a nagymama, a közkönyvtár vagy éppen az iskolai könyvtár számítógépén fognak próbálkozni, anélkül, hogy meg tudnának bírkózni mindazzal, amit ott látnak.

(Hegyközi Ilona)

01/245

MURRAY, Janet: School libraries and special education: an evaluation = Aust.Libr.J. 49.vol. 2000. 4.no. 357-362.p.

Iskolai könyvtárak és speciális oktatás: egy ausztrál felmérés eredményei

Beteg olvasó; Felmérés [forma]; Iskolai könyvtár; Szolgáltatások

Kiválasztott angol, ausztrál és kanadai iskolákban kísérték figyelemmel, hogy az oda járó valamilyen szempontból fogyatékos gyermekek hogyan szereznek információt, hogyan használják/használhatják az iskolai könyvtárakat. A négy évig tartó kutatás rendkívül különböző tapasztalatokat eredményezett, ezek azonban nem voltak összefüggésben sem az országgal, sem az iskola, vagy a környezet jellegével. Hogy mennyire veszik figyelembe e fogyatékos tanulók igényeit, illetve, hogy mennyire alkalmazkodnak lehetőségeikhez, az – a fizikai körülményektől eltekintve – elsősorban a pedagógusokon és az iskolai könyvtároson múlik.

Megfelelő kommunikációt és kooperációt kell kialakítani a gyógypedagógusok (ill. a fogyatékos tanulókkal foglalkozó pedagógusok) és az iskolai könyvtárosok között. Ha a könyvtárosnak van valamilyen tapasztalata vagy gyakorlata a fogyatékosságok tekintetében, készebb igényeik megértésére, de ehhez tanfolyamok is hozzásegíthetik. Sok múlik az iskola kultúráján, a fogyatékosokat befogadó légkörén és az ezt kezelő politikán. A könyvtárnak is ehhez a légkörhöz és politikához kell igazodnia. Mivel a – többnyire – csak néhány fogyatékos tanuló különleges igényeire az iskolai könyvtár állománygyarapítása nem tud teljes mértékben tekintettel lenni, a könyvtárosoknak meg kell ismernie azokat a külső forrásokat és lehetőségeket, amelyekkel javítani tudja a fogyatékosoknak nyújtott szolgáltatásokat.

(Mohor Jenő)

Lásd még 268

Egyéb könyvtárak

01/246

ALSMEYER, David: Reinventing the corporate library: British Telecoms Library = Multimedia Inf.Technol. 27.vol. 2001. 1.no. 64-58.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Egy brit vállalati könyvtár megújulása: a British Telecoms Library

Elektronikus könyvtár; Üzemi szakkönyvtár

A British Telecom (BT) könyvtára 600 folyóiratcímmel és 10 ezer könyvvel nagy vállalati könyvtárnak számított, intenzív állománygyarapítást folytatott, dokumentumellátó rendszert működtetett és heti tájékoztatót adott ki, ám a gazdasági kényszer (a folyamatos költségvetés-csökkentés és az – elsősorban folyóirat – áremelkedések) a jövő teljes újragondolására késztették. A könyvtáros-csapat arra belátásra jutott, hogy:

- tevékenységét az információkhoz való jobb hozzáférésre, mintsem a birtoklásra kell összpontosítania;
- másokra kell bízni azokat a feladatokat, amelyeket azok hatékonyabban el tudnak látni;
- ki kell bővíteni a könyvtár használói körét a vállalat más telephelyein lévőkkel, online szolgáltatások, digitális könyvtár kiépítése révén;
- az online kínálatnak olyan egyszerűnek kell lennie, hogy ne legyen szükség külön felhasználó-képzésre;
- az online verzióban újra kell teremteni az olvasók és a könyvtárosok korábban meglévő közösségét;
- az online kínálatot audio- és video-anyaggal is ki kell bővíteni.

Az amúgy is mozgékony „high-tech" környezetben dolgozó cégnél könnyen dőlt el a birtoklás vagy hozzáférés vita, és a folyóirat-előfizetések 75%-át lemondták. Kifejlesztettek egy olyan dokumentumellátó rendszert (BLADES), ami az olvasók számára a szükséges cikkek közvetlen megrendelését teszi lehetővé, ezek költsége belefért az előfizetés-lemondások által megtakarított összegbe. A lemondások és a könyvállomány selejtezése (az évek óta nem használt, illetve a vállalat profiljába már nem tartozó művek kivonása) jelentős hely-megtakarítással is járt. A BLADES szinte teljesen automatizálta a könyvtárközi kölcsönzést és a dokumentumellátást, néhány más munkát (pl. a folyóirat-feldolgozást) pedig bérmunkába adták ki.

Az 1994-ben építeni kezdett digitális könyvtár két adatbázist (Inspec, ABI/Inform) és 800 elektronikus folyóiratot kínál. Felhasználói felülete (melynek fejlesztésében két egyetemi könyvtár is közreműködött) rendkívül egyszerű és kényelmes, egy helyről lehet elérni valamennyi könyvtári adatbázist, elektronikus folyóiratot és a dokumentumkérő rendszereket.

A BT Digitális Könyvtára ma több információt nyújt, mint papír-alapú elődje hat évvel ezelőtt. Az egész céget szolgálja, nem csak a könyvtár közelében lévőket. 7 fővel működik, a korábbi 23 helyett, de ezek sokoldalúbb és magasabb színvonalú munkát végeznek. A régi könyvtár bezárása a legjobb dolog volt, ami történhetett.

(Mohor Jenő)

01/247

FUENTES ROMERO, Juan José: Las bibliotecas centrales de comunidades autónomas del estado espanol. Su colección de materiales = Rev. Esp. Doc. Cient. 23.vol. 2000. 4.no. 395-416.p. Bibliogr. 31 tétel.

Res. angol nyelven

A spanyol autonóm tartományok központi könyvtárai és állományuk

Állománygyarapítás; Regionális könyvtár

A spanyol könyvtárügy új jelensége a valamennyi autonóm tartományban működő tartományi központi könyvtár (TKK), amely többé-kevésbé ugyanazt a küldetést teljesíti (vagy kellene, hogy teljesítse) a maga környezetében, mint amit országos méretben a nemzeti könyvtárak. Természetesen vannak különbségek a tradicionális nemzeti könyvtárak és az új típusú TKK-k között, ennek ellenére feladatkörüket, funkciórendszerüket és ebből adódó gyűjteményfejlesztési elveiket is könnyen le lehet

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vezetni a nemzeti könyvtárak általános gyakorlatából, illetve a nemzeti könyvtárak szakirodalmából (a fő hivatkozási források M.B. Line, A. Wilson, M. Gorman, I. McGowan és F.W. Lancaster írásai). A TKK feladata, hogy a tartomány, valamint a tartományi szerzők nyomtatott, hangzó és vizuális termését összegyűjtse, megőrizze és terjessze (rendelkezésre bocsássa), ugyanígy a tartományról szóló anyagokat. Ebből a célból legalább egy kötelespéldány illeti meg. Feladata, hogy elkészítse és terjessze a bibliográfiai információkat a tartomány kiadói terméséről, és kidolgozza – a könyvtári rendszer más tagjaival együttműködve – a központi katalógust és használatának módjait. Létesítsen együttműködési és csere-kapcsolatokat más nemzeti és külföldi könyvtári rendszerekkel. (A megfogalmazás az Aragónia könyvtárairól szóló 1986-os jogszabályból való, de általános érvényű.)

A mai spanyol társadalomban, ahol a politikai, társadalmi, gazdasági, technológiai stb. változások nem gyorsak, hanem szédítőek, a TKK-ra is érvényesek a könyvtár típusától független általános megállapítások, mint a Ranganathan öt törvényét modernizáló Gormanéi, vagy a McGowan által leírt tendenciák: a könyvtárhasználói szokásoknak a távoli használat lehetőségeiből következő változása; a kommunikációs technológia hatása a források megosztásának lehetőségeire; a dokumentumra vonatkozó bibliográfiai adatok megszerzése és a dokumentumhoz való hozzáférés folyamatainak várható fúziója; a folyamatos vita a katalógusok retrospektív konverziója körül; a kötelespéldány-ügy szabályozásának revíziója az új médiumokra való tekintettel. A TKK-nak is alkalmazkodnia kell azokhoz a körülményekhez, melyeket az elektronikus források növekvő és a nyomtatottak csökkenő használata, a források interaktivitásának növekvése, a távoli információk használata és a távoli használók növekvő elvárásai jellemeznek.

Mindezek a feladatok és körülmények a gyűjteménnyel szemben olyan követelményeket támasztanak, amelyeket csak céltudatos tervezéssel, a gyűjteményépítés stratégiai tervének kidolgozásával lehet kielégíteni. Néhány kritérium a gyűjteményfejlesztés stratégiai tervezéséhez: a lehető legnagyobb mértékben növelni kell az elektronikus környezeten alapuló információk elérhetőségét és használatát; aktív programot kell kidolgozni az adott tartományra vonatkozó bármilyen típusú dokumentumanyag gyűjtésére és megőrzésére; a TKK legyen a tartományra vonatkozó bármilyen témájú anyag elsődleges központja, akár hagyományos, akár elektronikus formátumról van szó, s ennek megfelelő legyen az új hordozók és új formátumok fejlődésének figyelemmel kísérése, folyamatos beszerzése és hozzáférésük biztosítása; biztosítani kell, hogy a gyűjteményfejlesztés legyen különösen érzékeny az egyes tartományok különleges igényeire (pl. Rioja – borászat, Galicia – divat, Murcia – kertészet); a gyűjtemény fejlesztése a kisebbségi témákra is terjedjen ki, hogy a gyűjtemény tükrözze az adott tartomány összetételét (faji, kulturális stb. téren is); ki kell építeni mind a többi könyvtárral, mind az egyéb kulturális intézményekkel az együttműködési kapcsolatokat a kitűzött célok mind teljesebb elérése érdekében.

(Mohor Jenő)

Lásd még 289

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

01/248

VAN ZIJL, Carol: Electronic bookshops: wow or whoa? = Cape Libr. 44.vol. 2000. 6.no. 11-15.p. Bibliogr.

Elektronikus könyvesboltok: áldás vagy átok?

Állománygyarapítás; Elektronikus könyv; Hatékonyság; Könyvkiadás, könyvkereskedelem; Számítógép-hálózat

Tagadhatatlan, hogy az elektronikus könyvesboltok megjelenése felrázta a könyvtári anyagok beszerzésének hagyományos formáit. Számos általános könyvesbolt, és szinte minden szakterületen több szakosodott bolt is található az interneten. Ugyanakkor érdekes, hogy a legismertebb, az Amazon is csak forgalma felét bonyolította (1999-ben) könyvekből, a többi video, CD, játék stb. volt, és a megrendelések alig öt százalékát szállította saját leltárkészletéből.

Egy előrejelzés szerint 2003-ra a fogyasztók percenként 2 millió dollárt fognak költeni az interneten. Néhány jelentősebb elektronikus könyvesbolt áttekintése után megállapítható, hogy nagyszerű lehetőség több mint egy millió könyv között böngészni, sok esetben a tartalomjegyzékbe, esetleg példa-fejezetbe, könyvismertetésbe is betekintve, megtudni valamit a szerzőről. És mindezt bármikor, hiszen a bolt mindig nyitva van. A katalógusuk napra kész, az árak pontosak (s ha mégsem, megrendelés esetén visszakérdeznek, hogy magasabb áron is kell-e az adott könyv).

Ugyancsak kedvező az árak összehasonlításának lehetősége. Az e-boltok legtöbbje nagy engedményeket nyújt, ám többnyire a népszerű, és nem a tudományos könyvtári igényeket kielégítő irodalomból. Az e-boltok legtöbbje inkább a közkönyvtári, mintsem a felsőoktatási és szakkönyvtári gyarapítás forrása lehet. Nagy előnyük a megrendelések igen gyors teljesítése, ám a rendszeres e-bolti vásárlás a világháló gyakori lassúsága miatt idegőrlő is lehet.

Az e-boltok az egyéni vásárlóra, nem az intézményire vannak felkészülve, főként olvasmányos irodalmat kínálnak, hitelkártyás fizetést preferálnak (esetleg mást nem is tudnak megoldani), és általában magas szállítási költséget számolnak fel. Gyakran kitűnő forrásai a régebbi vagy már alig kapható kiadványoknak, és a kevéssé ismert helyekről származó dokumentumoknak, jól használhatók az árak és a bibliográfiai adatok ellenőrzésére, és sokan nyújtanak rendszeres figyelő–tájékoztató szolgáltatást is.

Összegezve: az elektronikus könyvesbolt „jé!" is, meg „jaj!" is; nagyszerű új eszköz az állománygyarapítás bizonyos feladataihoz, ám nem könyvtár-orientált intézmény. Ha gyarapításunkat az azonnali igény-kielégítés vezérli, és valami most kell, bármi áron, a legjobb megoldás az e-bolt. Ha viszont állományt építünk annak alapján, hogy – szerintünk – mire van, lesz szüksége olvasóinknak, az e-bolt csak kiegészítője lehet más szállítók szolgáltatásainak.

(Mohor Jenő)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

01/249

ISAACSON, David: Discriminating librarians. An academic librarian grapples with a selection dilemma: is it porn? = Libr.J. 125.vol. 2000. 19.no. 40-41.p.

Válogatási dilemma: művészet vagy pornográfia?

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Pornográfia; Tájékoztatás szabadsága

Jó néhány könyvtár rendelkezik pornográf irodalommal, a Vatikáni Könyvtár tiltott könyvek gyűjteményétől a szexualitást és nemeket kutató Kinsey Intézetig. Bár sokan irtóznak tőle, a könyvtárak már csak megőrző funkciójuk miatt sem hagyhatják figyelmen kívül a kultúrhistória részét képező dokumentumokat. De még a könyvtárosok is különbözőképpen vélekednek a pornográfia kérdéséről. A Western Michigan University Waldo Könyvtárának bölcsész könyvtárosa saját, szubjektív véleményével ismertet meg bennünket.

Irodájába időnként bekopog gyarapító kolléganője. Mindig az iroda hátsó ajtaján, ahol szinte soha senki más. Ez is jelzi, hogy kényes, bizalmas témában szeretne konzultálni. A könyv, amit ilyenkor a kezében tart, pornográf-gyanús. Ha mindketten úgy gondolják, hogy a mű tartalma vagy külleme túlságosan provokatív, és esély van rá, hogy megrongálják vagy ellopják, akkor korlátozzák a kölcsönözhetőségét vagy a nem kölcsönözhető különgyűjteménybe irányítják. Az is előfordul, hogy úgy döntenek, visszaküldik a terjesztőnek.

A tanakodás közben mindkét könyvtáros zavarban van. Hiszen ők csak kollégák, akik nem sokat tudnak egymás magánéletéről, a provokatív képek fölé hajolva mégis intim témáról kell tanácskozniuk. Persze a durva pornográfia egyáltalán nem sugall intimitást, meghittséget. A szerző véleménye szerint inkább elidegenítő, kellemetlen, és lealacsonyító. A Library of Congress tárgyszavai pedig nem alkalmasak a lágy és a kemény pornó megkülönböztetésére. Pedig a kettő között legalább tíz fokozat van. Ha ez a tárgyszavakban is tükröződne, jóval könnyebb lenne a könyvtárosok dolga. Mert nagyon nehéz döntésekről van szó. Pornográf-e Edward Weston emberi fenékhez megtévesztésig hasonló zöldpaprika fotója, vagy Robert Mapplethore művészi kompozíciójú homoerotikus fotói? Sok avantgard alkotó célja a néző sokkolása. A könyvtáros feladata védelmezni ezt a jogot.

Biztos ízlés szükséges annak eldöntéséhez, mi kerülhet állományba, és mit kell megóvni a perverzek tekintetétől. És mivel az ízlés meglehetősen szubjektív dolog, mindig lehet számítani ellenvéleményre.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 247, 279, 283, 285, 287

Raktározás

Lásd 238

Feldolgozó munka

01/250

ROUX-FOUILLET, Jean-Paul: Les puces envahissent bibliotheques = Bull.Bibl.Fr. 45.tom. 2000. 6.no. 66-70.p.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Új technológia a dokumentumok azonosítására

Adatfeldolgozás; Vonalkód

A világ számos könyvtára, különösen az Egyesült Államokban, az RFID (Radio Frequency Identification) technológiát választotta a dokumentumok azonosítására a vonalkódos azonosítás helyett. Újabban Franciaországban is indultak hasonló programok. Az RFID lehetővé teszi az állományok különféle célú kezelését (leltár, visszakeresés, lopásgátlás), továbbá a dokumentumok kölcsönzését és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a visszavételét. Az ilyen rendszerek telepítésekor meg kell vizsgálni, hogy a költségek arányban vannak-e a várható haszonnal, és hogy illeszkednek-e az egyéb automatizálási szempontokhoz.

(Autoref.)

01/251

RUIZ-PÉREZ, Rafael: Elección de puntos de acceso de autor. Implicaciones de las reglas de catalogación en los catálogos automatizados de las bibliotecas iniversitarias espanolas = Rev.Esp.Doc.Cient. 23.vol. 2000. 4.no. 437-460.p. Bibliogr. 51 tétel.

Res. angol nyelven

A szerző mint „hozzáférési pont". A katalogizálási szabályzatok alkalmazása a spanyol egyetemi könyvtárak számítógépes katalógusaiban

Besorolási adat; Dokumentumleírási szabályzat; Egyetemi könyvtár; Online katalógus; Személynév

A könyvtári számítógépesítés egyik legfőbb oka az információ-visszakeresés új lehetőségeinek kihasználása. Mivel a visszakeresést a „hozzáférési pontok" teszik lehetővé, különösen fontos ezek kiválasztása. Tekintettel arra, hogy az angol-amerikai szakirodalomban már számos munka mutat rá az ISBD, a MARC és az AACR2 bizonyos módosításainak szükségességére, empirikus vizsgálatot végeztek annak megállapítására, hogy a katalogizálási szabályzatok (különösen a spanyol Reglas de Catalogación Espanolas – RCE) mennyiben segítik a szerző mint hozzáférési pont kiválasztását, vagyis a szerző szerinti keresés hatékonyságát a számítógépes katalógusokban. A vizsgálathoz harminc témakörből (agronómiától közigazgatáson át vallásig) összesen 1315 tételt választottak ki mintának a REBIUN (spanyol egyetemi könyvtári hálózat) adatbázisából. Az eredmények szerint a mintadokumentumok összesen 5443 szerzői nevet tartalmaztak (művenként átlag 4,14 szerző). Ezek 76%-a alkotó szerző, többségük (72%) egyedüli, illetve társszerző vagy közreműködő. Az adaptáló, folytató típusú szerzők, illetve a testületi szerzők mindössze 5%-ot tettek ki. A nem alkotó „szerzők" (ide értve a – kereskedelmi jellegű – kiadót is) aránya 24%. A lehetséges 5443 szerzői hozzáférési pont forrásának megoszlása szerint a szerzőségi adat 52,75%-a a címlapról, 41,6%-a a tartalomjegyzékből, 5,6%-a egyéb helyről származik. A ténylegesen meglévő hozzáférési pontok száma 2259, ami azt jelenti, hogy a keresés szempontjából elveszett 3184 szerző (58,5%), ezek 84%-a alkotó szerző (75% közreműködő, 8,5% társszerző) volt, a nem alkotó szerzők aránya 15,5%. Ha leszámítjuk a tartalomjegyzékekben szereplő 2267 lehetséges szerzői hozzáférési pontot (melyekből mindössze 43 realizálódott), a fennmaradó lehetséges 3176 pontból 2216 realizálódott, azaz a „veszteség" 960 szerző (30,23%). Ezek 49%-a alkotó szerző (26% társszerző, 20% közreműködő), s az elveszettek 51%-át teszik ki a nem alkotó szerzők (24% fordító, 7% közreadó, összeállító, 7% kiadó). Az elvesztett szerzők az adat forrása szerint 70%-ban a tartalomjegyzékben, 24%-ban a címlapon, 6%-ban egyéb helyen szerepelnek. Szerzői típusok szerint a címlap-veszteség 12-17% között van, kivéve a közreműködők 78%-os arányát, és hasonló eloszlást mutat az egyéb hely, mint adat-forrás is. A tartalomjegyzékből származó veszteség elsősorban az alkotó szerzőket érinti (80% szerző és társszerző, 99,36% közreműködő); a nem alkotó szerzők neve nem ebből a forrásból származik. Külön figyelmet érdemel, hogy míg a legfeljebb 3 szerzős művek esetén a társszerzők és közreműködők vesztesége 6,7 ill. 2,5%, ugyanez háromnál több szerző esetében 93 ill. 97,5%-ra emelkedik. A teljes veszteség az első esetben 15,6%, a másodikban 84,4%. A nem alkotó szerzők közül a koordinátorok 61, az illusztrátorok 77, a fordítók 88, az előszó-írók 91 százalékos veszteséget szenvednek.

Az eredmények alátámasztják, hogy sürgős szükség van az online katalógusokhoz alkalmazandó ka-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

talogizálási szabályok módosítására. Ennek során a kiválasztási előírások egyszerűsítésére és pontosítására, valamint a korlátozások feloldására kell törekedni. A szerzők kötelező illetve opcionális feltüntetése szempontjából a megkülönböztetés elsődleges alapja az információkeresésben való hasznosság legyen. A különböző szerzőtípusok itt használt kategorizálása esetleges, de a cikk rámutat a kategorizálás gondos kimunkálásának szükségességére. A katalogizálási szabályzatokban felállított korlátozások tarthatatlansága egyértelműen bebizonyosodott: csak a tartalomjegyzék figyelembe vétele, és a „három szerzős szabály" megtörése kb. 80 százalékkal csökkentené a veszteséget. Megjegyzendő, hogy a vizsgált mintának mindössze 9%-a volt olyan mű, ahol a tartalomjegyzékből szerzőségi adatok származhattak, továbbá, hogy a „hármas szabály" nem csak lehetetlenné teszi egy több szerzős mű megtalálását, ha nem ismerjük címét és első szerzőinek nevét, de a szerzők jogait is sérti, valamint meghamisítja az adatbázisokban való szereplésen alapuló teljesítménymérések adatait is.

(Mohor Jenő)

01/252

HEINER-FREILING, Magda: Die Deutsche Bibliothek auf dem Weg zur Einführung der Dewey Decimal Classification = Dial.Bibl. 13.Jg. 2001. 1.no. 21-28.p.

A Dewey-féle Tizedes Osztályozás bevezetése a német nemzeti könyvtárban

Együttműködés -nemzetközi; Nemzeti könyvtár; Tárgyi feltárás; Tizedes osztályozás

A Die Deutsche Bibliothek jelenleg különféle osztályozási rendszereket alkalmaz az egyes bibliográfiai szolgáltatásaihoz. A nemzeti bibliográfia heti füzetei pl. az ETO alapjaira épülő tárgyszavas csoportosítást használnak, a jelenleg érvénybe levő tárgyszó normatíva (SWD) alapján, az új frankfurti könyvtárépület olvasótermeinek állományát sajátos helyi alaposztályozás (Basisklassifikation) alapján rendezték. Egyik megoldás sem felel meg a nemzetközi elvárásoknak.

A megoldás keresése közben az elmúlt években egyre inkább előtérbe került a Tizedes Osztályozás (Dewey Decimal Classification) bevezetésének gondolata. Ebbe az irányba mutatott az „Osztályozás a tudományos könyvtárakban" c. ajánlás (Berlin, 1998), a többi európai nemzeti könyvtárral való együttműködés gyakorlata (pl. a „Multilingual Access to Subjects" c. projekt) és az IFLA keretében történő nemzetközi tájékozódás is. A Tizedes Osztályozás átvételét indokolja, hogy ez terjedt el csaknem valamennyi angol nyelvű országban, Távol-Kelet és Afrika nagyobb részén, és növekvő érdeklődést mutat iránta Japán és Kína.

A Tizedes Osztályozás németországi bevezetésének alapvető feltétele a német nyelvű kiadás megszervezése. A Dewey Decimal Classification nemzetközi jogainak tulajdonosa az OCLC Forest Press, ez az intézmény 2003-ra tervezi az új, 22. angol nyelvű kiadást. Előnyös lenne, ha ez a kiadás már figyelembe vehetné a német nyelvterületről érkező javaslatokat is. (Jelezték, hogy készségesen fogadnák ezeket.)

A német nyelvű kiadás munkálataihoz 5 vagy 6 teljes munkaidős munkatárs két éves tevékenységére lenne szükség, s rajtuk kívül szakemberek csoportjaira, akik tanácsadóként és lektorként segítenék a munkát, szakmai és könyvtári tapasztalataik felhasználásával.

A Tizedes Osztályozás bevezetésének sikere a könyvtárosképző intézményeken is múlik: kérdéses, hogy hajlandók-e fokozatosan átvenni ezt az új állományfeltáró eszközt? Biztató, hogy a kölni főiskola már készségesnek mutatkozik erre a feladatra.

A tervek szerint a német kiadás megjelenésével párhuzamosan a német nemzeti bibliográfia először főbb csoportbeosztásában, majd árnyaltan is áttérne a Tizedes Osztályozásra. Fontos, hogy egyidejűleg készüljenek konkordancia-jegyzékek is, melyek lehetővé teszik a régebbi osztályozási rendszerek és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a bevezetendő Tizedes Osztályozás integrációját. Mindenek előtt konkordancia jegyzéket kell készíteni a jelenleg érvényben levő tárgyszó normatívával (SWD), továbbá a többi osztályozási rendszerrel, pl. a Regensburgi Osztályozással (RVK), a Frankfurti Alaposztályozással (BK).

A német nyelvű Tizedes Osztályozás kidolgozásának akkor van valódi értelme, ha azt az egész német nyelvterületen egységesen használják. Ellentétben a tárgyszó normákkal (SWD), melyet lépésről-lépésre vettek át előbb Németországban, majd később Ausztriában, Dél-Tirolban és Svájc német nyelvterületein, a Tizedes Osztályozás átvétele a tervek szerint egyszerre és egységesen történnék. A rendszer jogtulajdonosa is fontosnak tartja a közös átvételt: korábban a francia nyelvű kiadásért Franciaország és Kanada együtt vállaltak felelősséget, a spanyol nyelvű kiadást pedig több latin-amerikai ország gondozta együttesen. A német kiadás gondozója egy konzorcium lenne, mely nem annyira az anyagi, mint inkább a könyvtárpolitikai szempontokért lenne felelős. Svájc már jelezte részvételi szándékát a konzorciumban, Ausztria viszont még nem vállalt teljes jogú tagságot. További tagok: Die Deutsche Bibliothek, Staatsbibliothek (Berlin), Bajor Könyvtáros Szövetség, Dél-nyugati Német Könyvtáros Szövetség, – továbbá felhasználói és megfigyelői státuszban számos más intézmény is.

Svájc és Ausztria bekapcsolódása azt eredményezi, hogy a közösen kidolgozott szabályzat figyelembe fogja venni az egyes államok eltérő nyelvi, jogi, intézményi sajátságait is. Ugyanakkor a jelenlegi angol nyelvű kiadás is kritikus átvizsgálásra, terminológiai átdolgozásra, mélyebbre hatoló tagolásra vár. (Különösen a jog, a nevelés, a politika és a történelem csoportjaiban.) Minél előbb elkezdődnek a német átvétel munkálatai, annál nagyobb annak az esélye, hogy a javaslatok beépülnek a Dewey Decimal Classification új kiadásába.

(Katsányi Sándor)

01/253

BROUGHTON, Vanda: A new classification for the literature of religion = Int.Cat.Bibl.Cont. 29.vol. 2000. 4.no. 59-61.p. Bibliogr.

Új táblázatok kifejlesztése a „Vallás" osztályozására

Osztályozási rendszer -vallástudományi

A cikk megvizsgálja a vallási irodalom osztályozásának általános problémáit, beleértve a létező rendszerek keresztény-elfogultságát, a speciális terminológia elburjánzását, a terminusok többféle jelentését a különféle vallások és kultúrák szerint, és a különféle használói csoportok igényeinek sokféleségét. A szerző bemutat egy olyan fazettás rendszert, amely ezeknek a problémáknak egy részét hivatott áthidalni, továbbá részleteket és példákat ad közre az ETO felújított 2. főosztályából.

(Autoref.)

Katalógusok

Lásd 251

Információkeresés

01/254

ARANT, Wendi – PAYNE, Leila: The common user interface in academic libraries: myth or reality? = Libr.Hi Tech. 19.vol. 2001. 1.no. 63-76.p. Bibliogr.

Közös használói felület az amerikai egyetemi könyvtárakban: ábránd vagy valóság?

Ember-gép kapcsolat; Egyetemi könyvtár; Gépi információkeresési rendszer

Az egyetemi könyvtárak a használók kívánságára már régóta szeretnének olyan használói felületeket

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kifejleszteni, amelyekről – bármilyen fizikai helyről keressen is az olvasó – minden információ (online katalógus, folyóiratok, cikkek, elektronikus dokumentumok teljes szövegei stb.) közvetlenül elérhető. Erre az igényre az adatbázisok és az integrált könyvtári rendszerek forgalmazói is felkészültek. Ma már a egy közös interfész komponensei rendelkezésre állnak, de az még hátra van, hogy olyan közös felületbe illesszék őket, amelyhez bármilyen elektronikus forrás hozzákapcsolható, és mégis megfelelő sebességű keresésre képes. A cikk ismerteti az integrált fazettákat és a rendszer-összetevőket, amelyek egy ideális elektronikus könyvtári felület követelményeinek megfelelnének, figyelembe véve a legkülönfélébb igényeket és elvárásokat.

(Autoref. alapján)

01/255

DALBIN, Sylvie – SALLÉRAS, Bruno: Une expérience d'utilisation d'un systeme d'information documentaire en langage naturel = Documentaliste. 37.vol. 2000. 5-6.no. 312-324.p. Bibliogr. 17 tétel.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A természetes nyelv használatának tesztelése egy információkereső rendszerben

Információkereső nyelv; Információkeresési rendszer értékelése; Üzemi szakkönyvtár

Az intranetek kifejlesztésének köszönhetően sok szakkönyvtár tér át a hagyományos modellről a használók által kezelt természetes nyelvű információkeresési rendszerekre. A francia AGF (Assurances générales de France) vállalati könyvtára egy olyan rendszert vezetett be, amely lehetővé teszi a természetes nyelvű keresés előnyeinek és hátrányainak felmérését úgy a könyvtárosok mind a használók szempontjából. A szerző szorgalmazza, hogy a közvetlen használókra épülő rendszerek fényében újra kellene gondolni az eddigi gyakorlatokat és szokásokat.

(Autoref.)

01/256

VINE, Rita: Real people don't do Boolean: how to teach end users to find high-quality information on the Internet = Inf. Outlook. 5.vol. 2001. 3.no. 16-23.p.

Rez. francia és spanyol nyelven

Az „igazi használók" nem Boole-algebrával keresnek! Hogyan tanítsuk meg a közvetlen használókat arra, hogyan jussanak színvonalas információhoz az interneten

Boole-algebra; Használók képzése; Online információkeresés

A hétköznapi emberek az információkereséshez elsősorban hasznos tanácsokra várnak, nem pedig a technikai megoldásokat szeretnék megismerni. Mindössze arra törekszenek, hogy gyorsan néhány jól használható forrást találjanak, elkerüljék a tévutakat és egy-két egyszerű módszert használjanak.

Míg a tájékoztató szakemberek az információ világát a maga összetettségében látják, a hétköznapi emberek alapvető dolgokkal sincsenek tisztában, többek között az információkeresés folyamatával sem. Csak a Yahoot ismerik a keresőgépek közül, csak kulcsszavas keresést alkalmaznak, és eszükbe sem jut, hogy esetleg a keresett téma vagy fogalom szinonímáját is használhatnák. Legtöbben nincsenek tisztában a keresőgép és a linkgyűjtemény közti különbséggel, és csak egy-két hálózati keresőeszközt ismernek, a felkínált súgókat sem olvassák el soha.

Ilyen alapokra kell az internet-használatot oktatóknak építeniük, ha laikusoknak tartanak tanfolyamot. Eredményt csak akkor érhetnek el, ha át tudják formálni tanítványaiknak az információ világáról alkotott képét, mégpedig a lehető legegyszerűbb módon. Ennek az a lényege, hogy meg kell tanítaniuk, hogy a katalógusok révén a könyvekről szóló, az indexek révén folyóiratokban lévő irodalomról szóló információkhoz, a webes keresőgépek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

és a linkgyűjtemények révén az ún. szürke irodalomhoz, a linkgyűjtemények és a web révén pedig a „szürkeállomány" termelte információkhoz lehet eljutni.

Ez a séma egyszerű keretet biztosít az információkereséshez, mivel a hálózatot olyan kiindulási pontként szemléli, ahonnét a használó elkezdheti a keresést. A továbbiakban azokról a web-oldalakról kell a „tanulónak" ismeretekkel rendelkeznie, amelyeket a tanár javasol. Ennélfogva csak egy helyre kell mindig koncentrálnia: a hálózatra, és ott is csak egy weboldalt kell megtalálnia: a könyvtárét.

Ezt követően a szerző az oktatásban alkalmazható hatékony eszközöket taglalja, majd a hosszabb-rövidebb tanfolyamokra való felkészülés főbb lépéseit vázolja fel. Több olyan módszertani ötletre és fogásra is kitér, amelyeket minden hasonló tevékenységgel foglalkozó oktató felhasználhat munkája során.

(Hegyközi Ilona)

01/257

ZILLMANN, Hartmut: Information retrieval and search engines in full-text databases = LIBER Q. 10.vol. 2000. 3.no. 335-341.p.

Információkeresés és keresőgépek használata teljes szövegű adatbázisokban

Gépi információkeresési rendszer értékelése; Teljes szövegű adatbázis

Az OSIRIS és az ELIB az Osnabrück-i Egyetem két együttműködési projektje, melyeket a német kutatási társaság (DFG) és a alsó-szászországi tudományos-kulturális minisztérium támogat. Ezek a kutatások természetes nyelvi indexelő rendszerekkel és technikákkal foglalkoznak, teljes szövegű adatbázisokban való keresés céljából. Segítségükkel nagy, relációs adatbázisok szövegeiben komplex szintaktikai és szemantikai elemzések végezhetők, online, valós idejű indexeléshez és kereséshez.

(Autoref.)

01/258

STURGES, Paul: Gatekeepers and other intermediaries = Aslib Proc. 53.vol. 2001. 2.no. 62-67.p. Bibliogr. 19 tétel.

„Kapusok" és egyéb közvetítők. A közvetítők alkalmazásának története és jövője az információkeresésben

Könyvtárosi hivatás; Online információkeresés; Prognózis

Amióta a '60-as években elkezdődött az információtechnológia bevezetése néhány szakkönyvtárban, mindig voltak olyan jóslatok, hogy a közvetlen használói keresés az online adatbázisokban feleslegessé teszi a könyvtárosokat. Ezt a nézetet tovább erősítette az információkeresés további automatizálása, majd az internet és a világháló megjelelése a '90-es években. Néhányan úgy gondolják, hogy a szakkönyvtárosra már napjainkban sincs szükség. Ám ha figyelembe vesszük Thomas Allen koncepcióját a technikai közvetítőkről (gatekeeper), akkor világosabb kapunk erről a szakmáról. Eszerint a technológia ismeretekkel rendelkező közvetítő kutató is egyben, aki informális tanácsadást végez kollégái számára. A jelen cikk amellett érvel, hogy az emberi közvetítés igen fontos az információkeresés hatékonysága szempontjából. Ez a szempont a könyvtárosok munkájának fontosságát is megerősíti. Már ma is megfigyelhető a közvetítés újbóli fellendülése. A könyvtárosok új ismereteket sajátítanak el az elektronikus információk világából, és egyre jobban bizonyítják szerepük fontosságát az információs folyamatban.

(Autoref. alapján)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Olvasószolgálat, referensz

01/259

EZOVA, S.A.: Bibliotekar' kak slusatel' = Naučn. Teh. Bibl. 2001. 3.no. 131-137.p.

Könyvtáros a (meg)hallgató szerepkörében

Felmérés [forma]; Kommunikáció -használókkal

Az emberek közötti kommunikációnak négy válfaja van, úm. a hallgatás, a beszélgetés, az olvasás és az írás. Közülük a leggyakoribb a hallgatás, az, hogy valamiféleképpen meghallgatok valakit. Átlagosan az egyes személyek összes kommunikációs helyzetének 40–45%-a áll hallgatásból–meghallgatásból.

A hallgatáson belül van reflektálatlan („némán veszi tudomásul a hallottakat"), reflektált („jelzi, hogy a hallottakat tudomásul vette") és emocionális („pozitív vagy negatív hozzáállás kinyilvánítása a hallottakhoz") hallgatás.

A Kelet-Szibériai Állami Kulturális és Művészeti Akadémia egyik professzornője az 1998/99. tanévben készített szakdolgozatok révén felmérette, hogy a könyvtárosi hivatás gyakorlása közben mekkora szerepe van a partnerek – az olvasók – meghallgatásának, illetve hogy a könyvtárosok gyakorolta „hallgatásművészetnek" milyen válfajai vannak az egyes szakmai csoportok körében.

A különféle szibériai könyvtárakban végzett kisebb-nagyobb (kérdőíves és/vagy interjús) felmérések a következő fontosabb eredményekkel jártak:

Igazolódott az a feltételezés, hogy a könyvtárosok az átlagembernél többet kényszerülnek másokat meghallgatni.

Azok a kollégák tudnak „jobban" hallgatni, sőt „jobban" oda is figyelni arra, amit az olvasók mondanak, akiket erre speciális felkészítésben részesítettek.

A harminc évnél idősebb könyvtárosok alkalmasabbak az olvasó „vissza nem beszélő" (reflektálatlan) meghallgatására, mint a harminc évnél fiatalabbak. Ennek képessége az első csoportba tartozó könyvtárosok 62%-ában van meg, míg a fiatalabbaknak csak 40%-a rendelkezett vele.

A könyvtárosok 30-40%-a képtelen az olvasókkal egyenrangú kapcsolatot kialakítani a velük való kommunikáció közben (pl. nem mer a szemükbe nézni).

Gyakorta igen nehéz együttérzéssel (emocionálisan) meghallgatni azokat az olvasókat, akik megsértik a könyvtár használati rendjét, akik rosszhiszeműen késnek visszahozni a kölcsönzött műveket, akik barbárul bánnak a könyvvel.

A cikk szerzője saját tapasztalatait is előadja, mondván: sok olyan kollégát ismer, aki eredetileg empatikus meghallgatási készségekkel rendelkezett, ám az olvasók agresszivitását sok-sok szolgálati év után már nem tudta elviselni, és vagy feldolgozói–bibliográfusi munkakörbe kérte áthelyezését, vagy egyszerűen kilépett a könyvtárból. Az is előfordult, hogy a könyvtárigazgató egy-egy ilyen áthelyezési kérést azzal büntetett, hogy a kérelmező fizetését csökkentette.

A szerző reméli, hogy cikke felkelti a szakmai érdeklődést a hallgatás problémája iránt, és a továbbiakban a „hallgatás művészete" a továbbképzésben is helyet kap.

(Futala Tibor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

01/260

WEAVER, Margaret – NOEL, Lorraine: Home alone? Unstaffed academic library services: implications for practice = New Rev.Inf.Libr.Res. 6.vol. 2000. 53-76.p.

Magára hagyjuk-e az olvasót? Önállóan használható szolgáltatások a felsőoktatási könyvtárakban; a megoldás gyakorlati szempontjai

Egyetemi könyvtár; Esettanulmány [forma]; Olvasószolgálat

A legtöbb egyetemi könyvtár szeretné csökkenteni működési költségeit, ugyanakkor meg szeretné őrizni szolgáltatásainak hatékonyságát, és széles körű választékot szeretne nyújtani használóinak. A University of Huddersfield könyvtára úgy döntött, hogy kísérletképpen 2000 áprilisában a húsvéti munkaszünet idején is nyitva tart, de könyvtári személyzet nélkül, csak az alapvető biztonságról gondoskodik. A kísérlet célja a könyvtári hozzáférés idejének növelése egy olyan időszakban, amikor a könyvtár egyébként zárva tartana, miközben a költségeket minimális szinten kívánták tartani. A könyvtárhasználatot mérve a szóban lévő időszakban (olvasók automatikus számlálása a bejárati kapuban, önkiszolgáló kölcsönzések száma, számítógépes bejelentkezések statisztikája stb.) kiderült, hogy a használók elfogadták a nyitvatartási időn kívül működő, személyzet nélküli könyvtárat. Fontos eredmény az is, hogy a könyvtárhasználati adatok és a felmerülő vezetési tapasztalatok összehasonlítási alapként szolgálhatnak a személyzet nélküli nyitva tartás jövőbeli gyakorlata számára.

(Autoref. alapján)

01/261

ODER, Norman: The shape of e-reference = Libr.J. 126.vol. 2000. 2.no. 46-50.p.

Az elektronikus referensz-szolgáltatások helyzete

Elektronikus posta; Referensz; Számítógép-hálózat

Miután az internetes információk szervezését – ezt a látszólag könyvtárosi feladatot – átvették olyan kereskedelmi cégek, mint a Yahoo, a kereskedelmi szektor egy másik kifejezetten könyvtárosi feladatba, a tájékoztatásba is belevágott. Számos web-helyen kínálnak szakértőket, akik a hozzájuk beérkező kérdéseket megválaszolják. Az AskJeeveshez, ami valójában egy keresőgép, hárommillió kérdés érkezik naponta. Akik elégedetlenek a kapott válasszal, használhatják a Jeeves ingyenes Válaszpontját (AnswerPoint) is, ahol e-postán lehet kérdezni, és a válasz is elektronikus úton érkezik. Emellett lehetőség van az Exp.com nevű térítéses szolgáltatás használatára is. Több weboldalt egyesítő, pénzdíjas és/vagy hirdetők által támogatott szolgáltatók is megjelentek a piacon, mint az AskMe.com és az AskAnything.com. Egy másik új webhely, a WebHelp.com pedig ingyenes, online segítséget kínál a tanácstalan szörfözőknek.

A könyvtárosok számára ez a helyzet egyszerre jelent fenyegetést és lehetőséget is. A tájékoztató kérdések száma az utóbbi időben jelentősen megcsappant, viszont a könyvtári e-dokumentumok forgalma egyre nő; és az emberek jelentős időt töltenek a világhálón válaszok után kutatva.

A könyvtárak közvetlenül nem versenyezhetnek a kereskedelmi szektorral, de emlékeztetniük kell a társadalmat arra, hogy ingyenes és hatékony szolgáltatásokat nyújtanak a számára. A Kongresszusi Könyvtár nagyszabású kezdeményezése, az együttműködésen alapuló elektronikus tájékoztató szolgálat (Collaborative Digital Reference Service, CDRS; egyelőre még csak a tesztelése folyik) azt ígéri, hogy egy olyan nemzetközi hálózatot alakítanak ki, amelyben a tájékoztatási szakértelem összeadódik.

A könyvtár ismét „szétfeszíti épülete falait" (Lásd korábban a telefonos tájékoztatást vagy a távoli elérést), de alaposan megváltoztak a nagyságrendek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

és a lehetőségek. Számos könyvtár nyújt ma már e-postán tájékoztatást; órák (esetleg napok) alatt megválaszolják az olvasói kérdéseket. Az Internet Public Library, az internetes közkönyvtár (www.ipl.org/ref) az egyik jó példa erre.

A 2000. évben vált lehetővé a valós idejű elektronikus tájékoztatás bevezetése egy „telefonközpont"-szoftver révén. Ezt a technikát ötvözi az együttműködéssel néhány kísérleti program. A Los Angeles-i (24/7 Reference Project) és a San Francisco körzetében megalakult konzorcium (Bay Area Libraries Project) már meg is kezdte a könyvtárosok betanítását és a szoftver tesztelését. A Kongresszusi Könyvtár tervezett szolgáltatása (a CDRS) pedig hamarosan megkezdi a kutatóknak nyújtott 24 órás professzionális tájékoztatást.

Beletelik egy időbe, mire az elektronikus tájékoztatás igazából „beindul" a könyvtárakban is. Eközben az új „Kérdezz-felelek"-vállalkozások úgy tesznek, mintha a könyvtárak nem is léteznének. Egy dolog biztos: a könyvtárnak versenytársai akadtak. Míg a világháló az egyszerű kérdésekre tud választ adni, a könyvtár a minőségi alternatívát jelent(het)i.

Érdekes módon számos sikeres non-profit tájékoztatási projekt nem kötődik könyvtárhoz. A Virtual Reference Desk jónéhány szakterületi szolgáltatást koordinál (ilyen pl. Ask Dr.Math, Go Ask Alice!). Felmerül az általános és/vagy szaktájékoztatás dilemmája is; a megoldás kulcsa a két forma együttes alkalmazása.

A CDRS már közel száz tagot számlál (felsőoktatási és közkönyvtárakat, konzorciumokat és tájékoztató szolgálatokat egyaránt). Jelenleg még tesztelik, és az indulásnak már csak a megfelelő portál kialakítása a feltétele, amely egyesíti a projekthez tartozó technológiákat. A Library of Congress önmagában nem képes megfelelni a szükséges igényeknek, ha az OCLC nem segít szoftverrel és a szükséges infrastruktúrával. Nem zárják ki pillanatnyilag a kereskedelmi szolgáltatókkal való partneri viszonyt sem.

Egyértelmű, hogy nem minden referensz-kérdés megválaszolására az e-tájékoztatás a legalkalmasabb. Az is nyilvánvaló, hogy ehhez az új feladathoz másfajta felkészültség is kell a meglévő tapasztalatok mellett. Az említett szoftver lehetővé teszi a tájékoztató könyvtárosok számára, hogy weboldalakat küldjenek a kérdező böngészőjére, mialatt beszélgetnek egymással. (Több ilyen is létezik a könyvtárellátó cégén, az LSSI-én kívül: az E-gain, Webline, WebEx, PlaceWare.) Az új technológia sokkal több lehetőséget biztosít, mint az addigiak. Bár egyetemi és főiskolai könyvtárak tucatjai kínálnak valós idejű tájékoztatási szolgáltatást, e tevékenység nagyságrendje még nem számottevő. Az Észak-Texas-i Egyetem (UNT) könyvtárába pl. mindössze 4-5 kérdés érkezik hetente. A szolgáltatás 10-től 17 óráig vehető igénybe, de most keresnek egy ausztrál vagy új-zélandi partnert, hogy éjjel is tudjanak „élőben" tájékoztatni.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 280, 306

Kölcsönzés

01/262

MORRIS, Anne – THORNLEY, Louise – SNUDDEN, Katie: Self-issue and return systems: experiences in the UK = El.Libr. 19.vol. 2001. 1.no. 7-18.p. Bibliogr.

Önkiszolgáló kölcsönzési rendszerek: brit tapasztalatok

Kölcsönzés -önkiszolgáló; Kölcsönzés -számítógéppel

Az önkiszolgáló kölcsönzési rendszerek az 1990-es évek elején kezdtek el feltűnni az Egyesült Királyságban. Azóta már megjelentek a második és a harmadik generációs rendszerek is, továbbá az önkiszolgáló visszavételre szolgáló berendezések, és megindult a rendszerek telepítése a brit közművelő-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dési és egyetemi könyvtárakban. A jelen cikk a szakirodalom és a Loughborough Egyetem kutatásai alapján újra-vizsgálja az önkiszolgáló kölcsönzés és visszavétel helyzetét a 20. század végén. Ismerteti a piacon rendelkezésre álló fő rendszereket, felsorolja előnyeiket és hátrányaikat, és a következő kérdéseket tárgyalja: célok, költségek, biztonság, elhelyezés, működés és formatervezés, és az automatikus kölcsönzés/visszavétel hatása a használókra és a személyzetre.

(Autoref.)

01/263

Půjčování kontroverzních titulů ve veřejných knihovnách. Debata = Čtenář. 53.roč. 2001. 3.no. 84-87.p.

Ellentmondásos címek kölcsönzése a nyilvános könyvtárakban. Vita

Kölcsönzés; Nyilvános könyvtár; Ponyvairodalom

2001. januárjában a Čtenář c. folyóirat internetes konferenciát szervezett az ún. „problematikus" művek nyilvános könyvtári kölcsönzéséről.

A kérdés fogas, mert a bársonyos forradalom előtti cenzúra emlékét idézi fel. Ezért nem véletlen, hogy a városi–falusi könyvtárosok közül hozzászólásra alig jelentkeztek, pedig ők vannak „leginkább kitéve" e problémának. Nem árt az óvatosság – gondolhatták.

A hozzászólók abban mindenesetre egyetértettek, hogy a problematikus művek (pl. a Mein Kampf) kölcsönzését megtiltani nem szabad. Arra azonban lehetőség van, hogy a gyarapítás értékelvű legyen, a beszerzett problematikus művek ne kerüljenek szabad polcra, de a katalógusban azért szerepeljenek, illetve hogy olvasótermi használatra jelöljék ki őket. És persze: lehetőségként az állományvédelemre és a kiskorúakra való hivatkozás is mérsékelheti a problematikus művek fogalmát. Az imént felsorolt és a korlátozás irányába mutató vélekedések jellemző módon meglehetősen „becsomagolva" hangzottak el.

Az egyértelmű, egyenes megnyilatkozások nem hagytak kétséget afelől, hogy e téren meghatározó a könyvtáros(ok) szubjektivitása. Közülük az alábbi meghatározásokat érdemes idézni:

„A szóban forgó problémát senki sem képes igazságosan megoldani. Eldöntését csupán egy esetleges törvény végezheti el. Jól-e, avagy rosszul, tulajdonképpen mindegy."

„Ha egyszer az olvasók nevelése a feladat, e tekintetben nekünk könyvtárosoknak az olvasó azon készségének kialakítására kell törekednünk, amelynek révén az információkat értékelni tudja, és ki tudja választani közülük a relevánsakat."

A szubjektív döntésekkel „mindannyian továbbra is találkozni fogunk, minthogy a megoldások csupán az egyének morális kontextusában lehetségesek."

A Čtenář szerkesztősége a kérdéskörrel kapcsolatban jónak látja az angol könyvtáros-etikai kódex vonatkozó helyeit idézni:

„A könyvtáros feladata a társadalom iránt, hogy az információk és a gondolatok folyamatát támogassa, és valamennyi egyén számára a törvényes határok között realizálja és védje a szabad és egyenlő hozzáférés jogát." És továbbmenve: „A könyvtáros tudatosan nem terjeszthet olyan anyagokat és gondolatokat, amelyek a különböző faji és nemi csoportok között az alkalmak egyenlőtlenségét vagy diszharmóniáját támogatják."

(Futala Tibor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

01/264

KRYM, Naomi – VANBUSKIRK, Mary: Resource-sharing roles and responsibilities for CISTI: change is the constant = Interl.Doc.Supply. 29.vol. 2001. 1.no. 11-16.p. Bibliogr.

A CISTI szerepe és felelőssége a forrásmegosztás terén: csak a változás állandó

Dokumentumszolgáltatás; Egybehangolt állományalakítás; Könyvtárközi kölcsönzés; Országos szakkönyvtár -műszaki

A CISTI (Canadian Institute for Scientific and Technical Information, Kanadai Tudományos és Műszaki Információs Intézet) Kanadában és a nemzetközi színtéren is vezető szerepet játszik a könyvtárközi kölcsönzésben és a dokumentumszolgáltatásban, emellett a belföldi forrásmegosztásban is.

A CISTI-t 1929-ben, az Országos Tudományos Tanács (National Research Council of Canada, NRC) könyvtáraként hozták létre, és ma is az NRC munkatársai tekinthetők legfontosabb olvasóinak. A második világháború után országos természettudományos könyvtárrá fejlődött, s ezt a minősítést hivatalosan is elnyerte 1967-ben. 1969-ben a kormány azzal bízta meg, hogy az ország kutató-fejlesztői számára hozzon létre egy országos, tudományos és műszaki információs hálózatot, majd pedig 1974-ben az Országos Tudományos Könyvtár és a Műszaki Információs Szolgálat CISTI néven egyesült. Azóta az intézmény a világ természettudományi-műszaki irodalmának országos feladatkörű letéti helye lett, egyszersmind a legnagyobb nemzeti dokumentumszolgáltató és a legnagyobb tudományos és műszaki folyóiratkiadó is Kanadában.

A CISTI-nek és a Kanadai Nemzeti Könyvtárnak (National Library of Canada, NLC) eltérő feladatai vannak a kanadai forrásmegosztásban. Az NLC fő feladata a különböző eljárások és szabványok (pl. az ISO könyvtárközi protokoll) kidolgozása és alkalmazása, a központi katalógus és a Z39.50-alapú virtuális katalógus gondozása. A Romulus elnevezésű CD-ROM a két intézmény közös terméke, és három papíralapú jegyzéket egyesít (Union List of Scientific Serials in Canadian Libraries, Union List of Serials in the Social Sciences and Humanities in Canadian Libraries, Directory of Libraries in Canada). Az integrált adatbázisokban való keresés után az állományadatok alapján lehetőség van dokumentumrendelésre a CISTI-től, a nemzeti könyvtártól és a többi, az ellátásban résztvevő könyvtártól. 1992 és 1997 között ötször adták ki – azóta az interneten érhető el. A nemzeti könyvtár 1994-ben fogalmazta meg első forrásmegosztási stratégiáját (2000-ben átdolgozták). Munkacsoport is alakult, amely ösztönzi a regionális és konzorciális tevékenységet, és vitafórumot biztosít az érdekelt intézmények számára. A CISTI jóval gyakorlatiasabb szerepre, a technikai feltételek kidolgozására vállalkozott.

A CISTI-ben a munkafolyamatokat már közel 30 éve gépesítették. Az intézmény nevéhez számos szoftvertermék fűződik. A CAN/OLE (Canadian Online Enquiry) korai változata lehetővé tette, hogy használói dokumentumokat rendeljenek a CISTI-től és más nagykönyvtártól. Ebből jött létre egy teljesen automatizált dokumentumellátó-rendszer (IntelliDoc). A CISTI Source integrált témafigyelő és dokumentumszolgáltató rendszer; tartalomjegyzék-adatbázisból és dokumentumrendelő interfészből áll. Az internet és az elektronikus kiadványok megjelenése a forrásmegosztás területén új szerepet (a koordinálást és az együttműködést) kínált a CISTI számára. A könyvtárközi kölcsönzési protokol (ISO 10160 és 10161-1) bevezetését követően a CISTI egy átalakítót (transponder) fejlesztett ki, amely konvertálja a protokoll-üzeneteket és átjárhatóságot biztosít az eredeti verzió és a későbbi alkalmazások között.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A CISTI több hazai csoporttal is együttműködik a forrásmegosztás érdekében, elsősorban egyetemekkel, egyetemi konzorciumokkal és a kormányzat által finanszírozott könyvtárakkal. Az egyetemek közül néhányan speciális forrásmegosztási megállapodásokat igyekeznek kötni a CISTI-vel, hogy optimálisan használhassák fel költségvetésüket (pl. az ottawai Carlton Egyetem). A legtöbb egyetem egy vagy több konzorciumnak a tagja. A COPPUL, az egyetemi könyvtárak egy bizonyos körének tanácsa támogatta a GODOT (Generalized Online Documents, Ordering and Texts) együttműködési modell kifejlesztését. A Simon Fraser Egyetem vezetésével egy olyan közös interfészt alakítottak ki, amelynek segítségével 40 tagkönyvtár bibliográfiai és teljes szövegű cikk-adatbázisaiban lehet keresni, illetve onnan dokumentumokat rendelni. A tagkönyvtárak között kiemelt szerepe van a CISTI-nek. Egy másik regionális konzorcium arra keresi a választ a CISTI-vel közösen, hogy miképp lehetne javítani az információszolgáltatást a CISTI Source és a dokumentumszolgáltatás összekapcsolása révén. A Kanadai Innovációs Alapítvány, amely a kanadai országos hozzáférési licenszprogramot finanszírozza, és tárgyalásokat folytat az érintett folyóirat-kiadókkal, támaszkodik a CISTI tapasztalaira és szakértelmére. Az országos feladatkörű szakkönyvtárak közül a CISTI különleges partneri viszonyt alakított ki a Kanadai Mezőgazdasági Könyvtárral, amely használja az IntelliDoc rendelési, szállítási és számlázási infrastruktúráját, a CISTI pedig ügyfeleinek szélesebb kínálatot biztosíthat. A bevételeket a két intézmény megosztja egymás között a forgalom nagysága szerint.

A CISTI tagja az NCRLC-nek (National Capital Region Libraries Consortium) is, amelyet 16 könyvtár hozott létre 1997-ben; ez működteti az NCR Expresst, amely 24 órán belül méltányos árért eljuttatja a dokumentumokat a tagkönyvtárakhoz, illetve Ontarioban és Quebecben az egyetemi és közkönyvtárakhoz is. Aktív szerepet játszik az OCLC-ben és a CORC-projektben is (az NRC elektronikus kiadványairól és weboldalairól biztosít információkat).

A CISTI tevékenysége az orvostudományi szakterületen is megnyilvánul, ott is szerepet vállal a forrásmegosztási együttműködés koordinálásában. 1999-ig a CISTI volt a kanadai MEDLARS-összekötő; a PubMed megjelenése óta erre már nincs szükség, de ennek ellenére a CISTI jelentős szállítója a Loansome Docnak, a PubMed dokumentumszolgáltató moduljának. A DOCLINE az Országos Orvosi Könyvtár (National Library of Medicine) automatizált könyvtárközi kölcsönzési és tájékoztató rendszere; a CISTI koordinálja a 200 kanadai tagkönyvtárat, felel a számlázási rendszerért, a technikai és képzési ügyekért és egyben a legnagyobb dokumentumszolgáltató is.)

A CISTI a jövőben is arra törekszik, hogy biztosítsa a természettudományi-műszaki-orvosi információkhoz való hozzáférést. A forrásmegosztásban játszott szerepe aszerint fog alakulni, ahogy alkalmazkodik a technikai fejlődéshez és a használók igényeihez. Nemrég bejelentették, hogy a kormány ingyenes hozzáférést biztosít a kanadaiak számára a CISTI NRC Research Press nevű kiadójának tizennégy elektronikus folyóiratához.

(Hegyközi Ilona)

01/265

WANG, Mei-yu: The next-generation document supply: monopolistic Internet-based digital docucenters? = Res.Shar.Inf.Net. 14.vol. 2000. 2.no. 67-72.p.

A dokumentumszolgáltatás jövője: monopol helyzetben lévő digitális szolgáltató központok az interneten?

Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus dokumentum; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A dokumentumellátás hagyományos modellje szerint az olvasó megkereste azt a szükséges információt, ami a könyvtárakban elérhető, majd egy közvetítőhöz (általában a könyvtároshoz) fordult, hogy megkapja a hagyományos, papír, fénymásolat vagy mikrofilm formátumú dokumentumot. A jelenlegi dokumentumellátó csatornák a '90-es évek óta működnek, amikor a dokumentumellátók a CAS-IAS, és/vagy az elektronikus dokumentumszolgáltató rendszereket kezdték bevezetni. Így az UnCover az interneten keresztül teszi lehetővé, hogy az olvasó tartalomjegyzékekben, referátumokban keressen, s ezután rendelje meg a szükséges cikket, amit postán, faxon vagy az Ariel-en keresztül kap meg, másoknak eleve digitálisan tárolt cikkgyűjteményük van; az ADONIS pl. CD-ROM-on tárolt dokumentumok „printout"-ját szolgáltatja.

A digitálisan tárolt, digitalizált – vagy eleve úgy keletkezett – dokumentumok növekvő mennyisége számos digitális dokumentum-központot hozott létre az interneten. A korábbi eljárással szemben már nincs szükség arra, hogy az olvasónak listája legyen a szükséges dokumentumokról, mielőtt az ellátóhoz fordulna. A digitális dokumentum-központok lehetővé teszik a böngészést is, így már nem csak a keresés–letöltés (search, retrieval) lehetséges, hanem a felfedezésre, sőt a kirakat-nézegetésre is mód van. Ezek a teljes egészében elektronikus úton működő ellátórendszerek gyakran feleslegessé teszik a közvetítőt. E dokumentum-központok mennyisége növekedni fog, lehet, hogy egy részük tartalom, vagy a fogyasztók szerint szakosodni fog.

Az internet-alapú digitális dokumentum-központok – ha sok forrásból érkező nagy mennyiségű és széles tartalmi körű dokumentummal rendelkezve átfogó digitális gyűjteményeket építhetnek fel egy-egy szakterületen – könnyen kerülhetnek monopolisztikus helyzetbe. Ebben az esetben, ha profit-orientáltak, megsérthetik a társadalom igényét a gondolatok szabad cseréje iránt; ha pedig nem profit-orientáltak, olyan bürokratikussá válhatnak, hogy nem veszik figyelembe a fogyasztói igényeket. Végül a kereskedelmi tévékhez hasonló működésűvé is válhatnak, ekkor profitjukat nem a fogyasztó, hanem a reklám-bevétel biztosítja, s így érdekükben áll magas színvonalú szolgáltatást nyújtani, a „használtság" érdekében. Ez lenne a „jó monopólium", szemben a rosszal, amit a magas ár–alacsony szolgáltatási színvonal jellemez. Mindkét esetre jellemző azonban, hogy a dokumentum eredeti tulajdonosai, a szerzők ki lennének szolgáltatva ezeknek, s végső soron ez a publikálási gyakorlat elsorvadásához is vezethet. A dokumentum-központok monopólium-szerzése tehát nem vezetne jóra, akár általános, akár csak egy-egy területre kiterjedő lenne. Meg kellene találni e problémák megoldási módját, még mielőtt az internet-alapú monopolisztikus dokumentum-központok valósággá válnak.

(Mohor Jenő)

Dokumentációs szolgáltatások és termékeik

01/266

DŽIGO, A. A. – SUHORUKOV, K. M.: Gosudarstvennaâ bibliografiâ RF: sostoânie i perspektivy razvitiâ = Bibliografiâ. 2001. 1.no. 22-27.p.

Az Oroszországi Föderáció nemzeti bibliográfiája: a jelen helyzet és a fejlődés perspektívái

Nemzeti bibliográfia

A szerzőpáros felettébb nagyra becsüli az Oroszországi Föderáció állami bibliográfiáját. Elért színvonala az Oroszországi Könyvkamarának és az együttműködő könyvtáraknak, illetve egyéb intézményeknek köszönhető. Az állami bibliográfiának ez a „folyamatosan tökéletesített és rugalmas rendszere igencsak megelőzte és megelőzi az IFLA menedzselte UAP-ot".

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az állami bibliográfiai rendszer már 1940 óta regisztrálja az ország területén megjelent valamennyi könyvet, brosúrát, sorozati kiadványt, zeneművet, térképet, képzőművészeti kiadványt, az alapvető újság- és folyóiratcikkeket, recenziókat és bibliográfiákat. Mindez, valamint a közkönyvtárak számára rendszeresített cédulaellátás számos országban máig elfogadott mérce a nemzeti könyvtermés regisztrációjának és statisztikájának megoldására.
E minőségek felsorolása után szerzőink a következőket szögezik le. „Külföldön az állami bibliográfiával majdnem azonos fogalom a nemzeti bibliográfia." De: „Az állami bibliográfia a nemzeti bibliográfiához képest felelősségteljesebb és specializáltabb, a társadalom számára több jogot és kötelezettséget kínál, továbbá gazdaságosabb és hatékonyabb a működési mechanizmusa ... Az állami bibliográfiai információ mérceként szolgál minden további bibliográfiai kiadvány számára."
A szerző által felsorolt fejlesztési tennivalók tulajdonképpen a rendszer mai hiányosságaiból és elégtelenségeiből indulnak ki, és mint ilyenek a következők:

- az állami bibliográfia érdekeltségi körének, regisztrálási, statisztikai és tárolási feladatainak kibővítése az új információs technika segítségével;
- a maximális teljesség (beleértve az elektronikus kiadványokat is), operativitás és hitelesség garantálása a kötelespéldány-szolgáltatási törvény megváltoztatása és a szolgáltatási kötelezettségeket elmulasztók büntetése útján;
- a kurrens állami bibliográfia megvalósítása az interneten a Könyvkamara, az ország vezető könyvtárai és a Nyílt Társadalom Intézete által;
- katalógusok retrokonverziója, az értékes kiadványok védelme a Nyomtatás Archívumában;
- az információkereső nyelvek, tárgyi feltáró rendszerek, kommunikatív formátumok korszerűsítése és aktualizálása a nemzetközi trendekkel összhangban;
- a kiadási statisztika tökéletesítése.

(Futala Tibor)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

01/267

BOVEE, Jean-Paul: A resource center for developmental disabilities = Behav.Soc.Sci.Libr. 18.vol. 2000. 2.no. 53-63.p.

Információszolgáltató központ fizikai vagy értelmi fogyatékos használók számára

Beteg olvasó; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A Missouri Developmental Disabilities Resource Center (MDDRC) a Missouri Egyetem (Kansas City) Institute for Human Development (IHD) nevű intézményének keretein belül működik. Az MDDRC különféle szolgáltatásaival, beleértve honlapját is, a sérült egyének és családtagjaik függetlenségét, produktivitását, és a közösségbe való beilleszkedését kívánja támogatni.

(Autoref.)

01/268

MURRAY, Janet: Training school library staff to cater for diversity = Educ.Inf. 18.vol. 2000. 4.no. 313-323.p. Bibliogr. 19 tétel.

Iskolai könyvtárosok oktatása sérült diákok igényeinek ellátására

Beteg olvasó; Felmérés [forma]; Iskolai könyvtár; Továbbképzés

A cikk egy kutatásról számol be, amelynek során iskolai könyvtárosok és tanárok fogyatékos tanulók igényeinek kielégítésre irányuló továbbképzési lehetőségeit vizsgálták. Ezután egy négyéves kutatás eredményeit ismerteti, amely a fogyatékos tanulók-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nak nyújtott iskolai könyvtári szolgáltatásokat értékelte két ausztrál államban (Victoria és New South Wales). Az első kutatás eredményei azt mutatták, hogy a szóban lévő továbbképzési lehetőség igen korlátozott, ezért nagy szükség lenne olyan képzésre, amely a fogyatékos tanulókra összpontosító irányelvek kifejlesztéssel, állománygyarapítással és szolgáltatási technológiákkal foglalkozik.

(Autoref.)

01/269

CRAVEN, Jenny: Good design principles for the library website. A study of accessibility issues in UK university libraries = New Rev.Inf.Libr.Res. 6.vol. 2000. 25-51.p. Bibliogr. 50 tétel.

A könyvtári webhelyek tervezési elvei, különös tekintettel a sérült használókra. Az elérhetőség vizsgálata az Egyesült Királyság egyetemi könyvtáraiban

Felsőoktatási könyvtár; Hatékonyság; Honlap; Irányelvek -könyvtári

Ahhoz, hogy az információk mindenki számára elérhetők legyenek, mindig figyelembe kell venni a különböző igényeket. A cikk a weboldalak hozzáférési és tervezési kérdéseivel foglalkozva a vak és gyengén látó használókra összpontosít. Áttekinti a brit felsőoktatási könyvtárak állapotát a hozzáférhető webhelyek szolgáltatása szempontjából, megvizsgálja a weblapok tervezői számára fontos, a hozzáférhetőségre vonatkozó szabályzatokat. Ezután ismerteti a Disability and Information Systems in Higher Education (DISinHE) számára készülő tanulmány munkálatait az egyetemi könyvtárak webhelyeinek hozzáférhetőségéről és a hozzáférhetőség kérdéseinek ismeretéről a honlap-tervezők körében. Végül számos hasznos forrást és tanácsot ad hozzáférhető webhelyek tervezéséhez.

(Autoref.)

01/270

STAUGIS, I.A.: Special'nye biblioteki dlâ slepyh kak centry informacii, obrazovaniâ, reabilitacii i dostupa dlâ invalidov: osnovnye funkcii, social'nye orientiry = Naučn.Teh.Bibl. 2001. 3.no. 61-65.p.

Vakok könyvtárai mint a szóban forgó rokkantak információs, képző, rehabilitációs és hozzáférési központjai: alapfunkciók és szociális irányelvek

Szakkönyvtár; Vak könyvtárhasználó

1999 folyamán az Oroszországi Föderáció 140 millió lakosából 13 millió minősült valamilyen rokkantnak. Ugyanekkor a 40 milliót kitevő gyerek korosztály 8%-a született testi fogyatékosságokkal.

Az országban 72 megyei, regionális és köztársasági könyvtár látja el a vakokat, újabban – funkcionális kiterjesztéssel – az egyéb rokkantakat is, a fogyatékos gyerekeket sem kihagyva közülük. Az olvasói létszám 162 ezer, az állomány 6 millió, az éves forgalom 9 millió egység. 1998-ban a szóban forgó könyvtárak 300 ezer dokumentumot szereztek be. Noha 1999-ben már nem csökkentek a beszerzési keretösszegek, az IFLA-normatívák teljesítéséhez korántsem elegendőek. E könyvtárak összességén belül nagy a szóródás mind a feltételeket, mind pedig a működés hatékonyságát illetően.

A társadalmi igények a „minden rokkantra" való kiterjesztésen kívül azt is megkövetelték a vakok könyvtáraitól, hogy induljanak el az információs, képzési, rehabilitációs és szabadidő központtá történő fejlődés irányába. Ehhez „hozományként" e könyvtárakban rendelkezésre állt

- a vakok és gyengén látók használatára alkalmas állomány (hangzó anyagok, Braille írású dokumentumok, öreg betűs könyvek),
- a látók állománya,
- a rokkantakkal foglalkozó szakemberek tájékozódására–továbbképzésére szolgáló szakirodalom,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- a dokumentumkiadási gyakorlat, amely az új lehetőségek realizálásával meg is újulhat, hatékonyabbá válhat,
- a rokkantak életvitelét segítő technika és használatára való felkészítés,
- a rokkantak és fogyatékosok szabadidő-eltöltését szervező gyakorlat.

A vakok és egyéb rokkantak ellátásának ez a 72 intézményből álló gerinchálózata munkájának javítására, módszerbeli tapasztalatainak kicserélésére különféle helyi, regionális és országos együttműködéseket kezdeményez.

(Futala Tibor)

Lásd még 240, 245

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

01/271

PETERSON, Mary: Intranet-based service delivery – making it work = El.Libr. 19.vol. 2001. 19-24.p. Bibliogr.

Könyvtári szolgáltatások intraneten – a siker kulcsa

Helyi gépi hálózat; Módszertani útmutató; Szolgáltatások

A honlap-tervezésnek bőséges irodalma van, papíron és a világhálón egyaránt, de egy intranetes honlap egészen más megközelítést kíván, s erre nem sok utalás van a szakirodalomban. Egy könyvtári intranet-honlap célja lehet, hogy a könyvtári szolgáltatásokat az olvasó íróasztalához vigye; legyen a könyvtár katalógusának és adatbázisainak házhoz szállítási eszköze; mérsékelje a könyvtári rutinlátogatások számát (ne kelljen egy szórólapért, formanyomtatványért, vagy a legújabb folyóiratszám bevérkezésének ellenőrzésére bemenni); csökkentse a papírhasználatot és nyújtson alternatívát a papíron megjelenő értesítésekkel szemben.

Az intranet-szolgáltatás kiépítésekor tisztában kell lenni ennek a hagyományos szolgáltatásoktól eltérő voltával, pontosan meg kell tervezni, hogy mi az, amit a honlapra fel kívánunk tenni, és ismerni kell olvasóinkat (a honlap leendő látogatóit). Fontos szempont a honlap könnyen használható volta. Marketing nélkül nem fogják látogatni a honlapot, képzés nélkül pedig nem tudják használni. Ha az intranet honlap tervezése, fejlesztése és fenntartása az olvasók és könyvtár közös, folyamatos erőfeszítésén alapul, az olvasók magukénak érzik a szolgáltatást, ami a siker egyik záloga.

(Mohor Jenő)

01/272

HERRING, Mark Y.: 10 reasons why the Internet is no substitute for a library = Am.Libr. 32.vol. 2001. 4.no. 76-78.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

10 indok, miért nem helyettesítheti az internet a könyvtárakat

A cikk részletes ismertetését lásd e folyóirat következő számában a „Kitekintés" rovatban.

Információkeresési rendszer értékelése; Számítógép-hálózat

A szerző – jellegzetesen amerikai stílusban és amerikai nézőpontból – 10 okot sorol fel, miért nem helyettesítheti az internet a könyvtárat. Ezek a következők: 1) Nem minden található meg az interneten, 2) A tű (keresés) a szénakazalban (az interneten), 3) Nem létezik minőségi ellenőrzés, 4) Amit nem tudsz, az bánt igazán, 5) Nem valósítható meg „egyetlen könyv tagállami szintű központi megvásárlása, és az összes könyvtárba való szétosztása", 6) A könyvek elektronikus olvasókészülékeken történő olvasása megerőltető, 7) Nem létezhetnek könyvtár nélküli egyetemek, 8) Egy tagállami szintű virtuális könyvtár létrehozása anyagi csődöt jelentene, 9) Az internet „egy kilométer hosszú, de csak egy centi mély", 10) Az internet mindenütt jelen van, de a könyvek hordozhatók.

01/273

CHMARA, Theresa: Privacy and confidentiality issues in providing public access to the Internet = Libr.Admin.Manage. 15.vol. 2001. 1.no. 20-22.p.

A nyilvános internet-hozzáférés adatvédelmi és biztonsági kérdései

Adatvédelem; Szakirodalom -jogtudományi; Számítógép-hálózat

Az adatvédelem kérdése többféle összefüggésben is felmerülhet a könyvtárban és azt minden könyvtárban szabályozni célszerű. Mivel a jogszabályok az Egyesült Államok egyes államaiban különbözőek, célszerű jogászokat bevonni a vonatkozó szabályzat elkészítésébe, és érdemes a szabályzatot nemcsak az olvasók, hanem a könyvtári dolgozók adatvédelmére is kiterjeszteni. A cikk szerzője, egy washingtoni jogász öt kérdéskört vizsgál:

1. Köteles-e a könyvtár olvasóinak magán jellegű internet-hozzáférést biztosítani? – Természetesen nem, mint ahogy a könyvet olvasók számára sem kell különtermet vagy -asztalokat biztosítania. Ezt a tényt szabályzatban kell rögzíteni, mérlegelve a lehetőségeket, a rendelkezésre álló forrásokat és a közösség igényeit.

2. Adhat-e felvilágosítást a könyvtár harmadik személynek az olvasó által felkeresett web-helyekről az olvasó beleegyezése nélkül? – Sohasem adhatunk felvilágosítást arról, ki mit olvas(ott) vagy használ(t) a könyvtárban, beleértve az internetet is; vannak könyvtárak, amelyek szabályzatban is biztosítják ezeknek az adatoknak a védelmét.

3. Miképpen sérti az alkotmány első kiegészítésében megfogalmazott jogokat, ha az olvasó kölcsönzési adatait kiszolgáltatjuk? – Az olvasói adatok kiszolgáltatása elriasztja az olvasókat: ha azt gondolják, hogy kutatási témáikat és olvasmányaikat nem kezeljük bizalmas adatként, nem fognak bizonyos könyveket kikölcsönözni, illetve nem foglalkoznak majd ún. „kényes" témákkal. Mivel az alkotmány első kiegészítésében biztosított joguk a könyvtárban fellelhető információkhoz való hozzáférés, minden, ami ebben gátolja őket, sérti érdekeiket és az alkotmányt. Azokban az államokban, ahol megszületett a „nyilvánosságról" vagy az „információs szabadságról" szóló törvény, a törvényhozók kivették ennek hatálya alól a könyvtári nyilvántartásokat. (Az egyik szövetségi törvény a videokölcsönzéssel kapcsolatos adatokat is védi.)

4. Mi a teendő, ha a rendőrség, ügyészség, egy polgári peres ügyvéd vagy egy magánszemély (az olvasó családtagja vagy egy újságíró) információt kér az egyik olvasóról? – Ha a kérés magán jellegű, közölni kell az illetővel, hogy a könyvtári szabályzat értelmében (ha van ilyen) nem adhatunk ilyen felvilágosítást olvasónkról. Amennyiben idézést kapnánk, jogászhoz kell fordulni. Az idézés nem bíró-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sági végzés, bármely rendőr vagy ügyvéd is kibocsáthatja, és fellebbezésünknek több oka is lehet (formai vagy egyéb). Az is lehet, hogy csupán vaktában próbál információt szerezni valaki, ami sérti mind a könyvtár, mind az olvasó alkotmányos jogait. A bíróság majd mérlegeli az érdekek egyensúlyát. Az alkotmány első kiegészítése fontosságának tudatában a bíróságok büntetőper esetén arra kötelezik a vádhatóságot, hogy bizonyítsa az adott információ iránti igény kényszerítő erejét, illetve az adott vizsgálatban játszott szerepét. Amennyiben házkutatási paranccsal szembesülne a könyvtár, kérheti a hatóságot, hogy konzultálhasson jogászával, de ha a rendőrség ehhez nem járul hozzá, meg kell engednie a nyilvántartások átvizsgálását.

5. Félreeső helyre telepítse-e internetes számítógépeit vagy védőfalat húzzon köréjük a könyvtár munkatársai panaszait megelőzendő, vagy más módon védje olvasóit és munkatársait az internetet használók képernyőjén látható és számukra esetleg visszataszító tartalmak látványától? – Bár a törvények nem írják ezt elő, az elkülönítés vagy „takarás" előnyösebb és kevésbé korlátozó megoldás, mint a teljes tiltás vagy a „szűrő" alkalmazása. A szűrőkről bebizonyosodott, hogy túl sok mindent „blokkolnak", és az alkotmány biztosította információktól is megfosztják a használót. A könyvtárnak kell eldöntenie, melyik megoldást választja.

A könyvtár – jogász bevonásával kidolgozott – szabályzata feleljen meg mind a dolgozók, mind az olvasók igényeinek, és térjen ki az esetleges jogorvoslat lehetőségére is.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 244, 265

Jogtudományi tájékoztatás

01/274

SMITH-BUTLER, Lisa: Cost effective legal research = Legal Ref.Serv.Q. 18.vol. 2000. 2.no. 61-87.p. Bibliogr. 34 tétel.

Költséghatékony jogtudományi kutatás

Dokumentum -gépi információhordozón; Számítógép-hálózat; Tájékoztatás -jogtudományi; Térítéses szolgáltatás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A jogtudományi kutatóknak hatékony és gazdaságos információkeresési lehetőségekre van szükségük. Ennek érdekében ismerniük kell a különféle információs formátumokat, és ezek értékeléséhez is érteniük kell. A jelen cikk ismerteti a létező információs formátumokat, tárgyalja előnyeiket és hátrányaikat, keresési stratégiákat javasol, és bemutatja a jogtudományi tájékoztatást nyújtó internet-helyeket.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtártudományi tájékoztatás

01/275

LENK, Beata: PRIDE – eine Informationsinfrastruktur für die Bibliothekswelt = Bibliotheksdienst. 35.Jg. 2000. 1.no. 63-69.p.

PRIDE – tájékoztatás a könyvtári szolgáltatásokról az interneten

Együttműködés -nemzetközi; Könyvtártudományi tájékoztatás; Számítógép-hálózat

A PRIDE mozaikszó feloldása People and Resources Identification for Distributed Environments, lefordítva: emberek és dokumentumok azonosítása tágabb környezetben. A projekt célja egy olyan európai információs forrásjegyzék összeállítása, amely összekapcsolja a könyvtári szolgáltatásokat, a katalógusokat és a felhasználókat. (Ez az első ilyen jellegű vállalkozás.) Az elmúlt években jelentős technikai fejlesztések és újítások történtek a könyvtárakban, bár az ezzel összefüggő minőségi javulás csak egyes régiókban, illetve munkaterületeken fedezhető fel (pl. online források metaadatainak rögzítése, elektronikus folyóirat-gyűjtemények létrehozása stb.).

A projekt az Európai Unió támogatásával 1998 júniusa és 2000 augusztusa között zajlott a „Telematics for Libraries"-programok keretében. A résztvevők között főiskolai könyvtárak, egyetemek K+F-intézményei és IT-cégek képviselői találhatók hat országból. A projektben részt vevő országok: Ausztrália, Franciaország, Írország, Magyarország, Nagy-Britannia, Németország.

A PRIDE-ban szervezetekről és könyvtárakról, szolgáltatásokról és személyekről találhatók leíró jellegű információk, többek között nyomtatott és elektronikus gyűjtemények, fontos címek és telefonszámok, internetes szolgáltatások tartalmi-technikai adatai formájában. A keresés kiindulópontjául egyetlen információs felület szolgál.

A PRIDE 1. internetes könyvtári szolgáltatások szabványosított forrása, 2. a keresésre alkalmas források azonosítására szolgáló munkaeszköz, 3. a használó számára a hozzáférés közvetítője és 4. a használót az új szolgáltatásokról informáló csatorna.

Hogyan működik a PRIDE? Először az érdeklődő regisztráltatja magát, és kap egy jelszót, amit a felhasználói névvel együtt bármikor megváltoztathat. Ezután böngészhet, azaz a jegyzéket átlapozhatja. Az adatok karbantartását a részt vevő intézmények, szervezetek végzik. A projekt támogatására számos eszközt fejlesztettek ki, ún. ágenseket és „aratógépek"-et (harvestereket), amelyek ezt többnyire automatikusan végzik.

A PRIDE szoftvere nemzetközi szabványokra (X.500, LDAP,HTTP és RDF), a jegyzék pedig egy X.500-as rendszerre épül, emellett a még szükséges kategóriákat is kialakították és hozzákapcsolták. A jegyzékben az alábbi kategóriák találhatók: saját adatbevitel, felhasználók, szervezetek, csoportok, szolgáltatások kínálata, katalógusok, profilok (SDI- és hozzáférési profil), részletes keresés, böngészés.

Mit tud a PRIDE? Kikereshetjük könyvtárak címét és nyitvatartási idejét; hol van olyan angol könyvtár, ahol gyűjtik a geológiát; milyen elérhető online szolgáltatások vannak; hol van régi és ritka könyvgyűjteménnyel rendelkező könyvtár vagy pl. pszichológiai adatbázis; mik a hozzáférés feltételei és a szolgáltató e-postacíme; milyen szolgáltatásokat nyújt használóinak egy másik könyvtár; a szolgáltatások tematikusan csoportosíthatók; közvetlen belépésre van lehetőség jelszóval védett oldalakra; értesítést kaphatunk új szolgáltatásokról egy bizonyos érdeklődési területen; metaadatok importálhatók, stb.

A felhasználó nemcsak a megfelelő információs forrásokhoz jut el, hanem a forrásokhoz vezető útról is kap tájékoztatást.

A LASER demo-oldala a lehetséges munkafázisokhoz nyújt magyarázatot az alábbi címen: <http://gatewayone.viscount.org.uk/puc/index.html>.

(Hegyközi Ilona)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az ipar információ-ellátása

01/276

ILMAVIRTA, Veijo: Innovaatiostrategiat ja tutkimustulosten hyödyntäminen yliopistoissa = Signum. 34.vol. 2001. 2.no. 31-33.p.

Innovációstratégiák és a kutatási eredmények hasznosítása a finn egyetemeken

Felsőoktatási intézmény; Tudományos kutatás; Termelés információellátása

A finn kormány azt a követelményt állítja a felsőoktatási intézmények elé, hogy nagyobb gondot fordítsanak elméleti tudásanyaguknak és technológiájuknak a termelésben történő átadására, és erősítsék kapcsolataikat a vállalkozás-inkubátorokkal is. Az oktatási minisztérium ezzel kapcsolatban a kutatási eredményeket hasznosító „üzleti tevékenységre" buzdítja az egyetemeket, amely elősegíti a gazdaság működését és a foglalkoztatást is. Ennek megvalósítása világos innováció-stratégia kidolgozását követeli meg a felsőoktatási intézményektől.

Az innovatív tevékenység nagy jelentőségét jól mutatja az egyetemek növekvő külső finanszírozása. Például az otaniemi Műszaki Főiskolán (Teknillien korkeakoulu) 1999-ben közel ugyanannyi volt a külső bevétel, mint az oktatási minisztérium költségvetéséből kapott összeg. A külső pénzek 36%-a a Tekes-től (Technológia-fejlesztési központ), 23%-a közvetlenül a finn iparból érkezett, s 8%-ot tett ki az EU-tól kapott összeg.

Az egyetemi kutatási eredmények hasznosítása során rendkívül fontos a tudományos felfedezések védelme. Különös védelmet kell fordítani az egyetemi kutatások szerzői jogi kérdéseire (immateriális jogok, szabadalmi jogok). Alapvető dolog, hogy minden olyan tevékenység esetében, ahol pénzről van szó vagy mások szellemi tulajdonának felhasználásáról, a kutatás megkezdése előtt szakértő bevonásával írásos szerződést kell kötnie az egyetemnek. A szerződésben biztosítani célszerű, hogy a kutatási eredmények – legalábbis párhuzamos felhasználási joggal – a lehető legtöbb projekt esetében az egyetemi oktatás és kutatás számára rendelkezésre álljanak. Ugyancsak gondoskodni kell a szerződés előkészítése során arról, hogy a kutató központi szerepét és mind az ő, mind a kutatási egysége érdekeit elismerjék és figyelembe vegyék. A felsőoktatási intézménynek az innováció során szerzett jövedelméből a feltaláló kutatónak és laboratóriumának kell a legnagyobb mértékben részesülnie.

Kulcskérdése az innovatív tevékenységnek, hogy az egyetem megtalálja az alapkutatások és a fizető kutatási tevékenység egyensúlyát, nehogy „a farok csóválja a kutyát".

Az otaniemi Műszaki Főiskola szolgáltató egységeként működik a Nemzetközi Innovációs Központ (Otaniemi International Innovation Center), amelynek fő célja, hogy biztosítsa a létező legújabb technológiai tudásanyag felderítését és szétsugárzását a finn kutatás, oktatás és a termelési szféra hasznára.

Elkerülhetetlen feladata, hogy gondoskodjon a nemzetközi technológia átvételéről és az innováció-lánc kiépítéséről is. Kihívást jelent az otaniemi tudomány-park kutatási eredményeinek és egyedülálló synergia-lehetőségeinek kihasználása, valamint ennek nemzetközi megismertetése. A kutatás és a technológia-alkalmazás területén erősen fellendült az együttműködés az amerikai és a japán egyetemekkel. Az európai hálózatokat az EU-programok keretei közt erősítették a tagországokban, szerződéses alapon pedig az e programokban részt vevő új országokkal, elsősorban Észtországgal és Magyarországgal működnek együtt.

(Sz. Nagy Lajos)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

VEZETÉS, IRÁNYÍTÁS

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

01/277

CALVERT, Philip: Service quality in libraries = New Rev.Inf.Libr.Res. 6.vol. 2000. 5-23.p. Bibliogr. 26 tétel.

A szolgáltatások minősége a könyvtárakban

Hatékonyság; Vezetés

A könyvtárak, akárcsak az egyéb szolgáltató intézmények, napjainkban sokkal jobban látják a minőség fontosságát, mint tíz évvel ezelőtt. A szerző definíciója szerint a szolgáltatás minősége pontosan megegyezik azzal, amit a használó annak tart. Kroon a szolgáltatások minőségének négy modelljét különbözteti meg, amelyek közül a legismertebb az ún. elvárási modell, amely a használó által elvárt, illetve a nézete szerint ténylegesen kapott szolgáltatás közötti különbséget vizsgálja. A SERVQUAL nevű eszközt sikerrel használják a könyvtárak, de általánosságát többen bírálják. A még inkább könyvtárakra alapozott, Hermon-Altman féle modell a használói elvárásokat objektív minőségi mutatókhoz viszonyítja. A könyvtárvezetőknek a megfelelő döntéshozatal érdekében jobban kellene ismerniük a szolgáltatások minőségét mérő eszközöket és technikákat.

(Autoref.)

01/278

BARANOV, V.L. – SOKOLOVA, N.V. – SOVA, D.N. [et al.]: Tehnologiaâ organizacii bibliotečnogo konsorciuma pâti universitetov Sankt-Peterburga = Naučn. Teh. Bibl. 2001. 3.no. 37-45.p.

Öt szentpétervári egyetem könyvtári konzorciumának szervezési technológiája

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -helyi; Munkaszervezés

Akárcsak világszerte, Oroszországban is a könyvtári konzorciumok kínálják azt a kitörési irányt, amely a szakirodalom- és információellátási nehézségek áthidalását–kiküszöbölését ígéri. Hogy mégsem alakulnak ilyen konzorciumok nagyobb számban, annak a pénztelenség az oka, ui. mi tagadás: kezdetben igen sokba kerülnek.

A szóban forgó öt szentpétervári egyetem (Állami Rimszkij-Korzakov Konzervatórium, Állami Műegyetem, Állami Elektronikai Egyetem és az Állami Pedagógiai Egyetem) könyvtára azért hozhatta létre a maga konzorciumát, mivel 1999-ben elnyerte azt a pályázatot, amelyet a Szabad Társadalom Intézete írt ki a szóban forgó tárgykörben.

A konzorcium célkitűzései a következők:

- a könyvtári szolgáltatások színvonalának emelése és újak létesítése a szegényes finanszírozás feltételei között,
- a RUSMARC- szabvány bevezetése és a katalogizálási szabályok harmonizálása,
- új könyvtári szabályok (Dublin Core, XML) támogatása,
- olyan információs rendszerek kialakítása, amely lehetővé teszi az új szabványok bevezetését, a konzorcium információkészletének integrálását

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a nemzetközi információs térbe, a konzorcium kibővítését, a beruházási eszközökkel való takarékoskodást és a térítéses szolgáltatások meghonosítását.

A konzorcium szervezetének meghatározó vonása, hogy a résztvevők a könyvtári számítógépesítési rendszerek közül azokat alkalmazzák a legjobban, amelyek megfelelnek nekik, egyetlen feltétellel: e rendszereknek MARC- formátummal kell élniük. (Jelenleg a konzorciumban négy ilyen rendszert használnak, úm. MARC-ot, az IRIS-t, , a Kolibrit és a RUSLANetet.)

A konzorcium szervezeti architektúrája, hogy az imént felsorolt célkitűzéseket el lehessen érni, központosított. Ezt a központosítottságot a konzorcium által létrehozott speciális információs–könyvtári központ látja el, amely az Állami Műegyetem „Nyílt könyvtári rendszerek" elnevezésű szervezeti egységére épült. Azért ide, mert itt találhatók a megfelelő szakemberek és a legszámottevőbb számítógépi információkészletek. A többi könyvtár „ide való igazodása" természetes, nem utolsó sorban a közös katalógus kiépítése szempontjából is. (Az e téren eddig elért eredmények arról tanúskodnak, hogy megfelelnek a legkorszerűbb igényeknek.)

Az előrelépés további lehetőségei: még több intézmény bevonása a közös katalogizálásba, a közös katalogizálás kiterjesztése nem hagyományos dokumentumokra, a szentpétervári egyetemek publikációiból elektronikus könyvtár létesítése, a rendszer funkcionális lehetőségeinek növelése, kereskedelmi tevékenység elemeinek rendszerbe iktatása.

A szentpétervári tapasztalatok mintát adhatnak további könyvtári konzorciumok létesítéséhez

(Futala Tibor)

Lásd még 236

Pénzügyi és gazdasági kérdések

01/279

RYAN, Susan M.: Cost inflation by page reductions: a discrete example of new price increases in legal serials = Bottom Line. 14.vol. 2001. 1.no. 6-11.p.

A költségek inflálódása a terjedelem csökkenése miatt: egy példa a jogi folyóiratok újfajta áremelésére

Folyóiratárak; Szakirodalom -jogtudományi

A cikk leleplezi a The West Group kiadó alattomos áremelési módszerét, amit eddig nem vettek észre az amerikai jogtudományi könyvtárak. A folyóiratkötetek oldalszámának csökkentéséről van szó. A szerző megvizsgálta a Federal Supplement, a Federal Reporter és a hét regionális „reporter" oldalszámait a West/Thomson fúzió előtt, hogy megállapítsa, hogyan változtak az oldalszámok a kiadók egyesülése óta. Miután dokumentálta a kötetek szerinti oldalszámcsökkenést, azt javasolja a jogtudományi könyvtárosoknak, hogy tegyenek jogi lépéseket megkárosításuk orvoslására.

(Autoref. alapján)

Lásd még 274, 280

Gépesítési kérdések

01/280

JEPPESEN, Bruce G.: Selecting and implementing a networked print-cost recovery system = Tech.Serv.Q. 18.vol. 2000. 1.no. 1-12.p. Bibliogr.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Egy hálózati nyomtatásdíj-beszedő rendszer kiválasztása és telepítése

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Nyomtatás; Térítéses szolgáltatás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Amikor a könyvtári katalógusokat elkezdték számítógépesíteni, nyomtatót is kapcsoltak a katalógus-terminálokhoz, hogy néhány bibliográfiai leírást – a keresés eredményét – ki lehessen nyomtatni. A teljes szövegű online források megjelenése és elterjedése nyomán azonban a nyilvános számítógépekről való nyomtatási igény hatalmasra növekedett. A könyvtárak már elég rég óta kérnek térítést egyes szolgáltatásokért (pl. adatbázisban való keresés, könyvtárközi kölcsönzés, másolatkészítés), és ez a díj általában nem jövedelemszerzést, csak költségtérítést szolgál. Logikus lépés tehát a kinyomtatást is a térítéses szolgáltatások körébe vonni. Ugyanakkor a téríttetés kérdése etikai problémákat is felvet: nem jelenti-e a használat korlátozását a térítési díj bevezetése? De ha a könyvtár magára vállalja a nyomtatás költségeit, kénytelen annak valamilyen módon határt szabni, ami végső soron ugyancsak a használat korlátozását eredményezi.

A térítéses nyomtatás bevezetésének egyik módja lehet az érmés (vagy bankkártyás) nyomtatók kihelyezése a kijelölt PC-k mellé, azonban a sok nyomtató magas költsége és a működtetésük okozta kellemetlenségek (zaj, a személyzet terhelése a hibaelhárítás és karbantartás miatt) kedvezőbbnek tűnik a kijelölt PC-ket kiszolgáló hálózati központi nyomtató. Ez esetben viszont a térítési díjak beszedése és a kinyomtatott lapok szétosztása okoz gondot. Az ideális megoldás olyan lenne, ami egyszerűvé teszi a térítési díjak beszedését, minimálja a „printout"-okkal való kézi foglalkozást (válogatás, átadás), és csökkenti a könyvtári személyzet nyomtató-kezelési (hibaelhárítás, papír- festék újratöltés stb.) feladatait.

Újabban számos hálózati nyomtató-kezelő szoftvercsomag kapható, ezek egyik díjbeszedős változatát szerezte be és alkalmazza a Clevelandi Állami Egyetem könyvtára. Az egyetem 1998-ban új, kártyás diákigazolványt vezetett be, amely (a benne lévő chip segítségével) nem csak tanulmányi–igazgatási, hanem fizetési célokra is alkalmas (büfé, könyvesbolt, mosoda, parkoló stb. az egyetem területén). A könyvtár is ehhez a kártyához igazította a másolás és nyomtatás térítési díjainak beszedését.

A szoftverrel szembeni követelmények voltak: kompatibilitás az egyetemi igazolvány-kártyával, rugalmasság a jövőben beszerzendő újabb típusú nyomtatók kezelésére, Windows, DOS, Macintosh kompatibilitás, „kulcsrakész" szoftver az egyszerű karbantartás és fejlesztés-követés érdekében, jelentés (statisztika, összesítés stb.) készítő képesség, a felhasználói adatok biztonsága, telepítés és üzemeltetési támogatás a szállító részéről.

Mindezeknek megfelelt a PHAROS Inc. UnipriNT elnevezésű díjbeszedő rendszere. Egy féléves működés után megállapítható, hogy mind a hallgatók, mind a személyzet gyorsan elfogadta az új rendszert. Eleinte gondot okozott az új nyomtatási rendszer használatának megtanulása, a megjelenő „adatlap" helyes kitöltése. Azt a kényelmetlenséget, hogy egy központi helyre kell menni nyomtatni, ellensúlyozza a printerek sebessége, és a PC-k is előbb válnak szabaddá más olvasók számára. Érzékelhető megtakarítást jelent a sok kis nyomtató gondozásától való megszabadulás, valamint, hogy újabb nyilvános munkaállomások beállítása esetén sem kell nyomtatókat beszerezni ezekhez.

(Mohor Jenő)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Személyzet

01/281

RIDDER, Christiane – MÜLLER, Michael: Berufliche Situation der Absolventinnen der bibliothekarischen Studiengänge. Ergebnisse einer Befragung des Abschlussjahrgangs 1999 = Bibliotheksdienst. 35.Jg. 2000. 1.no. 19-27.p.

A könyvtáros szakfőiskolákon 1999-ben végzettek szakmai helyzete: felmérés

Az előző (1995. évi) felmérés eredményeit ld. a 97/442. tételszámon

Felmérés [forma]; Könyvtáros -felsőfokú; Pályakezdő könyvtáros

Németországban rendszeresen vizsgálják a könyvtáros főiskolák végzett hallgatóinak elhelyezkedési lehetőségeit. 1989, 1992, 1995 után legutóbb az 1999-ben végzettek helyzetét mérték fel. A vizsgálatot öt városban (Berlin, Bonn, Frankfurt/Main, Köln, Lipcse) könyvtári tanulmányait befejező 206 hallgatóra kívánták kiterjeszteni, végül 89 értékelhető kérdőívet kaptak vissza. (43,2%). A további megállapítások az ő válaszaikat tükrözik.

Az 1999-ben végzettek 73%-a helyezkedett el képesítésének megfelelő könyvtári–informatikai munkakörben. A sikeresen elhelyezkedők aránya utoljára 1989-ben volt ilyen magas (74%), a 90-es évek során fokozatosan romlott. (1992-ben 68%, 1995-ben 48% kapott a képesítésének megfelelő állást.) Most az elhelyezkedők 48%-a már egy hónapon belül elfoglalta munkahelyét, 83% pedig 3 hónapon belül tudott elhelyezkedni. E téren is javultak a lehetőségek.

Negatívum viszont, hogy az álláshoz jutók kétharmada (68%) csak határozott időre szóló szerződést kapott. A tudományos könyvtárakban a fiatalok gyakran (az esetek felében) a gyermeknevelési szabadságon levők helyét kapják meg ideiglenesen, a közművelődési könyvtárba kerülőket pedig gyakran egy-egy meghatározott különmunkára alkalmazzák (pl. a számítógépes szolgáltatások bevezetése, EU-projektben való részvétel).

A nagy többség teljes munkaidős foglalkoztatáshoz jutott. 14% kapott részmunkaidős állást, a kérdőívek válaszai szerint akaratuk és kedvük ellenére. A fizetéseket a többség (77%) a munkaköri besorolás egységes normái alapján kapja, mivel az elhelyezkedők nagy többsége alkalmazotti munkaviszonyban áll.

A német könyvtárosképző főiskolákon a képzés két fő ágazatra oszlik: a hallgatók nagyobb része a tudományos (szak) könyvtárakban végzendő munkára képesítő diplomát kap, kisebbik része a közművelődési könyvtárra képesítőt. (Igen szerény mértékben dokumentátor képzés is folyik.) Az elhelyezkedési lehetőségek ismeretében a képzési struktúrát újra végig kellene gondolni. A legnagyobb felvevő piacot 1999-ben a tudományos és szakkönyvtárak jelentették, a szakmán belül elhelyezkedők 63,1%-a itt talált munkát. Ha hozzájuk számoljuk a dokumentációk intézményekben és az irattárakban elhelyezkedetteket is (15,4%) , akkor az ilyen jellegű munkakörök aránya: 78,5%. Közművelődési könyvtárba került a szakmán belül elhelyezkedők 21,5%-a. A tudományos (szak) könyvtárakban való elhelyezkedés jó lehetőségei azt eredményezték, hogy az ilyen ágazaton végzettek csaknem mind itt találtak munkalehetőséget. (Mindössze 2% helyezkedett el közülük közművelődési könyvtárban.) Ezzel szemben a közművelődési ágazaton végzett hallgatóknak – ha sikerült könyvtárba kerülniük – 57%-a jutott végzettségének megfelelően közművelődési könyvtárba, 43%-a viszont tudományos (szak) könyvtárba került. Ez a tény a képző intézményeket flexibilisebb képzésre kell hogy késztesse.

A végzettek 27%-a nem tudott (vagy nem akart) könyvtárban elhelyezkedni. (1995-ben ez az arány még 51% volt.) Többségük más jellegű intézmény-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ben dolgozik (pl. részt vesz a számítógépes ismeretek iskolai oktatásában), illetve további tanulmányokat folytat, 6% tekinthető munkanélkülinek. (1995-ben: 21%.)

A felmérés fő tanulsága, hogy az ismét javuló elhelyezkedési lehetőségeknek súlyos korlátai vannak. Kevés a határozatlan időre szóló, nem ideiglenes munkakör, és a közszféra anyagi helyzete miatt középtávon sem várhatók a közművelődési könyvtárakban újabb álláshelyek. A munkaerőpiac jelenlegi helyzete mellett a könyvtári ágazatokra történő képzés mai formája helyett jobban tudna reagálni az igényekre egy egységes könyvtárosi–informatikai képzés, az aktuális igényeknek megfelelő súlypontok kiválasztásával.

(Katsányi Sándor)

01/282

SZUNEJKO, Monika Halina: Managing repetitive strain injuries in bibliographic services departments = Tech.Serv.Q. 18.vol. 2000. 1.no. 33-45.p. Bibliogr.

Hogyan védekezzünk a számítógépes munka fizikai ártalmai ellen?

Ergonómia

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Az integrált könyvtári rendszerek fejlődése általában – és az egyre fejlettebb katalogizáló környezet különösen – igen jelentős mértékben megváltoztatta a könyvtárosok – különösen a katalogizálók – napi fizikai megterhelését. E változás fő oka a folyamatos ülő és billentyűző tevékenység, amit egyre ritkábban szakítanak meg (hiszen már a segédeszközökért sem kell felállni, online ott vannak a számítógépen elérhető módon). Következménye pedig a korábban inkább csak szalagon dolgozó fizikai munkásokra (akik megszakítás nélkül gyakorlatilag azonos mozdulatsorozatokat végeznek hosszú időn keresztül) jellemző foglalkozási ártalmak megjelenése a folyamatosan számítógépet használó könyvtárosok (és általában a folyamatosan csak billentyűző és egerésző irodai dolgozók) körében. (A hagyományos írógépen dolgozókat ez a szindróma még nem fenyegette, hiszen papírt kellett cserélni, soronként a kocsit visszahúzni, a billentyűzet nem volt lapos, és nagyobb erőt igényelt a gépelés, stb.)

Bár az ismétlődő megterhelés okozta károsodás (repetitive strain injury – RSI) néven összefoglalt – és más neveken is emlegetett – tünetegyüttesről vita folyik, hogy valódi kórképnek, illetve „betegségnek" tekinthető-e, az tény, hogy a lágy szövetek, izületek és idegek fájdalommal, gyakran gyulladással járó túlterhelése egyre sűrűbben fordul elő a folyamatosan számítógépezők körében.

Az RSI kialakulásának rizikófaktorai: a munkaállomás és az input eszközök tervezése, kialakítása; a szoftver (az interfész és a képernyő „dizájnját" is ide értve); a hardver jellemzői; a munkafolyamat és a munkaszokások; a munkaterhelés és a határidők szorítása; az egyéni és szervezeti tudatosság hiánya a munkaegészségügy és munkabiztonság kérdéseiben; az egyéni (testi, fizikai) adottságok; pszicho-szociális vonatkozások (munkahelyi stressz stb.).

Ám ha az RSI a munkahelyi környezet fizikai, szociális, műszaki és politikai kontextusának következménye, egy kicserélt szék és egy csukló-támasz megoldhatja-e a problémát? Íme, néhány tennivaló:

Az alkalmazott tartson szüneteket; variálja feladatait; redukálja a stresszt (határidők tervezése); melegítsen be munkakezdés vagy hosszabb szünet utáni újrakezdés előtt; használjon ergonómikus vagy alternatív beviteli eszközöket (joystick, touch pad, lábbal irányítható kurzor-mozgató ill. hangfelismerő szoftver); figyeljen, hogy az eszközök alkalmazkodjanak egyéni adottságaihoz; tartsa kezeit melegen, használja mindkét kezét, billentyűzés közben ne „hagyja lent" a csuklóját; ha pihenteti a kezét, tartsa egy párnán az ölében; a fájdalom enyhítésére vagy a kényelmesebb munka érdekében használjon ortopédiai segédeszközöket.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A részleg oktassa ki a személyzetet az RSI veszélyéről, a megelőzés lehetőségeiről, és nyújtson tájékoztatást e téren; segítse elő a szünetek beiktatását; szakemberrel ellenőriztesse a berendezések ergonómikus voltát, elhelyezését stb.; figyelje az új berendezések megjelenését; menedzselje a munkafolyamatokat, a szervezetet, a helyet és a személyzet időbeosztását; tegye lehetővé az egyes munkatársak feladatainak variálását; tervezze újra a feladatokat és funkciókat az ergonómiai elvek beépítésével; készítsen makrókat a gyakran ismétlődő feladatok automatikus megoldására; azonosítsa a veszélyeket a munkahelyen.

Az intézmény szervezzen ergonómiai tudatosító programokat, nyújtson tájékoztatást és tanácsokat; vegyen részt munkaegészségügyi és munkabiztonsági programokban; fordítson kellő anyagiakat az ergonómikus berendezésekre, segédeszközökre és felvilágosításra; nyújtson lehetőséget orvosi, munkaegészségügyi szakemberekkel való konzultációra, tanácsadásra és oktatásra.

Az RSI veszélyei csak az alkalmazott, közvetlen munkahelye és az intézmény együttes erőfeszítései révén előzhetők meg. Az RSI fenyegetését menedzselni képes hatékony stratégiák kimunkálása révén, az újabb technológiák és munkamódszerek a katalogizáló részlegekben is jobb munkafeltételeket hozhatnak létre.

(Mohor Jenő)

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Használat- és igényvizsgálat

01/283

ALTMANN, Klaus G. – GORMAN, G.E.: The use of gifts and exchanges in a university library serials collection = Ser.Libr. 39.vol. 2000. 2.no. 23-38.p. Bibliogr.

Az ajándék- és csere-folyóiratok használata egy egyetemi könyvtár folyóirat-gyűjteményében

Ajándék; Állomány használata; Csere; Időszaki kiadvány

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A cikk a könyvtári folyóirat-gyűjtemény alig tanulmányozott részének, az „ingyenes" ajándékoknak és a csere útján beszerzett folyóiratoknak a használatát vizsgálja. Kiderült, hogy ezek a folyóiratok a polcok 20,85%-át foglalták el, és az előfizetett folyóiratokhoz képest igen csekély volt a használatuk Annak ellenére, hogy az ajándék- és csere-folyóiratok az állomány 41,85%-át tették ki, a teljes folyóirat-használatnak mindössze 3,75%-át képviselték. A tanulmány arra is fényt derített, hogy a nem-angol nyelvű anyagot olyan kis mértékben használták, hogy az nem indokolja állományba vételüket. A használatvizsgálat eredményei jól hasznosíthatók a szóban lévő állomány selejtezését érintő döntésekhez.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

01/284

KONOMOS, Philip – HERRINGTON, Scott: Evaluating the use of public PC workstations at the Arizona State University Libraries = El.Libr. 18.vol. 2000. 6.no. 403-406.p.

Hogyan használják a hallgatók a nyilvános számítógépes szolgáltatásokat az Arizona State University könyvtárában?

Egyetemi hallgató; Felmérés [forma]; Használói szokások; Kisszámítógép

A papír-uralta könyvtárban a könyvtárosok fő gondja az volt, hogy a zajongást és az étkezést a könyvtáron kívül tudják tartani. Az elektronikus források és az internet megjelenése óta a hangsúly a munkaállomások rendeltetésszerű használatának biztosítására tolódott. Az Arizona Állami Egyetem könyvtára 1998-ban tette lehetővé a teljes körű szabad web-használatot hálózatán keresztül. Zavaró tényező volt a pornográf web-oldalak látogatása és a hosszadalmas magán-levelezés (e-mail, természetesen), valamint a számítógép-központ részéről felmerült kifogások: a nyilvános munkaállomásokról feladott anonim e-mailek, és a sok feltörési kísérlet.

Számos vita és megbeszélés nyomán a könyvtár a tudomány és az információ szabadsága mellett döntött, és nem vezetett be korlátozásokat a web-használatban. Ugyanakkor – bár a munkaállomások száma 300-ra növekedett, panaszok érkeztek, hogy az általános web-használat miatt egyre nehezebb hozzáférni a könyvtári munkaállomások könyvtári célú (katalógus, adatbázisok stb.) használatához. A könyvtár megfogalmazta és közzétette a számítógépes munkaállomások használatának elveit, amely kimondta a tanulmányi és tudományos célú használat prioritását, azonban a panaszok nem csökkentek, ezért adatgyűjtést végeztek a munkaállomások használatára vonatkozóan. (Egy, majd három hónapos időtartamban, naponta három alkalommal megfigyelve a munkaállomások használatát, illetve a második esetben egy szoftver beiktatásával a felkeresett URL-eket is regisztrálva.)

Míg az előzetes becslések és a panaszok szerint problémát okozott mind a nem megfelelő használat, mind a hozzáférhetetlenség, az adatok azt mutatták, hogy bár a munkaállomások csak egy harmadát használták mindig könyvtári célra, nem volt olyan eset, hogy ne lett volna szabad, hozzáférhető munkaállomás. Az URL-elemzés szerint 35% volt a szörfölés, 31% az e-mail használat aránya, 23% oktatási-tanulmányi célú használatot és 7%-ban kereső-rendszerek működését regisztrálták. A pornó-oldalak mindössze 1%-ot tettek ki. Mindkét módszerrel továbbra is figyelni fogják a munkaállomások használatát, és a méréseket esetenként kiterjesztik hét végi és esti időszakokra is.

(Mohor Jenő)

01/285

MENSCHING, Ulrike: Auf der Jagd nach Titeln, Themen und Temperamenten. Das Experiment „Trendlektorat" in Gütersloh = BuB. 53.Jg. 2001. 3.no. 166-171.p.

Res. angol nyelven

A Gütersloh Városi Könyvtár kísérlete: kiadói trendek és az olvasói igények figyelemmel kísérése

Állománygyarapítás; Igény; Public relations; Városi könyvtár

Gütersloh városi könyvtárában kísérleti jelleggel tematikus csoportokba rendezve bocsátják az állomány egy részét az olvasók rendelkezésére, „aktualitások könyvtára" elnevezéssel . A könyvtár belső felújítása után a földszintet erre a célra rendezték be.

A kísérlet sajátossága a tematikus csoportok kialakításában és gondozásában rejlik: Gütersloh-ban erre a célra kiemelt munkacsoportot hoztak létre, az ún. „trend-lektorátust", melynek feladata az ol-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vasóközönség érdeklődési trendjének figyelése, az érdeklődés központjába kerülő témák kiválasztása s e témák könyvtári anyagának összegyűjtése, a tematikus csoportok felállítása. Feladatuk kiterjed a témaválasztás helyességének utólagos ellenőrzésére is, ezért az igénybevételt rendszeresen mérik.

Egy-egy tematikus csoport anyagának zömét népszerű ismeretközlő könyvek alkotják, de ezeket rendszeresen kiegészítik a témához kapcsolódó szépirodalmi művekkel.

A könyvek mellett más dokumentumtípusok is helyet kapnak. A nagyobb (száz dokumentumnál többet tartalmazó) tematikus csoportokat további alcsoportokra bontják.

Az összeállításokat előre meghatározott időtartamra tervezik:

A hosszú távú témakörök anyaga másfél-két évig marad együtt, ezek induláskor kb. 700 dokumentumot tartalmaznak. Ilyen témacsoport volt: „Fit/szép" – „Építeni/lakni" – „Élni/élvezni" – „Pénz/tőke" – „Tudatos élet". Ezek a témakörök általában öt alcsoportra bontva kerültek a könyvtári állványra ill. kiállítópolcra. Pl. az „Élni/élvezni" alcsoportjai: „Főzni és utazni" – „Konyhai álmok" – „Édes csábítás" – „Élvezet és szellem" – „Irodalmi ínyencségek".

A középtávú témakörök anyaga 3–6 hónapig áll kiemelten az olvasók rendelkezésére, ezek 100–200 dokumentumból állnak. Pl. „Népszerű sportok" – „Kalandok szelek szárnyán, hullámok hátán" – „Kutya, macska et Co."

A rövid távú témák anyaga két hónapig marad együtt, ezek 50–100 dokumentumból álló alkalmi összeállítások. Pl. „Buddhizmus" – „Ember/természet/technika" (Az Expo 2000-hez kapcsolódó válogatás) – „Metropolisok".

Kötött, állandó témák is vannak, ezek anyagát rendszeresen cserélik: „Tippek a hétvégére" (kirándulások, helyi programok, kerékpártúrák stb.) – „Karácsony" – „Húsvét".

A bestseller listákon szereplő műveket is kiállítják, ezekből azonban csak külön díjért lehet kölcsönözni. Pl. „A Spiegel bestseller listája" (kölcsönzési díj 5 DM), „CD Top-lista" (kölcsönzési díj 3 DM.)

Egy év leforgása alatt összesen 8500 dokumentum került a földszinten tematikus felállításban az olvasók elé. A kölcsönzések száma 83 ezer volt, tehát a dokumentumok forgási sebessége megközelítette a 10-et. Egyes témacsoportok és alcsoportok az átlagosnál jóval nagyobb forgalmat bonyolítottak le (pl. „Fit/szép" – „Élni/élvezni" – „Kikapcsolódás".) Ugyanakkor a szorosabban vett szakkönyveket, pl. a jogi tanácsadókat is, a tapasztalat szerint inkább a hagyományos részlegben keresik az olvasók. A könyvtárba látogatók száma az év folyamán 8,6%-kal emelkedett, föltételezhetően a földszinti tematikus részleg hatására is.

A könyvtár állománygyarapítási keretének 20%-át fordítja a „trend-lektorátus" által kiválasztott könyvek beszerzésére. Egy-egy témakör felszámolása után a dokumentumok a hagyományos részlegbe kerülnek.

Úgy tervezik, hogy egy-egy munkatárs trend-lektori megbízása 2–3 évre szól, lehetőséget akarnak adni ui. minden érdeklődő könyvtári dolgozónak, hogy friss ötleteivel részt vegyen ebben a munkában.

(Katsányi Sándor)

01/286

REYES BARRAGÁN, Maria J. [et al.]: Revistas científicas: determinación de necesidades y usos = Rev. Esp. Doc. Cient. 23.vol. 2000. 4.no. 417-436.p. Bibliogr. 20 tétel.

Res. angol nyelven

Információ-igény és folyóirat-használat

Bibliometria; Hivatkozás; Egyetemi könyvtár; Folyóirat

Extremadura egyetemén vizsgálták – az egyetem könyvtári rendszerének optimalizálását célzó folyamat keretében – az egyetem tudományos közösségének információ-szükségletét a Science Citation Index adatbázis alapján. A mennyiségi és minőségi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

elemzések során számos tényezőt figyelembe vettek, így a tanszékenkénti folyóirat-használat megoszlását, a hatástényezőket (impact-factor), a hivatkozások mennyiségét, a folyóiratok hozzáférhetőségét és a lefedettséget. Az 1996-97-ben regisztrált 375 tudományos-műszaki publikáció vizsgálata alapján megállapították, hogy a leginkább használt folyóiratok és a hatástényezők között nincs korreláció. Ugyanakkor a hivatkozások és a használat közötti korreláció igen magas. A hivatkozások 54%-a a folyóiratok 7,4%-át érinti (ez 181 folyóiratot jelent, ebből 30 magfolyóirat, a többi az „első övezetbe" tartozik). A legalább tízszer használt és ötször idézett folyóiratok 33%-a (90 cím) áll rendelkezésre az egyetem könyvtáraiban, ez a teljes érintett folyóirat-mennyiség 3,6%-a. A rendelkezésre álló folyóiratok szakterületek szerinti eloszlása egyenetlen, s elsősorban a bio-medikai tudományoknak kedvez. A cikk javaslatot tesz az információszükséglet említett 54%-át koncentráló folyóiratok hozzáférhetővé tételére.

(Mohor Jenő)

01/287

THOMAS, Joy: Never enough: graduate student use of journals – citation analysis of social work theses = Behav.Soc.Sci.Libr. 19.vol. 2000. 1.no. 1-16.p.

Posztgraduális hallgatók folyóirathasználata – társadalomtudományi disszertációk hivatkozat-elemzése

Bibliometria; Folyóirat-előfizetés; Vezetők tájékoztatása

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Az egyetemi oktatók gyakran kérik, hogy a könyvtár fizessen elő bizonyos folyóiratokra. Ezek az igények gyakran meghaladják a gyarapítási kereteket, és az oktatók nem tudnak beletörődni, hogy az új előfizetések érdekében bizonyos régieket meg kell szüntetni. A kaliforniai állami egyetemen (Long Beach) ezért konkrét adatokkal akarták bizonyítani a folyóirathasználatot. Társadalomtudományi disszertációk hivatkozásait tíz évre kiterjedően vizsgálva számszerű adatokat kaptak a vásárlásra, lemondásra és áthelyezésre vonatkozó döntések meghozatalának segítésére. A hivatkozások közel 85%-a helyi folyóiratokból származott. Mivel a könyvtár társadalomtudományi folyóiratainak közel egynegyedét tíznél kevesebbszer idézték a vizsgált évtized alatt, ezekből válogatták ki a lemondandó címeket az új előfizetések finanszírozása érdekében.

(Autoref.)

01/288

DIAZ, Karen R.: Great expectations, or, where do they get these ideas? = Ref.User Serv.Q. 40.vol. 2000. 1.no. 27-31.p.

Nagy várakozások, avagy hogyan jut mindez az eszükbe?

Egyetemi hallgató; Használók képzése; Számítógép -hálózat; Szolgáltatások

Mára igencsak megváltoztak a diákok irodalomkutatási szokásai; nem nagyon vonzza őket az információkeresés fáradságos „kalandja", amiben elődeiknek jócskán volt részük még az Internet előtti („I.e.") időben. Ezért a könyvtárosnak nem árt a diákok szemszögéből is szemügyre vennie a világot, hogy megértse, milyen várakozásokkal látnak neki a mai fiatalok az információkeresésnek. Egy diákcsoport vizsgálata során kiderült, hogy a hálózati böngészés során – ami nem szakirodalomkeresést jelentett – három nagy témakör érdekli őket igazán: a szórakozás, a vásárlás és a napi események. A szórakozás kategóriájába a különböző témákról folytatott beszélgetések („csettelés") és az online játékok sorolhatók. Az elektronikus kereskedelem térnyerésével a vásárlás is egyszerű lett a hálóza-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ton: mind az ún. árverési oldalakon (mint pl. az eBay-en, ahol ruhától videóig sok minden kapható vagy a Yahoon és az Amazonon), mind a diákok számára fontos könyvesboltok oldalain, ahol jelentős kedvezménnyel juthatnak a tankönyvekhez (pl. BarnesandNoble.com, Amazon.com). A koncertjegyeken kívül menetjegyek is vásárolhatók a weben. A legfrissebb újságokat és folyóiratokat is a hálózaton találják; az egyetemi könyvtárak munkatársai jól tudják, hogy a diákok inkább az interneten, mintsem a könyvtár polcain keresik a napilapokat. (A már említett vizsgálatból az is kiderült, hogy a hétvégi program tervezése során – az időjárási előrejelzés mellett – megnézik a horoszkópjukat, és elolvassák a kedvenc képregényük aktuális folytatását is.)

A hálózat több „ingyenes" szolgáltatást is kínál (levelezést, faxot stb.), ne csodálkozzunk tehát, ha a könyvtárostól ilyeneket kérdeznek a diákok:

- Miért nincs cikk még erről? (pl. egy néhány órája lezajlott eseményről)
- Miért kell felállnom a számítógéptől, ha hozzá akarok jutni ehhez az információhoz?
- Miért nem küldik el a számítógépemre?
- Miért nem írhatok (pl. a szerzőnek, a professzoromnak), hogy küldje el e-mailben ezt az információt?
- Miért nem küldik el e-mailben/faxon/postán a címemre?
- Nem lehetne ezt máshonnan olcsóbban megkapni?

Ezek a kérdések az információkeresés más területén szerzett tapasztalataikat tükrözik, s nyilván ezek az irodalomkutatás során is jelentkeznek. Elvárnák a diákok, hogy az információk egyszerűen, gyorsan, olcsón és lehetőleg a számítógép előtt ülve megszerezhetők legyenek. Mit tehet a könyvtáros ebben a helyzetben? Csakis az „Internet előtti" korszakban már jól bevált módon segítheti a diákokat.

Az igen népszerű hálózati segédlet, a LookSmart például egy sor jól felépített információs oldalt kínál, tájékoztató opciója pedig számtalan gyorstájékoztatási forrásra mutat rá. Jóllehet ezután a tájékoztató munka eszköztára bővülni fog (e-maillel stb.), az alaphelyzet, azaz a könyvtárosi segítség mindig meg fog maradni. A teljes szövegű cikkeké a jövő, de a könyvtáros ezután is a szolgáltató és az olvasó közötti fontos közvetítő marad; az előfizetések mellett új feladata a minőségellenőrzés és a jobb termékekért való lobbyzás is. A mostani drága adatbázisok használata hamarosan olcsóbb lesz, de már most is tudni kell arról, hogy amelyik olvasó hajlandó fizetni a teljes-szövegű cikkért, hitelkártyával is megteheti, illetve hogy vannak olyan adatbázisok is (pl. az UnCover), amelyekben ingyenesen kereshetünk, s hogy faxon egy-két cikket térítésmentesen is megkaphatunk.

A könyvtárak együttműködése is olyan új lehetőségeket kínál, amelyekre egy intézmény egyedül nem lenne képes; az OhioLINK, a Solinet és a Library of California jó példái ennek az összefogásnak. A Library of California-projekt nyolc régióra osztja Kaliforniát, s ezek felelnek a régió egyetemi, iskolai, köz- és szakkönyvtárainak kooperációjáért; maguk döntik el azt is, ki-ki melyik elektronikus dokumentumot szerzi be. Ezután a Library of California tárgyal – a könyvtárak ezrei nevében! – az adatbázis-szolgáltatókkal, ami erősen lecsökkenti az árakat. (Hasonló próbálkozások történtek már egy-egy intézményen belül, így a University of California és a California State University esetében.)

A könyvtárosok legyenek az olvasók szószólói is: csikarják ki azokat az információkat, amelyekre olvasóiknak szükségük van. A California State University összeállított egy olyan mag-folyóiratokból álló jegyzéket, amelyekre minden campus teljes szövegű formában igényt tart, és erre versenyeztetett több szolgáltatót. Kulcsfontosságú az információk folyamatos biztosítása: ide tartozik a „tegnap még megvolt" probléma megoldása, és az új infor-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mációk nyomon követése. Fontos továbbá az információk „szervezése" is; elsősorban azok a könyvtárosok által összeállított weboldalak, keresési segédletek, amelyek órákat takarítanak meg a diákok számára. Már születtek kezdeményezések e téren: Librarian's Index to the Internet (www.lii.org) vagy az egyetemi könyvtárak számára összeállított Infomine; mind a kettőben könyvtárosok vesznek részt a színvonalas oldalak összegyűjtésében és feldolgozásában (az utóbbi a Kongresszusi Könyvtár tárgyszójegyzékét használja fel).

A címben jelzett „nagy várakozások" kielégíthetők, ha a szolgáltatásokat a korszerű követelményekhez igazítjuk.

(Hegyközi Ilona)

01/289

PETERS, Susanne [et al.]: Les publics des bibliothèques musicales = Bull. Bibl. Fr. 46. tom. 2001. 2.no. 21-29.p. Bibliogr. 14 tétel.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A zenei könyvtárak használói

Használói szokások; Felmérés [forma]; Zenei könyvtár

Hét francia város kilenc különböző zenei könyvtárában megkíséreltek használói profilokat kifejleszteni a használók számára. Milyen szerepet játszik a lemezgyűjtemény a zenehallgatási szokásokban? Milyen a kapcsolatuk a zenével, a szakkönyvtárosokkal és a többi felhasználóval? Milyen igényeik vannak? A felméréseket nyilvános városi könyvtárakban végezték, és nem pl. konzervatóriumi könyvtárakban, amelyek csak egy szűkebb szakmai réteg számára elérhetők. A használói csoportok erősen tipikusaknak bizonyultak. Egyidejűleg angol és német nyelvű felméréseket is végeztek az amerikai, a brit, a német és az ausztriai helyzet vizsgálatára.

(Autoref.)

Olvasáskutatás

01/290

JONÁK, Zdeněk: Co napovídá průzkum „taháků" na téma obsahy literárních děl na Internetu. 1-2.č. = Čtenář. 53.roč. 2001. 1.no. 21-23.p.

Mire figyelmezetet a „puska"-vizsgálat az interneten található irodalmi művek témakörével kapcsolatban

Olvasásvizsgálat; Számítógép-hálózat; Szépirodalom

Ma már az interneten megtalálhatók a cseh és a világirodalom legfontosabb műveinek tartalmi kivonatai. A diákság ezt a lehetőséget mintegy cserekereskedelmi célból veszi igénybe: egy-egy diák által kimunkált egy-egy tételért megkapja a társai által kidolgozott tételeket, s így az egész tételegyüttes birtokába jut.

Amíg az iskola megelégszik a „tartalomfelmondásokkal", s úgy tesz, mintha a diákok ezzel eleget tettek volna az olvasás örömteli kötelezettségének, a cseregyakorlat természetesen fennmarad.

A szerző 200 ilyen internetes tartalomkivonatot elemzett végig, s az azonos művekről szólókat össze is hasonlította egymással. Megállapította, hogy az elemzett kivonatok a művek „sztorijának" visszaadását illetően meglehetősen megbízhatóak, és hasonlítanak is egymásra, mégpedig a következőkben:

- hiányzik belőlük az élmény,
- az irodalmi mű sokféle eleme közül mindössze egyre – a „sztorira" koncentrálnak,
- nem invenciózusak a készítők műbefogadási megközelítései.
- Ezt követően a szerző a strukturalizmus és neostrukturalizmus mibenlétéről értekezik, s úgy véli, hogy az iménti irányzatok eredményei nem szüremlettek át az oktatásügybe.

Végül megjegyzi: „E közleménynek nem az volt a célja, hogy kritizálja az irodalmi mű interpretációjá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nak eddigi megközelítési módját, mindössze arra kívánt rámutatni, hogy a tradicionális megközelítés nem az egyetlen, illetve arra, hogy a napjaink igényesebb prózái iránt érdeklődő olvasónak a recepciójukhoz vezető utat maguknak kell megtalálniuk."

(Futala Tibor)

Használók képzése

01/291

EDWARDS, Ronald G.: Web tutorials for education students: a practical alternative to traditional library instruction – basic issues and concerns = Behav. Soc. Sci. Libr. 18.vol. 2000. 2.no. 17-25.p. Bibliogr.

Hagyományos módszer helyett világháló: az egyetemi hallgatók könyvtárhasználati képzésének új módszeréről

Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A megnövekedett létszámú hallgató nagyrészt olyan technológiai környezetből jön, ahonnan bizonyos számítógépes – és internetes – ismereteket hoz magával, s ez a felsőoktatási könyvtárakat új feladatok elé állítja. Bár az egyetemi könyvtárosok évtizedek óta tartanak könyvtárhasználati ismertetéseket (azaz folytatnak használó-képzést), számos tanulmány mutatja ki, hogy ez a képzés nem kellően hatékony. A könyvtár- és forráshasználat, az információszerzés oktatásának új módja lehet a hálón elérhető oktatóprogram. Ha az oktató-program céljait jó előre világosan meghatározzuk, és a programot gondosan megtervezzük, költséghatékony és produktív lehet.

A hálón elérhető oktatóprogram főbb előnyei: egyéni tanulást tesz lehetővé, alkalmazkodik a tanuló már meglévő jártasságához, tempójához; szükség esetén egyes részek ismételhetők, az egész bármikor „újra elővehető". Az ilyen jellegű fejlesztésekre általában könnyen megkapja a könyvtár a szükséges anyagiakat, és az intézményen belül a technológiahasználat „élharcosává" is válik (a könyvtár megítélése pedig mindig is fontos szempont). Bár az oktatóprogram természetesen nem tud megoldást adni minden, a könyvtárhasználat során felmerülő kívánalomra, hatékony eszköz annak elérésére, hogy a hallgatók ne passzív, hanem aktív tanulókká váljanak.

(Mohor Jenő)

01/292

EMMONS, Mark – WILKINSON, Frances C.: Designing the electronic classroom: applying learning theory and ergonomic design principles = Libr:Hi Tech. 19.vol. 2001. 1.no. 77-87.p. Bibliogr.

A hatékony elektronikus oktatóterem megtervezése: tanuláselméleti és ergonómiai kérdések

Berendezés; Ergonómia; Használók képzése; Oktatás -számítógéppel

A cikk tanuláselméleti és ergonómiai alapelvek felhasználásával készült terveket ismertet a könyvtárhasználati képzéshez használt hatékony tanulási környezet kialakítására. Részletesen foglalkozik az elektronikus tanterem ergonómiai jellemzőivel, beleértve a fizikai hely, a környezeti tényezők és a munkaállomások ergonómiai kérdéseit. Néhány tanterem-alaprajzot is közread.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

01/293

HOLMAN, Lucy: A comparison of computer-assisted instruction and classroom bibliographic instruction = Ref.User Serv.Q. 40.vol. 2000. 1.no. 53-60.p. Bibliogr.

A számítógéppel segített oktatás és a tanteremben végzett hagyományos bibliográfiai oktatás összehasonlítása

Didaktika -felsőoktatási; Használók képzése -felsőoktatásban; Oktatás -számítógéppel

A jelen tanulmány összehasonlítja a könyvtárhasználati oktatás számítógépes, online formáját a hagyományos, tantermi oktatással. Olyan angol szakos, elsőéves hallgatókkal végezték a felmérést a képzés előtt és a képzés után, akik vagy az online, vagy a tantermi oktatásban vettek részt, és az eredményeket összehasonlították azokéival, akik nem vettek részt a képzésben. A képzés utáni teljesítményt vizsgálva nem találtak statisztikailag jelentős eltérést a kétféle módszer között, bár a hallgatók az online módszert kedvelték jobban. Mindkét csoport résztvevői nagyobb önbizalmat mutattak az oktatott források használata tekintetében, mint azt az oktatás utáni teszt eredményei igazolták. A szerző szerint az önbizalmi szintek és a könyvtárhasználat területén további kutatásokra van szükség.

(Autoref.)

01/294

NURMISTE, Taimi: Lugejakoolitus võrgust = Raamatukogu. 2001. 2.no. 11-13.p.

Res. angol nyelven

Használók képzése a hálózaton

Használók képzése -felsőoktatásban; Számítógép -hálózat

A tallini műszaki egyetem könyvtára a 2000/2001-es tanévben szervezett először a világhálóra kihelyezett távoktatási kurzust az elsőéves hallgatók könyvtárhasználati képzésére. A „Web-alapú információkeresés az online katalógusban" c. tanfolyam célja a könyvtár webhelyének bemutatása és webes katalógus használatának megtanítása volt. Útmutatókat készítettek egy könyv, egy folyóirat és egy cikk megkereséséhez; kérdéseket adtak fel, és a lehetséges válaszokat egy speciális adatbázisban tárolták. A tanfolyam egy válaszoló és egy értékelő modulból áll. 2000. decemberében 1113 hallgató vett részt a könyvtár web-alapú tanfolyamain. A vélemények igen jók voltak. A kísérlet bebizonyította, hogy a könyvtár képes lépést tartani a felsőoktatás korszerűsítésével.

(Autoref.)

01/295

TODD, Muriel – TEDD, Lucy A.: Training courses for ICT as part of lifelong learning in public libraries: experiences with a pilot scheme in Belfast Public Libraries = Program. 34.vol. 2000. 4.no. 375-383.p. Bibliogr. 5 tétel.

Információtechnológiai oktatás mint a felnőttoktatás része a brit közművelődési könyvtárakban: kísérleti rendszer a Belfast Public Libraries-ben

Felnőttoktatás; Fejlesztési terv; Használók képzése; Információtechnológia; Közművelődési könyvtár

A cikk a „National Grid for Learning" és a „University for Industry" kormányprogramok alapján röviden ismerteti a felnőttoktatás lehetőségeit az Egyesült Királyságban, majd áttekinti, hogy a közkönyvtárak milyen információtechnológiai képzést nyújtanak a felnőttoktatás előmozdítására. A belfasti közkönyvtárak a cél érdekében olyan szervezetekkel építettek ki partnerkapcsolatot, amelyek már nyújtanak ilyen képzést. A szerzők bemutatják a CLAIT (Computer Literacy and Information Technology) és az ECDL (European Computer Driving Licence) nevű kísérleti programokat és ezek előzetes eredményeit.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

01/296

WEBBER, Sheila: Conceptions of information literacy: new perspectives and implications = J.Inf.Sci. 26.vol. 2000. 6.no. 381-397.p. Bibliogr. 50 tétel.

Az információs jártassággal kapcsolatos fogalmak. Új perspektívák és hatások

Használók képzése; Információtechnológia; Terminológia

A szerzők ismertetik az „információs jártasság" néhány definícióját, és megemlítenek néhány, az információs jártasság oktatására irányuló kezdeményezést. Kimutatják annak a megközelítésnek a hiányosságait, amelyek szerint az információs jártasság leegyszerűsíthető egy sor egyedi képességre, s közreadnak más koncepciókat is. Korábbi kutatások szerint kevés információ áll rendelkezésre arról, hogy a hallgatók hogyan tapasztalják és határozzák meg az információs jártasságot. A szerzők ismertetik a University of Strathclyde hallgatóinak válaszait, akik egy információs jártassági kurzuson vettek részt. A válaszokat két modellhez kapcsolják. Ezután az eddigi fejlemények és saját kutatásaik alapján két kérdéssel foglalkoznak: 1) megfelelő pedagógiai módszerek az információs jártasság oktatásához, 2) információs jártasság mint önálló tudományág. Végül további kutatási területeket javasolnak, és azt ajánlják, hogy az információs szakemberek vállaljanak vezető szerepet ennek az állandóan fejlődő területnek a definiálásában.

(Autoref.)

Lásd még 288

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS ÉS -TERJESZTÉS

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

01/297

LE ROARER, Pierre: Les livres électroniques ou le passage = Documentation. 37.vol. 2000. 5-6.no. 298-311.p. Bibliogr. 19 tétel.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Az elektronikus könyvek kifejlődése és jelenlegi állapota

Elektronikus könyv

Fejlődésnek hosszú története során a könyv napjainkra gyökeresen átalakult. Ennek oka a számítógéppel olvasható digitális szövegek világméretű térhódítása. A nyomtatott formáról az elektronikusra való átalakulás az olvasókat és a kiadói ipar szakembereit egyaránt érinti. A szerző először az elektronikus könyv fogalmát vizsgálja, majd elemzi a már meglévő és a közeljövőben várható elektroni-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kus-könyv formátumok technikai, gazdasági és szerkesztési jellemzőit. A szabványosítás kérdését is felveti, majd a digitális olvasás egy másik megközelítését és a kiadói ipar várható jövőjét vázolja fel.

(Autoref. alapján)

01/298

LANDONI, M. – WILSON, R. – GIBB, F.: From the Visual book to the WEB book: the importance of design = El.Libr. 18.vol. 2000. 6.no. 407-419.p. Bibliogr.

Elektronikus könyvek tervezése a „Visual book" és a „WEB book" nevű kutatási programok eredményei

Elektronikus könyv; Fejlesztési terv

A cikk két, elektronikus-könyv előállításra irányuló tanulmány eredményeit ismerteti. A „Visual book" a könyv vizuális komponensének fontosságát vizsgálta a hatékonyabb elektronikus könyvek előállítása szempontjából, a „WEB book" pedig a „Visual book" eredményeit alkalmazta az elektronikus könyvek világhálón való publikálására. Mindkét tanulmány felmérte, hogy milyen fajta könyvek a legmegfelelőbbek az elektronikus változat kifejlesztéséhez, és mindkettő külön választotta a referensz-műveket a folyamatos olvasásra szánt könyvektől. Ez utóbbihoz tartoznak a tudományos publikációk és a tankönyvek; e két kategória mindkét projekt kísérleteinek tárgyát képezte. A cikk bemutatja mindkét projekt eredményeit, és mérlegeli, hogyan lehetne alkalmazni őket hatékonyabb elektronikus könyvek előállítására.

(Autoref.)

01/299

ODER, Norman: E-audio is on the horizon = Libr.J. 125.vol. 2000. 19.no. 42-43.p.

E-audio (elektronikus hangoskönyv) a láthatáron

Elektronikus könyv; Hangos könyv

Alig hogy az elektronikus könyvek kezdik elfoglalni helyüket a könyvtárakban, megjelent a hangos könyvek elektronikus, letölthető változata is. Míg az elektronikus könyv az olvasótól új olvasási mód megtanulását, megszokását igényli, az elektronikus hangoskönyv „olvasása" nem különbözik az audio-kazetta, vagy a CD használatától. Egyelőre még számos ismeretlen tényező van: a különböző formátumok versengenek az elfogadtatásért, a szabványok pedig még hiányoznak. Jelenleg az elektronikus hangoskönyvek piacának egyik főszereplője az Audible.com, mely több mint 160 audio-szolgáltató kínálatát nyújtja, köztük a legnagyobb hangoskönyv előállítókét.

Kezdetben az Audible fájlokat csak speciális lejátszóval lehetett használni, ma azonban az Audible az MP3 lejátszókhoz is alkalmazkodott. Bár az Audible elsődleges piaca az egyéni vásárló, néhány könyvtáros már kapcsolatba lépett a céggel. Az elektronikus hangoskönyvek esetében is felmerül az összes szokásos probléma: a biztonság, az árazás, a katalogizálás és a kölcsönzés gondjai. A nagy kiadók közül a Random House vállalkozott az Audible-val közös kiadásra, s ma már megjelentettek letölthető hangos könyvként olyan művet, amely keménykötéses változatában a bestseller-lista élén áll.

A hangoskönyveket előállító Books on Tape azt tervezi, hogy saját honlapjáról teszi letölthetővé egyes kiadványait. Az első hangos irodalmi MP3 formátumú honlapot (MP3Lit.com) a Salon.com médiacég vásárolta meg nemrég, és magazinjában sorozatban közölt (valós időben, le nem tölthető módon) egy új regényt, egy hónappal annak könyv alakú megjelenése előtt. További fejlemények az audiohighway.com megjelenése, mely kizárólag ingyenes audio-tartalmat kínál (közte néhány könyvet is), és a mediabay.com mely a Windows Media Playerrel rendelkező PC-k által letölthető könyveket árul.

(Mohor Jenő)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

01/300

PETERS, Thomas A.: Gutterdämmerung (twilight of the gutter margins): e-books and libraries = Libr.Hi Tech. 19.vol. 2001. 1.no. 50-62.p. Bibliogr.

Az elektronikus könyv forradalma és a könyvtárak

Elektronikus könyv

Az e-könyvek hamarosan napjaink kultúrájának jellegzetes és állandó részévé válnak. A hordozható leolvasók megjelenése után a piacon egyre-másra tűnnek fel a különféle olvasókészülékek. Két alapkérdést kell tisztázni: miképpen hasznosíthatók az e-könyvek, és mit kezdjenek velük a könyvtárosok; egyik sem triviális vagy felesleges kérdés, mivel az új technológiák elterjedése hosszú ideig tart. Az e-könyvek „forradalma" egy sor technikai vívmányt feltételez: a nagysebességű nyomtatóktól a digitális tintáig. Crawford az e-könyvek kilenc fajtáját különbözteti meg, néhány példa: vannak speciális olvasókészülékek, személyi digitális segítők (personal digital assistants, PDA), felolvasó szoftverek és webes, e-könyvekből álló könyvtárak.

A hardverkérdés is izgalmas; az e-könyvek mozgalma 1998 őszén indult, amikor a Rocket eBook és a SoftBook vállalat forgalomba hozta olvasókészülékeit. A Gemstar 2000 elején felvásárolta a NuvoMediat és a SoftBookot, és dolgozni kezdett második generációs készülékén (az RCA REB 1100 és az RCA REB 1200 már 2000 végén kapható volt, de már újabbak is fejlesztés alatt állnak: GoReader, eBookMan, CyBook, Korea eBook).

Többen úgy vélik, hogy az olvasókészülékek feleslegesek, de bár a PDA-kat sem kifejezetten az olvasási tevékenység segítésére tervezték, mégis alkalmasak erre (Palm Pilot, Visor, Pocket PC). A jövőben a háromféle hordozható készülék (a PDA-k, az olvasók és a mobiltelefon) össze fog olvadni: egy mobil, több célra is alkalmas kommunikációs, számítástechnikai és leolvasó eszköz lesz belőlük. Az elmúlt néhány évben seregnyi platformtól független leolvasó-szoftver született az online olvasás megkönnyítésére (Acrobat Reader, Microsoft Reader, netLibrary Reader, Peanut Reader).

Új jelenség a különböző webes e-könyvtárak felbukkanása. A netLibrary volt az első fizetős, általános gyűjtőkörű web-könyvtár, amelyet azután olyan sikeres, ingyen használható gyűjtemény követett, mint a Gutenberg-projekt. (A netLibrary árpolitikája a nyomtatott könyvek terjesztésében már alkalmazott gyakorlatot követte.) A specializáltabb gyűjtemények kevésbé látványosan, de folyamatosan fejlődnek, és hosszú távon igen hasznosak lesznek majd.

Megjelentek újfajta árképzést és terjesztési megoldásokat követő webes könyvtárak is a piacon. A Questia, amely „a világ legnagyobb digitalizálási programja"-ként hirdeti magát honlapján, ötvenezer bibliográfiai rekordjának ingyenes elérését fontolgatja; különböző időtartamra lehet „beiratkozni", s ezért teljes szövegeket és szolgáltatásokat is biztosítanak. Az Ebrary azt tervezi, hogy ingyenes online elérést nyújt teljes szövegű információihoz, díjszabása pedig hasonló a jelenlegi könyvtári xeroxozáséhoz.

Az e-könyvek „forradalma" a tartalomszolgáltatás új rendszereiben, a digitális szerzői jogok kezelésének miként jében és az érdekeltek (szerzők, kiadók, szállítók, könyvkereskedők, könyvtárosok és olvasók) közötti hatalmi harcban nyilvánul meg.

A legtöbb forradalomhoz hasonlóan az elektronikus könyv forradalma is nyugtalanítónak és zűrzavarosnak látszik. Ahhoz, hogy jobban megértsük a folyamat lényegét, különbséget kell tennünk a szövegek és a szöveghordozók között. A Huckleberry Finn című Mark Twain-regény pl. olcsó, puhafedelű kiadásban, egy elegáns sorozat tagjaként és online változatban is olvasható; de a szöveg ugyanaz, noha más hordozón jelenik meg. Több ezer éve kétfajta alapvető viszony létezik a szöveg és a szöveghordozó között, a statikus és a dinamikus kapcsolat. Statikus a kapcsolat a „hagyományos" könyv, a mikroformátumú dokumentumok vagy

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

akár a sírkövek stb. esetében. A dinamikus hordozókon a szöveg módosítható, viszonylag egyszerű módon bővíthető vagy törölhető; ilyen a viasz- és a palatábla, a tévékészülék, a személyi számítógép, és az elmúlt két évben az olvasókészülék is.

Ez az alapvető, s talán már visszafordíthatatlan változás nagy hatást gyakorol mind a kultúrára, mind a társadalomra. Minden bizonnyal alapjaiban rendíti meg a könyvtárakat is, hiszen azok eddig csak statikus dokumentumokkal foglalkoztak. Az is lehet, hogy „ki kell szállniuk" a szöveghordozók piacáról, és feladatuk már csak a gyűjtés, szervezés, leírás, szétsugárzás és a tartalomhoz való folyamatos hozzáférés biztosítása lesz (függetlenül a szöveg hordozójától).

Az elektronikus könyvekkel foglalkozó szakirodalom zöme a hardverre, a szoftverre, a fájl-formátumokra és a szerzői jogokra koncentrál, noha ennél fontosabb a szövegeknek a visszakeresés utáni módosítása, átszerkesztése. Ezen túlmenően kereshet és navigálhat a szövegben, jegyzeteket, megjegyzéseket írhat bele, kiemelhet, aláhúzhat, kimásolhat vagy éppenséggel beszúrhat egy-egy részt. (Az elektronikus könyv révén a „kollektív olvasás" lehetősége ismét adott lesz: pl. a tanár és diákjai közösen dolgozhatnak egy adott szöveggel), s egy másik érdekes típust testesít meg a gombnyomásra hangosítható, „beszélő" e-könyv, de a jövő még újabbakat is tartogat bizonyára.

A könyvtáraknak lassacskán meg kell jelenniük az olvasókészülékek piacán:

- az olvasókészülékeket „testre kell szabni";
- kísérletek igazolják, hogy sokkal egyszerűbb előre „betölteni" a kölcsönzendő anyagot, és aztán az egész „minikönyvtárat" kölcsönözni, mint az olvasóra bízni a válogatást, és utána betölteni;
- a szabványok és a terjesztés módozatai is lényegesek: pl. hogy mikor lesz mód arra, hogy a megvásárolt e-szöveget egynél több készülékre töltsük le, s mikor lesznek a készülékek cseresza-batosak – ezért is kell mindig részt vennie a szakma képviselőinek a döntések előkészítésében.

Az is izgalmas kérdés, hogy milyen szerep jut majd a könyvtáraknak az elektronikus tartalmakhoz kapcsolódó szerzői jogok kezelésében. Erre a Glassbook könyvtári szerver-szoftver kínálkozik mintául: ennek segítségével minden felhasználó nyomon követhető. Rendkívül nehéz lesz azoknak a kisebb terjedelmű szöveg-tömegeknek a kezelése, amelyek egyre-másra keletkeznek: az e-tartalmak piaca hamarosan e-folyóirat-cikkek és -könyvfejezetek piacává alakulhat át.

Mit tegyenek a könyvtárosok? Továbbra is segíteniük kell az olvasóknak igényeik kielégítésében és védelmezniük kell az olvasók érdekeit. Továbbra is kísérletezniük kell a dinamikus olvasó-eszközökkel. Együtt kell működniük a szerzőkkel, a kiadókkal, szállítókkal stb. az új árképzési megoldások kialakításában. Ahogy az e-könyv egyre jobban kifejlődik, hatékonyan kell megtervezniük az átmenetet a szövegek és hordozóik statikus korszakából a dinamikus korszakba, és szakértelmük birtokában gondozniuk és segíteniük kell a visszakeresés utáni komplex tevékenységet.

(Hegyközi Ilona)

01/301

RANDOLPH, Susan E.: Are e-books in your future? = Inf. Outlook. 5.vol. 2001. 2.no. 22-28.p.

Res. francia és spanyol nyelven.

Kinek a számára van az e-könyveknek jövőjük?

Elektronikus könyv

Az elektronikus könyveknek vannak olvasói: a gyengénlátók a változtatható betűtípus és -méret, a műszaki kézikönyv-használó a linkek, a kutató a tárgyszavas keresési lehetőség, a távoktatásban részt vevő a hozzáférhetőség, az éjszakai olvasó a sötétben olvasás lehetősége miatt. A multimédiás lehetőségek növekedésével pedig újabb olvasói lesz-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nek: a nyelvtanuló, aki a kiejtést is hallani akarja; az életrajz-olvasó, aki valamely színpadi mű előadásának részletét is meg akarja nézni stb. Az elektronikus könyv kezdetben floppyn és CD-ROM-on jelent meg, de igazi piaca csak a kézikönyveknek és a játékoknak volt, mindazonáltal vannak könyvtárak, ahol az ilyen CD-ROM-okat az audio-CD-hez hasonlóan kezelik és kölcsönzik.

Az újabb, weben terjesztett elektronikus könyv formátumok most kezdik megtalálni útjukat a könyvtárakba. Ezeknek két változata van: a zárt, olvasókészülékhez (NuovoMedia, SoftBook, Rocket Reader, újabban Gemstar REB1100 és REB1200) kötött, és a nyitott, számítógéppel olvasható elektronikus könyv. Az előbbi nem tölthető át egyik készülékről a másikra, nem nyomtatható ki, de a Gemstar olvasókészülékekre telefonvonalon tölthetők le az új kiadványok, ill. számos periodika (köztük napilapok) elektronikus változata. A nyitott, többcélú készüléken használható elektronikus könyvek szállítói nem készüléket, hanem szoftvert gyártanak. Egyesek (pl. netLibrary) csak a hálón, mások (Adobe és a most belépő Microsoft) hálón és CD-ROM-on is szállítanak. E szállítók legtöbbje (Microsoft, Glassbook, Librius stb.) támogatja a formátumok szabványosítását is.

Az elektronikus könyvek könyvtári kezelése terén említést érdemel a 250 kiadó könyveinek elektronikus változatát kínáló Glassbook Library Server, egy web-alapú rendszer azon könyvtáraknak, melyek elektronikus könyveket akarnak kölcsönözni olvasóiknak (a rendszer ellenőrzi a Glassbook Reader szoftver eredetiségét és letölti a kívánt művet, mely a kölcsönzési idő lejártával egyszerűen eltűnik a képernyőről). A zárt elektronikus könyvek kölcsönzése terén érdekes az Arlington megyei könyvtár kísérleti programja, melynek során tematikusan feltöltött Rocket Reader készülékeket kölcsönöznek, nagy forgalommal, hosszú előjegyzési listával.

(Mohor Jenő)

01/302

SHELLING, Jane: Electronic journals: practical suggestions for setting up access = Aust.Libr.J. 49.vol. 2000. 4.no. 363-368.p.

Elektronikus folyóiratok: gyakorlati tanácsok a hozzáféréshez

Elektronikus folyóirat; Folyóirat-előfizetés; Szakkönyvtár -orvostudományi; Számítógép-hálózat

A nagy könyvtárak számára jó megoldás lehet a közvetítők (aggregators) alkalmazása az elektronikus folyóiratok előfizetésekor, de a kis költségvetésűek valószínűleg jobban járnak, ha maguk szervezik meg az ezekhez való hozzáférést. Persze számos kelepce vár rájuk. Szerencsére a cikk szerzője már végigjárta ezt az utat, és számos jó tanáccsal siet segítségünkre.

Eleinte egyszerűen mentek a dolgok. Az olvasók számára összeállítottak egy betűrendes listát azokról a folyóiratokról, melyekre előfizetésük volt, s amelyek elektronikus változatához ezáltal korlátlan hozzáférést nyertek. A címek mellett feltüntették az URL-t, a felhasználói nevet és a jelszót. Azonban egyre növekedett az elektronikus folyóiratok száma, és nőtt az irántuk való igény is. Így hát az Act Health and Community Care Library könyvtárosai elhatározták, hogy az Ebsconál előfizetett 550 nyomtatott folyóirat mellett ezek közül is hozzáférhetővé tesznek annyit, amennyit csak lehet. Nem tartott sokáig az a naiv elképzelésük, hogy mivel amúgy is előfizetők az Ebsconál, automatikusan hozzá fognak férni a cég honlapján keresztül az összes általuk járatott periodikum online változatához. Az Ebsconak azonban sajnos gyenge pontja volt az online a folyóiratokhoz való hozzáférés biztosítása. Ugyan igyekezett közvetíteni a kiadók és az előfizetők között, de gyakran előfordult, hogy a kiadók nem voltak eléggé készségesek. Végül mégis sikerült az ő közbenjárásuk révén kb. negyven folyóirat teljes szöveges online változatát használatba venni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szerző következő lépésben a könyvtár folyóirat állományáról kiadott tájékoztató füzetet vette munkába. Kékkel jelölte meg azokat az elektronikus folyóiratokat, amelyekhez a könyvtár az Ovid Technologies nevű cégen keresztül fizetett elő, sárgával, melyekhez az Ebsco nyújtott hozzáférést. Maradtak azok az online periodikumok, amelyekhez való hozzáférést magának kellett megszerveznie. Ezek között voltak teljes szövegűek, csak válogatott cikkeket vagy mindössze tartalomjegyzéket és/vagy tartalmi kivonatokat közlő folyóiratok. Habár a könyvtár megbízható, jó nevű szolgáltatóknál fizette elő őket, legtöbbjük kiadójánál igazolnia kellett az előfizetés tényét a vevőkód közlésével. Ez további bonyodalmak forrása volt, hiszen ez általában a postai borítékon szerepel, amit az ember a legritkább esetben őriz meg. Ráadásul a kód évente változhat is. Mikor mégis kollégái segítségével sikerült összegyűjteni a borítékokat, a rajtuk szereplő vevőkódokat beírta a tájékoztató füzetbe. A borítékok és folyóiratok forgatása közben számos ingyenesen hozzáférhető elektronikus folyóirat hirdetésére bukkant. És most már volt egy olyan listája, amelyről megállapítható volt, mely folyóiratok elektronikus változatához való hozzáférést kell még megszerezni.

A következő lépésben meglátogatta a maradék előfizetett folyóirat honlapját. A tájékoztató füzetben megjegyzéssel látta el azokat a folyóirat címeket, amelyeknél csak tartalomjegyzék vagy csak egyes cikkek teljes szövege volt elérhető, a saját listájáról pedig törölte ezeket. A maradék elérhetőségének biztosítása bizonyult a legfárasztóbb feladatnak. A regisztrációhoz gyakran rengeteg adatot kérnek, valamint használói nevet és jelszót kell választani. Célszerűnek tűnt a hozzáférés jogosságának e-mailes visszaigazolását kinyomtatni, és összetűzni egy olyan borítékkal, amelyben a nyomtatott változat érkezett. És persze az azonosítókat be kellett vezetni a tájékoztató füzetbe. Ennél a pontnál már nyilvánvalóvá vált, hogy hiába a nyomtatott folyóiratra való előfizetés, ez nem jelenti minden esetben az elektronikus változathoz való automatikus hozzáférést. Más periodikumoknak pedig nincs elektronikus változata, vagy olyan macerás az elérésük, hogy aligha éri meg a fáradtságot. Egyesek pedig nem maguk végzik a felhasználók regisztrálását, hanem egy másik szervezethez irányítják az érdeklődőt, melyek közül néhány térítési díjat számol fel a szolgáltatásért. Az Ingenta, az Ideal és a Synergy szolgáltatási feltételeiről részletesebben is olvashatunk.

Most már nem maradt más hátra, mint a kékkel, sárgával, megjegyzésekkel és áthúzásokkal ékes listát úgy átszerkeszteni, hogy abban a könyvtár használói is kiismerjék magukat. A cél az volt, hogy a könyvtár olvasói – és csakis ők – minél egyszerűbben és gyorsabban hozzáférjenek az őket érdeklő elektronikus folyóiratokhoz. Ezt is sikerült megoldani. A könyvtár honlapjáról link vezet az elektronikus folyóiratok listájához. A jelzés nélküliekre kattintva egyenesen a folyóirathoz jut a használó. Amelyik mellett az Ebsco vagy az Ovid ikonja látható, ott szükséges a jelszó ismerete. Emellett pedig csinos, A5-ös formátumú irattartókat kapnak az olvasók, melyben minden folyóiratról külön lap található, a megfelelő tudnivalókkal, úgymint a cím, az elérés módja, a szükséges jelszó és az információ utolsó frissítésének dátuma. Végül pedig szórólapot is szerkesztettek az elektronikus folyóiratokra vonatkozó tudnivalókról.

Most pedig vonjuk le a következtetéseket. Először is: lehet, hogy a jövő az elektronikus folyóiratoké, de elérhetővé tételük egy kis könyvtár számára pillanatnyilag elég nagy erőfeszítést kíván. Másodszor: senkiben sem tudatosul, hogy milyen sok munka van a viszonylag könnyű hozzáférés mögött, ezért valószínűleg még csak az elektronikus folyóiratok lovagjává sem ütnek bennünket. Esetleg akkor arathatunk elismerést, ha egy be nem érkezett –nyomtatott – folyóiratszámból van a nyájas olvasónak múlhatatlanul és azonnal szüksége egy cikkre, és mi ezt percek alatt prezentáljuk a számítógépen. Harmadszor: fontos szem előtt tartani,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hogy nem egyszeri feladatról van szó. Az információk állandó frissítést kívánnak, amire a jövőben is időt kell szánnunk. Negyedszer: amihez az olvasó hozzáfér a számítógépen, abból nyomtatni is fog. Lesz-e ehhez elegendő papír, festék és nyomtató kapacitás?

Az 550 előfizetett folyóiratból 160-nak a teljes szövegű elektronikus változatához lehet most hozzáférni a könyvtárban. A sziszifuszi munka kivitelezője a 200 elérését tűzte ki célul. Aki kíváncsi, hogy halad, látogasson el a könyvtár honlapjára. Címe: http://tch.anu.edu.au.

Fazokas Eszter

01/303

SORLI ROJO, Ángela – MERLO VEGA, José Antonio: Estilos de citas y referencias de documentos electrónicos = Rev.Esp.Doc.Cient. 23.vol. 2000. 4.no. 483-496.p.

A hivatkozás formái elektronikus dokumentumok esetében

Elektronikus dokumentum; Hivatkozás

Az elektronikus dokumentumok terjedésével egyidejűleg megjelent az idézésük, a rájuk való hivatkozás formái meghatározásának szükségessége. E hivatkozási formátumoknak jelenleg számos előírása van. A cikk az előírások legfontosabb web-forrásait ismerteti (természetesen http-címeikkel együtt). A fejezetek címei: címtárak és általános források, főbb idézet-formátumok (ISO, MLA, APA), egyéb formátumok.

01/304

PENTZ, Ed: Brief communication: reference linking with CrossRef = Interl. Doc. Supply. 29. vol. 2001. 1.no. 20-22.p.

A publikációkban szereplő hivatkozások és a vonatkozó cikkek teljes szövegének összekapcsolása az együttműködéssel készülő CrossRef rendszer segítségével

Elektronikus publikáció; Hivatkozás; Teljes szövegű adatbázis

Közismert, hogy a tudományos közleményekben található szakirodalmi hivatkozások a kutatók számára fontos információértékkel bírnak. Amióta a tudományos folyóiratok online módon is hozzáférhetők, számos új lehetőség kínálkozik a felhasználók számára; az egyik ilyen pl. a hivatkozási csatolások (citation links) alkalmazása. Ezidáig csak egy-egy szervezeten (pl. Stanford Egyetem, High Wire Press) belül vagy egy szűkebb szakterület (NASA Astrophysics Data System) néhány folyóirata esetében, illetve két intézmény közötti megállapodás keretében (ilyeneket kötött az ISI), vagy az Academic Press IDEAL hatalmas folyóirat-gyűjteménye és egy másodlagos kiadó között jött létre ilyen együttműködés. Technikailag a hivatkozások összekapcsolása algoritmusok alkalmazásával történt, amelyek az URL-eket alkalmazták. Az egyes kiadóknak ma már több száz intézménnyel kellene kétoldalú megegyezést kötniük; ehelyett született a CrossRef, amely szabványokon alapuló, hatékonyan működő DOI-alkalmazás.

1999-ben két fontos esemény vezetett a CrossRef szolgáltatás megszületéséhez. Az egyik az volt, hogy a NISO (National Information Standard Organization), a DLF (Digital Library Federation), a NFAIS (National Federation of Abstracting and Indexing Services) és az SSP (Society for Scholarly Publishing) által közösen szponzorált rendezvények nyomán Caplan és Arms (1999) tanulmányban összegezte a hivatkozási csatolások alapproblémáit, a másik pedig az, hogy elindult a DOI-X projekt, amellyel azt kívánták igazolni, hogy a szabványosított meta-adatok és a digitális azonosítók felhasználhatók egy hatékony csatolási rendszer létrehozására. A DOI-rendszer nem képes a szabványosított meta-adatok összegyűjtésére, ezért volt szükség a CrossRef szolgáltatásra.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A világ vezető természettudományi-műszaki-orvostudományi kiadói létrehoztak egy non-profit, független szervezetet (PILA, Publishers International Linking Association, Inc.), amely a CrossRef-et egy egyesült államokbeli központból, Burlingtonból (Ma.) működteti. Jelenleg több mint negyven kiadó vesz részt benne 3100 folyóirattal. Az adatbázis két milliónál is több folyóiratcikket tartalmaz, és tervezik, hogy referensz-anyagokkal – lexikonokkal, enciklopédiákkal stb. – is bővítik az adatbázist.

A CrossRef „digitális kapcsolótáblaként" funkcionál; nem teljes szövegű anyagokat tartalmaz, hanem a DOI-számok alapján csatolásokat hoz létre, amelyek a cikkek meta-adataira mutatnak rá, és a kutató erre kattintva jut el a kiadó weboldalán található cikk bibliográfiai hivatkozásához és – a legtöbb esetben – tartalmi kivonatához is.

A kiadók a CrossRef-ben a következőképpen vesznek részt: a cikkek meta-adatait letétbe helyezik az adatbázisban, a cikkben szereplő hivatkozások esetében megszerzik a DOI-azonosítót,majd annak felhasználásával létrehozzák a csatolást.

A kiadónak először egy DOI-prefixumot kell igényelnie a Nemzetközi DOI-Alapítványtól (IDF) a címen, majd a metaadat-adatbázishoz (MDDB) el kell küldenie a cikk minimális meta-adatait a DOI-számmal és a prefixummal együtt. (Kötelező adatok: a folyóirat címe, ISSN-je, az első szerző neve, a kezdőoldal száma, év és füzetszám.) Ezután küldi el a cikk-hivatkozásait az ún. „Reference Resolver"-be, ami a visszakeresést és a csatolás létrehozását segíti.

A CrossRef a kutatók számára ingyenes; a költségeket különbözőképpen fedezik. (Az érvényes díjszabások a CrossRef weblapján olvashatók.) Még megoldásra vár egy-két fontos probléma, elsősorban a digitális tartalmak archiválásának kérdése.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 248, 261, 311-312

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárépítés, -berendezés

Lásd 238

Számítógépes könyvtári rendszerek

01/305

KING, Peter: Case study: implementing a new library management system at Bristol University: experiences with Aleph 500 = Program. 34.vol. 2000. 4.no. 385-396.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„Rendszerváltás" a Bristol University könyvtárában: áttérés az Aleph 500-ra

Egyetemi könyvtár; Integrált gépi rendszer; Szoftverválasztás

Több brit egyetemi könyvtárhoz hasonlóan, akik addig a LIBERTAS-nevű rendszert használták, a bristoli egyetemi könyvtár is elhatározta 1998-ban, hogy egy másik integrált rendszerre tér át.

Nagyon sokan lebecsülik annak a feladatnak a nagyságát, ami egy modern könyvtári rendszer bevezetésével jár. Alaposan át kell gondolni a konverzió során felmerülő igényeket és a meglévő gyakorlathoz (pl. a UKMARC-hoz) való ragaszkodást, illetve a nemzetközi normákra való áttérést. Mind a munkatársaknak, mind a használóknak meg kell érteniük a változtatás szükségességét, és fel kell készülniük annak következményeire. Nagyon fontos, hogy a rendszer szállítója a helyszínen is képviseltesse magát, és döntő szerepe van az időtényezőnek is.

A bristoli egyetemen a gépesítési munka már a hatvanas években megkezdődött. 1997-ben, amikor már a LIBERTAS-t használták, kiderült, hogy a rendszer fejlesztése nem folytatódik; ezért olyan új rendszer után kellett nézni, amelyik kezeli (sőt, jobban kezeli) a meglevő elektronikus szolgáltatásokat, és támogatja a technikai fejlődés kínálta hálózati elérést is.

1998 januárjában az EU-előírásoknak megfelelően szándékukat közzétették az Official Journalban. A kiírásra 13 cég jelentkezett több országból (Egyesült Királyság, USA, Izrael, Dél-Afrika). Ezeknek kérdőívet (előtendert) küldtek, majd a válaszok alapján hét potenciális partnert választottak ki, és ezeknek küldték el a pályázatot az elképzelt rendszer 69 oldalas leírásával egyetemben. Mindössze öt cég jelentkezett a pályázatra. Később az egyik pályázó kiesett; a megmaradt négy pedig bemutatta rendszerét 1998 augusztusában és szeptemberében. Végül az Ex Libris cég Aleph 500-as rendszerére esett a választás; a bevezetés időpontjául 1999 nyarát tűzték ki.

Az OPAC-képernyők kimunkálását egy könyvtárosokból és az egyetem egyik intézetének munkatársaiból álló csoport végezte, de a tervezésbe diákokat és más munkatársakat is bevontak. A munkatársak betanítása 1999 márciusában indult; először egy „válogatott csoportot" tanítottak be, akik aztán továbbadták a tanultakat. Csak a számukra szükséges modult tanulták meg, kivéve a kölcsönzést, amelynek megtanulásában 120-an vettek részt.

Az új rendszer bevezetéséről az egyetem hírlevelében, a tanszékeknek küldött levélben, a könyvtár web-lapján és egy illusztrált szórólapon adtak jó előre tájékoztatást.

Végül az ALEPH OPAC felavatására augusztus közepén, a legnagyobb fiókkönyvtár kölcsönzési moduljáéra szintén akkor került sor. További 12 fiókban csak egy hétre rá, bár bizonyos funkciók (pl. a hosszabbítás) csak októberre voltak az olvasók számára elérhetők. Az első új katalógustétel augusztus 26-án készült el, a legelső rendelés pedig szeptember 8-án került ki a gyarapítási modulból. Mindkét részről intenzív munka folyt egész ősszel és a tél folyamán, így a folyóirat-rendelési és -érkeztetési modul 2000. május 23-án indulhatott.

A sikerekből és a viszonylag kevés hibából levonható tanulságokat hat pontban foglalja össze a szerző:

1. A nagy rendszerek bevezetése igen jelentős erőfeszítéseket igényel. – A korszerű integrált rendszerek rendkívül komplexek. Az ALEPH flexibilitása lenyűgöző, de mivel a rendszer nyílt szabványokra épül, a számítógépes szakembereknek sokat kellett tanulniuk a munka közben. Sokkal több előzetes konfigurálására lett volna szükség a szállító részéről.
2. Konvertáljunk vagy sem? – Az adatok konvertálása igen nehéznek és bonyolultnak bizonyult. Jól meg kell gondolni, mely adatokat konvertáljuk és melyeket ne.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3. A hazai szokások figyelembevétele – A konvertálás nehézségei azzal is összefüggtek, hogy ragaszkodtak a UKMARC-szabványhoz, amely teljesen ismeretlen volt az Ex Libris munkatársai számára. A speciális kölcsönzési lehetőségekhez való ragaszkodás is rengeteg többletmunkába került.
4. Az átállás okozta megrázkódtatás – A könyvtár biztosította használóit arról, hogy a változások a jobb szolgáltatások érdekében történtek. A vezetésnek nem szabad alábecsülnie azt a megrázkódtatást, amit egy ilyen átállás okoz és nem szabad irreális várakozásokat keltenie sem a munkatársakban, sem a használókban.
5. Megfelelő szakemberekre van szükség a helyszínen is – A londoni Ex Libris irodában csak eladás és betanítás folyik; az installáláshoz a programozók és a műszakiak Izraelből jöttek. Amíg a betanítást végzők gyakran ellátogattak Bristolba, a jeruzsálemi fejlesztőkkel mindössze kétszer találkoztak személyesen, többnyire e-mailen és telefonon tartották velük a kapcsolatot. Bár távoli eléréssel is sok problémát sikerült megoldani, szükség lett volna a fejlesztők jelenlétére is, mielőtt „élesben" indult a rendszer, és nem ártott volna előtte és utána sem egy rövid ideig.
6. Az időtényező – Mindenki egyetértett abban, hogy a tervezett menetrend nagyvonalú volt: ez látszott a határidők betartásában és a munka ütemezésében is. Ezzel együtt az indulás előtti hetek így is igen hektikusak voltak.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 280

Számítógép-szoftver

01/306

GENCARELLE, Darshan – MATSON, Linda: Open the fortress: a new proposal for public access workstation security = Inf. Technol. Libr. 19. vol. 2000. 4.no. 206-208.p.

Eljárások nyilvánosan hozzáférhető számítógépes munkaállomások adatvédelmére

Adatvédelem; Szoftver

Ahogyan az olvasói számítógép-használat növekszik, a könyvtárosoknak egyre több időt kell fordítaniuk a merevlemezre töltött fájlok törlésével, a böngészőkben kialakított kedvencek helyreállításával és az olvasók által okozott egyéb károk rendbehozatalával. A cikk áttekinti a nyilvános munkaállomások védelmének két legáltalánosabb módszerét: a biztonsági szoftverek használatát és a teljes merevlemez rendszeres kimásolását. A szerzők egy új módszert javasolnak, amely az előbbi módszerek számos hátrányát kiküszöböli. Ez a módszer a gép újraindításakor eltávolítja a használók által létrehozott fájlokat, és a használók által megváltoztatott vagy kitörölt fájlokat. A szerzők elmagyarázzák a szükséges ingyenes szoftverek használatát, és a további információk végett megadják a vonatkozó webhelyeket.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Elektronikus könyvtár

01/307

CHOWDHURY, G.G. – CHOWDHURY, Sudatta: An overview of the information retrieval features of twenty digital libraries = Program. 34.vol. 2000. 4.no. 341-373.p. Bibliogr. 16 tétel.

Húsz digitális könyvtár információkeresési jellemzői

Elektronikus könyvtár; Információkeresési rendszer értékelése

Az elmúlt néhány évben különféle kutatási és fejlesztési tevékenységek eredményeként számos digitális könyvtárat hoztak létre a világ különböző részein. Milyen információkeresési tulajdonságokkal rendelkeznek ezek a könyvtárak? Ezt a kérdést vizsgálja a jelen tanulmány, 20 digitális könyvtár jellemzőinek összehasonlítása alapján. Az első rész röviden ismerteti a kiválasztott könyvtárak természetét és tartalmát, a második rész pedig az egyes könyvtárak információkeresési jellemzőit vizsgálja. Felhívja a figyelmet néhány könyvtár egyedi jellemzőire, továbbá rámutat, milyen természetű kutatásokkal lehetne javítani a jövő digitális könyvtárainak információkeresési tulajdonságait.

(Autoref.)

01/308

IFLA 2000: La bibliothèque numérique universelle = Documentaliste. 37.vol. 2000. 5-6.no. 331-338.p.

IFLA 2000 – a globális elektronikus könyvtár. (Az IFLA 2000. aug. 13-18. között, Jeruzsálemben tartott konferenciájának előadásaiból)

Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Konferencia -nemzeti; Szerzői jog; Tájékoztatás szabadsága

Az IFLA 2000. évi konferenciájának általános témája a jövő globális könyvtárának felépítése volt. Veszélyezteti-e az ismeretek és a tudás széles körű, információs hálózatokon való terjesztése a könyvtárak szerepét? Új szolgáltatásokat kellene felfedezni és kifejleszteni a szemünk láttára fejlődő globális információs infrastruktúrához, hogy az a nemzetközi információs társadalom megfelelő találkozási pontja lehessen. A jelen összefoglaló a sok téma közül hármat ad közre: elektronikus dokumentumokat szolgáltató konzorciumok és licensz-kérdések; szerzői és kölcsönzési jogok; az információkhoz való korlátlan hozzáférés és a szólásszabadság. Ismerteti a munkacsoportok, workshop-ok és szemináriumok összefoglalóit is.

(Autoref.)

01/309

ROITBERG, Nurit: The influence of the electronic library on library management: a technological university library experience = IFLA J. 27.vol. 2001. 1.no. 14-18.p.

Res. német, francia, spanyol és orosz nyelven

Az elektronikus könyvtár hatása a könyvtárvezetésre: egy műegyetemi könyvtár tapasztalatai

Elektronikus könyvtár; Vezetés

A könyvtárak átszervezését az új technikák adaptálása és az elektronikus könyvtár befogadása érdekében – műszaki területeken – gyakran illetik re-engineering névvel az angol nyelvű szakirodalomban, holott annak eredeti jelentésétől eltérően, nem a réginek egy új rendszerrel való helyettesítéséről van szó, hanem a kettő egymás melletti fejlődéséről. A könyvtár továbbra is vásárol és katalogizál könyveket, és szolgáltatásokat nyújt azoknak az olvasóknak, akik bejönnek a könyvtárba. Az elektronikus könyvtár fejlesztése számos új feladatot és gyakran nagy leterheltséget jelent a könyvtárosok számára. A haifai Technion műszaki egyetem könyvtárának tapasztalatai szerint a hagyományos könyvtár szervezetét csak végső esetben kell megbontani, az új technológiák igényelte rugalmas megoldásokat inkább az egyes munkatársaknak az elektronikus

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtár fejlesztésében való – gyakran önkéntes – részvétele biztosítja. A központi és 20 tanszéki könyvtárból álló egyetemi könyvtár egy egységként működik, és az elektronikus könyvtár fejlesztését a központi könyvtár a teljes egyetem számára végzi. A könyvtár vezető szerepet játszik (és kell, hogy játsszon) az információellátás minden területén.

A központosítás vagy decentralizáció régi vitája most határozottan a központosítás javára látszik eldőlni. A könyvtáraknak nagy erőt kell mutatniuk az elektronikus szállítókkal való üzletkötéskor (de a szállítók egy része is szívesebben köt szerződést nagyobb testületekkel), így komoly szerepe van az együttműködésnek, ami ma sokkal több, mint könyvtárközi kölcsönzés és koordinált állománygyarapítás.

Az elektronikus könyvtár fejlődése befolyásolja mind a könyvtári vezetés, mind a személyzet szervezésének jövőjét, s bár a változás jellegét nehéz megjósolni, minden bizonnyal meghatározza majd a könyvtár szervezetét is. A fejlődés jelenlegi fokán a könyvtárközi kölcsönzés kisebb létszámmal tud működni, hiszen igen sok dokumentum érhető el a hálózatokon keresztül. Ugyanakkor a periodikarészleg két rendszert működtet párhuzamosan, és ha egyszer a nyomtatottat teljes mértékben fel is váltaná az elektronikus, a korábbi évfolyamokhoz való online hozzáférés jelentős megoldatlan probléma maradna. A csak néhány könyvtárossal működő könyvtár víziója nem tűnik reálisnak: a könyvtárnak továbbra is szüksége van a szakképzett személyzetre, bár annak rugalmasabbnak, magasan képzettnek, és folyamatosan továbbképzettnek kell lennie. Az elektronikus információ nem olcsóbb, mint a nyomtatott, sőt, jelentős beruházásokat igényel. Ugyanakkor az elektronikus információ egyre inkább részévé válik a „virtuális kampusznak", és integrálódik a virtuális oktatással.

(Mohor Jenő)

01/310

KOSCHTANEK, Thomas R. – HEIN, Karen K. – KASSIM, Ahmad Rafee Che: A digital library resource web site: Project DL = Online Inf.Rev. 25.vol. 2001. 1.no. 29-40.p. Bibliogr.

A Project DL bemutatása: webhely a digitális könyvtárakra vonatkozó információkhoz

Elektronikus könyvtár; Honlap; Szakirodalmi kalauz

A Project DL () célja olyan integrált forrástájékoztatási rendszer megvalósítása, amely egyetlen webhelyre csoportosítva, különféle forrásokat kíván összegyűjteni a digitális könyvtárak témájában. A fejlesztők szándéka szerint a webhely rendeltetése egyrészt a témában folyó kutatási és fejlesztési tevékenységek feltérképezésének lehetősége, másrészt a forráshelyek elérésének megkönnyítése a közvetlen használók számára. A webhely három fő részből áll: digitális könyvtári állományok, digitális könyvtári források és digitális könyvtári webhelyek. A cikk bemutatja ezek jelenlegi állapotát, fejlesztésük történetét, és a hozzájuk kapcsolódó információszervezési megfontolásokat. A cikk különös hangsúlyt helyez a digitális könyvtárak webhelyeinek tervezési szempontjaira.

(Autoref.)

01/311

HUTZLER, Evelinde: Elektronische Zeitschriften als Service von Bibliotheken. Erfahrungen aus der Praxis der Elektronischen Zeitschriftenbibliothek = BuB. 53.Jg. 2001. 3.no. 150-155.p. Bibliogr. lábjegyzetben.

Res. angol nyelven

Elektronikus folyóiratok mint könyvtári szolgáltatás. Tapasztalatok egy elektronikusfolyóirat-könyvtár gyakorlatából

Együttműködés -belföldi; Elektronikus folyóirat; Teljes szövegű adatbázis

1997 áprilisában a Regensburgi Egyetem megkezdte Elektronikus-folyóirat könyvtár (EFK) nevű szol-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gáltatását, amelynek keretében olyan tudományos folyóiratokat szolgáltat, amelyek teljes szövegei az interneten hozzáférhetők. Az EFK néhány száz címmel indult, de az állomány gyorsan növekedett, és ma már 8400 címmel rendelkezik. A gyűjteményt 136 résztvevő ill. használó együttműködés keretében építi és tarja karban. Az EFK sikeres szolgáltatásnak bizonyult; állományát az új címekkel állandóan gyarapítja.

(Autoref. alapján)

Lásd még 246

KAPCSOLÓDÓ TERÜLETEK

Kiadói tevékenység

01/312

MABE, Michael A.: Digital dilemmas: electronic challenges for the scientific journal publisher = Aslib Proc. 53.vol. 2001. 3.no. 85-92.p. Bibliogr. 11 tétel.

Digitális dilemmák: elektronikus kihívások a tudományos folyóirat-kiadók számára

Elektronikus folyóirat; Folyóiratkiadás

Az átfogó digitális könyvtár modellje a használó számára látható és láthatatlan elemekből áll, s mindez az elképzelések szerint egyetlen, mindig hozzáférhető, interoperábilis felületen valósul meg. A felhasználók az alábbi elvárásokat fogalmazzák meg:

- a felület legyen „minden egy helyen" típusú (ún. one-stop-shop), amely interoperábilis és távolról is éjjel-nappal elérhető;
- összekapcsolt információkat tartalmazzon (pl. hivatkozás-csatolásokat);
- legyen könnyű keresni és böngészni, a fájlok legyenek letölthetők és nyomtathatók;
- lehessen használni multimédia alkalmazásokat;
- a szolgáltatás a használat helyén legyen ingyenes.

Ezekkel a kívánságokkal a (természet)tudományos, műszaki és orvosi (STM) folyóiratok kiadóinak is szembe kell nézniük. Ezeket a sajátos folyóiratokat a „tudomány jegyzőkönyveiként" emlegetik. Nem tudományos hírlapok, hanem elsősorban olyan kutatási eredményeket dokumentálnak tényszerűen és hivatalosan, amelyeket a kutatói társadalom módszertanilag ellenőrzött az ún. peer review révén. Ezek a közlemények jelentik a tudomány fejlődésének „alapköveit", amiből azután az adott terület elmélete felépül vagy továbbfejlődik. Az olvasóik – aki többnyire szerzők is egyben – az egyetemek és az ipar kutatói közül kerülnek ki.

Ezen folyóiratok elsődleges funkciója a regisztráció (a leírt eredmények pontos idejének rögzítésével). A második: a kutatónak az a célja, hogy a legjobb folyóiratban publikáljon, ami a) a kutató munkájának minőségét is jelzi, és b) egyben a szerző presztizsét is növeli; harmadik funkció pedig: az eredmények közreadása. A folyóirat címe márkanév is: a tartalmat és a minőséget szavatolja. Végül

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

e folyóiratok ellátják a kutatási eredmények tudományos rögzítésének (archiválásának) teendőit is. Nyilvánvaló, hogy a folyóirat elsősorban a szerzőt szolgálja (aki mellesleg olvasóként egész másként viselkedik). Ez az ellentmondás és az elektronikus megjelenésre való áttérés számos dilemma elé állítja a kiadókat.

A stratégiai dilemma lényege az, hogy a szerzők versenyeznek egymással, ki tudja a megfelelő (egy bizonyos) folyóiratban elhelyezni kutatási eredményeit. A kiadók pedig azon igyekeznek, hogy megfelelő folyóiratot biztosítsanak a sztár-szerzők számára. Az ügynökségek is versenyeznek, hogy minél szélesebb folyóirat-választékot nyújtsanak, eközben részben versenyeznek, részben együttműködnek a kiadókkal. A könyvtárak szintén együttműködnek egymással a teljes folyóirat-választék biztosítása céljából. A kiadók dilemmája az, hogy kit részesítsenek előnyben (a szerzőt vagy az olvasót). Az olvasói igények miatt versengés helyett kénytelenek együttműködni más kiadókkal; a szállítókra viszont újabban inkább az jellemző, hogy versenyeznek egymással. A könyvtárak esetében az olvasók igényei a meghatározók; sok folyóiratra van szükségük, de nem kívánnak valamennyi kiadóval tárgyalni: megelégszenek egy forrással és egy felülettel, amelynek a használata könnyen elsajátítható. Ez az igény vezetett az ügynökségek továbbfejlődéséhez.

A tartalmi dilemma részben abból adódik, hogy az e-környezetben az olvasók sok mindent elvárnak, amire ugyanők mint szerzők nem hajlandóak, s a közlemények utólagos „feljavítása" (t.i. csatolások beépítése, gépi indexelés és osztályozás) igen sok többletmunkát ró(na) a kiadókra, és akkor még nem szóltunk a multimédiás „mellékletek"-ről. (Az ilyen extra-„szolgáltatásokat" az olvasók nem is hajlandók megfizetni.) – Emellett a digitalizálás révén az eddig elválaszthatatlan tételek is szétválaszthatóvá váltak. A hagyományos folyóirat egy számában egy egységben jelent meg a "böngésző", a tartalom és az archiválási mechanizmus. Az elektronikus szolgáltatáshoz számítógépek és szoftverek is szükségesek, amelyek esetében a háromévenkénti felújítás elengedhetetlen. Máig nem sikerült választ találni arra a kérdésre, ki végezze az archiválást, de létezik az igény a visszamenőleges számok elérésére; a várható költségek azonban tetemesnek ígérkeznek. (Az 1995 óta publikált folyóirat-közlemények számát 29 millióra becsülik, ez a szám húszévente megduplázódik.)

A metatartalommal kapcsolatos dilemmák olyan, a digitális információk kezelésével kapcsolatos speciális problémákat érintenek, mint: Mit tekintsünk első publikációnak? Az elektronikus publikációnak melyik verziója a hiteles, amelyet archiválni kellene? Hogyan lehetne az olvasók kölcsönös összekapcsolási igényét kielégíteni? Hogyan kezelendők a hivatkozások az elektronikus környezetben? Az elsőbbség eldöntése és védelme kulcskérdés a szerzők számára, ezért igen sok folyóirat egy vagy két hónappal előbb közzéteszi a folyóirat elektronikus verzióját, mint a nyomtatott változatot. Melyiket kell viszont a végleges, archiválható változatnak tekinteni? Tovább bonyolítják a helyzetet a preprintek. Mivel a weben hozzáférhető adatbázisokban is gyűjtésre kerülnek, kezdik szétfeszíteni az „első megjelenés" hagyományos definícióját. Egy lektorált, azaz a „peer-review"-n átesett" dolgozat első megjelenéséről akkor beszélünk, amikor az egy folyóiratban publikálásra kerül. Sokan vitatják, hogy a preprintnek a prioritás eldöntésében szerepe lenne.

Az olvasók azon óhaja, hogy cikkről cikkre "vándorolhassanak" a szakirodalmi hivatkozások alapján, további bonyodalmakat okoz, hiszen minden cikkhez egyedi azonosítóra volna szükség. Az első lépés ezen a téren a kiadói azonosító (publisher item identifier, PII) és a hozzá kapcsolt hivatkozási szám (ilyen a SICI) volt. Legfőbb hibája ennek az, hogy nagyon kötődik a nyomtatott dokumentumhoz. A megoldás egy egyedi jelölés elfogadása lenne, amely minden mű bármely formátumára érvé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyes lenne, ez a DOI (Digital Object Identifier), a digitális tárgyi azonosító bevezetésével valósítható meg. A DOI esetén is felmerül a kérdés, vajon hajlandók lesznek-e a tudósok cikkeikben lemondani a már megszokott hivatkozási módról (szerző, év, folyóirat-címe stb.) a DOI javára. A gyakorlat azt mutatja, hogy nem. Azt szeretnék, ha valaki ezt a konvertálást átvállalná helyettük, és ez jelentős, a nyomtatott környezetben elő sem forduló többletmunkával jár majd.

Az STM-kiadók nem egységesen reagáltak az elektronikus korszak fejleményeire; több kiadó és előfizetésekkel foglalkozó ügynökség folyóirat-csomagokkal és kapcsolódó szolgáltatásokkal állt elő. Ezek több szakterületet igyekeznek átfogni, kereső, böngésző, és nyomtatási lehetőséget is biztosítanak. Némelyik felületen egyszerre több kiadó folyóiratait is el lehet érni. Az Elsevier ScieceDirectTM jó példája ennek a törekvésnek; az adatbázis jelentős és növekvő arányban tartalmazza a világ szakirodalmát, a maga nemében egyedülállóan kiegészítve a hivatkozások és a közlemények közti csatolásokkal, valamint referátum- és index-rétegekkel.

Míg az archiválás kérdése ma még technikailag sincs tisztázva, a tudósok (szerzők és olvasók) azt kívánják, hogy a közlemények folyamatosan elérhetők legyenek a rendszerben. Az Elsevier ígéretet tett arra, hogy amíg lehetséges, megőrzi az általa kiadott dokumentumokat. Az 1999. évi frankfurti nemzetközi könyvvásáron a nagy STM-kiadók bejelentették, hogy a CrossRef projekt keretében kölcsönös csatolásokkal lehetővé teszik olvasóik számára, hogy a teljes elektronikus állományban navigáljanak. (Ez sem segít viszont azon a problémán, hogy az 1996 előtti anyag még nem áll rendelkezésre.)

A hatalmas fejlődés ellenére számos fontos kérdés máig megoldatlan; még mindig bizonytalan, hogyan lehet megoldani a digitális archiválást, ami folyamatos feladatnak ígérkezik. Hasonló nagyságrendű nehézséget jelent az, hogy kielégítsék a visszamenőleges folyóiratszámok digitalizálása iránti igényeket.

(Hegyközi Ilona)

Közművelődés

01/313

McCLELLAND, Neil: Building a literate nation = Public Libr.J. 16.vol. 2001. 1.no. 24-26.p.

Mit tehetnek a könyvtárak az írástudó nemzet érdekében?

Analfabéták; Használók képzése; Információtechnológia; Közművelődési könyvtár; Olvasásra nevelés; Tájékoztatáspolitika

Nagy-Britanniában a csekély írás-olvasás készséggel rendelkezők aránya az aktív korú lakosság körében 20% feletti, szemben az európai 10%-os átlaggal. Ebben a helyzetben az országos literációs stratégia és az olvasás nemzeti éve (National Literacy Strategy ill. National Year of Reading) nem látszik elegendőnek. Radikális stratégiára, ehhez rendszerszemléletű megközelítésre van szükség.

Az írástudás ellen, vagy azért működő fontosabb rendszer-változók a következők: az iskolai oktatás minősége és az iskola hatékonysága; az otthoni literációs modell; a korai nyelvfejlődés; az óvodáskori támogatás; a média befolyása; a lakásviszonyok; szegénység; rasszizmus; a munkahely; a könyvtárak, az ifjúsági támogató szolgáltatások valamint az egyéb közösségi oktatási és kulturális lehetőségek elérhetősége.

A (köz)könyvtárak minden más intézménynél fontosabb szerepet töltenek (tölthetnek) be az „olvasó nemzetté" válás folyamatában, mert többé-kevésbé: elérhetők; semlegesek; anonimek; egyenlők; gondozó és támogató, nem megítélő és nem versenyeztető jellegűek; bejáratot nyújtanak a tudáshoz; és ráadásul olvasó-centrikusak és még kellemes, szórakoztató helyek is. Hogy e tulajdonságaikat ki

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

is tudják használni, a könyvtárosok töprengjenek el a következőkön: Kihasználják-e a könyvtár minden belső erejét, ami motivációt, önbecsülést ébreszt, és ha nem, mi többet kellene tenni? Teljes „súlyával" támogatja-e a közkönyvtár (a leginkább hátrányos helyzetűek felé) az írás-olvasást előmozdító törekvéseket? Hogyan fordítja le kínálatát a legnehezebben elérhető közösségek számára is érthető formára, ki tudja-e terjeszteni befolyását a szolgáltatásokból gyakorlatilag kizártak körére, és vajon tényleg hozzáférhetők-e a könyvtárak a felnőtt funkcionális analfabéták számára? Nem tevékenykedik-e túl sokat saját „kényelmi zónáján" belül? Részt vesz-e szektorok közötti együttműködésben az írás-olvasás előmozdítására? Hajlandó-e tanulni a tanítókkal, óvónőkkel, közösség-fejlesztőkkel, szociális munkásokkal és hasonlókkal való együttműködésből? Hogyan vonja be munkájába a közösségeket?

A funkcionális analfabéták többsége az oktatási intézményekhez a megfélemlítés és a megaláztatás gondolatát kapcsolja, ám a könyvtárak nem viselik szemükben ezeket a stigmákat. Ha vannak is a könyvtárakkal kapcsolatban más asszociációik, ezeket valószínűleg könnyebb eltüntetni. A funkcionális analfabétizmus elleni küzdelemhez dinamikus közkönyvtárakra van szükség. A könyvtárosok szakértelmét és elkötelezettségét sokkal hatékonyabban kell felhasználnia a brit literációs programoknak.

(Mohor Jenő)

01/314

TALAN, Carole: Family literacy: an investment in the future = Bottom Line. 14.vol. 2001. 1.no. 12-18.p.

Családi literációs program Kaliforniában: befektetés a jövő számára

Közművelődési könyvtár; Olvasásra nevelés

Ha az amerikai közkönyvtárak tovább akarnak élni és prosperálni, vállaljanak részt az amerikai gyerekek és felnőttek oktatási problémáinak megoldásában. Az általuk szolgálandó népesség legkülönbözőbb köreinek igényeihez való alkalmazkodásra kell képessé válniuk. E célok sikeres elérésének egyik kipróbált módja a családi olvasási programok nyújtása, különösen óvodáskorú gyermekes családok számára. Az USA-ban ugyanis (más gazdag technológiájú országokhoz hasonlóan) drámaian növekszik a funkcionális analfabéták száma, részben a társadalmi „funkcionálás" magasabb szintű írás-olvasási igénye, részben a nagy számú, angolul nem beszélő (s esetleg anyanyelvén is funkcionális analfabéta) bevándorló miatt. Ráadásul a funkcionális analfabéta szülők gyermekeinél kétszeres annak veszélye, hogy felnőttként ők is azzá válnak.

A kaliforniai közkönyvtárak családi literációs programjainak (Families For Literacy – FFL) minimális összetevői (melyeket megfelelően finanszíroztak is) a következők: ajándék könyvek a résztvevő családoknak (az otthoni könyvtár megalapozására); összejövetelek a könyvtárban (vagy más, a családoknak alkalmas helyeken) a könyvtári források és lehetőségek bemutatására; mese, szójáték, és más, olvasásra irányító játékok és alkalmak az egész család bevonásával; a szülők megtanítása arra, hogyan válasszák ki a megfelelő gyermekkönyveket, miért és hogyan olvassanak fel gyermekeiknek; a szülők segítése a gyermeknevelés és -gondozás, táplálás és egészség, a családi életre nevelés kérdéseiben az információkhoz való hozzáférésben.

Az FFL programok sikeréből megállapítható, hogy a könyvtáraknak egyedülálló és fontos szerepe van a literációs-oktatási problémák megelőzésében. Az ilyen programok a jövőbe fektetett beruházások, amelyek egyaránt szolgálják a család, a közösség, a könyvtár és a nemzet fejlődését. Segítik a felnőtt szülőket (vagy gondozókat), hogy sikerrel töltsék be a gyerekük mindenekelőtti tanítójának szerepét. Mind a helyi, mind az országos politika szintjén az oktatást kiáltják ki az egyik legfőbb prioritásnak. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

közkönyvtárak az élethosszig tartó tanulás oktatási intézményei, s ezt a szerepüket a közösségük számára látható, dinamikus, pozitív erőként kell megmutatniuk. A könyvtárra alapozott családi literációs programok az ilyen szolgáltatások hatékony nyújtásának egyik módját jelentik, ám csak akkor, ha ennek anyagi háttere is biztosítva van.

(Mohor Jenő)

01/315

TRAIN, Briony: Success within reach = Public Libr.J. 16.vol. 2001. 1.no. 13-14., 16.p.

A Reaching Parents projekt sikerének titka

Ifjúság nevelése olvasásra

Annak érdekében, hogy a családokat támogathassák a gyerekek olvasásának fejlesztése érdekében, a szülőket kell elérni. Ez volt az alapja a LaunchPad fejlesztő ügynökség által 1999-ben megszervezett Reaching Parents (elérni a szülőket) program alapja. A program – az üzleti élet szereplőivel partnerségben – a szülőket vásárlás közben (egy élelmiszeráruház-lánc üzleteiben), munka közben (a Fordnál), és szórakozás, kikapcsolódás közben (a Random House kiadóvállalattal) kívánta elérni.

Az ASDA cég szupermarketjeiben két hétig tartó, az olvasást propagáló akciósorozat volt, mesedélutánokkal, ahol könyvtárosok is jelen voltak, hogy tanácsokkal lássák el a szülőket gyerekeik olvasmányaival, könyvekkel, és a helyi könyvtár szolgáltatásaival kapcsolatban. A Fordnál arról adtak tájékoztatást, hogy az olvasást hogyan lehet beépíteni egy elfoglalt dolgozó családapa életébe, és helyben volt lehetőség könyvkölcsönzésre ebédidőben. A Random House-zal együttműködésben magas színvonalú promóciós anyagok készültek, melyek apák és fiaik közös olvasmányainak fontosságára és szórakoztató voltára hívták fel a figyelmet.

A program utólagos értékelése nyomán megállapítható, hogy az üzleti és a könyvtári szektor együttműködése mind országos, mind helyi szinten igen hasznos lehet mindkét partner számára, s különösen jól működött a fejlesztő ügynökség, mint egyetlen koordináló, s minden résztvevőhöz elérési pontként szolgáló hely. Az is bebizonyosodott, hogy a közkönyvtárnak ki kell lépnie más területekre, partnerkapcsolatokat kell kialakítania, és falain kívül kell elérnie potenciális olvasóit, ha új közönséget akar meghódítani.

(Mohor Jenő)

Az ismertetett cikkek forrásai:

Am.Libr – American Libraries (US)

Aslib Proc. – Aslib Proceedings (GB)

Aust.Libr.J. – Australian Library Journal (AU)

Behav.Soc.Sci.Libr. – Behavioral & Social Sciences Librarian (US)

Biblikotekoved. – Bibliotekovedenie (RU)

Bibliografiâ –Bibliografiâ (RU)

Bibliotekarz – Bibliotekarz (PL)

Bibliotekoved. – Bibliotekovedenie (RU)

Bibliotheksdienst – Bibliotheksdienst (DE)

Bottom Line – The Bottom Line (US)

BuB. – BuB Forum für Bibliothek und Information (DE)

Bull.Bibl.Fr. – Bulletin des Bibliothèques de France (FR)

Cape Libr. – Cape Librarian (ZA)

Čtenář – Čtenář

Dial.Bibl. – Dialog mit Bibliotheken (DE)

Documentaliste – Documentaliste (FR)

Educ.Inf. – Education for Information (I)

El.Libr. – Electronic Libraries (I)

IFLA J. – IFLA Journal (I)

Inf. Dev. – Information Development (GB)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Inf. Outlook – Information Outlook (US)

Inf. Technol. Libr. – Information Technology and Libraries (US)

Int.Cat.Bibl.Cont. – International Cataloging and Bibliographic Control (I)

Interlend.Doc.Supply – Interlending and Document Supply (GB)

Internet Ref.Serv.Q. – Internet Reference Services Quarterly (US)

J.Inf.Sci. – Journal of Information Science (GB)

J.Librariansh.Inf.Sci. – Journal of Librarianship and Information Science

Legal Ref.Serv.Q. – Legal Reference Services Quarterly (US)

LIBER Q. – LIBER Quarterly (I)

Libr.Admin.Manage. – Library Administration and Management (US)

Libr.Hi Tech – Library Hi Tech (US)

Libr.Inf.Res.News – Library and Information Research News (GB)

Libr.J. – Library Journal (US)

Multimedia Inf.Technol. – Multimedia Information & Technology (GB)

Naučn.-Teh.Inf. – Naučno-Tehničeskaa Informaciâ (RU)

Naučn.Teh.Bibl. – Naučnye i Tehničeskie Biblioteki (RU)

New Rev.Inf.Libr.Res. – New Review of Information and Library Research (GB)

Online Inf.Rev. – Online Information Review (I)

Poradnik Bibl. – Poradnik Bibliotekarza (PL)

Program – Program (GB)

Public Libr.J. – Public Library Journal (GB)

Raamatukogu – Raamatukogu (EE)

Ref.User Serv.Q. – Reference and User Services Quarterly (US)

Res.Shar.Inf.Net. – Resource Sharing & Information Networks (US)

Rev.Esp.Doc.Cient. – Revista Espanola de Documentación Científica (ES)

Sci.Technol.Libr. – Science and Technology Libraries (US)

Ser.Libr. – The Serials Librarian (US)

Signum – Signum (FI)

Tech.Serv.Q. – Technical Services Quarterly (US)

Z.Bibliothekswes. Bibliogr. – Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

B Ú S J Á N O S – S Z A B Ó P É T E R :

BÉKE PORAIKRA... II.

Dokumentum-emlékkönyv a II. világháborúban a történelmi Magyarország területén elesett, meghalt magyar katonákról és munkaszolgálatosokról

- 1100 OLDALON
- TÖBB MINT 4000 TELEPÜLÉS
- TÖBB SZÁZ KATONATEMETŐ MAI FOTÓJA
- KORABELI HŐSI TEMETŐK TÉRKÉPVÁZLATAI
- A HADMŰVELETEK TÁRGYSZERŰ LEÍRÁSA 19 MEGYÉRE, A FŐVÁROSRA VALAMINT A TÖRTÉNELMI TÁJEGYSÉGEKRE
- MEGDÖBBENTŐ JEGYZŐKÖNYVEK, MEGHATÓ LEVELEK
- 42 EZRES NÉVLISTA AZ ELESETTEKRŐL

Az előző kötet a második világháború keleti hadműveleti területén – a mai Oroszország, Belorusszia, Ukrajna és Lengyelország – elesett magyar katonákról és munkaszolgálatosokról emlékezett meg bemutatva 308, tizenötnél több magyar sírt magába foglaló temetőt, részletes statisztikai kimutatást adva az ott eltemetettekről közel 28 ezer név felsorolásával. (800 oldal)

Most a korábbi szerkesztési elvvel részben szakítva, a történelmi Magyarország területén, *valamennyi olyan település* felsorolásra kerül, ahol – az adatok szerint – magyar katona, vagy munkaszolgálatos esett el, vesztette életét, függetlenül a halottak számától. A jelenlegi határon kívüli településeknél történelmi tájegységenként (Felvidék, Kárpátalja, Partium, Erdély, Délvidék), a mai Magyarország területén pedig a jelenlegi megyebeosztást figyelembe véve ismerteti a jelentősebb hadműveleteket. Ez utóbbi településeknél feltünteti az ott nyugvó idegen katonák számát és nemzetiségét is. A könyv kétharmadát a 42 ezer nevet tartalmazó lista teszi ki, a személyi adatokon kívül a halál és a temetési hely feltüntetésével. (1100 oldal)

A kötet az adatok egyedülálló gyűjteménye, hiánypótló alapmű, a helytörténeti kutatásokhoz is használható kézikönyvként. A benne található, a Magyar Televízió Aranyfüst című műsorában korábban nyilvánosságra hozott dokumentumok alapján már több család megtalálta elesett hozzátartozóját, akinek haláláról korábban semmilyen adatot nem tudott. Joggal feltételezhető, hogy a könyv segítségével több ezer család jut hasonló információk birtokába.

Ezért is elengedhetetlen, hogy a két kötet minden könyvtár birtokában meglegyen. A könyv - tekintettel a magas nyomdai költségekre - csak kisebb példányszámban került kiadásra.

Támogatóinknak köszönhetően a valós áránál 2000 Ft-tal tudjuk olcsóbban árusítani a kötetet.
A kiadótól postai utánvéttel megrendelve további kedvezménnyel kapható:
az I. kötet ára 4900 Ft, a II. kötet ára 6300 Ft.
(A csomagolási és postaköltséget a kiadó magára vállalta).

Megrendelhető: a 230-4517-es budapesti telefonon, illetve faxon
a Varietas '93, 1330 Budapest, Pf. 76 postacímen
vagy elektronikus úton (varietas@axelero.hu)

A kötet a Hadtörténeti Intézet és Múzeum, valamint a Varietas '93 Kft. közös kiadásában jelent meg.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A KÖVETKEZŐ SZÁM TARTALMÁBÓL

A MAGYAR KÖZÖS KATALOGIZÁLÁSI KÖZPONT MEGVALÓSÍTÁSÁÉRT

KÖZÖS KATALÓGUSOK FELHASZNÁLÓI FELÜLETE A WEBEN

MÁTRIKSZ – MAGYAR ÁTFOGÓ TÁRGYI INFORMÁCIÓKERESŐ – NYELVI SZÓTÁR

AZ ELEKTRONIKUS DOKUMENTUMOK NEMZETI BIBLIOGRÁFIAI SZÁMBAVÉTELE – ELEKTRONIKUS DOKUMENTUMOK AZONOSÍTÓ ADATAI

CHARTIER, R.: A KÖNYV METAMORFÓZISA

HIRDESSEN A KÖNYVTÁRI FIGYELŐBEN!

KÖZLÉS MEGÁLLAPODÁS SZERINT.
ÉRDEKLŐDNI LEHET A SZERKESZTŐSÉG CÍMÉN ÉS TELEFONJÁN.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben